

Skilte fedre

Omsorg, mestring og livskvalitet

Knut Oftung

Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor (PhD) i sosiologi

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi

Det samfunnsvitenskapelige fakultet

Universitetet i Oslo

juni 2009

© Knut Oftung, 2009

*Doktoravhandlinger forsvart ved
Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo.
No. 194*

ISSN 1504-3991

Det må ikke kopieres fra denne boka i strid med åndsverkloven eller med avtaler om kopiering inngått med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

Omslag: Inger Sandved Anfinsen.
Trykk og innbinding: AiT e-dit AS, Oslo, 2009.

Produsert i samarbeid med Unipub AS, Oslo.
Avhandlingen blir kun produsert av Unipub AS i forbindelse med disputas.
Alle henvendelser vedrørende avhandlingen skal rettes til rettighetshaver eller enheten der doktorgrad er forsvart.

*Unipub AS er et heleid datterselskap av
Akademika AS, som eies av Studentsamskipnaden i Oslo.*

Forord	7
DEL I PROBLEMSTILLING, TEORI OG METODE	9
Kapittel 1. Introduksjon	11
Internasjonal forskning om fedre, omsorg og livskvalitet (well-being)	14
Norsk og nordisk forskning	16
Et kjønnsdelt mangfold	19
Oppgavens gang	22
Kapittel 2. Teoretiske verktøy	24
Dynamiske maskuliniteter	24
Masculinities – et begrep for annerledeshet	25
Hegemonisk maskulinitet og andre maskuliniteter	26
Hegemonisk maskulinitet, patriarkat og mulighetene for endring	28
Mannlig og umannlig	29
Redselen for å falle	31
Noen kritiske merknader	32
Empiriske definisjoner av maskulinitet	33
En handlingsteori og et kjønnsperspektiv – Beauvoir/Moi	35
Hva er en mann?	37
Maskuline script	40
Oppsummering	45
Kapittel 3. Script for farskap i en norsk kontekst	46
Byggeklosser	46
Script 1: Forsørgerfaren	49
Forsørgertid	49
Den ansvarlige forsørgeren	50
Forsørgerfaren og barna	52
Småbarnsfedres forsørgeransvar i dag	53
Script 2: Hjelpe-til-faren	54
Scriptet om den rene forsørgerfaren svekkes	55
Arbeidstid og tidsbruk for hjelpe-til-faren	56
Den første og andre forelderen	57
Script 3: Den likestilte faren	59
Ideen om den likestilte far	59
Den nye faren	60
Script for den likestilte faren	61
Doble meldinger til far	63
Farskap etter samlivsbrudd	64
Skilte fedre og likestillingspolitikken	64
Foreldreansvar	65
Hvor skal barnet bo fast?	65
Samvær	66
Om bidragsordningen og økonomiske konsekvenser av fast bosted	68
Obligatorisk mekling	70
Oppsummering	72
Kapittel 4. Livskvalitet, mestring og maskulinitet	76
Livskvalitet	76
Teorier om mestring	78
Praktiske og emosjonelle mestringsstrategier	79
Mestring og maskulinitet	81

Opplevelse av sammenheng	83
Kontroll	84
Diskrepansteori.....	86
Oppsummering	87
Kapittel 5. Metode	89
Utvalg og design.....	89
Utvalget, slik det ble.....	90
Intervjuguidens ulike fortellerrom.....	94
Intervjuet.....	97
Analysearbeidet	99
Å oppdage noe alle vet	101
Fortelling	102
Noen etiske vurderinger	105
DEL II ANALYSE	109
Kapittel 6. Ulike måter å falle på – maskuline mestringspraksiser	111
Skilsmissen som et fall	112
De svarte ukene	114
Oppsummering	119
Kapittel 7. Rekonstruksjon av det hverdagslige	121
Hverdagen som ble borte.....	121
Hverdagen som det viktigste	121
Hverdagsritualer	123
Frykten for å tape det hverdagslige	125
Å bli elsket som forelder	128
Balansen mellom hverdag og fest	129
En annen historie om helgene.....	131
Oppsummering	133
Kapittel 8. Omsorg tur–retur	136
Å grue seg – og så går det bra likevel	136
Barnet binder	138
Barna trenger meg	142
Nærhet og kroppslighet	146
Å gjenskape seg selv i omsorgen.....	149
Alkohol, rytme og struktur	151
Oppsummering	155
Kapittel 9. Paradokser, brudd og motsetninger	157
Paradokser – arbeid, forsørgelse og omsorg.....	157
Forsørgelsens kjærlighet.....	160
Reparasjon	161
Motsetninger – hjelpe–til–faren	164
Å skifte script for farskap	166
Bruddflater.....	169
Oppsummering	173
Kapittel 10. Engstelse, uro og emosjonelt stress	176
Engstelse for samværsordningen.....	176
Uro over flytting	181
Å ikke se barna etter en krangel/konflikt	183
Savn	185
Sinne.....	188
Alene om ansvaret	190

Barna som konfliktdepolere	192
Barnet uroer og barnet reparerer – en fortelling om dårlig samvittighet.....	193
Oppsummering	196
Kapittel 11. Ufred.....	198
En historie om ære, sinne og ufred.....	198
Fra delt omsorg til null samvær.....	204
Innordning som smertelindring	212
Drøfting og oppsummering	219
Kapittel 12. Avsluttende diskusjon.....	223
Omsorgspraksis i hverdagen	224
Fortellinger om rammer for omsorgen	225
Spenningsfelter i det skilte farskapet.....	227
Script for farskap – å skrive seg inn i en større fortelling	229
Å bruke forskjellige script – et eksempel	229
Å skifte fra et script til et annet	230
Script for farskap før og etter bruddet	232
Destruktiv maskulinitet og forsørgerefaren.....	233
Et besværlig mangfold?	234
Kjønn som situasjon	237
Litteratur	239
Vedlegg	253
Intervjuguide	253
Informasjon om prosjektet: Skilte fedre, omsorg og livskvalitet/psykisk helse.....	256

Forord

Takk til Velferdsforskningsprogrammet ved Norges forskningsråd, som har finansiert denne undersøkelsen.

Karin Widerbergs veiledning har vært enormt inspirerende. Olve Krange har vært biveileder. Jeg er begge stor takk skyldig for kreative innspill, kritiske spørsmål og engasjerte diskusjoner.

Takk til Bjørgulf Claussen ved Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin ved Universitetet i Oslo, som har vært prosjektleder. Uten denne institusjonelle støtten ville ikke prosjektet blitt realisert.

Senter for tverrfaglig kjønnsforskning ved Universitetet i Oslo har vært min arbeidsplass i de tre stipendiatårene. Senteret har vært et utfordrende og inspirerende miljø. Jeg vil savne dere. En spesiell takk til forskningsparaplyen Menn og maskuliniteter.

Mange har lest og kommentert: Beret Bråten, Pål Augestad, Helene Aarseth, Aina Olsvold, Jørgen Lorentzen, Ellen Katrine Lund, Harriet Bjerrum Nielsen, Anne Tanche-Nilsen og Kari Stefansen. I en tidlig fase av prosjektet Kristinn Hegna og Elisabet Rogg. Takk til alle som har vært delaktig i diskusjoner om temaet og som har inspirert meg i skrivearbeidet. En spesiell takk går til Lars Mæland for å ha lært meg mye sosiologi. Heidi Elisabeth Sandnes har gjort en kjempejobb i avslutningsfasen med språkvask og korrektur.

Nettverk for forskning om menn, det nordiske nettverket for maskulinitetsforskning og mine nordiske kolleger i NORMA har vært viktige støttespillere for meg. Vi har opplevd mye sammen og det er ikke over ennå!

Takk til fedrene som stilte opp og fortalte sin historie.

Mine foreldre Inger Johanne og Jan Erik Oftung fortjener en stor takk for oppmuntring og optimistiske holdninger til prosjektet. Barna mine, Agnes og Håvard, har vært nysgjerrige og tålmodige. Det har vært fint å ha dere å komme hjem til etter en hard arbeidsdag.

Den største takken går til min samboer Åse Strandbu for støtte og hjelp i skriveprosessen. Uten hennes kløktige råd ser jeg ikke for meg at jeg ville klart å skrive avhandlingen.

Knut Oftung
Oslo 11. juni 2009

DEL I

PROBLEMSTILLING, TEORI OG METODE

Kapittel 1. Introduksjon

En av de mest slående endringene i det norske samfunnet de siste 50 årene er synet på hva menn og kvinner skal og kan gjøre. Fra en streng deling av menns og kvinners oppgaver i familie og arbeidsliv har utviklingen gått mot idealer der kjønn egentlig ikke skal ha noen særlig betydning. I den praktiske hverdagen og gjennom ulike fordelingsmekanismer består og reproduseres fremdeles mye ulikhet mellom menn og kvinner, men noe er grunnleggende nytt. Målet og ideene om essensielle kjønnsforskjeller er rokket ved på en fundamental måte, også når det gjelder menns oppfatning av seg selv som kjønn. Det er mot denne bakgrunn av endrede kjønnskulturelle forhold at avhandlingen er skrevet. Å være mann og far er satt under debatt, er gjort til prøveprosjekter, diskutert og evaluert. Maskuliniteter er forstått som formelige. Spørsmålet er hvordan denne formingen av maskuliniteter foregår? Hva beveger og endrer menn? I avhandlingen berøres dette temaet gjennom studier av farskap etter samlivsbrudd. Situasjonen som skilt far snur opp–ned på livet for mange menn. Et samlivsbrudd skaper nye betingelser for produksjon av maskuliniteter. Hvordan en skal være mann og far etter bruddet sier ikke bare noe om den enkelte fars mestringsstrategier i situasjonen, men også om hvilke løsninger som er tilgjengelige i kulturen.

Diskursene om menn og kjønn har hatt et særlig fokus på fedre, og fedrenes betydning for barna (Mannsrolleutvalgets sluttrapport NOU 1991:3, St.meld. nr. 8 (2008-2009)). Farsfraværets negative følger for barn ble tidlig satt på dagsorden (Tiller 1961, Grønseth 1972). Fedres frakobling fra omsorgsarbeidet og barna er også problematisert i forhold til kvinners mulighet til utdanning og arbeid. Det har imidlertid vært relativt lite fokus på hva den kjønnede arbeidsdelingen og frakoblingen mellom far og barn har betydd for mennene selv og deres livskvalitet. I denne avhandlingen undersøkes nettopp hva barna betyr for far. Hvordan kan barn og omsorgsansvar være en ressurs i menns liv? Spørsmålsstillingen innebærer en problematisering av dominerende verdihierarkier der barn og omsorg i mange tilfeller har vært sett på som et problem, en utgift og noe som ikke vedkommer menn på samme måte som kvinner.

Det store flertall av norske kvinner ønsker å ha både familie og et aktivt yrkesliv. Barnet og familien står sterkt i det norske samfunn per dags dato, også blant grupper av kvinner med lang utdanning og karrierejobber. Det viser seg blant annet ved relativt høye fødselsrater og

en utstrakt grad av gjengifte etter samlivsbrudd i Norge. Flere grupper ønsker å få muligheten til å ha omsorgsansvar for barn (enslige, lesbiske, homofile). Den høye status omsorg for barn har i det norske samfunn i dag gjør det nærliggende å undersøke hvilken ressurs barn kan være også i fedres liv. Samtidig er kravene til foreldreskapet og far-barn-relasjonen utvidet. Nye kompetansekrav til barnet gjør farskapet til noe mye mer enn ferdighetslæring og oppdragelse til lydighet og pliktfølelse. Avhandlingen tar sats i dette feltet der menns handlingsrepertoar er utvidet, samtidig som det generelt stilles andre krav til hva en forelder skal beskjeftige seg med, forholde seg til og leve seg inn i.

Menn kan karakteriseres som det ekstreme kjønn (Bonde 2008). Menn er ofte overrepresentert både på toppen og bunnen av ulike levekårsstatistikker. I politiske og diskursive prosesser hvor menn er blitt ”kjønnet” har menns mestringspraksiser i krise og konflikt vært viktige temaer. Menns overhyppighet på diverse elendighetsstatistikker er sett i sammenheng med hvordan menn takler stress og hvilke løsningsstrategier som ligger tilgjengelig i kulturen. En strategi har vært å vise at også menn (eller i alle fall grupper av menn) betaler en pris for det tradisjonelle kjønnsrollemønsteret. Slik har likestillingspolitikk vært lansert som et gode, også for menn. Å få til en bedre balanse mellom arbeid og familie og færre menn på bunnen av sosial-, kriminal- og russtatistikkene har vært en ambisjon for det politiske prosjektet om å endre menns tradisjonelle kjønnsroller. I denne avhandlingen undersøkes hvilke destruktive potensialer som ligger i maskuline tradisjoner av kjønnskomplesmentaritet, frakobling fra omsorg og forsørgeransvar. En underliggende tematikk er eventuelle sammenhenger mellom fravær av omsorg og destruktive maskuline mestringspraksiser – slike mestringspraksiser som fører til at menn blir det ekstreme kjønn. Avhandlingen vil også undersøke ressurser og mestringspotensialer som ligger i situasjonen som skilt far i Norge i dag. Et ensidig offerperspektiv eller et fokus på menn som tapere er ikke bare teoretisk og empirisk problematisk, men også en politisk strategi med kraftige bivirkninger. Å oppnå sympati og støtte som gruppe (skilte menn) kan være viktig i den politiske retorikken, men et ensidig offerperspektiv kan stenge utsikten til valgmuligheter, og dermed til ressursene som ligger i å ta alternative valg. Det finnes mange mulige valg for menn i Norge. Det finnes for eksempel et stort potensiale for at menn kan tilpasse familie og arbeidsliv på en ny måte. Med sitt fokus på hva barna betyr i omsorgssituasjonen kan denne avhandlingen bidra til en konkretisering av et potensiale og en ressurstilgang som mange menn har.

Ensrettingen og disiplineringen av menn i forhold til hva som er akseptabel maskulinitet har endret seg de siste 30 årene. I denne bevegelsen har likestillingspolitikk og ulike diskurser om menn som kjønn spilt en rolle. Menns handlingsrepertoar er utvidet. Samtidig ligger grunnleggende maskuline væremåter fast. Disse er særlig knyttet til forsørgeransvar og arbeidsliv. I Norge i dag jobber menn i all hovedsak fulltid og overtid. Kvinner tilpasser i større grad lønnsarbeidet til omsorgsarbeidet i familien, og mange jobber deltid. Hos skilte par endres denne kjønnskomplementære arbeidsdelingen delvis etter bruddet, blant annet ved at mange fedre får eneansvar for omsorgen når de har barna. Situasjonen som skilt far innebærer dermed en ny praksis, og avhandlingen berører dette forholdet mellom praksis og maskulinitet. I den politiske debatten om mansrollen har flere aktører vært opptatt av hvordan nye rammer kan brukes aktivt for å endre kjønnsrollemønstre. Innføringen av fedrekvoten ble begrunnet med en slik dialektisk forståelse av forholdet mellom maskulinitet og menns rammebetingelser for omsorg. Denne studien av skilte fedre, mestrings og omsorg kan forhåpentligvis bidra til en bedre forståelse av slike utvekslingsforhold mellom individ og struktur.

Det nye fokuset på menn som kjønn bærer ofte i seg bestemte forståelser av *maskulinitet* uten at disse blir konkretisert eller problematisert. Den politiske debatten om menn og likestilling preges av svært forskjellige og ofte implisitte forutsetninger. En del av retorikken har for eksempel vært tuftet på det som kan kalles kulturessensialiserende perspektiver. Et eksempel er ønsket om at flere menn bør jobbe i barnehage fordi de kan lære ungene noe annet enn kvinner. Andre strømninger har vært preget av nymaskulinistiske ideer der en børster støvet av gamle maskuline dyder, og oppgraderer disse til spesielle mannlige egenskaper som bør dyrkes og tas vare på. På den annen side har det i den norske politiske debatten vært anført argumenter og virkemidler (som fedrekvoten) som bygger på mer konstruktivistiske ideer om maskuliniteter. Disse ideene innebærer at maskuliniteter er noe som uttrykker situasjonens betingelser, aktørens prosjekter og bakenforliggende forhold. Det vil si at maskuliniteter ikke er essensielle egenskaper som menn har qua menn. Skilte fedres erfaringer med barna gir et interessant innblikk i denne problemstillingen fordi en får rendyrket ulike situasjoner mellom fedre og barn. Da får vi muligheten til å se hvordan kjønn produseres i situasjoner. Et spørsmål i forlengelsen av dette er om kjønn alltid er relevant. Kanskje er det slik at kjønn og maskulinitet kommer helt i bakgrunnen eller rett og slett forsvinner i mange situasjoner?

Denne undersøkelsen kan ikke behandle slike store spørsmål knyttet til menn og maskulinitet som er nevnt ovenfor i sin helhet. Men disse spørsmålene er en del av det feltet som problemstillingen utspiller seg i. De er med hele veien som bakteppe for den mer konkrete problemstillingen om skilte fedre, mestring og livskvalitet. Den konkrete problemstillingen for avhandlingen er; *hva betyr omsorg for barn for skilte fedres emosjonelle stress, mestringsfølelse og livskvalitet?*

For å svare på det spørsmålet er nitten skilte¹ fedre intervjuet om praktiske og følelsesmessige erfaringer av det å ha omsorg for barn. De kvalitative intervjuene får frem kunnskap om hvordan mening, mestring og opplevelse av sammenheng kan skapes i situasjonen som skilt far. Analysen tar utgangspunkt i fedrenes fortellinger om hvordan de gjør omsorg i konkrete situasjoner. Fedrene intervjues om hva et nytt handlingsrepertoar, nye samværsrytmer, nettverk og praktiske gjøremål med barna betyr for deres opplevelse av mestring og livskvalitet. Utvalget består både av fedre som føler at de lykkes med sin nye omsorgssituasjon, og fedre som synes situasjonen er vanskelig. Fedrenes subjektive fortellinger er avhandlingens empiriske grunnlag.

Internasjonal forskning om fedre, omsorg og livskvalitet (well-being)

Studier av samlivsbrudd og skilsmisse utgjør et omfattende forskningsfelt internasjonalt, men relativt få av disse studiene omhandler fedres situasjon etter samlivsbrudd (Se Smart & Neal 1999, Arendell 1995). Flere omfattende litteratursøk om fedre, samlivsbrudd og livskvalitet ga relativt magert resultat. Forskningsartiklene som finnes kan i grove trekk sies å handle om betydningen av samværstid og foreldreansvar for fedres livskvalitet (well-being) (Bokker, Farley & Denny 2006, Shapiro & Lambert 1999), om marginaliseringsprosesser som mange fedre opplever i forhold til omsorgen for barna (Hawthorne & Lennings 2008), om hva sosial støtte kan bety for skilte fedre (DeGarmo, Patras & Eap 2008, Stone 2002) og hva balansen mellom hjem og jobb har å si for hvordan fedrene har det (Bailey 2007).

---

¹Med skilt menes i denne avhandlingen fedre som har vært gift med eller samboende med barnets mor. Hvert år skiller om lag 10 000 norske par seg (<http://www.ssb.no/skilsmisse/>). I tillegg kommer oppløste samboerskap. Det lages ikke løpende statistikk over oppløste samboerskap, men undersøkelser viser at disse oftere ender med brudd enn det ekteskap gjør (Jensen & Clausen 2000). Det antas at 25 prosent av alle barn i alderen null til atten år lever i andre familieformer enn sammen med sine to biologiske foreldre (NOU 2008:9). Tallene viser at samlivsbrudd angår mange familier i Norge. Vi finner de høyeste skilsmisseratene i aldersgruppa 25-29 år. Ifølge Statistisk sentralbyrås estimat over skilsmissemønsteret fremover vil 43 prosent av ekteskapene som inngås i dag, bli oppløst. Fenomenet har konsekvenser av økonomisk, demografisk og sosial art, og samlivsbrudd berører helsemessige forhold som sykefravær og livskvalitet.

I en oversiktsartikkel om konsekvenser av samlivsbrudd for voksne og barn (Amato 2000) diskuteres blant annet hvilken medierende effekt omsorg for barn kan ha for livskvaliteten til fedre. Konklusjonen er at denne spesifikke problemstillingen er lite utforsket og at resultatene spriker. Enkelte studier viser at det å miste kontakten med barna etter samlivsbrudd skaper økt stress og dårligere livskvalitet (Lawson & Thompson 1996, Umberson & Williams 1993). Andre studier viser også at lite kontakt med barna etter samlivsbruddet er assosiert med dårligere opplevd livskvalitet (Braver & O'Connell 1998). Samlivsbruddet medfører for mange fedre en mer marginal posisjon i forhold til barna (Stone & McKerry 1998). Det å miste den daglige kontakten med barnet kan medføre emosjonelt stress og redusert livskvalitet (Fox & Blanton 1994). Bokker, Farley & Denny (2006) finner tilsvarende at nylig skilte fedre som har *mye* kontakt etter bruddet scorer *bedre* på livskvalitetsmålinger. På den annen side viser studier at det å være den som har hovedansvaret for barna etter bruddet også medfører store belastninger (Hill & Hilton 1999 i Bokker, Farly & Denny 2006, Amato 2000). Shapiro & Lambert (1999) finner ingen sammenheng mellom livskvalitet hos de skilte fedrene og hva slags relasjon fedrene har til barna. Heller ikke Retting, Leichentritt & Stanton (1999) finner noen sammenheng mellom graden av fedrenes involvering og deres livskvalitet. Forskingen på dette spesifikke feltet viser altså ikke et entydig bilde av hvordan barna eventuelt spiller en rolle for stressreduksjon hos skilte fedre.

Det disse internasjonale studiene kan tilføre mitt prosjekt er å sette fokus på temaer og mulige utfordringer som skilte fedre sliter med, men kontekstene de er hentet fra (USA/Australia) er svært forskjellig fra den norske. Derfor er det vanskelig å la disse studiene bli noe mer enn retningsgivende. Det gjelder også de mer generelle studiene av skilte fedres situasjon. Smart & Neals studie fra England (1999) og Arendell (1995) fra USA har fungert som nyttig bakgrunnsstoff, men er ikke trukket direkte inn i analysene fordi konteksten for skilte fedre er så vidt annerledes i Norge. Det gjelder både lovgiving, økonomiske rammer og likestillingspolitikk. De empiriske forskningsarbeidene som er brukt i avhandlingen er derfor først og fremst forskning om norske fedre. Jeg bruker også litteratur fra nordiske land, særlig Sverige. Det er kontekster som likner den norske. I tolkningsarbeidet av materiale har jeg lagt vekt på å diskutere hva den spesifikke norske konteksten betyr for fedrenes omsorgsprosjekter. Det er i tråd med en metodologi der kontekstualiseringen og den lokale forskningsfronten spiller en avgjørende rolle i tolkningen av data (Strauss & Corbin 1990, Mjøset 2001).

Det finnes lite forskning på skilte fedres situasjon og deres forhold til barna, men en forskningstradisjon i tilknytning til feltet som har større utbredelse og røtter lenger tilbake i tid, er kvantitative studier av skilte menns helserisiko og dødelighet etter samlivsbrudd. En rekke kvantitative studier viser at skilte menn har høyere risiko for selvmord og depresjoner, skårer lavere på ulike mål for livskvalitet og har dårligere psykisk helse enn gifte menn (Myers 1999, Næss 2001, Mastekaasa 1991, 1994). Det er også vist at skilsmisse medfører høyere sykefravær og nedsatt arbeidsevne i perioder under og etter bruddet (se rapport fra prosjektet Sorg uten blomster, 2006). I den norske spørreundersøkelsen Likestilling og livskvalitet 2007 (Holter, Svare & Egeland 2008) rapporterer skilte fedre om dårligere livskvalitet enn gifte. Savn etter barn og konflikter i forhold til barna synes å være de to viktigste trekkene knyttet til dårligere livskvalitet i denne gruppen.² Men også skilte kvinner rapporterer om dårligere livskvalitet enn gifte kvinner. Kjønnforskjellene mellom skilte menn og kvinner er små, men det er sannsynlig at mødre og fedre sliter med ulike problemer i sin situasjon som skilt (Amato 2000). Det gir disse kvantitative studiene lite kunnskap om, og eventuelle sammenhenger mellom omsorgsansvar og livskvalitet er i liten grad undersøkt videre (ibid. 2000). Kvalitative studier kan gi mer utførlige data om fedrenes forhold til ungene og om hva omsorgen betyr for deres livskvalitet. Det er den typen kunnskap denne undersøkelsen skal fremskaffe.

Norsk og nordisk forskning

Det er i løpet av de siste 15 årene gjort enkelte større forskningsprosjekter på skilsmisser i Norge, i tillegg til Moxnes' pionerarbeid fra 1980-tallet (Moxnes 1989). De to mest omfattende er "Familieforandringer og konsekvenser for barn og ungdoms oppvekstvilkår" (Allforsk i Trondheim) og "Barns familier" ved Norsk institutt for by- og regionforskning (NIBR). Det førstnevnte prosjektet har hovedfokus på barnas situasjon. Et hovedfunn er at et godt samarbeidsklima og lavt konfliktnivå påvirker barnas utvikling på en positiv måte (Moxnes & Winge 2000, Sviggum 1999, se også Öberg & Öberg 2004). NIBRs undersøkelse omhandler ulike temaer som oppvekstvilkår og samlivsbrudd. Jensen & Clausen (1997) finner at antall samværsdager øker med forhold som høy utdanning, inntekt og lønnet arbeid, samt kort avstand mellom foreldrehjemmene (se også Kitterød & Lyngstad 2007). I tillegg finnes flere evalueringsstudier av skilte foreldres økonomiske situasjon

---

² Om ulikheten i livskvalitet før og etter samlivsbrudd skyldes forhold knyttet til bruddet eller om de som blir skilt i utgangspunktet har dårligere livskvalitet (seleksjon) har vært diskutert gjennom en rekke forskningsarbeider (Mastekaasa 1997). I en oppsummering av denne forskningen konkluderer Amato (2000) med at samlivsbrudd må forstås som en årsak til dårligere livskvalitet, men at seleksjonsmekanismer også vil være virksomme i en del tilfeller.

(Kitterød 2005, Lyngstad 2002). Det er også gjennomført en større undersøkelse av foreldre som praktiserer delt omsorg (Skjærten, Barlindhaug & Lidén 2007). Ordningen med delt omsorg har økt fra 4 til 10 prosent fra 1996 til 2004 (ibid.). I studien svarer de fleste foreldrene at de synes ordningen fungerer bra, men gruppen foreldre som praktiserer delt omsorg er selektert, både i forhold til utdanning og inntekt.

To forskningsarbeider ser spesielt på skilte fedres situasjon i norsk sammenheng. Det er Skevik & Hyggens surveyundersøkelse *Samværsfedres situasjon* (2002) og Thuens bok *Livet som deltidsforelder* (2004). I tillegg kommer Jevnes intervjustudie av samværsforeldres omsorg (2001). Det finnes også en kvalitativ studie av skilte fedre som har barna boende fast hos seg (Andersen 2003). I Sverige er Berg & Johanssons bok *Den andra föräldern* (1999) sentral, der skilte fedres situasjon drøftes i et sosialpsykologisk og sosiologisk perspektiv (se også Öberg & Öberg 1992).

Det er grunn til å tro at samlivsbruddet i mange tilfeller medfører større endringer i foreldrerollen for far enn for mor. De fleste fedre får mindre tid sammen med barna etter samlivsbruddet enn mødrene. Mange fedre oppgir at de føler et savn. I spørreskjemaundersøkelsen *Samværsfedres situasjon* (Skevik & Hyggen 2002) oppgir 23 prosent av fedrene at de har sett barna for en måned eller lengre siden, 20 prosent har sett barna siste måned og 57 prosent har sett barnet siste uke. Over halvparten av fedrene svarer at de synes det er vanskelig eller svært vanskelig å være borte fra barna. Rundt en tredjedel svarer også at det er vanskelig å ikke være aktivt med i oppdragelsen, at de ikke får være nok sammen med ungene, og de føler at de ikke får sette premisser for barnas liv i tilstrekkelig grad. Det samme bildet kommer frem i Thuens surveystudie. Her oppgir over halvparten av fedrene at de savnet barna svært mye. Til sammen 56 prosent oppgir at de bekymrer seg enten svært mye eller nokså mye for barna (Thuen 2004). Annen norsk forskning fremhever at foreldrene oppgir å være fornøyde med samværsordningen. Moxnes skriver at: "Nesten tre av fire var fornøyd med samværsordningen." (Moxnes & Winge 2000:VII, se også Jensen & Clausen 1997). Ser vi på kjønnsfordelingen i denne studien svarer noen flere mødre (33 prosent) enn fedre (24 prosent) at de er misfornøyd med samværsordningen. Nå er det ikke uforenlig å føle savn, slik 50 prosent av fedrene oppgir i Skevik & Hyggens undersøkelse, og likevel akseptere, og svare at en er fornøyd med samværsordningen. I en kvalitativ intervjuundersøkelse med skilte fedre som har såkalt vanlig samvær (annenhver helg og en dag i uka) finner Jevne at fedrene savner barna, men

at mange av informantene synes samværsordningen er grei. Fedrene svarer at de ønsker å opprettholde en så vanlig omgangsform som mulig, men at det kan være vanskelig blant annet fordi de har liten tid sammen med barnet og fordi samværet skjer i helga. Funnene om savn og samvær sier noe om forholdet mellom før- og nå-situasjonen for de skilte fedrene. Jeg ønsker å gå videre med problematikken om hvordan fedrene takler savnet og hvordan de tilpasser seg og mestrer sin nye situasjon som skilt. Forskjellen mellom ønsket og faktisk samvær med barna er også et forhold som kan påvirke livskvaliteten negativt, men kvantitative data gir ikke kunnskap om tenkemåter, hverdagspraksiser og logikker i fedrenes nye omsorgssituasjon. Det undersøkes i denne studien.

En del fedre vil få mer alenetid sammen med barna etter samlivsbruddet. Mange par ordner seg slik at mor er mest sammen med barna mens far jobber mest ute før bruddet (Ellingsæter & Leira 2004, Kitterød 2007a). Det er far som har hatt hovedansvaret for forsørgelsen. Etter et samlivsbrudd vil en del fedre få mer egentid med barna enn før, selv om omsorgstiden er relativt skjevfordelt. Jevne finner stor variasjonsbredde i hva fedrene gjør sammen med barna (Jevne 2001, se også Berg & Johansson 1999). Inntrykket fra Jevnes dybdeintervjuer bekreftes av Skevik & Hyggens kvantitative undersøkelse der fedrene svarer at de gjør hverdagslige aktiviteter sammen med barna. Det kan være å se på TV eller film sammen, leke, handle og lage mat. Ofte trekkes farens nye familie inn i samværshelgene og samvær sammen med farens egne foreldre er vanlig (Skevik & Hyggen 2002). Et viktig tema i min undersøkelse er hva det innebærer å både skulle være en nær og grensesettende forelder og samtidig se barna i ganske korte perioder.

Åtte prosent av skilte norske fedre har barnet boende hos fast (Kitterød 2005). Andersen (2003) har gjort kvalitative intervjuer med fedre som har hovedomsorgen for barnet, og der mor har lite samvær. Fedrenes fortellinger kretser rundt hjemmet og de aktiviteter som et helhetlig ansvar for ungene medfører. Matlaging, renhold, stell, skoleoppfølging og det å skape et helhetlig hjem, der den tidligere partneren ofte er skrevet ut av historien, kjennetegner disse enslige fedrenes fortellinger. I intervjuene legger fedrene mindre vekt på at de som menn gjør omsorgen på en spesiell måte. Berg og Johanssons (1999) kvalitative intervjuundersøkelse av skilte fedre viser også at mange av fedrene de intervjuet utviklet nye og alternative strategier i sitt forhold til ungene etter skilsmissen. Omsorgssituasjonen omdefineres og faren inngår ikke lengre i en komplementær relasjon til moren i kontakten med barna. Studien viser at mange av fedrene utvikler en mer intim og mangefasettert

kontakt med barna etter skilsmissen. Samtidig viser Berg & Johansson at en del av deres informanter ikke klarer å skape mening og sammenheng i sin omgang med barna. Madsen skriver at når far og mor er sammen med barna, er fedrenes og mødrenes rollerepertoar ganske kjønnsstereotyp. Mor gjør mange av de typiske kvinnetingene, som å trøste og gi den mest kroppslige omsorgen, mens far står for aktiviteter og lek. Når far derimot er alene med barnet, gjør han mange av de samme tingene som bare mor gjør når begge foreldrene er til stede (Madsen, Lind & Munck 2002). Dette er også i tråd med det Brandth & Kvande (2003) finner: fedrene uttrykker at det å være alene og ha et helhetlig ansvar skaper nye former for farsomsorg. Omsorgen for barna endrer mange av fedrenes forståelse av tid, strukturering av hverdagslige sysler og deres syn for ungenes behov. I forlengelsen av disse funnene blir det naturlig å spørre hva det betyr for fedrene å være alene med ungene i omsorgssituasjonen. Hvilke krav stiller barnet til dem som forelder, og hva betyr det for fedrene at de nå må gjøre både ”feminin” og ”maskulin” omsorg?

Den foreliggende forskningen tilsier at det å bli skilt innebærer belastninger, men at det samtidig oppstår positive muligheter til å mestre. Det har inspirert meg til å spørre etter tenkemåter og praksiser som fedre bruker i sin situasjon som skilt. Jeg har satt et spesielt fokus på fedrenes fortellinger om hva omsorgen betyr.

Et kjønnsdelt mangfold

Menn velger svært forskjellige omsorgsmodeller etter samlivsbrudd, samtidig som de velger på en annen banehalvdel enn kvinnene. Feltet kan karakteriseres som et kjønnsdelt mangfold. Stort sett velger fedre fra 0 til 50 prosent omsorg etter samlivsbrudd, mødrene velger mellom 50 og 100 prosent omsorg (Kitterød 2005). Det er altså i dag mange måter å være skilt far på, samtidig er valget kjønnnet. Hva denne kjønnede struktureringen av feltet betyr for hvilke mestringspraksiser fedrene bruker er sentrale spørsmål i denne avhandlingen. For å tolke det kvalitative intervju materialet trengs derfor teorier og begreper om det kjønnede i fedrenes fortellinger. Det er særlig Beauvoirs *situasjonisme* og ulike praksisteorier jeg vil kombinere med forskjellige perspektiver på menn og maskuliniteter. Fordi feltet er kjønnnet setter jeg teorier om mestring i sammenheng med teorier om maskulinitet. Slik sorterer dette arbeidet under studier av menn og maskuliniteter.³

---

³ Denne studien kan rubriseres under det som de siste 20 årene i Norge har vokst frem under navnet mannsforskning/maskulinitetsforskning og som i den internasjonale litteraturen benevnes som Studies of men and masculinities. Se tidsskrifter som *Men and Masculinities* (Sage) og *NORMA: Nordisk tidsskrift for maskulinitetsstudier* (Universitetsforlaget i Oslo). Mannsforskningens prosjekt er å undersøke hva kjønn kan bety når menn fortolkes i en samfunnsmessig sammenheng. Slik bryter

Internasjonal maskulinitetsteori har hatt et spesielt fokus på problematiske sider ved menns væremåter, holdninger og verdier.⁴ Et problemorientert perspektiv passer godt når destruktive mestringspraksiser studeres. Samtidig skyver det positive mestringspraksiser i bakgrunnen. Også i norsk og nordisk mannsforskning har et problemfokus stått sterkt, men her har også et endrings- og likestillingsperspektiv vært fremtredende (Øvrelid 1996, Oftung 2000).⁵ Denne avhandlingen har som ambisjon å videreføre begge tradisjoner fra mannsforskningen. Både den kritiske delen som setter søkelyset på problematiske sider ved menn og maskuliniteter, men også et perspektiv om endring og ressurser for endring.

I spørreundersøkelsen *Likestilling og livskvalitet 2007* (Holter, Svare & Egeland 2008) rapporterer skilte fedre om dårligere livskvalitet enn gifte. Ambisjonen i min studie er å undersøke, med en kvalitativ design, hva omsorgsansvaret og farskapet betyr for fedrenes livskvalitet. I tråd med vanlige operasjonaliseringer i kvalitative studier av fenomenet forstås livskvalitet som fedrenes subjektive fortellinger om hvordan de har det. Livskvalitet refererer til opplevelsesdimensjonen hos fedrene, til hva som gir gode følelser og positive tanker (Folkman & Moskowitz 2004, Eriksen & Næss 1998).

Denne avhandlingen bruker et praksisperspektiv for å fortolke fedrenes fortellinger om omsorgens betydning (Connell 1995). Et praksisperspektiv på omsorg fokuserer på det fedrene gjør med barnet når de for eksempel steller, snakker med, planlegger for eller trøster barnet. Ved å få fedrene til å fortelle om den praktiske omsorgen ønsker jeg også å få frem hvilken mening de legger i omsorgen og hva den betyr for dem. Hva er fedrenes prosjekt med barna og hvordan påvirker det deres mestringsfølelse og livskvalitet?

---

mannsforskningen med den tradisjonelle forskningen som ikke har fortolket menn som kjønnede, men som det kjønnsløse, allmenne og som norm for menneskelig handling (Hearn 1996, Kimmel 1996, Widerberg 2001, Seidler 1994, 1997). Kvinneforskningens vitenskapsteoretiske og empiriske kritikk har vist at akademia og forskningen på mange områder har fungert som legitimering av forskjellsbehandling mellom kvinner og menn og en usynliggjøring og undertrykkelse av kvinner (Harding & Hintikka 1983). Mannsforskningen kan forstås som en videreføring av denne kritikken av mainstreamforskningen, men med det tilleggsargument at mainstreamforskningen også utelater viktige erfaringer i menns liv (Ekenstam 2006, Lorentzen 2004). Den kjønnsløse forskningen tilslører og disiplinerer også mange menns liv. Seidler viser i sin bok *Unreasonable Men* (1994) at akademiske tradisjoner og dominerende filosofiske retninger ikke bare tar utgangspunkt i menn og deres livsverden, men i en spesiell gruppe menn og deres interesser, syn og behov. Mannsforskningens prosjekt er derfor ikke bare å kjønne menn, men også å vise ulike former for kjønnethet blant menn. Dette gir mannsforskningen et dobbelt blikk på menn der et kjønnsperspektiv gjøres relevant for menn og der menn kan være kjønnede på ulike måter.

⁴ Dette uttrykkes for eksempel i benevnelsen *Critical Studies of Men* (Hearn & Collinson 1996). Mannsforskningens problemfokus springer ut av det empiriske faktum at kjønnede væremåter og patriarkalske strukturer undertrykker kvinner. I tillegg er det et resultat av at den internasjonale mannsforskningen skulle posisjonere seg i et sterkt politisert forskningsfelt. Det kan kanskje forklare hvorfor det å se på menns kjønnethet som ressurs har vært mindre fremtredende.

⁵ En grunn til det kan være den tette koblingen det tradisjonelt har vært mellom kvinneforskningen og likestillingspolitikken. Planlegging og utbygging av velferdsstatsordninger har i mange sammenhenger skjedd gjennom allianser mellom kvinneforskningen, kvinnebevegelsen og likestillingspolitikken. I denne situasjonen er det utviklet en forståelse av menn og maskulinitet som en ressurs, særlig for omsorgsfeltet. Ett eksempel på dette er fedrekvoten (Brandt & Kvande 2003). Et annet er arbeidet med å rekruttere menn til å jobbe i skolen/barnehage (Bredesen 2003). Denne praktisk politiske situasjonen er forskjellig fra land som England, USA og Australia som har vært de store produsenter av maskulinitetsteori.

Barnets behov, vilje og ønsker er med på å bestemme hvordan relasjonen far–barn skal bli. Å forstå barnet som bydende og fedrenes omsorg som meningssøkende prosjekter gir barnet en bestandighet i omsorgsrelasjonen som ikke er essensiell, men heller ikke tilfeldig. Hva slags omsorg et barn skal gis er det ingen fast oppskrift på, men barnet er bydende i den forstand at det tvinger foreldrene til å gjøre visse valg (Markussen 2008). Gjennom skrik, sultenhet og søvnløshet vil barnet kreve et svar fra den som har omsorgen (Ruddick 1989). Når det blir større vil barnet kreve andre typer bekræftelse og bruke andre sanksjonsmidler ovenfor foreldrene for å få sin vilje realisert (Hennum 2005). Et hovedemne i min analyse er hvordan praktiske gjøremål med barnet og ulike omsorgssituasjoner skaper gode eller vanskelige følelser hos fedrene. Jeg ønsker å fokusere på hvordan omsorgssituasjonen for de skilte fedrene overskrider og eventuelt skaper noe nytt mellom far og barn. Denne nye situasjonen er igjen grunnlaget for nye følelser. Hva forteller fedrene at omsorgsrelasjonen avstedkommer av følelser, tanker og erfaringer? Særlig er jeg interessert i fedrenes fortellinger om hvordan de kan skape mening og få en opplevelse av sammenheng, følelse av kontroll og eventuelt hva de opplever av sprik mellom ønsket situasjon og opplevd situasjon i omsorgen for barnet (Antonovsky 1979, Lazarus 2006, Michalos 1985). Det er rimelig å anta at slike opplevelser av mening og sammenheng betyr noe for fedrenes livskvalitet (Lazarus & Folkman 1984, Antonovsky 1991, Gjørsum, Grøholt & Sommerschild 1998).

Mange samlivsbrudd initieres av kvinnen (Thuen 2004). Følelsen av å være uforberedt kan skape en følelse av uoversiktighet og manglende kontroll hos mennene (Thuen 2004, Berg & Johansson 1999). Det er nærliggende å tenke seg at mange fedre ser samlivsbruddet som et fall (Ekenstam 1998) og som en trussel mot deres mannlighet (Liljequist 1999). I den nye situasjonen må fedrene ta noen avgjørende valg om hvordan de nå skal være far. Hvilken linje skal de legge seg på og hvilken omsorgsmodell skal de forsøke å få til? At feltet er strukturert som et kjønnsdelt mangfold vil si at selv om mødre og fedre velger på hver sin banehalvdel, er det like fullt et mangfold av måter å være skilt far på. Det foreligger flere modeller eller handlingsrepertoarer fedrene kan trekke på i situasjonen som skilt. Dette har jeg kalt ulike script for farskap, og jeg har skissert tre hovedtyper av script for farskap som er virksomme i den norske konteksten i dag; forsørgerfaren, hjelpe-til-faren og den likestilte faren. Hensikten med scriptene er å få frem kulturelle kontekster som fedrenes valg kan tolkes i lys av (Marsiglio 1995). For bedre å forstå meningen og logikken i fedrenes

fortellinger om omsorg, settes de i sammenheng med større fortellinger om hva fedre kan gjøre.

For å få frem ulike sider ved fedrenes fortellinger om omsorg og livskvalitet har jeg strukturert intervjuet med ulike vinklinger. Jeg har forsøkt å lage det Olsen (2000) kaller *ulike fortellerrom*. En hoveddel av intervjuet omhandler den praktiske hverdagen med barnet, hva de gjør og hvordan de gjør det (Haavind 1987). Gjennomgangen av det praktiske og hverdagslige har den hensikt å fremkalle fortellinger om hva som gjøres i omsorgen og hvordan omsorgen skaper ulike følelser hos fedrene. I andre deler av intervjuet går jeg inn fra en annen vinkel for å få en annen type historie. Eksempler på en slik vinkling er fedrenes fortellinger om rammene rundt samlivsbruddet, hvordan de opplevde prosessen med å bli skilt og hva de føler og tenker om situasjonen. Hva er deres historie om bruddet, og er de fornøyd med samværsordningen og omsorgsarrangementet slik det er nå? Hensikten med å dele opp intervjuet er å skape flerdimensjonalitet i materialet og få de ulike fortellerrommene til å tilføre hverandre mening. Satt sammen og holdt opp mot hverandre kan de ulike fortellingene i intervjuene vise kontinuitet, brudd og/eller motsetning. Hensikten er å se hvordan fedrene ”skriver” sine fortellinger inn i større kjønnskulturelle fortellinger for å tilføre mening til sitt omsorgsprosjekt.

Oppgavens gang

I kapittel 2 presenteres teorier jeg bruker i analysene. Her gjennomgår jeg blant annet en teori om situert handling, inspirert av Beauvoir og Moi, og forsøker å gjøre den relevant for maskulinitetsstudier. Kapittelet avsluttes med en redegjøring for begrepet om kulturelle script (Gagnon & Simon 2005) som senere anvendes på fenomenet farskap. Scriptbegrepet gjør det mulig å vise hvordan ulike kulturelle oppskrifter på hvordan være skilt far tas i bruk av fedrene. Scriptene er mulige handlingsrepertoarer. I kapittel 3 løfter jeg frem tre slike script for farskap som er virksomme i den norske konteksten i dag. Hensikten er å få et kulturelt ankerfeste for analysene av fedrenes fortellinger. Fordi avhandlingen omhandler omsorgens betydning for emosjonelt stress, mestringsfølelse og livskvalitet er kapittel 4 en drøfting av hvordan disse begrepene brukes i dette prosjektet. Jeg forsøker å kjenne teorier om mestring ved å samstille disse teoriene med maskulinitetsteori. Til slutt i del 1 gjennomgås avhandlingens metodiske grep, det strategiske utvalg av informanter, fremgangsmåte i analysearbeidet og etiske avveininger.

I del to presenteres analysen. Kapittel 6 tar utgangspunkt i metaforen om *å falle* for å undersøke hvilke mestringsstrategier fedrene forteller at de bruker når de blir skilt. Hva som oppfattes som mannlige og umannlige måter å falle på varierer. Det neste analysekapittelet viser hvordan fedrene reiser seg og reetablerer et familieliv. Fedrenes bestrebelse på å gjenopprette det hverdagslige står sentralt. I forlengelsen av det temaet undersøkes hva omsorgen betyr når fedrene forteller om helt konkrete situasjoner med barna. I fedrenes bestrebelse på å ordne hverdagen oppstår paradokser, motsetninger og brudd, og kapittel 9 heter nettopp det. Kapittel 10 drøfter mer inngående hva fedrenes fortellinger om motsetninger og brudd betyr for engstelse, uro og emosjonelt stress. Dette følges opp i kapittel 11 der tre svært forskjellige fedrefortellinger om konflikt og ufred analyseres. Ulike emosjonelle spenningsfelter identifiseres og begrepet om script for farskap viser hvordan fedrene tar i bruk og skriver sine historier inn i større meningssammenhenger. Kapittel 12 avslutter avhandlingen ved å samle de analytiske funnene i en mer helhetlig drøfting av fedrenes opplevelse av mestring og livskvalitet.

Kapittel 2. Teoretiske verktøy

Dette kapitlet starter med Connells teori om maskuliniteter (1987, 1995). Ved konsekvent å snakke om maskuliniteter i flertallsform åpner han for å se ulikheter og dynamiske forhold mellom menn. Handlingsteoretisk bruker han et praksisperspektiv, og gjennom disse grepene bryter han effektivt ned den forenklete kategoriseringen som begrepet *mannsrollen* (i bestemt form entall) hadde skapt som dominerende begrep innenfor familiesosiologien. Ulikheter mellom menn, og dynamikken mellom disse, er forhold jeg ønsker å gå videre med i analysene av fedrefortellingene.

I avhandlingen bruker jeg begrepet om kulturelle script for farskap for å åpne opp for diversitet og mangfold i hvordan menn kan være fedre (Weeks 2003, Marsiglio 1995, 2005). Scriptene for farskap forhandles i konkrete situasjoner. Fedrene inngår kompromisser og tilpasser seg når de velger og utformer sitt handlingsrepertoar knyttet til omsorgen for barna, enten det er i forhold til barnets mor eller barnet selv. Scriptene former og formes av den praksis hver enkelt far utøver i sin situasjon. Slik forutsetter scriptteorien et dialektisk forhold mellom struktur og individ. I denne dialektikken inngår fedrenes omsorgspraksis som medierende og konstruerende størrelser. Barnet er bydende og utgjør en faktisitet i situasjonen.

Fedrene forhandler og velger i situasjonen som mannskropper (Clatterbaugh 1998). De er situert som mannskropper. Gjennom Beauvoirs *situasjonisme* forsøker jeg å legge et grunnlag for en analyse som kan fortolke både endring og stabilitet i fedrenes valg (Beauvoir 2000, Moi 1998). I analysen av valgsituasjonen står begrepet om prosjekt sentralt. Det er fedrenes meningssøkende handlingsvalg som må gripes i fortolkningen for å si noe om deres opplevelse av mestring og livskvalitet. Fedrenes prosjekter knytter seg igjen til scriptene for hva som er mulig og meningsfylt for fedre å gjøre i vår kultur. Slik knyttes et kroppsfenomenologisk perspektiv til kjønnsstrukturelle forhold.

Dynamiske maskuliniteter

Connells praksisteori tar utgangspunkt i forholdet mellom det biologiske og det sosiale. Maskuliniteter produseres gjennom en kjønnet praksis hos menn og kvinner.

The social practices that construct gender relations do not express natural patterns, nor do they ignore natural patterns; rather, they negate them in a practical transformation. This practical transformation is a continuing historical process. Its materials are the social as well as the biological products of previous practice – new situations and new people. (Connell 1987:79)

Connell er opptatt av de sosiale forhandlinger vi gjør når vi forstår våre kropper som kjønnede. Gjennom definisjoner og forhandlinger skaper vi oss selv og våre materielle omgivelser som igjen danner grunnlaget for nye forståelser og fortolkninger av oss selv som kjønnede kropper. Maskuliniteter skapes gjennom handlinger som utspiller seg i konkrete historisk gitte situasjoner og som danner mønstre eller konfigurasjoner av kjønnede praksiser (Connell 2000).

Masculinity [...] is simultaneously a place in gender relations, the practices through which men and women engage that place in gender, and the effects of these practices in bodily experience, personality and culture. (Connell 1995:71)

Connells maskulinitetsbegrep bygger på en praksisforståelse av kjønn (1987). En slik praksisforståelse har det fortrinn at den åpner opp for politisk endring på et annet nivå enn det deler av rolleteorien gjør. Et praksisperspektiv leder oppmerksomheten mot endringer i de rammer for handlingsvalg som menn har, mens et rolleperspektiv lettere leder til et fokus på såkalte holdningsendringer. Det er fordi rolleteorien bygger på begrepet om forventninger/normer som stilles til menn og ikke ser det overskridende og konstituerende moment i selve praksisen. Fra en praksisteoretisk synsvinkel er det for eksempel forståelig at fedrekvoten er et mer effektivt likestillingspolitisk virkemiddel enn holdningskampanjer. Fedrekvoten er en ordning som rettes direkte mot menns handlinger i stedet for en holdningskampanje som skal påvirke det normative klima om hvor viktig det er for far å være hjemme.

Masculinities – et begrep for annerledeshet

Gjennom en praksisorientert handlingsteori om maskuliniteter bryter Connell opp ideen om at menn som gruppe bærer i seg ett kjønn uttrykk – én type maskulinitet. Denne oppsplittingen i ulike maskuliniteter åpnet opp for empiriske studier av hvordan menn er forskjellige fra hverandre og hvorfor (Connell & Messersmith 2005). Connells

begrepsliggjøring er et viktig verktøy for menn som vil endre den tradisjonelle kjønnede arbeidsdelingen og utvide gutter og menns handlingsrepertoar. Selv om en er mann er det ved hjelp av begrepet om maskuliniteter mulig å kritisere mannssamfunnet. En kan stille seg utenfor maktens maskulinitet (hegemonisk maskulinitet) og samtidig kritisere denne med et mandat som mann. En mister ikke sin egen stemme eller identitet som mann i diskusjonen, selv om en er i opposisjon til de rådende og dominerende former for maskulinitet i samfunnet. Denne alternative identitetspolitikken ble muliggjort gjennom Connells analytiske skille mellom ulike og konkurrerende former for maskulinitet. Det var viktig i en politisk offentlighet, og ble en følelsesmessig hjelp for menn som jobbet med disse spørsmålene. Det å personlig identifisere seg med mange av de negative væremåter som kvinneforskningen rettmessig hadde vist hang sammen med patriarkalske strukturer, var tungt og kunne gå for langt. Det er riktig å spørre seg hvor man personlig og følelsesmessig står i forhold til mange av de vanskelige spørsmålene som kvinneforskningen stilte (kan jeg voldta, er jeg også disponert for å slå, hvilke fordeler har jeg som mann i samfunnet, har min bruk av porno vært ødeleggende osv.), men for å tørre og orke det må det også finnes veier ut. Connell viste med sine begrepsmessige oppdelinger av maskuliniteter at det er veier ut, selv om vi skal se at andre deler av hans teoretiske apparat kanskje vanskeliggjør nettopp dette.

Hegemonisk maskulinitet og andre maskuliniteter

Connell identifiserer fire hovedformer for maskulinitet i sin bok *Masculinities* (1995). Disse formene for maskulinitet er definert i forhold til hverandre, spiller på hverandre, endrer seg og inngår i ulike konfigurasjoner. Maskulinitetsformene inngår i større enheter og når Connell snakker om maskuliniteter og femininiteter er dette konfigurasjoner av kjønnede praksiser (ibid.). Kjønn kan ikke leses ut av isolerte enkelthandlinger, men må forstås som deler av større strukturer. *Hegemonisk maskulinitet* er den dominerende maskulinitetsformen i Connells system. Hva som er den hegemoniske maskuliniteten kan endres over tid. Hvilke uttrykk, prosesser, organiseringer og praksiser som uttrykker den hegemoniske maskuliniteten vil variere. Ifølge Connell er det ikke nødvendigvis slik at de menn som med størst tydelighet eksponerer de dominerende maskuline verdier er de som har mest makt. Symbolsk kan hegemonisk maskulinitet bringes frem av filmstjerner eller sportshelter mens de konkrete personer som styrer institusjoner og formuer kan ha en ganske annen personlig fremtoning (ibid.).

Ifølge Connell lever ikke det store flertallet av menn opp til en standard som kan kalles for hegemonisk maskulinitet. I hverdagslivet forhandler og kompromisser de fleste menn med andre menn og ikke minst med kvinner. Å trumfe igjennom en hegemonisk maskulinitet er ikke mulig eller ønskelig for mange menn. Men Connell hevder at de fleste menn likevel tjener på patriarkatet gjennom det han kaller den patriarkalske dividende (utbytte). Denne maskulinitetsformen kaller han *complicity masculinity*, som kan oversettes med delaktig eller medvirkende/medløper maskulinitet. Jeg vil i det videre bruke begrepet *medvirkende maskulinitet*. Det er den fordelten hver enkelt mann har av å være overordnet kvinner på et strukturelt nivå.

The number of men rigorously practising the hegemonic pattern in its entirety may be quite small. Yet the majority of men gain from its hegemony, since they benefit from the patriarchal dividend, the advantage men in general gain from the overall subordination of women. (Connell 1995:78)

Et eksempel en kan tenke seg som relevant er at menn får mer oppmerksomhet og blir hørt i flere sammenhenger enn kvinner (Ås 2001). Det vil en som mann kunne dra nytte av, bevisst eller ubevisst, villet eller ikke villet. Et annet eksempel i en norsk kontekst er lønnsforskjeller mellom menn og kvinner en som vanlig mannlig arbeidstaker nyter godt av.

Den tredje formen for maskulinitet er *underordnet maskulinitet* (subordination). Det er den type maskulinitet som åpent blir dominert av den hegemoniske maskuliniteten. Det klareste eksempelet på slike maskuline uttrykk er den behandling homofile menn har fått i vårt samfunn. Dette blir tydelig både innenfor lovverk og arbeidsliv, men også i språk og kultur. Homofobien er både en direkte undertrykking og nedvurdering av homofile, men også en sterk korleksjon av og disiplineringsmekanisme overfor heterofile menn i forhold til hva en kan tillate seg å gjøre, interessere seg for osv. Det å vise et bredere handlingsrepertoar der en kan spille på flere væremåter blir det samme som å være jentete og dermed homoaktig. En underminerer dermed sin egen posisjon som mann (Kimmel 1996). Slik flettes den hegemoniske maskuliniteten sammen med og står i en relasjon til denne typen underordnet maskulinitet.

Som en siste analytisk kategori konstruerer Connell det han kaller for *marginalisert maskulinitet*. Marginalisert maskulinitet kommer til syne ved at ulike grupper av menn

skilles ut og kontrasteres til den hegemoniske maskuliniteten. For eksempel beskriver Kimmel (1996) den hegemoniske maskulinitet som hvit, heteroseksuell, middelklasse, passe god i sport, godt utdannet osv. *mann*. Svarte kan konstrueres, i lys av denne "hvite normaliteten" på flere ulike måter. De kan kontrasteres og skilles ut som "ikke ordentlige og ansvarlige menn" ved å definere svarte som usiviliserte, hyperseksuelle og kriminelle menn (Connell 1995). Da slipper en mer relevante forklaringer som at en eventuell overhyppighet på kriminalstatistikken ikke skyldes hudfargen, men fattigdom og diskriminering.

Hegemonisk maskulinitet, patriarkat og mulighetene for endring

Connells praksisteori åpner for endring, overskridelse og et dynamisk forhold mellom individ og struktur. "Taking a dynamic view of the organization of practice, we arrive at an understanding of masculinity and femininity as gender projects." (Connell 1995:72). Men hans strukturteori om hegemonisk maskulinitet og den patriarkalske dividende går i motsatt retning. Hegemonisk maskulinitet er den konfigurasjon av kjønnspraksiser som skal sørge for å legitimere patriarkatet slik at menns overordning og kvinners underordning består.

Hegemonic masculinity can be defined as the configuration of gender practice which embodies the currently accepted answer to the problem of the legitimacy of patriarchy, position of men and the subordination of women. (Connell 1995:77)

Menns overordning og kvinners underordning er forstått som noe gitt, og forskjellige former for hegemonisk maskulinitet skapes for å opprettholde maktforholdet mellom menn og kvinner. Empirisk sett har nok Connell rett i at dette er viktige mekanismer. De som har makt gir den sjelden fra seg frivillig, og det finnes mange eksempler på at makten finner nye former, men som en prinsipiell beskrivelse av samfunnsmessige forhold er det problematisk og som handlingsteori umulig. Gitt en ikke-essensialistisk forståelse av kjønn og et åpent handlingsteoretisk perspektiv kan en ikke postulere et gitt og evigvarende maktforhold. Her virker Connells forfatterskap motsetningsfylt.

Et annet problematisk punkt i Connells teori gjelder den patriarkalske dividende som inngår i relasjonen mellom hegemonisk og medvirkende maskulinitet. Den patriarkalske dividende er de fordeler menn har av en patriarkalsk samfunnsorganisering uten selv å dra lasset innenfor hegemoniske maskulinitetskonfigurasjoner. Selv om det finnes en rekke viktige eksempler på menns gratispassasjerposisjon og feighet, kan Connells ensidige fokus på

mange menns privilegerte posisjon i forhold til kvinner lett bli en bekreftelse på det verdihierarki der menns liv og levnet, verdier og synssett mer eller mindre uproblematisk settes øverst. Når Connell i liten grad eksplisitt drøfter hvilke verdier som ligger til grunn for å bedømme hva som er den patriarkalske dividende i samfunnet kan verdihierarkiene fort bli tradisjonelle. Logikken blir da at det menn har mye av er etterstrebellesverdige fordi menn har makt i samfunnet og vice versa. Makten defineres da tautologisk. For eksempel kan det argumenteres for at det er en fordel for menn å slippe omsorgsansvar for barn. Vi kjenner igjen dette argumentet når det for eksempel diskuteres om det er rettferdig at kvinner skal avtjene verneplikt. Men det er ikke opplagt at det er en privilegert posisjon, at en som mann kan slippe unna barnet og at mor får gjøre mesteparten av jobben. Tenker vi slik forstår vi menns handlingsvalg som et uttrykk for medvirkende maskulinitet der en nyter godt av den hegemoniske komplementære kjønnsideologi og tar ut den patriarkalske dividende. Men en kan også snu verdihierarkiet og si at det å være hjemme med barn i en periode av livet er et gode, et gode som menn (strukturelt sett) ikke får ta del i.

Connell fremhever i liten grad hvilken plass en alternativ maskulinitet skulle kunne ha. Connells teori er skapt i en angloamerikansk kontekst, og hun bruker mye empiri fra sitt hjemland Australia. Deler av Connells teoretiske modellsystem har derfor begrensninger i en norsk kontekst med en større grad av likhet, en sterk velferdsstat og stor grad av likestilling (se for eksempel Ellingsæter & Leira 2004). Connell har i liten grad noen forståelse for hvordan en offentlig sektor og en velferdsstat kan gi grobunn for alternative maskuliniteter.

Gjennom Connells system usynliggjøres en del av de omkostninger mange menn betaler for å tilhøre det overordnede kjønn (Seidler 1997). Dette spørsmålet er særlig relevant for meg fordi min oppgave bygger på en undersøkelse av nye praksisformer og et felt i endring. Jeg vil fokusere på omkostningene et tradisjonelt patriarkalsk system har hatt for menn gjennom fravær av omsorgsansvar og delvis frikobling fra familien. Det jeg ønsker å bygge videre på er Connells idé om at kjønn skapes gjennom praksis, og den dynamiske delen av hans kjønnsforståelse.

Mannlig og umannlig

I nordisk mannsforskning har begrepsparet mannlig og umannlig fått en sentral plass de siste 10 årene. Først gjennom Liljequists historiske arbeider om maskulinitet, og senere

presentert som en mer helhetlig modell for å forstå menn i et kjønnsperspektiv (Liljequist 1999, Ekenstam & Lorentzen 2006, Ekenstam 2006). Ekenstam mener at umannlighetsbegrepet kan utvide Connells begrep om hegemonisk maskulinitet. Jeg vil se nærmere på hvordan han begrunner det, vise begrepenes relevans for dette prosjektet og til slutt komme med noen kritiske kommentarer.

Den svenske historikeren Liljequist så tidlig nytten av begrepsparet mannlig/umannlig innenfor historisk mannsforskning (Liljequist 1999). I sin studie av tidelagsbrott (dyresex) viser han at de straffbare og fordømte handlinger loven omhandler ikke settes i sammenheng med kvinnelighet, eller kontrasteres til feminitet, men til maskulinitet, eller retttere sagt mangel på sådan, altså umannlighet. Liljequist argumenterer særlig for at umannligheter kan være lettere å identifisere i en kultur der mannlighetene tas for gitt. Det umannlige blir synlig og forteller oss dermed indirekte noe om hva som er mannlig og delvis skjult og selvfølgelig for oss (Ekenstam & Lorentzen 2006). En mann kan nemlig aldri være sikker på sin maskulinitet, men står i stadig fare for å falle ned i umannlighet, og er kontinuerlig tvunget til å bekrefte sin mannlighet i forhold til omverden (Ekenstam 2006).

Mannlighet defineres ofte i relasjon til andre menn, og derfor blir det homososiale aspektet ved konstitueringen av ulike mannligheter viktig. Det igjen bekrefter viktigheten av umannlighetsbegrepet fordi det særlig er i det homososiale rommet at det umannlige skilles ut fra det mannlige. På den måten opprettholdes en definisjon av den dominerende maskulinitet gjennom bekräftelsen fra andre menn.

Det er i påpekningen av tvetydigheten og dobbeltheten i menns liv begrepsparet mannlig/umannlig virkelig skaper energi. Johansson viser gjennom historiske studier av den svenske (land)arbeiderklassen at det som er mannlig for en ung mann (ynglingen) vil regnes som umannlig for den voksne mannen (Johansson 1989 referert i Ekenstam & Lorentzen 2006). Johansson viser at det gjaldt helt andre regler for unge gutter og deres aggressive og drikkfeldige atferd, enn for den voksne, ansvarlige mannen. Dette er en viktig nyansering i forhold til Connells forsøk på å si noe mer generelt om én form for hegemonisk maskulinitet. Motsetningsfylte definisjoner av mannlighet kan leve side om side, de kan veksle om hegemoniet etter kontekst eller den hegemoniske defineringen kan være tvetydig (Ekenstam 2006). Hva som er mannlig kan variere for samme person gjennom ulike kontekster og aldre. Ekenstam viser også til Tjeders arbeid om dannelsen av den borgelige

mannlige karakter, der noen regler gjelder for unge gutter, mens andre regler gjelder for den modne borger (Tjeder 2003). Det tvetydige og dobbelte vises tydelig. En sterk innlæring av hor og drikk – med ditto identitetsbekreftende og kroppslige belønninger – sitter gjerne igjen som en del av kroppens vaneregister og avleirer seg som psykiske strukturer i mennene. Samtidig er denne typen atferd ikke lenger ønskelig for den modne borgerlige mann.⁶

Begrepene om mannlig og umannlig kan brukes for å fortolke fedrenes fortellinger om hvilke mestringsstrategier de velger etter samlivsbruddet. Hva som regnes som mannlig er forskjellig for ulike grupper av menn og det kan endre seg gjennom et livsløp. En mannlig mestringsstrategi kan fremstå som umannlig i en annen kontekst. I analysearbeidet vil jeg undersøke om fedrene forteller om sin situasjon som mannlig/umannlig, og er det slik at fedrene skaper legitimitet og mening ved å fortolke sin situasjon som mannlig?

Redselen for å falle

For di hierarkisering og disiplin har vært og fremdeles er fremtredende innenfor mye guttesosialisering, på mannsarbeidsplasser og andre homososiale arenaer, blir det ofte klare båser for hva som er mannlig og umannlig. Det kåres en vinner og en taper (Kimmel 1996) og redselen for å falle som Ekenstam (1998) beskriver, henger nært sammen med umannlighetsbegrepet (falle ned i umannlighet). Skilsmissen beskrives av de fleste av mine informanter som et fall, et nederlag og noe som gir en følelse av mislykkethet. Skilsmissen beskrives som et fall i forhold til deres egne ambisjoner, overfor omgivelsene og ofte som et fall overfor sin tidligere partner. Fallet spiller en rolle for fedrenes selvbylde og hvordan de innretter seg etter skilsmissen i forhold til omsorgen.

Jeg ønsker å gå videre med Ekenstams metaforikk om fallet og dele det opp i tre sekvenser. Å falle er å miste noe, det er å miste kontrollen, slik Ekenstam skriver, men det er også å slå seg (smerte), og det krever et opprettingsarbeid hvis en har tenkt å reise seg igjen (identitetsarbeid). Alle disse prosessene kan være kjønnet: kjønnet i forhold til hvilke strategier mange menn velger, og kjønnet i den forstand at menn relaterer seg til andre

---

⁶ Påpekning av mannlighetens dobbelthet og tvetydighet finner vi også igjen i Kolnars arbeid om maskulinitet og vold. Kolnar mener at noen voldsformer kan styrke og bekrefte en type mannlighet (sentripetal), mens andre voldsformer dømmer utøveren til umannlighet (peripetal). Begrepet sentripetal viser til at mannens vold konstituerer og bygger opp under hans mannlighet på en positiv måte fordi volden er akseptert som en del av menns handlingsrepertoar. Volden bringer mannen inn mot sentrum av kulturen og bekrefter hans maskuline selvidentifisering. Men volden kan også ha en peripetal effekt. Da settes mekanismer i sving som marginaliserer menn som utøver vold på feil tidspunkt, i feil situasjoner eller mot feil personer. Bedømmelsen av voldsuttrykkene kan være klare og skarpe, men de kan også være tvetydige ved at de varierer med kontekst og at grensene mellom dem er delvis flytende (Kolnar 2003, 2005).

menns vurdering. Men en slik kjønnethet trenger ikke å være lik fra mann til mann. Det finnes ulike strategier og logikker en mann kan gjøre bruk av gjennom fallet. Det kan ikke forutses hvilken strategi som vil velges fordi det er en mann som faller. Men i ettertid kan en fortolke historien om fallet også i lys av at det var en mann som falt, og hva det betydde for ham som mann.

For mange menn er det å miste kontrollen i en del situasjoner knyttet til noe umannlig. Statistisk sett er det flest kvinner som tar initiativet til en skilsmisse, og mange av mine informanter sier også at skilsmissen kom som et sjokk hvor de delvis mistet kontrollen. Vi vet at menns forhold til smerte er kjønnnet. Menn underforbruker for eksempel helsetjenester. Kvalitative studier viser at menn ser bort fra symptomer og at de kommuniserer dårlig om sykdom (Lilleaas 2003). Å gi seg over for smerte, å snakke om smerte eller å kjenne på smerte er for mange menn umannlig (Simonsen 2004, Backman 2005). Menns opprettingsarbeid er ofte kjønnnet ved at de for eksempel er mindre interessert i ulike typer terapitilbud og har færre nære venner de kommuniserer om sine problemer med (Sabo & Gordon 1995, <http://www.ssb.no/sosind/tab-2008-12-08-11.html>). Å snakke om intime og smertefulle problemer oppleves av mange menn i mange sammenhenger som umannlig (Eliasson 2000, Seidler 1997, Isdal 2000). Poenget med disse eksemplene er ikke å generalisere, men å vise at for mange menn vil fallet være kjønnnet, fra de først mister balansen, i fallet og når de eventuelt reiser seg igjen.

Fra Liljequist og Ekenstam tar jeg med at i en klasse eller gruppe av menn finnes det ofte klare definisjoner av hva som er mannlig, men at denne mannligheten best synes gjennom det som er kontrasten; det umannlige. Å falle ned i umannlighet er en trussel som preger mange menn. Å lete etter det umannlige kan gi gode bilder av den mannlige normen. Den mannlige normen kan være vanskelig å få øye på fordi menns kjønnethet fremstår som selvfølgelig og kjønnsnøytral (Widerberg 1995). Hva som er mannlig og hva som er umannlig endres gjennom livsløpet, og det er spenninger (kamper) mellom ulike klasser og grupper av menn om hva som er mannlig og hva som er umannlig.

Noen kritiske merknader

Hva er det handlingsteoretiske innholdet i modellen om mannlighet/umannlighet? Ekenstam formulerer det slik:

[...] snarare än att föreställa oss en given manlighet vid en viss tid i ett specifikt sammanhang som en avgränsad idealtyp, bör manlighet kanske mer betraktas som ett skiftande kluster av tillskrivna egenskaper. (Ekenstam & Lorentzen 2006:44)

Begrepen manlig og umannlig er ikke handlingsteoretiske begreper på samme nivå som Connells teori om kjønnede praksiser og maskuliniteter. Begrepen manlig og umannlig er snarere en metode for få frem eller synliggjøre det kjønnede i menns liv. Hvor brukbare begrepen er, vil avhenge av konkrete empiriske forhold. Det er ikke gitt at skillet faktisk er virksomt i alle kontekster. Trusselen om umannlighet vil ikke nødvendigvis være en virksom kraft i konstruksjonen av manlighet i alle sammenhenger. Det å definere manlighet som "[...] et skiftende kluster av tillskrivna egenskaper" er upresist i forhold til sentrale handlingsteoretiske forhold som motiv, situasjon, valg og handling.

Sammenligningen som forfatterne selv gjør med Connells teori blir derfor litt haltende fordi Connell opererer med et materielt og situasjonelt handlingsteoretisk utgangspunkt der maskulinitet produseres, reproduseres og omskapes gjennom kropp og praksiser og settes sammen til virksomme kjønnskonfigurasjoner som Connell da kaller ulike maskuliniteter.

Begrepen om manlig og umannlig oppfatter jeg mer som en kontrasteringsteknikk som påviser diskursive manlighetsformer i en gitt historisk og sosial kontekst. Styrken til begrepen er at de kan si oss mye om den dobbelte posisjon som mange menn har i forhold til makt/avmakt og i forhold til trusselen om "å falle". Begrepen fanger opp konfliktfylte og konkurransepregete prosesser som mange menn inngår i (Kimmel 1996). I grensesnittet mellom manlig og umannlig kommer hierarkiske strukturer tydelig frem. Begrepsparet kan få frem hvordan ulike mannskulturer virker disiplinerende, og at diskursen om det umannlige kan leve i mennene som selvundertrykkende tankerammer for hva de selv bedømmer som et verdig liv som mann. Disse poengene blir viktige når jeg skal forstå hvilke strategier fedrene opplever som meningsfylte i sin situasjon som skilt.

Empiriske definisjoner av maskulinitet

Hvilke konkrete kriterier skal legges til grunn for å benevne noe som maskulint eller manlig/umannlig? Stiller vi ikke det spørsmålet står vi i fare for å reprodusere stereotyper om kjønn. For å fortolke fedrenes fortellinger trengs en konkret definisjon av hvordan noe kan bestemmes som maskulint. Men hva skal være klassifiseringskriteriet for å kalle noe maskulint i denne sammenheng?

Connell er vag når det gjelder å empirisk definere maskulinitet, men for ham er det konkrete mannskropper som er utgangspunktet for definisjonen. "Gender is social practice that constantly refers to bodies and what bodies do, it is not social practice reduced to the body." (Connell 1995:71). I sin artikkel *What Is Problematic about Masculinities?*, foreslår Kenneth Clatterbaugh en mer konkret måte å ta utgangspunkt i menns og kvinners kropper for å gi en bestemmelse av maskuliniteter;

A masculine person is one who exemplifies those characteristics that have been shown to differentiate the sexes. A particular masculinity is the set of differentiating characteristics of a particular group of individuals determined by sex and some other set of ascriptive characteristics. (1998:32)

Clatterbaughs klassifisering operasjonaliserer maskuliniteter gjennom bruk av statistisk forskjellighet mellom menn og kvinner. Når omfangsundersøkelser viser at det er menn som i alt overveiende grad er de som begår alvorlig vold i nære relasjoner kan vi klassifisere denne handlingen som maskulin. Er det slik at vi kan identifisere at middelklassemenn, definert gjennom høy økonomisk kapital, har en type rasjonalitet som skiller seg fra andre menn og fra middelklassekvinner kan deres rasjonalitet benevnes som en maskulin middelklasserasjonalitet. I begge tilfellene kontrasteres fenomenet til kvinner og i det siste tilfelle også til andre grupper av menn. Det betyr ikke at alle menn er voldelige, men at det i kategorien voldelige, er flest menn. Tilsvarende kan vi si at ikke alle middelklassemenn har et sterkt innslag av instrumentell rasjonalitet, men at blant de instrumentelt rasjonelle, i middelklassen, er det flest menn. En slik definisjon av maskulinitet har ikke noen direkte årsaksforklarende kvalitet ved seg – det kan være at de statistiske sammenhenger mellom biologisk kjønn og maskulinitet er spuriøse (Clatterbaugh 1998). For å vise sammenhenger og "årsaker" trenger vi også en teori om hvordan kjønn konstrueres i konkrete situasjoner og setter seg som avtrykk, strukturer og identiteter i konkrete menn.

En annet spørsmål Clatterbaugh ikke berører er hvor stor den statistiske forskjellen skal være. Ifølge definisjonen kan et fenomen ikke klassifiseres som maskulint hvis kvinner gjør det like mye. Men hvor mange flere menn enn kvinner skal slå sin partner? Et annet problem i forlengelsen av dette er at det kan være vanskelig å fange opp kvaliteten i det vi spør etter, for eksempel vold. Hvordan slår menn, i hvilken kontekst, og hvilket annet voldsrepertoar og hvilke maktmidler har menn i bakhånd? Hva er kvaliteten på slaget?

Denne innvendingen er etter mitt syn viktig, og viser begrensningen ved en kvantifiserende tenkemåte.

En fordel ved Clatterbaughs måte å definere maskuliniteter på er at den får frem maktaspektet, både mellom menn og kvinner og mellom menn. En kan sammenligne grupper av menn med hensyn til ressurser, for eksempel svarte menn fra middelklassen med hvite arbeiderklassemenn. Definisjonen åpner også for at kvinner kan være maskuline (for eksempel voldelige) og at mange menn kan være feminine. Clatterbaughs hovedpoeng er at bruken av begrepet maskulinitet(er) skal være klart definert. Han skriver at: "It may well be the best kept secret of the literature on masculinities that we have an extremely ill-defined idea of what we are talking about." (1998:27). Clatterbaugh skriver at hans forslag til definisjon er én og at den kan kombineres med andre metoder. Det kan være påvisning av ulike diskurser om maskulinitet, det kan være målinger av folks holdninger til hva som er maskulint eller feminint eller det kan være fremstående uttrykk i kulturen (dyrking av idrettsstjerner, popsangere e.l.). Clatterbaughs poeng er at:

We should be reasonably clear that we are not talking about men when we are talking about images, stereotypes, or norms, and that we are not talking about images when we talk about men, male behaviors, privileges, and attitudes. (1998:42)

Når vi bruker et mangetydig begrep som kjønn eller maskulinitet må vi være tydelig på hvilket nivå vi befinner oss. I det neste kapittelet vil jeg konkretisere ulike script for farskap i den norske konteksten i dag. Clatterbaughs presiseringer av hva som kan sortere under betegnelsen maskulint vil være nyttig i konstruksjonen av disse maskuline scriptene. At scriptene er rettet mot menn og at det er menn som gjør scriptene vil, i tråd med Clatterbaughs definisjon, være et viktig kriterium for å kalle dem maskuline.

En handlingsteori og et kjønnsperspektiv – Beauvoir/Moi

En teori om maskulinitet vil også måtte støtte seg på en mer allmenn handlingsteori. En slik handlingsteori bør ha med seg kroppen som et grunnelement fordi kjønnsbegrepet i denne avhandlingen refererer til manns- og kvinnekropper (Connell 1987, 1995, Clatterbaugh 1998). En slik teori, som både er en allmenn handlingsteori og som har et kjønnsperspektiv ved å ta utgangspunkt i kroppen, finner jeg i Moïs bok; *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori* (1998).

Når Beauvoir sier at kroppen er en situasjon er ikke det, ifølge Moi, det samme som å si at kroppen er i en situasjon. At kroppen er i en situasjon er også sant: at kroppen er situert i en gitt historisk, romlig og sosial kontekst. Men utsagnet at kroppen er en situasjon innebærer en handlingsteori som ser kroppen som selve grunnlaget og utgangspunktet for den spesifikke menneskelige handling – menneskelig transcendens – det vil si menneskets grunnvilkår om alltid å måtte velge og være bevisst sine valg. Denne helt spesielle situasjon for mennesket – å være *fri* til å velge og å *måtte* velge – må alltid ha menneskekroppen som sitt utgangspunkt. Det er vårt spesifikke refleksive og språklige vesen som muliggjør vår frihet (eksistensielle grunnvilkår). Denne friheten er kroppslig i den forstand at den er knyttet til menneskekroppen og den biologiske konstitusjonen som vår kropp utgjør (Moi 1998).

Beauvoir ser kroppen som en situasjon, som et utgangspunkt og en forutsetning for menneskets helt spesielle eksistens (Moi 1995, 1998). Kroppen er en faktisitet i den forstand at den bærer i seg biologiske utgangspunkter som åpner for ulike handlingsvalg, men ikke alle handlingsvalg er mulige; menn kan ikke amme eller føde barn. Handlingsvalgene er konstitutive og gir retning og mening til situasjoner.

Kroppen er en situasjon, men den er en fundamental situasjon fordi den er grunnlaget for min erfaring av meg selv og av verden. Den er en situasjon som alltid er en del av min levde erfaring. (Moi 1998:95)

Kroppen er slik sett ikke ren biologi. Kroppen er ikke en ting, men del av vårt prosjekt som handlende vesener. Den er ikke et utgangspunkt som vi kan bygge våre valg på, kroppen er i valget ved at den muliggjør våre valg og vår eksistens som frie mennesker. Slik sett finnes det ikke noe valg uten en kropp. ”Kroppen er den generelle måten vi har en verden på.” (Merleau-Ponty 1945 i Moi 1998:96).

Begrepet levde erfaring er ifølge Moi ”[...] måtene et individ gir mening til sin situasjon og sine handlinger.” (1998:96). Men levde erfaring bestemmer ikke utfallet av de situasjoner som individet kommer opp i fordi i situasjonen vil mennesket alltid måtte velge. ”Å analysere levde erfaring er å ta utgangspunkt i det erfarende subjektet, forstått som alltid situert, alltid kroppsliggjort, men også som alltid i besittelse av en dimensjon av frihet.” (ibid.:118).

Slik sett er friheten alltid en del av situasjonen og valget vil utgjøre en del av individets levde erfaring. Levde erfaring blir som avleiringer gjennom de uendelig mange og komplekse situasjoner vi kommer opp i. Avleiringene blir kroppslige og mentale. Og fordi våre valg alltid er situert spiller våre erfaringer inn på hvordan vi velger i neste situasjon. De er en del av den situasjon vi velger ut fra.⁷ Poenget for både Sartre, Merleau-Ponty og Beauvoir er at begrepet om situasjon gjør det mulig å unngå å splitte levde erfaring opp i den tradisjonelle inndelingen i subjekt og objekt (Moi 1998). Dette er vår eksistens' dobbelthet. Kroppen er situert samtidig som kroppen uavlatelig er i en dialektisk interaksjon med alle de andre situasjoner som kroppen kommer i. Erfaringen vil igjen forme de måter vi erfarer på. Kroppen er gjenstand for naturlover samtidig som den produserer prosjekter og mening. Kroppen vil alltid romme begge deler og kan aldri reduseres til ett av disse to.

Hva slags kropp jeg har situerer meg på forskjellige måter. Kroppen påvirker hvilke situasjoner jeg havner i (som kvinne/mann utestenges du formelt og uformelt fra forskjellige arenaer). Slik sett er ikke biologiske fakta (mann/kvinne, svart/hvit, syk/frisk) og sosiale konsekvenser i en gitt situasjon uten en innvendig forbindelse (Østerberg 1982). Men hva denne kroppslige situertheten betyr i konkrete situasjoner vil være gjenstand for fortolkning (Østerberg 1988). Her kommer mine informanters subjektive fortellinger inn som deres individuelle fortolkning av konkrete situasjoner i forhold til omsorgen for barna og hva de betyr for dem.

Hva er en mann?

For Beauvoir definerer kvinnen seg selv gjennom den måten hun lever sin kroppsliggjorte situasjon i verden på, eller med andre ord: Kvinnen definerer seg selv gjennom det hun gjør med det verden gjør med henne. (Moi 1998:107)

Gjennom studiet av konkrete tilfeller – levde erfaring – vil vi kunne forstå mer av hva det vil si å være mann. Hva situertheten betyr, og hva den levde erfaringen som mannskropp betyr i informantens fortelling blir bunnstokken i analysen. For å omskrive formuleringen ovenfor: Mannen definerer seg selv gjennom det han gjør med det verden gjør med ham. Slik sett innebærer teorien en forståelse av at kjønn skapes i situasjonen og gjennom praksis.

---

⁷ Se også Østerberg om det sosio-materielle (Østerberg 1975).

Når menn møter ulike erfaringer skapes likhet og forskjell mellom menn, erfaringene avleires i kroppen og i neste omgang bruker vi erfaringene til å fortolke nye situasjoner. Denne erfaringen kan igjen sette tidligere erfaringer i et nytt lys for oss slik at vi i neste situasjon vil handle annerledes. Hver situasjon er prinsipielt unik. Hvis vi ønsker å beholde begrepet maskuliniteter kan kanskje våre levde erfaringer som mannskropper kalles for nettopp det? Men igjen blir det viktig å minne om at hva som velges ikke kan predikeres ut fra levde erfaring. Kunne vi det ville vi ikke være prinsipielt fri til å velge. Men for å fortolke et menneskes handlingsvalg vil det være viktig å se handlingsvalget i relasjon til levde erfaring.

Å betrakte kroppen som en situasjon er å se at kroppen er en spesiell kropp (kvinne/mann, svart/hvit, lav/høy, tykk/tynn osv.) og å se hvilke betydninger denne konkrete kroppen har for det situerte individet. Men Moi understreker at muligheten til å gjøre annerledes alltid er til stede og at den kjønnede kroppen i seg selv ikke fratrar oss friheten:

Men dermed finnes det ingen "identitet" atskilt fra den verden som subjektet erfarer. Å snakke om en generalisert "kjønnsidentitet" er å tingliggjøre eller objektivere vår stadig skiftende og fluktuerende erfaring av oss selv i verden. (Moi 1998:118-119)

Å generalisere kjønnsforskjeller vil være en feil fremgangsmåte for å forstå en mann som en mann. Ifølge Moi ville Beauvoir heller se på variasjoner og forskjeller i kvinners og menns levde erfaringer. I analysen av fedrefortellingene blir fokus satt på fedrenes intensjon i situasjonen. Kjønn skapes gjennom fedrenes prosjekter og gjennomførte handlinger i den praktiske omsorgen med barnet. Det er overskridelsen mellom kropp og situasjon som et kontinuerlig prosjekt som vil være et av hovedemnene i denne undersøkelsen. Et formål med analysene er å finne konstituerende elementer i omsorgssituasjonen ut fra at (fars)kroppen *er* en situasjon og *er i* en situasjon: fedrene er dømt til å velge og fedrene er frie til å velge ut fra den situasjon de er i. Mennesket er i sin frihet meningsseekende i situasjonen og mine intervjuer er forsøk på å forstå noe av den mening informantene konstruerer i sine fortellinger om omsorgen for barnet. En slik tilskrivning av mening er antatt å ha betydning for fedrenes mestringsfølelse og livskvalitet.

Et eksempel. Flere av mine informanter har ikke selv tatt initiativ til skilsmissen. Gitt denne situasjonen må de velge hva slags omsorg de skal ha for sine barn. De er i en situasjon som

de ikke selv har valgt og samtidig må de velge ut fra denne situasjonen. Som i alle situasjoner er de både dømt til å velge og frie til å velge. I dette valget står hver enkelt far i et intensjonalt forhold til verden. Farens meningskonstituerende valg er skapt ut fra dobbeltheten av å være i en situasjon og være en situasjon. Å være en situasjon er å være en konkret kropp i verden, med de eksistensielle grunnvilkår (dømt til å velge, fri til å velge) og med sine konkrete levde erfaringer som informant (skilt far med to barn på tre og åtte år osv.). For å klargjøre denne situasjonen (begrepsmessig) skiller Beauvoir mellom to typer av frihet. I bunnen ligger en grunnleggende og eksistensiell frihet. Denne friheten kan også kalles ontologisk frihet (Beauvoir 2000). Ontologisk frihet er et grunnvilkår ved mennesket eksistens og betyr at alle kan handle fritt ut fra sin situasjon. Men selv om alle mennesker i prinsippet er like frie vil vi være i forskjellige situasjoner som øker eller begrenser vår frihet. Det forhold kaller Beauvoir for konkret frihet. Den konkrete friheten er betinget av de forhold vi er "kastet" inn i gjennom ulike hendelser i våre liv. I denne situasjonen inngår også de andres frihet til å velge.

Mitt prosjekt går ut på å få frem fedrenes konkrete fortellinger om forhold som boligsituasjon, besøksordning, om bruddet og ikke minst om hvordan hverdagen forløper med ungene (fortellingene om omsorgspraksis). Jeg bruker fedrenes fortellinger til å fortolke deres situasjon i lys av levd erfaring (mye eller lite omsorg før bruddet, hva slags type omsorg gjorde du før bruddet, var det du som ville skilles, osv.), situasjoner de opplever gjennom omsorgen (hvordan går hverdagen, hvilke nettverk har du, har du fått nye omsorgsoppgaver etter at du ble skilt osv.) og de prosjekter fedrene har i forhold til omsorgen (ønsker du mer omsorg enn du har, er du urolig for at det blir mindre omsorg). Fedrenes eksistensielle frihet behandles som et grunnvilkår der jeg i intervjuene spør etter andre mulige valg og overskridelse av tradisjonelle mannlige handlemåter. Men under intervjuet er det også avgjørende å få fedrene til å fortelle om det de opplever som sin situasjon i forhold til konkret frihet. Det vil være konkrete materielle eller situasjonelle vilkår for de valg faren skal (og må) ta.

Begrepet om konkret frihet viser til strukturelle forhold i samfunnet som økonomiske fordelinger, boligmassens sammensetning og formelle juridiske forhold som arvelov eller barnelov. *Det annet kjønn* inneholder en bred gjennomgang av slike strukturelle og normative forhold i det franske samfunnet (Beauvoir 2000). Begrepet om eksistensiell frihet er et filosofisk begrep som sier noe om et menneskelig grunnvilkår. Det har som ambisjon å

vesensbestemme et genuint særtrekk ved individet. Situasjonismen viser at mennesket inngår i sosiale meningssskapende interaksjonsprosesser der både den ontologiske og konkrete friheten er vilkår i produksjonen av (meningsfulle) handlinger. Men et mer operativt problem for Beauvoirs situasjonisme er begrepsfestelsen av de prosesser som formidler mellom det strukturelle og det individuelle nivået. Innenfor den sosiologiske tradisjonen har begreper som habitus (Bourdieu 1984) og strukturasjon (Giddens 1984) hatt som målsetting å være et teoretisk verktøy for å vise hvordan formidlingen mellom struktur og individ foregår. Jeg vil i det følgende trekke frem begrepet *script* for å vise en slik formidling mellom struktur og individ. Begrepet har ikke hatt samme utbredelse innenfor sosiologisk forskning som habitus eller strukturasjon og kan heller ikke måle seg når det gjelder teoretisk systembygging. Begrepet kan likevel si noe viktig om forholdet mellom den enkelte fars fortelling og større kjønnede strukturer i samfunnet. Slik sett er begrepet særlig relevant for de praksisorienterte og dagliglivsorienterte fortellinger som fedrene kommer med (Gagnon & Simon 2005:xii).

Maskuline script

Begrepet script og script-teori er først utviklet av Gagnon & Simon (1987, se også Weeks 2003, Prieur 1994, Pedersen 2005). Gagnon & Simon utviklet begrepet på sitt fagfelt seksualitet. Deres grunnidé er at også seksualitet er et sosialt konstruert fenomen. Seksuelle uttrykk endres gjennom tid og rom. Poenget for Gagnon & Simon er å vise, ikke bare hvordan det sosiale uttrykket (en spesifikk seksualitet eller seksuell handling) og dets meningsinnhold kan være forskjellig fra kultur til kultur, men også å vise at det skjer en individuell tilpasning til de mulighetsbetingelsene som kulturen tilbyr. Gjennom denne tilpasningen, forhandlingene og valgene gjenskapes og endres de kulturelle scriptene for hva som kan være en seksuell handling. Gagnon & Simon opererer med tre analytiske nivåer i en slik handlingsteori der aktøren møter det samfunnsskapte i seksualiteten.

Sexual scripts can be said to exist at three analytical levels: cultural scenarios (paradigmatic assemblies of the social norms that impinge on sexual behavior), interpersonal scripts (where social convention and personal desire must meet), and intrapsychic scripts (the realm of the self-process). (Gagnon & Simon 1987:364)

I det følgende vil jeg forsøke å vise hvordan scriptteori (scripting theory) også kan være et brukbart teoretisk verktøy å anvende på temaet maskulinitet og på farskap. Kulturelle

scenarier (cultural scenarios) kan da forstås som oppskrifter, bilder og forestillinger om hva som oppfattes som en gitt type maskulinitet. I dette inngår for eksempel oppskrifter og forestillinger om hva det vil si å være ulike typer av far i en kulturell kontekst. Scriptteori er opptatt av at det foreligger ulike handlingsrepertoarer, manualer og praktiske instruksjoner nedfelt i kulturelle scenarier.

Cultural scenarios may be seen as configurations of meaning that are part of the external milieu that provides the individual with models of sexual conduct. (Gagnon & Simon 1987:365)

Interpersonlige script (interpersonal scripts) er de mønstre og oppskrifter for handlingsvalg som aktørene skaper i konkrete situasjoner gjennom sosial interaksjon (Laumann, Gagnon, Michael & Michaels, 1994). I konkrete situasjoner vil aktørene måtte forhandle både om og i forhold til de kulturelle scenarioene. De må oversette og anvende scriptene fra de kulturelle scenarioene til en konkret kontekst. De må gjøre scriptene i samhandling med andre. I dette mellommenneskelige rommet vil det foregå forhandlinger og tilpassninger til de andre og justeringer i forhold til egne behov.

Det tredje analytiske nivået Gagnon & Simon opererer med er intrapsyke script (intrapsychic scripts). Det er hver enkelts indre bilder, planer og fantasier som legger føringer på hvordan en vil utføre handlinger. De intrapsyke scriptene er de delene av de kulturelle scenarioene en gjør til sine egne og som en møter de(n) andre med i situasjonen. Gjennom intrapsyke script får følelser som for eksempel stolthet, begjær, ære eller litenhet et uttrykk som en møter andre i situasjonen med.

Gjennom sin scriptteori integrerer Gagnon & Simon både det samfunnsmessige, situasjonen og det individuelle valg. Metaforen script legger vekt på utførelsen (conduct) eller hvordan vi gjør sekvenser av fenomener som seksualitet eller omsorg. I scriptene ligger bilder av handlingsforløp som vi opplever som mer eller mindre meningsfulle. Det foreligger et mulig handlingsrepertoar vi kan bruke. Scriptet fungerer som en veiledning for utførelse (Laumann, Gagnon, Michael & Michaels 1994).

Weeks (2003) bruker begrepet script (eller metaforen, som han kaller det), med inspirasjon fra Gagnon & Simon for å forklare at folk velger og utøver forskjellige typer seksualitet. På

tross av sin metaforiske familiaritet med begrepet rolle skiller begrepet script seg fra den normsosiologiske tradisjonen når det skal gi forklaringskraft til handlingsvalg. Weeks skriver:

”Society” is not a whole governed by a coherent set of determinants, but an intricate web of institutions, beliefs, habits, ideologies and social practices that have no a priori unity and whose actual relationship have to be unravelled rather than taken as read (Weeks 2003:56)

Med dette perspektivet kan vi også tenke oss at det finnes en rekke maskuline script tilgjengelige for aktørene som formidles og oppfattes gjennom diskurser, forventninger, sosiale praksisformer og materiellstrukturer. Scriptene kan stå i motsetning til hverandre, være overlappende eller leve parallelle liv. Weeks bruker begrepet script for å få et mer dynamisk teoretisk verktøy å fortolke fenomenet seksualitet med, og ut fra mitt empiriske materiale ser det ut til å være et brukbart begrep til også å analysere kjønnede væremåter blant fedrene. Weeks skriver i forhold til sitt tema, seksualitet:

There exist in the world of sexuality a variety of different and often contradictory accounts of what it is to be sexual: organized sets of meanings (”discourses”) articulated through a variety of different languages, and anchored in a dense network of social activities. (Weeks 2003:56)

Ifølge Weeks kan script betraktes som en manual eller en type veikart for handlingsforløp som har et sosio-materielt, diskursivt og kulturelt ankerfeste. Hvert enkelt menneske følger ikke nødvendigvis scriptene på samme måte og det er også slik at mange script åpner for tvetydighet eller er utydelige. Det er med på å forklare avvik og endring. Weeks skriver: “But the scripts laid down in certain social practices set the parameters within which individual choices are available; and there are oppositional as well as regulatory scripts.” (Weeks 2003:57).

Slik blir det mulig å forklare både ”avvik” og ”normalitet” i aktørenes seksuelle handlingsvalg. Det vil en generell læringsteori ha problemer med – for eksempel læres ikke homoseksualitet ved at foreldrene er rollemodeller (Prieur 1994).

Teoretisk sett passer begrepet script til denne avhandlingens øvrige begrepsapparat fordi script viser til situasjonens åpenhet. Det er i tråd med Beauvoirs situerte handlingsteori der den ontologiske friheten ligger som et grunnvilkår for den menneskelige handling. Men som vi ser av Weeks' bruk av begrepet viser script også til konkrete forhold i samfunnet. Fedrenes handlingsvalg forholder seg til forskjellige tradisjoner, diskurser og praksiser i samfunnet.⁸ Vi kan derfor lete etter ulike maskuline script i fedrenes fortellinger. Scriptene forefinnes som mulighetsbetingelser i det allmenne og vil derfor også si oss noe om at fedrene opererer innenfor konkrete kontekster der mulighetene er begrenset. Det korresponderer med Beauvoirs begrep om konkret frihet. Det kan være script som er institusjonalisert gjennom lover og regler, økonomiske ordninger eller tradisjonelle holdninger og normer, men det kan også være maskuline script som fedrene søker mot for å finne alternative og nye praksisformer. Kombinasjonsmulighetene er mange og begrepet script kan være med på å forklare både bestandighet og endring i fedrenes kjønnede løsningspraksiser. Vår fortolkning av fedrenes fortellinger må ta hensyn til begge disse former for frihet. Vi kan si at de maskuline scriptene eksisterer som en referanseramme, som et mulig handlingsrepertoar og som en sosialt gjenkjennbar størrelse for mange menn i en gitt situasjon. Samtidig er situasjonen prinsipielt sett åpen.

Trekker vi begrepet videre i denne retningen kan vi sette det i sammenheng med Østerbergs begrep om det nye (1982). Da kan vi lese begrepet script slik at det utgjør en kollektiv forefinnende mulighetsstruktur for tanke og handling som gjennom den konkrete handling overskrider seg selv og den situasjon det utspiller seg i. Gjennom overskridelsen oppstår det nye, som ikke er det samme som utgangspunktet, men som må forstås i relasjon til dette tidligere (scriptet). Det nye viser til noe som ikke er nytt, men som foreligger i kulturen, som for eksempel en type tradisjonell maskulinitet. Det nye oppstår gjennom prosesser som praktiske bearbeidinger, rekontekstualiseringer, nytolkninger eller alternative kombinasjoner av eksisterende script. Slik vil det nye stå i et dialektisk forhold til det tradisjonelle.

Styrken til scriptteori er muligheter til å koble ulike nivåer i tolkningen av sosiale fenomener. Kultur, situasjon og individ settes sammen på en slik måte at både de individuelle lengsler og ønsker og de kulturelle skjemaer for samhandling møtes gjennom

---

⁸ Diskurs defineres og brukes i denne sammenhengen i tråd med Jørgensen & Phillips. De definerer diskurs som: "[...] en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller et udsnitt af verden) på." (Jørgensen & Phillips 1999:9).

de interpersonlige script der ulike handlingsalternativer forhandles og utøves. Slik sett fokuserer scriptteori på å gjøre script (conduct) – det vil si praksis. Dette gjøre-perspektivet henger godt sammen med praksisorientert handlingsteori.

I analysearbeidet vil jeg identifisere ulike maskuline script ved å se hvordan intervjuene tar form av fortellinger om hvordan farskapet gjøres, hvilke rammefortellinger som skapes og hva fedrene føler. De maskuline scriptene kan slik sett identifiseres gjennom informantenes fortellinger om sitt farskap. Men et script kan ikke identifiseres som maskulint bare fordi det er en far (mann) som forteller det. Scriptet bør, for å forstås som maskulint, også ha en korrespondanse med et kulturelt forhold der vi kan argumentere for at dette forholdet er kjønnet i en eller annen forstand. Slik sett vil det kjønnede moment i analysen oppstå i det tolkningsarbeidet som setter fedrenes fortellinger sammen med kjønnede script som forefinnes i samfunnet. I denne identifiserings- og fortolkningsprosessen vil begge størrelser, det vil si fedrenes fortellinger og de maskuline scriptene, forutsette hverandre gjensidig – den ene kan ikke identifiseres/klassifiseres uten den andre. Det er et dialektisk forhold mellom de to størrelsene, men i en praktisk analytisk prosess må de skilles ad for at fortolkningen skal kunne plassere og identifisere det kjønnede moment i fortellingene. Etter min mening er dette et avgjørende poeng i en kjønnsanalytisk tilnærming fordi den åpner for å se kjønn som relevant og som empirisk eksisterende, samtidig som en slik analytisk tilnærming også åpner for at kjønn kan overskrides og praktisk sett utspille seg annerledes enn det scriptene foreskriver. Dette nye har tråder tilbake til ulike kjønnede script samtidig som det overskrider de samme scriptene.

Noen ganger vil vi finne kombinasjoner og overskridelser av det vi tidligere har ansett som kjønnskulturelt mulig. Da forefinnes det heller ingen kjønnskulturell kategori å knytte fortellingen til. Slik sett skiller det sosiale/kulturelle seg fra andre forskningsobjekter – det finnes ikke nødvendigvis (eller i prinsippet ikke) noen ferdig klassifikasjon av det nye. Utfordringen blir derfor å se hvordan en del fortellinger nettopp ikke kan forstås som kjønnede, men som noe annet. En viktig målsetting fagpolitisk må jo være å også ha muligheten til å identifisere fortellinger som overskrider en klassifikasjon og fortolkning som kjønnet. Uten den innstillingen vil en som forsker lett reprodusere stereotypier om maskulinitet og femininitet og ritualistisk søke etter matchen mellom kulturelle script og individuelt kjønnede handlinger.

Oppsummering

I situasjonen som skilt er fedrene kastet ut i noe nytt. De har ikke nødvendigvis selv valgt sin situasjon, men må velge i den situasjonen de er i. I dette valget søker fedrene etter meningsfulle handlingsalternativer. Fedrene definerer seg selv gjennom det de gjør med det verden gjør med dem. Et slikt kroppsfenomenologisk perspektiv tar inn at det er menn og mannskropper som gjør omsorg. For menn finnes det kulturelle script tilgjengelig for hvordan de skal utføre omsorgen. Scriptbegrepet viser at det forefinnes måter å orientere seg på og handle etter som trekker på større kulturelle fortellinger om hva en kan og skal gjøre som skilt far. Gjennom forhandlingene om ulike script for farskap skaper fedrene mening og sammenheng i sin nye tilværelse som skilt. Fedrenes omsorgsprosjekter formes av og former script for farskap. Slik gir scriptteori forklaringskraft til hvordan overskridelse og endring av kjønnede væremåter kan oppstå. Det er relevant for dette prosjektet fordi farskap er i endring, og de tilpasningsmuligheter og mestringspotensialer som fedrene forteller om handler om å overskride og skape nye maskulinitetsformer. Men fedrenes fortellinger handler også om å ta i bruk og rekontekstualisere tradisjonelle og delvis destruktive script for maskulinitet. I det neste kapittelet vil jeg skissere tre script for farskap slik de forefinnes i den norske konteksten per i dag.

Kapittel 3. Script for farskap i en norsk kontekst

I dette kapittelet skisseres tre kulturelle script for farskap som er virksomme i den norske konteksten. Ved hjelp av ulike kunnskapskilder beskriver jeg kulturelle script for hva en kan gjøre som far, både før og etter en eventuell skilsmisse. Hensikten er å vise noen posisjoner med tilhørende oppgaveportefølje som fedre har i Norge i dag. Scriptene er *forsørgerfaren*, *hjelpetil-faren* og *den likestilte faren*. Til disse scriptene for farskap hører tre stiliserte familieformer; den kjønnskomplementære familien, en-og-en-halv-inntektsfamilien og den likestilte familien.⁹ De tre scriptene kan knyttes til arbeidsdelingen mellom kjønnene i ulike historiske faser. Yrkesdeltakelse, inntekt, forsørgeransvar og tid brukt til omsorg for barn er brukt som faktorer for å trekke opp grensene mellom scriptene.

Scriptene for farskap er oppskrifter og handlingsmanualer for farskap slik de finnes som mulighetsstrukturer i Norge i dag. Scriptene vil senere i avhandlingen fungere som referanser når fedrenes fortellinger om omsorg tolkes. Siden avhandlingen ikke handler om farskap generelt, munner kapittelet ut i en gjennomgang av forskning om skilte fedres situasjon i Norge. Enkelte studier er gjort (Moxnes & Winge 2000, Moxnes 2003, Jevne 2001, Andersen 2003, Skjorten, Barlinthaug & Lidén 2007) og det finnes oversikt over norske fedres samværstid og hvordan de opplever sin situasjon (Skevik & Hyggen 2002, Kitterød 2005, Thuen 2004). Til slutt drøftes noen sider ved ordninger om bidrag, mekling og barneloven. Da er temaene bosted for barnet, samvær, økonomi og flytting.

Byggeklusser

I fremleggingen av scriptene for farskap bruker jeg foreliggende statistikk om arbeidsliv og tidsbruk og historiske arbeider om ulike familieformer etter krigen. I tillegg kommer sosiologiske undersøkelser om farskap, som særlig er gjort etter innføringen av fedrekvoten i forbindelse med utvidelsen av foreldrepermisjonen i 1993. Det vises også til analyser av veiledningsbøker for fedre og utvalgte politiske dokumenter som omhandler likestillingspolitiske virkemidler. I de neste avsnittene følger en kort argumentasjon for

---

⁹Begrepet *Den likestilte familien* tar utgangspunkt i en likestillingsdefinisjon der kvinner og menn deler likt, både i forhold til tidsbruk og typer av oppgaver. En annen måte å definere likestilling på er å se på samlet arbeidstid for ute- og hjemmearbeid, og kalle det for likestilling. Slik kunne jeg kalt en-og-en-halv-inntektsfamilien for den likestilte familien. I disse familiene jobber menn og kvinner omtrent like mye når vi slår sammen ute- og hjemmearbeidet. Når jeg bruker begrepet *den likestilte faren* og en korresponderende benevnelse; *den likestilte familien* er det altså ut fra en definisjon av likhet som har både tid og oppgaver (praksis) som kriterium.

hvorfor og hvordan disse empiriske kildene er relevante for beskrivelsene av script for farskap.

Strukturelle forhold knyttet til arbeidsliv og tidsbruk legger føringer for farskap. Hvor mye menn generelt jobber er formativt for hver enkelt manns preferanser, ideer og praksiser knyttet til arbeidslivet (Holter 2007). Arbeidskulturer kan ofte bli selvgående og selvforsterkende systemer der de som jobber mye premieres på ulike måter (Holter 2000, Koldre 2006). Dette kan igjen skape forestillinger om hvor mye det er normalt å jobbe. Tidsbruksstatistikk som omfatter både arbeidstid, husarbeidstid og omsorgsarbeidstid er derfor en viktig indikator for hvilke script for farskap som er virksomme.

Tidsbruksstatistikken uttrykker en gitt praksis. Tesen er videre at arbeidsmarkedsstatistikken og tidsbruksstudiene uttrykker noe alle menn og fedre ser og forholder seg til i sin hverdagsvirkelighet, nemlig de foreliggende kjønnede script for arbeid og omsorg. Scriptene følges ikke likt av alle fedre, men er virksomme i den forstand at alle på en eller annen måte forholder seg til dem. Fedrene forhandler scriptene i møte med andre og gjennom disse møtene kan scriptene reproduseres eller overskrides. Arbeidsstatistikken kan leses som uttrykk for menns handlingsrepertoar som arbeidstakere, men arbeidet ”gjøres” og betyr forskjellige ting for forskjellige fedre, avhengig av situasjon, klasse og tidligere erfaringer.

Historiske arbeider om sider ved familieorganiseringen etter krigen er en annen kilde i skisseringen av ulike script for farskap. Historiske forhold kan forklare opprinnelsen til og tregheten i ulike script for farsomsorg. For eksempel kan kulturelle æreskodekser knyttet til mannlighet og umannlighet leve videre, få nye betydninger og rekontekstualiseres ved å settes inn i nye praksiser. Ett moment i denne sammenheng er at utviklingen fra strengt atskilte kjønnskulturelle skillelinjer til ideen om likestilling har foregått over et relativt kort tidsrom. Det har skjedd store endringer i script for farskap på to generasjoner. Samtidig bærer vi den nære historien med oss gjennom våre foreldres valg og væremåter, vår oppvekst og kroppsliggjorte vaner.

Likestillingspolitikk er det tredje området som brukes for å vise ulike script for farskap. Likestillingspolitikken legger praktiske føringer på hvordan menn og kvinner velger. Slik spiller den en aktiv rolle både for fedrenes praktiske handlingsvalg og i diskursen om farskap. Etter innføringen av fedrekvoten og utvidet foreldrepermisjon er det gjort flere studier av fedre, omsorg og maskuliniteter (Brandth & Kvande 2003, Holter 2007, Aarseth

2008a, Kvande & Rasmussen 2007). I disse arbeidene intervjues fedre om hvordan de selv oppfatter sine muligheter som fedre og hva farskapet betyr for dem.¹⁰

Ett forhold av betydning, men som ikke brukes til å skille mellom ulike script for farskap i denne sammenhengen, er barnets posisjon. Synet på barnet og barnets posisjon i familien og samfunnet har endret seg mye i Norge de siste 50 årene (Thuen & Sommerschild 1997, Juul 2005, Frønes 2003). Nye kompetansekrav stilles til barnet. Kreativitet, sosial innovasjon og kommunikativ kompetanse har delvis overtatt for industri- og bondesamfunnets tradisjonelle lydighetskultur (James, Jenks & Prout 1998, Raundalen 1996). For å lære seg å mestre komplekse arenaer, mange typer mennesker og ulike situasjoner trenger barnet støtte til å bli en aktiv sosial aktør (Beck & Beck-Gernstein 1995). For mange grupper av foreldre innebærer derfor omsorgen et høyt aktivitetsnivå og engasjement for å gjøre barnet i stand til å utvikle det Dencik (2006) kaller ”absolutt sosialt gehør”. For å møte en senmoderne tilstand kreves en annen type innlevelse og investering i omsorgen enn tidligere tiders lydighetssosialisering. Det kreves en annen type investering i barnet enn den tradisjonelle grensesettende far–barn-relasjonen. Det trengs en lyst og vilje til å bruke og å gi av seg selv som forelder (Aarseth 2008a). Det er en forutsetning for å kunne fremdyrke den subjektivitet som kreves i en flyktig og mer dynamisk sosial situasjon, der barnets posisjon i større grad avhenger av selvpresentasjon og sosial fleksibilitet (Sommer 2003). Barna som prosjekt, som livsinnhold og som det nye investeringsobjektet skaper en ny dynamikk mellom mange fedre og barn.

Forholdet mellom foreldre og barn har endret seg for nær sagt alle fedre og mødre, men graden varierer. Innenfor ulike klasser, etniske grupper og i forhold til geografisk lokalitet vil oppdragelseskulturene variere i det norske samfunn (Frønes 2003). De skisserte endringene i foreldre–barn-relasjonen ser ut til å være særlig fremtredende i middelklassen (Stefansen og Farstad 2008, Aarseth 2008b). Men selv om middelklassens oppdragelsesformer på ingen måte gjennomføres av alle, heller ikke innenfor middelklassen, er disse oppdragelsesformene kulturelt hegemoniske. Middelklassens politiske innflytelse og makt over mediene gir definisjonsmakt: Det er middelklassen som i stor grad definerer hva slags omsorg små barn trenger (Stefansen 2008). Slik blir diskursen om de nye far–barn-relasjonene viktig for alle fedre. Denne diskursen utvider handlingsrepertoaret for hva fedre kan gi av omsorg, hva barnet skal bety for dem og hvor nær de skal være barnet, både

---

¹⁰ For sammenlignbare svenske forhold, se også Plantin 2001, Johansson & Kuosmanen (red.) 2003.

før og etter et samlivsbrudd. Gjennom arbeidet, velferdsordningene, politikken, mediene, naboen, barnehagen og barnet selv presenteres fedrene kontinuerlig for nye måter å være far på.

Script 1: Forsørgerfaren

Med forsørgerfaren menes her den som har hele eller det aller meste av ansvaret for familiens inntekter. Forsørgerfarens hovedoppgave er å være ”*the bread-winner*” (Brandth & Kvande 2003). I utbredelse og ideologisk sett nådde forsørgerfaren sitt toppunkt rundt midten av 1950-tallet.¹¹ Til forsørgerfaren hører en hjemmeværende mor, men det er mange menn som har hovedansvaret for forsørgelsen av familien også i dag. Halvparten av alle sysselsatte mødre jobber deltid (Kitterød 2007a). Deltidsarbeid eller det å bli forsørget sorterer ikke under et mannlig handlingsrepertoar. Forsørgerfaren finnes derimot som en mulig måte å være far på. Det finnes ingen slike tradisjoner for kvinner. Den tradisjonelle forsørgerideologien gir fars jobb prioritet, både økonomisk og statusmessig (Holter 2000).

Forsørgertid

Den norske kvinnehistorikeren Kari Melby kaller perioden frem mot 1950 for husmortid. I år 1900 utgjorde kvinner en tredel av alle yrkesaktive, men bare en firedel femti år senere (Melby 2006). Tallene viser at til tross for vekst og etterspørsel etter arbeidskraft og flere formelle rettigheter til kvinner økte antall husmødre i det norske samfunn.¹² Forestillingene om essensielle forskjeller mellom kvinner og menn ble styrket (Melby 2006). Husmorideologiens sterke stilling var et svar på det praktiske omsorgsproblemet som oppsto når bondesamfunnet ble modernisert og sysselsettingen økte i industrien. At produksjonen i mindre grad foregikk på gårdene og ble flyttet ut av hjemmet gjorde at lønnsarbeid og omsorgsarbeid ble vanskelig å kombinere (Lund 2009). I Norge ble fulltidshusmoren svart på denne praktiske utfordringen.¹³ I etterkrigstiden og helt frem til 1970-tallet var familiepolitikken innrettet mot å legge til rette for at mødre skulle være fulltidshusmødre (Lund 2009).

---

¹¹ I 1950 var antall husmødre 674 000 og i 1960 var det steget til 745 000 (Furre 1991).

¹² I 1950 var yrkesaktiviteten blant gifte kvinner fem prosent, i 1960 var den ti prosent, og i 1970 var andelen 20 prosent (Lund 2009).

¹³ Dette var en tendens i alle de vestlige industriland, men satsningen på fulltidshusmoren var spesielt sterk i Norge. Bare Nederland hadde en lavere sysselsetningsandel av gifte kvinner på 1950- og 60-tallet (Hagemann, manus under arbeid).

Husmortid for mødrene betyr det samme som forsørgertid for fedrene.¹⁴ Industrialiseringen skapte mulighet for lønnsarbeid utenfor hjemmet. Det var først og fremst mennene som fikk rett til dette arbeidet. Det finnes mange eksempler på at kvinner ble utestengt fra betalt arbeid med den begrunnelse at det var usolidarisk at noen familier hadde to lønninger og andre familier ingen. Også enslige kvinner ble av enkelte fagforeninger presset ut av sine stillinger. Egne kvinnetariffer ble innført og kravet om en mannlige forsørgerlønn som kunne fø hele familien sto sterkt i arbeiderbevegelsen (Hoel 1983). Moderniseringen av samfunnet separerte mange menn fra omsorgen og familien (Gillies 1995, Griswold 1993, Plantin 2001). I Norge finnes sterke tradisjoner for slike utskilte mannsmiljøer. Hvalfangst og sjøfart sysselsatte mange fedre, men også tømmerhogst, vei- og dambygging og annet anleggsarbeid gjorde mange menn til borteboere. Også for den vanlige industriarbeideren ble skillet mellom hjem og jobb tydelig, selv om den geografiske avstanden var kort mellom familien og arbeidet. Hjemmet og omsorgen knyttes til det kvinnelige og forsørgelsen og lønnsarbeid til det mannlige (Solheim 2007).

Den ansvarlige forsørgeren

Det at mannen kunne fø familien, og at kona skulle slippe å jobbe ute ble et tegn på fremgang og det å være bedrestilt (Blom & Sogner 2006). Kvinnene ble gjennom moderniseringen avhengige av mennenes inntekt, og mennene ble avhengige av å kunne disponere en inntekt for å få kone og familie. Slottemo (2003) viser i sin avhandling om koksverksarbeidere i Mo i Rana at muligheten for å forsørge familien var en viktig årsak til at menn søkte seg til jobber med fast ansettelse og stabil inntekt i den nyetablerte industrien. Løsarbeid, fiske og sesongarbeid gjorde det vanskeligere å oppfylle forsørgerplikten som familiefar. Normen for den mannlige arbeider var å være en ansvarlig forsørger (Danielsen 1992, Klinth 2002, Åström 1990). Mannlighet og ansvarlighet ble knyttet sammen gjennom den kjønnsdelte kjernefamilieorganiseringen og forsørgerplikten (Slottemo 2003). Tilsvarende ble det kvinnelige knyttet til omsorgen. Husmortilværelsen ble et fag, og med på lasset fulgte en sterk ideologi om ulikhet (Wærness 1982, Lund 2009). Kjønnes handlingssrom lukkes og symbolikken knyttet til det maskuline og feminine besegles i den forstand at det normativt, økonomisk og delvis juridisk nærmest blir umulig å velge annerledes. Gjennom den kjønnskomplementære arbeidsdelingen skapes ulikheten om til

---

¹⁴ Dette er den økonomiske formen Holter kaller for *maskulinitet*, der menns og kvinners forhold til husholdsinntekten bygger på en splittelse mellom forsørgelse og omsorg. Maskulinitet skiller seg fra agrarsamfunnets arbeidsorganisering der menn og kvinner i større grad arbeidet med produksjon innenfor samme geografiske og økonomiske enhet, om enn med kjønnsdelte oppgaver (Holter & Aarseth 1993).

verdighetsprosjekter for menn og kvinner. Å være en stabil og innbringende forsørger ble det samme som å være mann. Mann, mannlighet og forsørgelse ble tre like figurer som en kunne legge oppå hverandre og samtidig se det samme. Å mislykkes med forsørgelsen ble å mislykkes som mann og tape sin mannlighet.

Forsørgerlønn ble ikke bare et individuelt tegn på verdighet og mannlighet, det ble også et symbol på velferdsstatens og sosialdemokratiets fremgang (Blom & Sogner 2006). Slik var det kanskje heller ikke noen stor motsetning mellom arbeiderklassekulturen og den borgelige maskuline kulturen hva angår forsørgeransvaret og forsørgerideologien? Den tradisjonelle arbeiderklassemaskuliniteten som vokste frem gjennom industrialiseringen var ideologisk preget av den borgelige forsørgerideen (Blom & Sogner 2006). Slik kan en kanskje si at en ekstradimensjon ved klassekompromisset er at både arbeidermenn og funksjonærer/borgelige menn får status som skikkelige menn ved å forsørge kone og barn? Mennene delte maskulin verdighet med hverandre, på tross av klassemotsetninger. Mannens lønn skulle gå til hele familien og i bytteforholdet til kona lå avtalen om at hun skulle gjøre omsorgsarbeidet. I denne arbeidsorganiseringen bytter mannen penger mot omsorg for barna sine og omsorg for seg selv. Mennene kommer i en slags mottakerposisjon av omsorg. I en forstand kan vi si at mennene fikk betalt av andre menn for å betale kvinnene til å gjøre familiens reproduktive arbeid og gi mennene selv omsorg. Gjennom kjønnsarbeidsdelingen skapes det kvinnelige og det mannelige i det moderne. Tabugrenser trekkes mellom kjønnene. Nye verdighets- og ærestrategier oppstår. Kvinners verdighet blir skapt gjennom å dominere og mestre virksomheter knyttet til barna, følelser, omsorg, mat og hjemskaping. I tillegg ble kvinners verdighet avhengig av å ha en mann som ikke var kompetent på de samme områdene som hun selv var. Satt på spissen kan vi si at dette medførte en gjensidig infantilisering av menn og kvinner på den andres områder. Hennes verdighet var avhengig av at hun skulle og kunne ta ansvar for og ta vare på hans følelser. Hans følelsesmessige inkompetanse ble mannlige. På den annen side økte hans verdighet ved at hun ikke kunne gjøre en rekke praktiske ting som var ansett som mannlige. Ut fra kjønnsarbeidsdelingen blir det ikke tilfeldig hvilke oppgaver og sfærer som hørte inn under det mannlige og hvilke som hørte inn under det kvinnelige. Et bilde på en slik arbeidsdeling er mannen som overser sine egne smerter når han skader seg i arbeidet, mens kona forsøker å få ham til plastre kuttet. Eller at det er kaldt og hun maser på at han bør ta på seg jakke. Kjønnene konstituerer seg gjensidig gjennom slike spill der mannen benekter smerten, avhengigheten

og sårbarheten, og skaper rom for hennes inntreden i situasjonen i en komplementær omsorgsposisjon. Det igjen bekrefter hans mannlighet.¹⁵

I forsørgertiden isoleres mange menn til homososiale miljøer. Det homososiale skaper en sterk nærhet mellom menn. Gitt det heteroseksuelle som norm, krever denne nærheten en markert grense mellom det homososiale og det homoseksuelle (Kimmel 2001). I denne grensedragningsprosessen inngår en demonstrativ fornektning av det feminine for å oppvise og sikre seg en symbolsk tilhørighet til det heteroseksuelle. Homofobi kan forklare den gjentakende og stereotype oppvisningen av typisk heteroseksuelle væremåter, holdninger og handlinger. Homofobi legger, ifølge Kimmel (2001) sterke føringer og begrensninger på rollerepertoaret for heterofile menn.

Forsørgerfaren og barna

I den kjønnsdelte kjernefamilien fikk forsørgerfaren ulike omsorgoppgaver i tillegg til pengeforsørgelsen. Søndagspappaen tok seg av bruddet med det hverdagslige på helligdager og i ferier (Åström 1990). Gjennom arbeidsuka skjermes far for bråket og ståket rundt organiseringen av hjemmet og omsorgen for barna. På søndag er det hans oppgave å ta med familien på noe spesielt. Farens oppgave er også å instruere og veilede barna i aktiviteter utenfor hjemmet. Det kunne være å dra på landet og hogge ved, fiske eller ta utflukter til steder familien burde se og oppleve. Aktivitetspappaen og den lekende faren kan sees som en forlengelse av søndagspappaens oppgaver. Aktivitetspappaen følger opp barnas sports- og fritidsaktiviteter. Det kan være kjøring til og fra, å være trener eller jobbe på dugnad med de andre fedrene for å få til aktiviteter for ungene.

Historisk sett har forsørgerfaren tidvis medført en geografisk og sosial avsondring av menn fra barna, som i situasjonen til sjømannen eller pendlerfaren. Separasjonen mellom produksjon og reproduksjon var med på å utvikle script for farskap som også inneholdt muligheten for adskillelse, fornektelse og å "glemme" sine barn. Menn har for eksempel levd et liv der de har hatt barn andre steder i landet som de har holdt skjult for sin nåværende familie og ikke hatt kontakt med.

---

¹⁵ Hva forsørgermaskuliniteten kan bety for fedre i dag gir Lilleaas (2007) et godt innblikk i gjennom sine intervjuer med hjerteopererte menn. I deres fortellinger om antall arbeidstimer, ansvarsfølelse og angst knyttet til jobben og deres beredskap for jobben til alle døgnets tider er scriptet om forsørgermaskulinitet tydelig. Informantene forteller at de har levd med og vært ekstremt dedikert til jobben. Først i ettertid, blant annet gjennom den alvorlige sykdommen, får de et mer refleksivt forhold til hvilken rolle jobben har hatt i livet deres. (Se også Lilleaas & Widerberg 2001).

En av forsørgerfarens oppgaver var å være den grensesettende og straffende far, den som mor truer med (Løkke 2000). Til den oppgaven fikk fedrene hjelp av den generelle respekten for mannen som representant og utøver av patriarkalsk makt. Også innenfor psykologisk teori og barneoppdragelsesdiskurs så en fars utenfraposisjon som gunstig for å fylle rollen som grensesetter og den som separerer mor og barn (Spock 1970). Scriptet kunne også slå over i den straffende far (fysisk vold). Igjen er det komplementariteten både praktisk og diskursivt som ligger i bunnen for scriptene for farskap. Fars oppgave i denne typen praksiser blir å fylle funksjonsgapet som følger av mors manglende autoritet. Denne manglende autoriteten er skapt gjennom nedvurderingen av det kvinnelige ved at kvinner umyndiggjøres som samfunnsborgere (nektes arbeid, egen lønn, får ikke politiske verv osv.). Forsørgerfarens oppgave som den separerende og straffende omsorgsperson kan derfor også sees som et resultat av mors underordnede posisjon og ikke som en nødvendig mekanisme i barnets psykologiske utvikling. En tilstøtende tanke her er at fedre var egnede til å straffe og sette grenser fordi de reelt sett hadde et mer distansert og atskilt forhold til barna.

Men rollen som grensesetter, oppdrager og veileder har andre og mer positive sider enn bare å være den straffende far. Posisjonen som den som kommer utenfra kan gi far høy status hos barna uten at det går over i et kaldt, upersonlig eller voldelig script for farsomsorg. En forsørgerfar som har lite omsorgstid kan fungere som den som har overskudd, som ikke er lei av det hverdagslige med barna og som for barna representerer noe annet og som oppfattes som spennende. For mange forsørgerfedre har barna og familien vært det sentrale i deres liv. Barna og familien har vært omdreiningspunkt for mennenes oppgave som forsørgere.

Småbarnsfedres forsørgeransvar i dag

Menns posisjon som heltids- og overtidsarbeidende står sterk også i dag. Norske fedre har et stabilt høyt sysselsetningsnivå. I 2005 var det på 93 prosent (Kitterød 2007a). Andelen sysselsatte mødre har økt fra 74 prosent i 1991 til 81 prosent i 2005, men blant de sysselsatte mødrene er deltidsandelen høy (Kitterød 2007a). Bare halvparten av de sysselsatte mødrene jobbet vanlig heltid i 2005. Overtidsarbeid er sjeldent blant småbarnsmødre. Fire prosent av mødrene har en avtalt arbeidstid på mer enn 40 timer per uke i 2005. Det er den samme andelen som i 1991. Det motsatte bildet avtegner seg for fedre. Seks prosent av norske småbarnsfedre jobbet i 2005 deltid. Det er omtrent som i

1991. De aller fleste fedre har full jobb, hvis de ikke jobber mer enn vanlig heltid. I 2005 arbeidet 16 prosent mer enn vanlig heltid (Kitterød 2007a). Noen fedre har mer enn en jobb og mange fedre, blant annet selvstendig næringsdrivende, jobber mye. Svært lang arbeidstid har blitt noe redusert for småbarnsfedre (Kitterød & Kjelstad 2006).

Tallene for arbeidstid for småbarnsfedre viser at det gjennom hele 1990-tallet og frem til 2005 er skjedd få endringer i fedres arbeidstid. Ellingsæter argumenterer for at korte avbrekk som fire uker fedrekvote ikke oppfattes av arbeidsgiver som problematisk. Derimot vil deltid og søknad om redusert arbeidstid for menn gi et signal til arbeidsgiver om lavere motivasjon og dårligere lojalitet (Ellingsæter 1999). Et annet moment som forsterker ulikheten mellom mødres og fedres arbeidstid er lønnsulikhet. Det er nærliggende å tenke seg at mange par av den grunn går for at fedrene jobber heltid og overtid og mødrene jobber deltid. Mye tid på jobben tilsier mindre tid hjemme. Det er en sammenheng mellom hvor mye far jobber ute og hvor mye omsorg han yter overfor barna. Jo mer mor arbeider, jo mindre far arbeider og jo høyere andel av husholdningsinntekten mor står for, desto likere deles både husarbeidet og omsorgsarbeidet (Pettersen 2004).

Script 2: Hjelpe-til-faren

Scriptet om hjelpe-til-faren defineres gjennom den posisjon far har til mor og ansvarsfordelingen av omsorgen for barna og forsørgelsen. Som det fremgår av benevnelsen er farens oppgave å hjelpe til i hjemmet med omsorgen for barna. Det er mor som har organiseringsansvaret og som gjør det meste av omsorgs- og husholdsarbeidet. Hjelpe-til-faren er også forsørgerfar i den forstand at han jobber heltid og overtid. I mange familier har far en hjelpe-til-rolle hjemme mens mor er i deltidsstilling. I 2007 gjaldt det ca. 50 prosent av de yrkesaktive mødrene (Kitterød 2007a). Scriptet om hjelpe-til-faren foreskriver et bredere handlingsrepertoar i forhold til barna enn for den rene forsørgerfaren. Skillelinjene mellom kjønnene blir utydeligere. Hva som er mannlig og umannlig avhenger i større grad av situasjonen. Å ta seg av barna på en intim og kompetent måte kan absolutt være mannlig for hjelpe-til-faren, men å bytte på oppgavene og la det bli tilfeldig hvem som gjør hva er ikke innenfor hjelpe-til-farens handlingsrepertoar.

Scriptet om den rene forsørgerfaren svekkes

Utbygging av velferdsstaten på 1970-tallet økte kvinners yrkesdeltakelse (Blom & Sogner 2006). Mange av de nye yrkene i velferdsstaten var kvinneyrker. Å rekruttere menn til sykepleie og annet omsorgsarbeid var ikke ansett som aktuelt. Den kjønne arbeidsdelingen ble i noen grad overført til det betalte arbeidsmarkedet. Deler av omsorgen ble profesjonalisert, og det var kvinnene som rykket inn i disse yrkene. Etterspørselen etter arbeidskraft skapte sosial og geografisk mobilitet. Statens lånekasse for utdanning og flere profesjonsutdannelse innenfor omsorgsyrkene la bedre til rette for kvinners yrkesdeltakelse. Disse prosessene løp sammen med et radikalisert politisk klima, motstand mot EF og et generelt oppsving for det som har vært kalt motkultur (Furre 1991). Ulikheten mellom menn og kvinner blir utsatt for en ny runde med kritikk. Omsorgsfemininitet og forsørgermaskulinitet kritiseres for å skape ubalanse i familien (Holter 1975, Haavind 1982). Kritikken kom fra nyfeministisk hold, kvinneforskning og fra deler av det politiske miljøet (Blom & Sogner 2006). Kvinnekulturen i husmorperioden var preget av omsorgsarbeid for barn, personlig tjenesteyting overfor mannen og fravær av egen inntekt (Wærness 1982). Det skapte en grunnleggende maktubalanse mellom kjønnene (Holter 1975). Fokus ble rettet mot kvinners ubetalte arbeid i hjemmet og den diskriminering som lå i å ikke tjene egne penger. I 1971 var gjennomsnittlig yrkesarbeid for kvinner mellom 16 og 74 år 1 time og 56 minutter per dag. For menn er det tilsvarende tallet 5 timer og 29 minutter (Vaage 2002). Kvinners avhengighet av å bli forsørget ble kritisert. Menns posisjon som hovedforsørger ble derimot i liten grad problematisert. Ett unntak er Grønseths arbeider om ektefelledelt arbeidstid (1972). Prosjektet fikk ingen bred politisk oppslutning. En kritikk av forsørgerfaren og farsfraværet kom fra psykologisk hold. Tiller undersøkte familier der far var borte i lange perioder av gangen, og så på hvilken betydning dette hadde for barns utvikling. Kritikken tok utgangspunkt i en psykoanalytisk tradisjon. Denne typen kritikk, der farsfraværet kritiseres for å skape dårlige identifikasjonsmuligheter og usikre rollemodeller for barna utgjør en vedvarende kritikk av farsfraværet i forsørgermaskuliniteten¹⁶ (Tiller 1961, Løkke 2000). For uten kritikken fra disse små miljøene står normen om den mannlige heltids- og overtidsarbeideren nærmest uproblematisert. Derimot ble kvinnes nye posisjon som både ute- og hjemmearbeidende diskutert. Den ideologiske striden handlet om hvorvidt kvinners yrkesdeltakelse gjorde at barna ble forsømt (Slottemo 2003).

---

¹⁶Et miljø i denne tradisjonen har vært Mannskomiteen av 1988, samt enkelte andre mindre grupper som har jobbet med blant annet Robert Blys tekster og workshop-modeller. Acem ga ut to temanummer om Bly midt på nittitallet (Dyade 3/94 og 4/94).

Arbeidstid og tidsbruk for hjelpe-til-faren

Tidsnyttingsundersøkelsen fra 2000 viste at samlet arbeidstid (husholds- og yrkesarbeid slått sammen) var tilnærmet lik for menn og kvinner (Vaage 2002).¹⁷ Skiller vi ut etter familiefase jobber småbarnsfedre 48 minutter mer enn mødre per dag. Tallene viser at fedre med barn i alderen 0-6 år hadde en samlet daglig arbeidstid på 9 timer og 13 minutter i 2000. Småbarnsmødrenes samlede arbeidstid var på 8 timer og 25 minutter. For mødrene gikk i gjennomsnitt 2 timer og 32 minutter av døgnet med til inntektsgivende arbeid. Tilsvarende tall for fedrene er 5 timer og 35 minutter. Når det gjelder husholdsarbeidet brukte fedre i år 2000 3 timer og 37 minutter, mens mødre brukte 5 timer og 53 minutter (Bø m.fl. 2008). Tidsnyttingsundersøkelsen for 2000 bekrefter det de andre arbeidstidsstudiene viser; småbarnsfedre jobber mye og de bruker ikke mindre tid til yrkesarbeid enn menn i andre livsfaser. De bruker derimot mer tid til husholdsarbeid enn menn i andre livsfaser (Vaage 2002). Ut fra en slik kvantifisering var arbeidstrykket på fedre og mødre i Norge i 2000 omtrent likt, men typen arbeid er altså svært ulikt fordelt.¹⁸

Når det gjelder endring i fedrenes husholdsarbeid brukte småbarnsfedre om lag 1 time mer i 2000 enn de gjorde i 1971. Tiden til yrkesarbeid for den samme gruppen har vært tilnærmet den samme fra 1990 til 2000. Forsørgermaskuliniteten har fått supplering fra mødrenes yrkesarbeid, men fedrenes tilknytning til arbeidsmarkedet synes ikke å endre seg (ibid.).

Når flere kvinner gikk ut i betalt arbeid, fikk likestillingspolitikken et nytt fokus. Målet ble å skape ordninger for å lette kvinners hverdag. Likestillingspolitikken som fikk gjennomslag på 1970-tallet var ikke sentrert om reell likestilling mellom kjønnene, definert som oppgavemessig likhet, men om ordninger som skulle gjøre kvinners tilpasning mellom arbeid og familie enklere. Den mannlige forsørgeren som familiens økonomiske ankerfeste rokket i liten grad. De likestillingspolitiske ordningene hadde på 1970- og 80-tallet ingen innvirkning på fedrenes heltids- og overtidsarbeid. I en forstand kan vi si at likestillingspolitikken virket bare for kvinner. Likestillingspolitikken åpnet rom for kvinner i politikken, utdanningssystemet og arbeidslivet. Samtidig var den med på å sementere forholdet mellom kjønnene ved å tilrettelegge for kvinnenens tosporede foreldreskap (Ellingsæter & Leira 2004, Kitterød 2007a). Det naturaliserte bildet av mannlighet og

---

¹⁷ Husholdsarbeidet er en samlebetegnelse for husarbeid, aktivt omsorgsarbeid, vedlikeholdsoppgaver, innkjøp og annet familiearbeid (Vaage 2002).

¹⁸ Denne kjønnsarbeidsdelingen viser seg også innenfor det betalte arbeidet. Det norske arbeidsmarkedet er et av Europas mest kjønnsdelte.

kvinnelighet fra forsørgerideologien reproduseres fortsatt gjennom den praktiske arbeidsdelingen i hverdagen (Haavind 2006). I det neste avsnittet gjennomgår jeg et tenkt eksempel for å forsøke å illustrere hvordan en slik naturalisering kan foregå.

Den første og andre forelderen

Den som er mest sammen med barnet, kan som oftest barnet best. Barnet knytter seg til og foretrekker vanligvis den voksenpersonen som det deler hverdagsrutiner med, og barnet søker mot det kjente i vanskelige og truende situasjoner (Bowlby 1978). Denne egenskapen ved barn kan tenkes å skape en meget virksom dynamikk når den pares med foreldrenes tidsbruk, usikkerhet og slitenhet i en hektisk småbarnsfase. I en usikker omsorgsfase med nattevåk, trivielle men plagsomme sykdommer, og ofte en krevende hverdag med oppussing og etablering i arbeidslivet er det få som føler at likestillingseksperimenter passer for dem akkurat nå. Mange ser heller ikke likestilling som noe spesielt viktig mål i seg selv, og oppfatter heller barnets preferanse for mor som en god bekreftelse av deres egen kjønnsidentitet (Magnusson 2006). Det er nærliggende å tenke seg at situasjonen blir en selvoppfyllende profeti der far har mindre tid og kompetanse enn mor, barnet henvender seg mer til mor og mønsteret blir vanskelig å bryte. Forestillingen om kjønnesessensielle ulikhet bekreftees i virkelighetens verden. En del fedre kan også oppleve en slags avvisning fra barnet når mor fungerer som hovedomsorgsperson. For å verge seg mot dette og skape mening ut av situasjonen, er det sannsynlig at mange fedre forsøker å forstå dette som naturlig. Barnet som situasjon og scriptene om forsørgermaskulinitet og hjelpe-til-faren er en av basisene for denne kulturelle produksjonen av farskap. Strukturelle faktorer innenfor arbeidslivet og økonomiske skjevfordelinger mellom kjønnene (lønn, deltidsarbeid osv.) gjør den kjønnete arbeidsdelingen mellom hjem og jobb til sterke normative og identitetsbekreftende prosjekter (Thagaard 1996). Det medfører igjen en styrking av scriptene for forsørgermaskuliniteten og hjelpe-til-faren. Jobb og maskulinitet henger sammen. Å jobbe mye er mannlig og å jobbe hardt er mandig. I tillegg suger en del jobber menn inn i ”gode sirkler” der bekreftelsen på en selv og identifikasjonen med arbeidsplassens prosjekt kan bli sterk (Lilleaas & Widerberg 2001). Dette forsterkes av nye måter å organisere arbeidslivet på, der premissene er at en er disponibel, fleksibel og tilgjengelig for jobben (Kvande & Rasmussen 2007).

På 1950- og 60-tallet økte kvinners yrkesdeltakelse og en-og-en-half-inntektsfamilien ble legitim ved at mors inntekt spedde på fars hovedforsørgelse (Slottemo 2003). Ideologisk

representerte ikke dette noe radikalt brudd med verdiene knyttet til den kjønnskomentære arbeidsdelingen; forsørger- og husmoridentiteten stod i sentrum. Ifølge Haavind (2006) er diskursen for de som i dag lever med hans heltids- og overtidsarbeid og hennes deltid annerledes. Husmortilværelsen er ikke hovedprosjektet slik som på 1950-tallet, men mange mødre anser det som mest praktisk og best for barna at det er hun som jobber redusert (Haavind 2006). Mange kvinner jobber for eksempel 70 prosent stilling for å få den ekstra tiden som skal til for å holde hjulene i gang i familien. Scriptet om fars heltid, og gjerne overtid, står fast, men han skal i større grad være en hjelpe-til-far. Det er rimelig nå som mor også jobber. I dette scriptet for farsomsorg skal far kunne fungere som en selvstendig omsorgsperson. Hjelpe-til-faren er derfor kanskje en litt misvisende term – fedrene er ikke inkompetente som omsorgspersoner eller rene håndlangere. De tar bare ikke like mye ansvar som mødrene for helheten i omsorgen og huset. Gjennom denne nye arbeidsdelingen er tabuene knyttet til hva kvinner kan gjøre og hva menn kan gjøre av omsorg og husarbeid redusert, og på mange områder borte (Nordberg 2007). Komplementariteten kan brytes, særlig når far og barn er alene i situasjonen (Brandth & Kvande 2003, Olsen 2000), men som det fremgår av tidsbruksstudiene er det mor og barn som er mest alene sammen.

Hjelpe-til-faren og moren som organisator og ansvarshavende næres av og legitimeres gjennom diskursen om essensielle forskjeller mellom menn og kvinner. Samtidig skapes de ”essensielle” ulikhetene gjennom den samme komplementære arbeidsdelingen. Forestillingene om hva som ligger for henne og for ham gjør at arbeidsoppgavene sorteres ut og fordeles. Gjennom en kjønnskomentær praksis bekreftes forestillingene om hva kvinner og menn gjør best og hva som er passen de og effektivt for familien som helhet. Denne essensialiseringen av kjønn støttes også av deler av den politiske diskursen om såkalt mannlige omsorg. For eksempel har det vært argumentert hardt for at menn bør jobbe i barnehage fordi de yter andre typer omsorg enn kvinner (brenne bål, klatre og gå tur versus perling og dukkelek) (Bredesen 2003). Det samme scriptet for hjelpe-til-faren finnes i en del veiledningsbøker for fedre, der fedres spesialkompetanse og annerledeshet trekkes inn som en kvalifikasjon og som en motiverende faktor for fedrene (Vågslid 2005). Slike forestillinger bygger opp under script for farsomsorg som stiller faren i en hjelperposisjon og en spesialposisjon, som ikke inneholder et helhetlig ansvar for omsorgen og familien. Et hjelpe-til-script for farskap kan vi også finne i likestillingspolitikken. Fedres avledede

rettigheter kan sees som uttrykk for en oppfatning om mor som den sentrale omsorgsperson og far i en hjelperolle.

I scriptet for hjelpe-til-faren ligger det en idé om at farskap er en spesiell form for omsorg, en omsorg som både kan og skal skille seg fra mødrenes. Samtidig er hjelpe-til-faren et script for omsorg som innebærer at far kan gjøre alle typer omsorg for barnet. Dette skjer særlig når mor ikke er til stede. I hjelpe-til-faren ligger det en arv fra forsørgerfaren, men også elementer som klart peker i en annen retning; mot den likestilte faren. Far kan gjøre alt – intim omsorg er ikke lenger tabu. Denne posisjonen krever en balansegang mellom å hengi seg til tradisjonelle mønstre og arbeidsdelinger samtidig som en som far må ta utfordringer og gå inn i omsorgen når situasjonen krever det.

Script 3: Den likestilte faren

Scriptet om den likestilte faren stiller opp et handlingsrepertoar for fedre som i all hovedsak er likt mødres oppgaver overfor barn. Det vil si å ta et helhetlig ansvar for barna og hjemmet i hverdagen, kunne gjøre alle typer omsorgsoppgaver, være alene om ansvaret og være fullt ut kompetent som forelder. Scriptet viser seg delvis gjennom lovverket (som kan tilkjenne far utvidet samvær 40/60, om enn ikke dømme til delt fast bosted) og gjennom intensjoner og ordninger knyttet til likestillingspolitikken (mulighet for å dele foreldrepermisjonen). Scriptet om den likestilte faren viser seg også i praktiske handlingsvalg som fedre og mødre tar. Praktisering av delt omsorg og en større likedeling av omsorgspermisjonen og likhet i oppgavefordeling i hjemmet viser at scriptet for den likestilte faren er virksomt (Skjorten, Barlinhaug & Lidén 2007, Aarseth 2008a, Olsen & Aarseth 2006). Scriptet om den likestilte faren skiller seg fra hjelpe-til-faren, der ektefellene godt kan være likestilte i tid, men der de ikke er likestilte i oppgaver.

Idéen om den likestilte far

Fordi likestillingspolitikken i utgangspunktet var en politikk for å lette kvinners kombinasjonsbruk mellom hjem og jobb, ble det satt lite fokus på mennenes forsørgerposisjon. I andre halvdel av 1980-tallet ble det tydelig at likestillingspolitikken også måtte forholde seg til menn og fedre på et mer strukturelt nivå. Et omkved i mange politiske dokumenter, taler og debatter var at likestillingsprosessen bare kan komme videre hvis menn i større grad tar del i omsorgsarbeidet i hjemmet. Men problemet med menns

heltids- og overtidssarbeid ble lite adressert. I 1986 oppnevnte regjeringen Mannsrolleutvalget. Utvalget skulle se spesielt på menn som kjønn på ulike livsområder. Mandatet la særlig vekt på menns posisjon mellom arbeid og familie. Mannsrolleutvalget arbeidet fra 1986 til det avleverte sin sluttrapport i 1991 (NOU 1991:3). Utvalget diskuterte og kommenterte mange temaer knyttet til politikkområdet menn og likestilling, men kort oppsummert var det to hovedområder som pekte seg ut: pappapolitikk og arbeidet vedrørende menns vold mot kvinner. Utvalget foreslo en egen permisjonskvote på fire uker til fedrene. Fedrekvoten ble virksom fra 1993 i forbindelse med en utvidelse av foreldrepermisjonen til 42 uker.

Mannsrolleutvalget var i seg selv kontroversielt fordi dets mandat var å stille spørsmål ved samfunnets forestillinger om kjønn. Det ble hilst velkommen av mange kvinneaktivister, men møtte også mye motstand. Motstanden var ofte begrunnet med at likestillingspolitikken først og fremst skulle hjelpe kvinner og lette deres hverdagsslit mellom hjem og jobb. At mannen for eksempel skulle få noe av permisjonen eksklusivt til seg ble sett på som en svekkelse av kvinners rettigheter. Å svekke kvinners rettigheter i det som ble diagnostisert som et mannssamfunn var derfor ikke sett på som en god strategi. Daværende likestillingsombud Inge Stabel var for eksempel motstander av fedrekvoteordningen av den grunn (Oftung 1993). Likestillingspolitikkenes dobbelthet blir påtakelig. Den har som hovedmål å lette kvinners hverdag i klemma mellom arbeid og familie, men den ønsker også å endre den såkalte manssrollen, slik at arbeidsdelingen blir likere mellom kvinner og menn. Da oppstår det konflikter fordi noen av de godene som skulle lette kvinners hverdag blir tatt fra dem og gitt til mennene.¹⁹ Men på den annen side; dersom mennene ikke bruker de samme familiepolitiske godene sementeres kjønnsforskjellene.

Den nye faren

I media og i offentligheten generelt har det skjedd store endringer i hva som skrives om det å være far, hvilke oppgaver en far kan gjøre og hvem som omfattes av disse omsorgsoppgavene. En illustrasjon av dette kom frem i rettsforhandlingene i den såkalte NOKAS-saken, der en av de hovedtiltalte uttalte at kombinasjonen av profesjonelt kriminell og småbarnsfar ikke alltid var like lett. I Aftenposten siteres David Toska på at ansvaret som nybakt far ikke var enkelt å kombinere med planleggingen av ranet. ”Størstedelen av tiden gikk med til bleieskift, flaskekoking og våkenetter. Sønnen min skulle ha mat hver tredje

¹⁹ De samme politiske retorikkene virker i dag når diskusjonen går om en utvidelse av fedrekvoten.

time. Han veide ikke mer enn 2000 gram da han ble født,” forteller Toska til juryen. (Aftenposten 5. oktober 2006). Det er nærliggende å lese Toskas uttalelse som et forsøk på å skape sympati for seg selv. Han var anklaget for å ha planlagt og gjennomført et bankran som resulterte i en politimanns død. Retorikken han bruker som nattevåkende, flaskeforende far for et prematurt barn var ment å gjøre inntrykk på juryen og også forklare hvorfor noe gikk galt ransdagen. Kombinasjonen av omsorgspappa og bankraner ble med andre ord ansett som et mulig og adekvat argument fra Toska og hans advokater. I den offentlige retorikken kan alle menn i utgangspunktet (med unntak av de som voldet barn skade på grunn av rus, vold og lignende) være nære og varme fedre i Norge i dag. Tabuene er brutt i den forstand at det ikke lenger er umannlig å gi nær og kroppslig omsorg til et lite barn. Du mister ikke din autoritet som bankraner av den grunn. Dette eksempelet sier noe om hvilke script for farskap som ansees som troverdige, virksomme og mulige å fremføre i det offentlige rom.

Veiledningsbøker for fedre bekrefter også dette bildet av hva en far kan og skal gjøre for sitt barn i dag. Innholdet i en av de mest solgte fedrebøkene *Når menn blir fedre: et knallhardt forsvar for myke verdier* (Blikstad 1994) blir i Andenæs' diskursanalyse karakterisert som postfeministisk. Det vil si at likhet i oppgaver og det å ta en lik del av ansvaret for barna er en selvfølge (diskursivt sett). Det er ikke lenger diskusjonstema (Andenæs 2005). Det står i motsetning til den tidligere foreldreveiledningslitteraturen der den kjønnskomplementære kjernefamilien var base for et strengt script for farskap. Oppgavene for far var knyttet til ham som forsørger, grensesetter, veileder og identifikasjonsfigur for tradisjonell maskulin opptreden. Et rollerepertoar der far gjør moderlig omsorg ville blitt oppfattet som høyst problematisk og forvirre gutten i hans rolleidentifisering og skape usikker kjønnsidentitet.²⁰

Script for den likestilte faren

Scriptet for den likestilte faren foreskriver likhet i tid mellom mor og far brukt på henholdsvis ute- og hjemmearbeid. I praksis vil det si at scriptet for den likestilte far i Norge i dag er en heltidsansatt og/eller overtidsarbeidende far. Han er gift med en kvinne som jobber omtrent like mye. Dette kunne selvfølgelig vært annerledes, for eksempel kunne begge jobbet deltid. Kriteriet for et likestilt script er altså både likhet i tid og likhet i

---

²⁰ Spock skriver for eksempel i boken *Barnet* (Spock 1970) om hva en skal gjøre for gutter som vokser opp uten en far: "En gutt som ikke har noen far, trenger særlig til å leke med andre gutter, helst hver dag om det er mulig. Han bør begynne når han er 2 år og vesentlig være beskjeftiget med gutteleker." Begrunnelsen er videre: "[...] lett for en mor som ikke har noen andre som står henne nær, å falle for fristelsen til å gjøre ham til sin fortrolige, få ham interessert i klær og innredning, i hennes tanker og meninger om folk, i de bøkene og andre fritidssysler hun setter pris på." (Spock i Andenæs 2005).

oppgaver. Scriptet foreskriver et handlingsrepertoar der en som mann kan gjøre alt som kreves i forhold til barneomsorg. Det vil si at det ligger en idé om at fars omsorg er like bra som mors. Det ansees ikke som noe problem eller mangel at far er omsorgsperson for barnet i perioder mens mor er på jobbreise, eller at far har barnet en uke av gangen fordi en praktiserer delt omsorg etter samlivsbrudd. I scriptet for den likestilte faren er permisjonen noe en skal forhandle om, og fødselspermisjonen er omdøpt til foreldrepermisjon (St.meld. nr. 8 (2008-2009)).

I scriptet om den likestilte faren ligger en forventning om å være en tilgjengelig far. Ett uttrykk for det ser vi i billedmaterialet som offentlige myndigheter bruker i kampanjer for å skape bevissthet om den likestilte faren. Standardplakaten her er en far med bar overkropp med en naken baby tett inntil seg. Plakatene uttrykker et grunnleggende brudd med scriptet om den straffende faren som i hovedsak har grensesetting, opplæring og veiledning i sitt handlingsrepertoar. Hud mot hud symboliserer en farsomsorg som imiterer mors kroppsnære omsorg (Manifest 1991).

Scriptet om den likestilte faren inneholder holdninger og handlingsmanualer som søker å overskride hjelpe-til-farens mer passive posisjon i forhold til planlegging, engasjement på de tradisjonelle kvinneområdene og evner til å se og føle barnas behov. Far forutsettes å være en aktør som har et selvstendig engasjement i forhold til barna og som gjør dette fordi han vil. Mye av den politiske retorikken har da også argumentert for et likestilt script for farskap ut fra at dette er i mennenes egen interesse; det vil øke deres livskvalitet og de vil angre hvis de ikke griper sjansen nå, mens barna er små (Reform, temahefte nr. 2, 2008). Scriptet for den likestilte faren foreskriver slik sett ikke bare en nær og omsorgfull far når mor er på jobb, bortreist eller fraskilt. Farskapet er i dette scriptet blitt til fars eget prosjekt. Kontrasten blir tydelig til forsørgermaskulinitetens søndagspappa, der farsomsorgen ikke hadde fokus på hverdagene, men på helger, ferier og spesielle anledninger.²¹

De fedrene som i praksis utøver scriptet for den likestilte faren (likhet i tid og oppgaver) er relativt få i Norge i dag. Ut fra forskning om tidsbruk er det rimelig å tenke seg at ”den likestilte faren” ofte har høyere utdanning, er gift med en kvinne som er i fulltidsarbeid, har høyere utdanning og bidrar mye til husholdets inntekt (Kitterød 2000, 2007b). Hos de

---

²¹Et script for likhet som tar med både oppgaver og tid skiller seg fra et script som bare legger tidsdimensjonen til grunn for å måle likhet. Men det er viktig å være bevisst på at det kjønnskomplementære scriptet for likhet, der bare tiden er parameter, av mange oppfattes som likestilling og/eller likeverd.

parene som deler minst på arbeidet har mor lav utdanning og en tung og ofte uinspirerende jobb. Det er nærliggende å tenke seg at mors utdanning, jobbtilhørighet og karriereambisjoner utligner eller kaster om på tradisjonelle valg for en del av fedrene. Disse tidsbrukstallene viser at "maskuliniteten" er plastisk, situasjonell og konstrueres i relasjon til mor (Brandth & Kvande 2003). Par som fordeler tid og oppgaver likt, gjør det ofte ut fra et ønske om et likestilt samliv der begge forsøker å kombinere et nært foreldreskap med mange arbeidstimer (Aarseth 2008a).

Doble meldinger til far

For fedrene finnes altså flere muligheter i forhold til omsorgen; fra den tradisjonelle forsørgerfaren til hjelpe-til-faren og den likestilte faren. Men i forhold til arbeidslivet velger nesten alle menn å følge scriptet til den heltids- og overtidsarbeidende faren. Fedre velger ikke en kombinasjon av omsorgsarbeid og deltid slik kvinner gjør. Bare 6 prosent fedre jobber deltid, mens rundt 50 prosent av de yrkesaktive mødrene gjør det (Kitterød 2007a). Situasjonen med en sterk arv fra forsørgermaskuliniteten og et økende krav og ønske hos menn om å være en tilstedeværende far, sender tvetydige signaler til norske fedre. På den ene siden gis det signaler om muligheter for valg, på den annen side ligger det tunge føringer knyttet til menns forsørgeransvar. Den situasjonen kan skape spenninger, men også dynamikk og endring. Tvetydigheten finner vi igjen både på et individuelt plan (Brandth & Kvande 2003, Holter 2007), på et mer formelt juridisk strukturelt nivå (Christensen 2005, Nagel 2001) og på et diskursivt nivå (Annfelt 2005). Ett eksempel på en slik tvetydighet er når mange fedre svarer at de ønsker å ha kontakt med jobben mens de har permisjon. Dette er et internalisert og individuelt ønske. Samtidig vet vi at mange fedre også opplever at jobben helst ser at de ikke tar mer permisjon enn "nødvendig", det vil si fedrekvoten (Brandth & Kvande 2003, Holter 2007). Noen fedre opplever klare sanksjoneringsstrategier fra arbeidsgiver hvis de tar mer enn de obligatoriske ukene (Holter 2003, Koldre 2006). Fedre kan bli presset til å jobbe mens de er i permisjon hvis arbeidsgiver skal godta at de tar mer enn de obligatoriske ukene (Brandth & Kvande 2003, Holter 2007). I tillegg kan politiske ordninger som manglende opptjeningsrett til foreldrepermisjon og kontantstøtteordningen forstås som signaler om at omsorgen for barnet er viktig, men først og fremst mors ansvar. Det står i motsats til de politiske signaler om hvor viktig far er (Likestillingsmeldinga St. meld. nr. 70 (1991-1992), Mannsrolleutvalgets sluttrapport (NOU 1991:3), St.meld. nr. 8 (2008-2009)). De til dels motstridende signalene som sendes i

forskjellige kanaler kan oppfattes som doble meldinger til fedre om hvor viktig far er. Slik legitimeres ulike typer farskap.

Farskap etter samlivsbrudd

Et hovedspørsmål som melder seg for fedre som blir skilt²² er; hvordan skal jeg nå være far? Ut fra tidligere teoriutlegninger er det rimelig å foreslå at farskap etter samlivsbruddet etableres i et samspill mellom levd erfaring, script for farsomsorg og situasjonens bydende krav. Hvilke alternativer fedrene opplever å bli møtt med og presentert for i situasjonen som skilt, i lovverk, under mekling og i andre sammenhenger har betydning. Som bakgrunn for videre diskusjon og analyse avsluttes dette kapittelet med en kort presentasjon av forskningsbidrag om skilte fedres situasjon i Norge. Jeg vil også kort drøfte noen føringer i barnelovens regler om foreldreansvar, bosted og samvær samt endringene i bidragsordningene, og knytte noen kommentarer til meklingsinstituttet.

Skilte fedre og likestillingspolitikken

Å styrke kvinnesaken og øke kvinnes posisjon legalt og økonomisk innenfor familien var en viktig del av den tidlige kvinnesaken (Blom & Sogner 2006). Etter kvinnesaken (gjen)inntreden på arbeidsmarkedet mot slutten av 1960-tallet var likestillingspolitikken rettet mot å lette kvinnesaken mellom yrkesarbeid og omsorgsarbeid (Ellingsæter & Leira 2004). Både rettighetstenkningen knyttet til familie og barn og tilretteleggingstenkningen i forhold til arbeidslivet lå som bunnplanker i likestillingspolitikken. Mot slutten av 1980-tallet kom et sterkere fokus på mennene i ulike likestillingsdiskusjoner. For de fleste partier, kvinneorganisasjoner og offentlige etater som jobber med likestilling var det en ønsket utvikling at det skulle legges til rette for at far og barn kunne ha mer samvær, også etter samlivsbrudd (Mannsrolleutvalgets sluttrapport 1991). Samtidig ønsket mange av de samme aktørene å hegne om kvinners posisjon innenfor familien og i forhold til barna. At kvinner skulle gi fra seg makt på et av de få områdene de faktisk har makt ble vurdert som feil politisk strategi innenfor deler av kvinnebevegelsen og likestillingsbyråkratiet (Oftung 1993). Den politiske retorikken og de praktisk-politiske løsningene knyttet til fedres rettigheter og posisjon etter samlivsbrudd har vært preget av denne ambivalensen. Det har

---

²² Med skilt menes her også foreldre som bryter opp fra et samboerskap. Halvparten (46 prosent) av barna som ble født i Norge i 2006 hadde gifte foreldre, 42 prosent hadde samboende foreldre, mens 11 prosent var født av enslige mødre. Det samlede antall fødte barn i 2006 var 58 500. I 2006 opplevde ca. 11 000 barn at foreldrene ble skilt. Dette var foreldre som var gift. Det foreligger ingen statistikk over hvor mange barn av samboende foreldre som opplevde samlivsbrudd i 2006 (NOU 2008:9).

foregått en kontinuerlig revidering av regelverket som regulerer fedres situasjon etter samlivsbrudd.

Foreldreansvar

Å ha foreldreansvar vil si å ha plikt til å gi barnet omsorg og rett til å bestemme over barnet i personlige forhold. Eksempler på slike forhold er bestemmelsesrett og innsyn når det gjelder sykdom, utstedelse av pass, flytting utenlands og valg av type skole (Mekling for foreldre, brosjyre 2008, Barne- og likestillingsdepartementet).

I tråd med intensjonen om å få flere aktive og ansvarliggjorte fedre har ordningene med foreldreansvar blitt revidert. Frem til 2006 var det bare gifte fedre som hadde automatisk felles foreldreansvar for barna etter skilsmisse. Felles foreldreansvar for samboende måtte avtales spesielt. Etter mye kritikk av denne regelen ble det bestemt at fra og med 1. januar 2006 skal samboere automatisk ha felles foreldreansvar, jf. Lov 8. april 1981 nr. 7 om barn og foreldre, § 35, andre ledd (barneloven). Fedre som ikke bor sammen med barnets mor har derimot ikke automatisk felles foreldreansvar, noe som kan tolkes som en hjelp til å opprettholde makt hos de kvinner som står i en utsatt posisjon i forhold til far (se barnelovsutvalgets flertallsbegrunnelse for å opprettholde dagens ordning om foreldreansvar; NOU 2008:9, s. 47). En slik utsatt posisjon kan skyldes vold fra far eller rusmisbruk. På den annen side kan bestemmelsen stå i konflikt med målsettingen om at barnet skal kunne ha gode og nære relasjoner til far selv om foreldrene ikke har bodd sammen. Per i dag er det slik at gifte og samboende foreldre har felles foreldreansvar, men når foreldrene ikke har bodd sammen er det kun mødre som i utgangspunktet har foreldreansvaret.

Hvor skal barnet bo fast?

I den obligatoriske meklingen etter samlivsbrudd skal det avtales hvem barnet skal bo fast hos eller om foreldrene skal ha delt bosted. Å ha barnet boende hos seg fast vil si å ha myndighet til å treffe avgjørelser i "vesentlige sider av omsorgen for barnet", jf. barneloven § 37. Nærmere bestemt gjelder det forhold som om barnet skal være i barnehage, hvor det skal bo i landet og andre større avgjørelser knyttet til deltakelse på fritidsarenaer, ulike vennemiljøer og lignende.

Etter samlivsbrudd bor barna fast hos mor i 82 prosent av tilfellene, mens det tilsvarende tallet for fedre er 8 prosent. I de resterende 10 prosent av tilfellene har foreldrene delt bosted (Kitterød 2005). Flere foreldre praktiserer delt bosted i dag enn for bare få år siden. I 2004 hadde 10 prosent delt bosted mot 4 prosent åtte år tidligere (Skjørten, Barlindhaug & Lidén 2007). Selv om delt bosted ikke er en utbredt ordning i 2004 er økningen fra 1996 på over 100 prosent. I likhet med det å ha mye samvær samvarierer delt bosted med andre sosiale forhold. Ordningen brukes først og fremst av middelklassefamilier hvor begge foreldrene har høyere utdanning og jobber (Lunde 2001).

Selv om det er mor som i de aller fleste tilfellene har barnet boende fast hos seg, har mange fedre såkalt utvidet samvær (Skevik & Hyggen 2002, Kitterød 2005). Det vil si at de ikke praktiserer delt bosted, men at barnet er mye hos far, for eksempel kan samværsbrøken være 40 prosent samvær med far og 60 prosent botid hos mor. Per i dag foregår det en diskusjon om hvilke foreldrerettigheter som skal følge av det å barnet boende fast hos seg. Det er særlig temaet flytting som står på dagsorden (NOU 2008:9). Den forelderen som har barnet boende fast hos seg har avgjørelsesmyndighet når det gjelder flytting innenlands selv om samværsforelderen har opp mot 50 prosent samværstid. Dette har blitt kritisert (NOU 2008:9, Mannspanelets konklusjonsnotat 2008). Barnelovsutvalgets utredning fra 2008 tok opp problemstillingen og et flertall i utvalget foreslo at foreldrene må være enige om flytting med barnet. Flytting innenlands ble foreslått underlagt de samme retningslinjer som flytting utenlands, det vil si at en forelder med hovedomsorgen kan nektes av den andre forelderen å ta med seg barnet ved flyttingen. To mindretall i Barnelovsutvalget ville at det fremdeles skal tilligge den som har barnet boende fast hos seg å bestemme angående flytting. I Mannsmeldinga (St.meld. nr. 8 (2008-2009)) foreslår ikke regjeringen at de eksisterende flyttereglene endres, men at det blir innført en varslingsplikt for den som skal ta med seg barnet og flytte.

Samvær

I barneloven § 43 gis en legaldefinisjon av begrepet "vanlig samværsrett". Vanlig samvær er bestemt til å være en ettermiddag i uka, annenhver helg, 14 dager i sommerferien og jul eller påske. Definisjonen av vanlig samvær er underordnet foreldrenes frihet til å lage den avtale de vil.

I 1969 ble fars rett til samvær med barn etter skilsmisse lovfestet. Retten gjaldt for fedre som hadde vært gift. Gjennom en lovfesting av samværsretten sikres fedre en relasjon til barnet som går ut over den rene forsørgerfaren. Begrepet samværsrett bekrefter farens posisjon som noe mer enn bare en *bread-winner*. Samværsretten korresponderer på mange måter med hjelpe-til-farens posisjon, som vokser frem parallelt med kvinners nye utdanningsvalg og økte yrkesdeltakelse. Far skal kunne spille en mer selvstendig rolle i forhold til barna selv om det er mor som har den daglige omsorgen. Skillet mellom mors og fars ulike posisjoner tydeliggjøres gjennom barnelovens begrep om ”vanlig samvær” versus ”fast bosted”.

Deler av det politiske miljøet har ønsket å oppheve ”normeringen” av vanlig samværsrett for å unngå føringer på hvilke omsorgsmodeller foreldrene velger etter skilsmissen. Under behandlingen av St.meld. nr. 29 (2002-2003) ønsket komiteen å oppheve barnelovens legaldefinisjon av vanlig samværsrett. Forslaget ble ikke vedtatt. Samme spørsmål ble diskutert i Barnelovsutvalgets arbeid i 2008, men flertallet i utvalget gikk inn for å beholde formuleringen om vanlig samværsrett. Antall dager per måned ble imidlertid foreslått utvidet. Det er nærliggende å tenke seg at lovens legaldefinisjon av vanlig samvær har vært en ordning og en modell som fedrene forholder seg til i situasjonen som skilt.²³ Begrepet hviler på tradisjonen fra hjelpe-til-faren og kan gjennom sin historikk og etablerte posisjon virke som en naturlig løsning for mange.

Selv om barnet bor fast hos mor kan samværstiden med far variere mellom svært lite til opp mot 50 prosent. En representativ undersøkelse fra 2005 viser at de fleste samværsforeldre, i all hovedsak fedre, fordelte seg i grupperingen 4-7 samværsdager (25 prosent av foreldrene) eller 8-12 samværsdager (26 prosent) per måned i 2004 (Kitterød 2005:54). Men også ytterpunktene på skalaen er godt representert. 21 prosent samværsforeldre hadde ikke sett barnet sitt siste måned og 10 prosent hadde sett barnet én til tre dager siste måned. De som har mest samvær har sett barnet sitt 13 dager eller mer siste måned (17 prosent av alle). I en annen surveyundersøkelse oppgir 57 prosent at de har sett barnet siste uke, 20 prosent har sett barna siste måned og 23 prosent av fedrene oppgir at de har sett barna for en måned eller lengre siden (Skevik & Hyggen 2002).

---

²³ I informasjonsskrivet Foreldreansvar og samværsrett (Barne- og likestillingsdepartementet 2006) som deles ut ved familievernkontorene vies vanlig samværsrett hovedplassen under avsnittet om samværsrett. Ordningen beskrives ganske detaljert og fremstår som hovedordningen og utgangspunktet for foreldrenes avtale om samvær og fast bosted. Riktignok står det også i et avsnitt at: *Ofte avtaler foreldrene ”vanlig samvær”, uten at de virkelig har tenkt igjennom om dette er den beste løsningen for barna eller for dem selv.* Ut over det eksemplifiseres eller spesifiseres ikke andre løsninger i brosjyren under kapittelet om samværsrett.

Samværstid varierer med sosiale forhold. Samværsforeldre med høy utdanning og inntekt er mer sammen med barna sine i løpet av en måned enn andre. Yrkesaktivitet og det å være student trekker opp og det gjør også det å ha vært gift med barnets mor før samlivsbruddet. Kort tid fra samlivsbruddet og det at barna er små, øker også sannsynligheten for at far har flere samværsdager per måned (Jensen & Clausen 1997, Skevik & Hyggen 2002, Kitterød 2005:56). Hos par hvor begge er enige om å avvikle forholdet har samværsforelderen mer samvær enn der den ene tar avgjørelsen om å bryte opp. Når faren avslutter forholdet er det minst samvær (Skevik & Hyggen 2002). Det ser ut til å være en generell stigende tendens til økt samvær (Jensen & Clausen 1997, Kitterød 2005).

Når det gjelder *samværsavtaler* oppgir 59 prosent av fedrene å ha såkalt vanlig samvær, 29 prosent har avtalt mer enn vanlig samvær og 12 prosent har mindre enn vanlig samvær (Skevik & Hyggen 2002). Dette inkluderer både skriftlige og muntlige avtaler.

Ifølge spørreskjemaundersøkelsen til Skevik & Hyggen (2002) ønsker samværsforeldrene mer omsorgstid. Drøye 60 prosent svarer at de ønsker seg mer samvær og nær halvparten svarer at de synes delt omsorg ville vært best for deres barn. Tolv prosent svarer at de helst ville hatt den daglige omsorgen. Dette er høye tall, særlig hvis vi sammenligner med funn fra Moxnes & Winge (2000) der de aller fleste sier de er fornøyde med samværsavtalen. Flere forhold kan forklare denne diskrepansen; intervjudataene til Moxnes & Winge er eldre enn Skevik & Hyggens data, og det har blitt en større del av den offentlige diskurs å skulle være en aktiv far med et ideal om mye samvær etter samlivsbrudd. En annen forklaring er at det å ønske seg mer samvær med barnet er noe alle foreldre mer eller mindre automatisk svarer ja til i en holdningsundersøkelse. Spørsmålet i Moxnes & Winges studie er annerledes og fokuserer på om det hele fungerer bra slik det er nå.

Om bidragsordningen og økonomiske konsekvenser av fast bosted

En ny barnebidragsordning ble innført fra 1. oktober 2003 (Forskrift om fastsetjing og endring av fostringstilskot 2003). Omleggingen av bidragsordningen hadde da lenge versert i Barne- og likestillingsdepartementet som en kontroversiell politisk sak under skiftende regjeringer (Ot.prp. nr. 69 (2007-2008)). Likestillingspolitikken dilemma mellom mor som hovedomsorgsperson og far som samværsforelder/forsørger og ønsket om en mer reell likestilt situasjon etter samlivsbruddet kommer tydelig til syne i diskusjonen rundt fedre og bidrag. På den ene side står ønsket om å opprettholde og verne om kvinners posisjon som

mor etter bruddet, samtidig som det politiske ønsket om mer aktive fedre måtte få praktiske konsekvenser, også i forhold til økonomiske spørsmål etter samlivsbrudd (Ot.prp. nr. 69 (2007-2008)). Foreningen 2 Foreldre var en av pressgruppene som mente bidragsordningen var urettferdig og at den bidro til mindre samvær mellom far og barn. Skevik & Hyggens studie fra 2002 viste at mange fedre var misfornøyde med bidragsordningen, og undersøkelsen viste også at en mindre gruppe fedre kom dårlig ut økonomisk. Kritikken fra samværsfedrene ble delvis tatt til følge i de nye bidragsreglene (Ot.prp. nr. 43 (2000-2001)). Lovgiver har forlatt prinsippet om at den bidragspliktige skal yte etter evne – det vil si at han/hun betaler en viss prosentsats av sin inntekt for hvert barn. Det nye bidragsregimet legger til grunn en mal for hva det koster å ha et barn og tar hensyn til begge foreldrenes inntekt. Malen er lik for alle. Alt etter hvor mye samvær den bidragspliktige har med barnet og barnets alder gis det et fradrag i bidraget (Forskrift om fastsetjing og endring av fostringstilskot 2003).

Flere studier viser en samvariasjon mellom fars inntekt og samvær (Jensen & Clausen 1997, Kitterød & Lyngstad 2007). Den nye bidragsordningen hadde som mål å øke samværet mellom fedre og barn. Det ble innført unntak for de fattigste fedrene slik at disse skjermes for det nye bidragskravet bygget på kostnadsmodellen og bidragsberettigede (mødre) var garantert et minstebidrag fra staten. Det ble påvist en svak økning i samværsforelderens kontakt med barnet etter omleggingen av systemet, men tidsperioden undersøkelsen ble fortatt i (2002 til 2004) var for kort til å gi noen god evaluering (Kitterød 2005). I en spørreskjemaundersøkelse foretatt etter at reformen ble innført svarer de som betaler bidrag at de er mer fornøyde med bidragsnivået etter reformen, mens bidragsmottakere er mindre fornøyde (Lyngstad 2002). Dette stemmer også overens med at betalt og mottatt bidrag gikk ned etter reformen. Tar vi derimot med i regnskapet gunstigere skatteregler for betalt og mottatt bidrag blir bidragsnivået omtrent likt med nivået før reformen (Lyngstad 2002).

Endringene i bidragsordningen kan leses som et forsøk på å vri fedrenes omsorg fra å være en forsørgeromsorg til å bli en mer nærværende omsorgsperson. Det gjøres ved å justere bidraget etter volum av samvær og ved at det settes en kostnadsmal for barn som er lik for alle. Ved å trekke inn mors inntekt ville en også komme argumentene fra fedrene i møte om at ordningen skal være rettferdig og at far ikke skal bli tildelt en posisjon som ”mest forsørger”.

Obligatorisk mekling

Av ekteskapsloven og barneloven følger det at gifte og/eller samboende foreldre som har barn under 16 år er pålagt mekling ved samlivsbrudd. I brosjyren Mekling for foreldre, utgitt av Barne- og likestillingsdepartementet, er hovedbudskapet til foreldrene:

Men selv om dere får hjelp av mekler til å diskutere problemer og lage en avtale, er det dere foreldre som bestemmer hvordan dere skal ordne det for barna deres. Det er dere som vet hvilke løsninger som vil fungere, og det er dere som har ansvaret for den avtalen dere inngår. (01/2008)

Videre informerer brosjyren om at meklingsavtalen skal inneholde avgjørelser om hvor barnet skal bo fast, om foreldreansvar og om samværsrett. Når det gjelder samværsrett står det: "Samvær med begge foreldrene er en rettighet for barnet. Foreldrene har stor frihet til å utforme en avtale som passer for akkurat deres familie." (ibid.).

Meklingsinstituttet har som sin grunnidé at foreldrene selv skal komme frem til løsninger. Meklerens oppgave er ikke å foreslå løsninger, men å legge til rette for en dialog som kan produsere en avtale om samvær, fast bosted og eventuell avklaring av foreldreansvar (Forskrift om lov av 4. juli 1991 om ekteskap § 26 Mekling). I tillegg skal meklerne informere om økonomiske konsekvenser av en avtale (jf. barneloven § 52 og forskrift 18. des. 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven). Hva som er best for barnet skal ligge som et fundament i meklingen. I sine innspill om hva som er best for barnet vil meklere gjøre bruk av den offentlige diskursen om barn og foreldreskap og ulike typer faglige arbeider om hva som er barnets beste. Begge disse kildene er under utvikling, bærer i seg konfliktuerende perspektiver og har verdimeslige og politiske undertekster (Skjørten, Barlindhaug & Lidén 2007).

Ordnningen med obligatorisk mekling ble innført i 1993 og fikk en positiv evaluering relativt kort tid etterpå (Ekeland & Myklebust 1996, 1997). Målsettingen var å gi barn og foreldre et bedre tilbud i det som er en vanskelig periode for mange. Men 15 år etter at ordningen ble innført bruker mange foreldre bare én time for å få meklingsattest. Odd Arne Tjersland, som var en av arkitektene bak ordningen, mener dette henger sammen med at meklingen er tvungen og at dette premisset preger meklingskulturen (Tjersland, personlig kommunikasjon 2008). Siden meklingen er obligatorisk sitter meklerne i en situasjon der mange par ikke er

motivert for mekling, de har bestemt seg på forhånd og har ingen tro på eller interesse av at meklingen skal gjøre noe forskjell. Da kan en del meklinger få preg av automatikk og bli et tomt ritual. Dette gjør noe med meklernes innstilling til oppgaven og kan være med på å prege hele ”meklingskulturen” (Tjersland oktober 2006, foredrag Bufdir).

Meklingsinstituttet kan slik i en del tilfeller virke bekreftende på tradisjonelle løsninger fordi det hele går fort og det blir liten tid til å presentere og diskutere ulike løsninger. På den annen side vil åpenheten i brosjyremateriellet, der det påpekes at foreldrene skal diskutere og avgjøre, kunne åpne opp for nye trender og løsninger som kan konfirmeres i meklingen.

Informasjonsmateriellet som følger meklingen er viktig fordi regelverket og vokabularet knyttet til separasjonen virker vanskelig for mange foreldre. Det særegne begrepsapparatet og kompleksiteten i de ulike ordningene som griper inn i hverandre (juss, økonomi, omsorgstid) sier noe om den modellmakt som tilligger meklerne. I brosjyremateriellet om meklingen er det listet opp tre forhold som skal avgjøres av foreldrene: foreldreansvar, fast bosted og samvær.²⁴ I det materialet jeg har gjennomgått gjøres ingen krysskoblinger eller ”konsekvensanalyser” for foreldrene. Brosjyren informerer for eksempel ikke om koblingen mellom fast bosted og bestemmelse over flytting.

Forholdet mellom fast bosted og økonomi er et tema som meklerne er pliktige til å informere om (barneloven § 52). I undersøkelsen *Får far lov?* intervjues 7 meklere. Funnene viser at meklerne på noen områder og i en del tilfeller ga feil råd i forhold til regelverket; ”Meklerne vi snakket med har altså en oppfattelse av at delt bosted er økonomisk ulønnsomt.” (Haga m.fl. 2006:48). Feilinformasjonen meklerne gir er at den doble barnetrygden forsvinner hvis foreldrene velger delt bosted og at foreldrene i tillegg taper skatteklasse 2.²⁵ Grunnen til dette er antakelig å finne i trygdeetatens informasjonsmaterieill som er vanskelig tilgjengelig (Haga m.fl. 2006). Regelverket åpner derimot for at foreldrene kan få dobbel barnetrygd også når en velger delt bosted. Rådet fra meklere som deltok i studien var å velge fast bosted hos en av foreldrene av økonomiske grunner og heller ha samvær opp mot 50 prosent.²⁶ I seg selv er nødvendigvis ikke dette et

---

²⁴ Materiellet det her henvises til ble fremskaffet ved en personlig henvendelse til fem familievernkontorer i Oslo-området. Uten noen videre presentasjon ba jeg om å få tilsendt informasjonsmaterieill om samværsbrudd til min privatadresse.

²⁵ En del av fedrene som er med i min studie ble skilt for flere år siden. Det er nærliggende å tro at den typen informasjon også var mer vanlig da.

²⁶ I ett intervjusitat uttrykker en mekler dette: ”[Økonomi] kan ha noe å si for utfallet av omsorgsdelingen. I de tilfellene der mor kanskje har en dårligere økonomisk status når hun blir alene, enn far, så lønner det seg jo for dem rent økonomisk at barnet står på fast bosted hos mor, for da vil hun få en del tilskuddsordninger. Og det sier jeg at det kan hun, men samværet kan de likevel ordne så barnet er 50 prosent hos far. Kanskje bare 48, litt under halvparten, så gjør de ikke noe ulovlig” ”Mekler 3” i Haga m.fl. 2006:50.

særlig stort problem, særlig etter at de nye bidragsordningene ble innført. Problemet er at valget kan få store konsekvenser hvis mor på et senere tidspunkt ønsker å flytte.

Oppsummering

Barneloven, bidragsordningene og meklingsinstituttet opererer i et kjønnfelt. På den ene siden står målet om likestilling med fokus på menn og omsorg. På den andre siden de likestillingspolitiske målene om å hegne om kvinners spesielle rettigheter i forhold til underhold, familie og barn. Denne motsetningen finner vi igjen i mye av diskusjonen på området. Problematikken er godt eksemplifisert i Barnelovsutvalgets arbeid der utvalget deler seg systematisk etter denne typen skillelinjer (NOU 2008:9). Uenigheten i barnelovsutvalget dreier seg om sentrale foreldrepolitiske spørsmål som automatisk delt foreldreansvar, rett til å ta med seg barnet ved flytting, legaldefinerings av ”vanlig samvær” og rettens adgang til å dømme til delt omsorg. Hensikten med denne gjennomgangen har ikke vært å skulle evaluere eller gi rett og galt i dette kontroversielle politikfeltet, men å vise paradokser, føringer gjennom kategoriseringer og begrepsbruk, noen tradisjoner og sentrale dilemmaer som fedrene kommer opp i etter samlivsbruddet i en spesifikk norsk kontekst. Feltet er i endring, det diskuteres og reformeres. Feltet bærer i seg ambivalenser og motsetninger. Meklingen legger opp til en åpenhet i forhold til samværsavtaler, men situasjonen etter samlivsbrudd er samtidig strukturert etter et grunnleggende kjønn prinsipp. Hovedfiguren er at mødre og fedre velger omsorgsløsninger på hver sin banehalvdel. Mødrene velger ordninger etter samlivsbruddet der de har mellom 50 og 100 prosent tid med barna. Fedrenes valg foregår i all hovedsak i intervallet fra ingen tid med barna opp til 50 prosent tid med barna etter samlivsbruddet. Det vil si at for de aller fleste fedrene er deres maksimale tid med barnet (50 prosent) mødrenes minimumspunkt. Dette statistiske bildet viser en grunnleggende ulikhet mellom menn og kvinner,²⁷ samtidig som det åpner for variasjoner hos fedrene. Handlingsrommet fedrene opererer innenfor går fra en tradisjonell forsørgeromsorg til det å være helt likestilt med tidligere partner i forhold til omsorgen for barna. Mødrene velger stort sett mellom å være en likestilt mor til å være en alenemor med det fulle og hele omsorgsansvaret. Mange fedre rapporterer også at de er fornøyde med samværsordningen og intervjuede meklere gir uttrykk for at en del fedre ikke vil ha mer omsorg enn vanlig samvær og at de selv ikke ser seg i stand til å ha barna mer (Moxnes & Winge 2000, Haga m.fl. 2006).

---

²⁷Antall fedre som har barnet boende fast hos seg har vært relativt stabilt; 12,3 prosent i 1989 og 13 prosent i 2002 (Jensen 2003). Stabiliteten viser at det skal mye til for at mor og far bytter posisjon i situasjonen som skilte foreldre.

Situasjonen som skilt påkaller nyorientering. Hva skal en gjøre som skilt? Flytte ut, begynne å feste, finne en ny dame, la sinne og skuffelse gå ut over eksen, satse på barna osv.

Handlingsalternativene er mange og forskjellige. Kan vi uteske noen script for det skilte farskap av denne gjennomgangen? Og hvordan kan vi se disse scriptene i sammenheng med script for farskap i samlivet?

Det er nærliggende å se en sammenheng mellom scriptet for forsørgerfaren og et script for farskap etter samlivsbrudd som baseres på såkalt vanlig samvær. Forsørgerfaren og praksisen rundt den kjønnskomplementære arbeidsdelingen har preget lovgivingen og begrepskonstruksjonene om foreldreansvar, samvær og bosted. Kategoriseringene bærer i seg en historikk der kjønnskomplementaritet var det praktiske og normative grunnlaget. Far var viktigst som forsørger. Et eksempel er tradisjonen for at skilte fedre, eller fedre som ikke hadde vært gift med barnets mor, kunne betale bidrag og ikke ha noe kontakt med barnet. I dag er slike ordninger sjeldne. Det er mer nærliggende å tenke seg at forsørgerfaren korresponderer med det som i loven kalles *vanlig samvær* og som ofte går under navnet helgepappa. I Norge i dag oppgir 60 prosent av fedrene at de har vanlig samvær, men det er grunn til å tro at en del av fedrene er mer sammen med barna enn annenhver helg og en ettermiddag i uka (Skevik & Hyggen 2002).

Scriptet om hjelpe-til-faren er mer fleksibelt hva gjelder tidsbruk, og bærer i seg et handlingsrepertoar som viser ut over den rene forsørgelse. Hjelpe-til-faren er underlagt mor i forhold til omsorgen, men kan også ha et mer selvstendig forhold til barnet avhengig av situasjonen. Som vist tidligere deltar mange hjelpe-til-fedre ganske mye i omsorgen, men den kjønnskomplementære arbeidsdelingen slår igjennom i tidsprioriteringer og hverdagsliv. *Utvidet samvær* kan tolkes som et script for farskap etter samlivsbrudd som vokser ut av at hjelpe-til-faren etter hvert har fått mer tid med barna. Utvidet samvær har blitt mer og mer vanlig som omsorgsmodell etter samlivsbrudd (Skevik & Hyggen 2002, NOU 2008:9). Rundt regnet kan vi si at ordningen baserer seg på mellom 25 og 40 prosent samværstid for far, mens mor har barnet fast boende hos seg.

Scriptet om den likestilte faren er utgangspunktet for ordningen med *delt omsorg* etter samlivsbrudd. Delt omsorg er et script for farskap etter samlivsbrudd som er relativt lite utbredt, men andelen foreldre som praktiserer delt omsorg har økt fra 4 til 10 prosent i perioden fra 1996 til 2004 (Kitterød 2005). Delt omsorg gir fedrene i utgangspunktet en helt

likestilt posisjon med mor. Dette er likestilling definert som likhet i tid og oppgaver. Det er tydelige klasseforskjeller i hvem som velger hvilke ordninger. Delt omsorg og mye samvær samvarierer med høy utdanning og høy inntekt hos begge foreldrene, samt at bruddet er relativt nært i tid og at avstanden mellom foreldrehjemmene er kort (Skjørten, Barlindhaug & Lidén 2007).

Politisk og diskursivt er feltet farskap etter samlivsbrudd preget av et ønske om reformering av regelverket. Forsørgerfaren er ikke lenger den enerådende modellen for farskapet etter samlivsbrudd. Dette viser seg også i endringene i bidragsordningene og i de nye reglene for foreldreansvar for samboere. Men på tross av en kontinuerlig debatt og endringer i regelverket ligger de ”gamle” politiske skillelinjene i bunnen for debatten. Det er den likestillingspolitiske strategien med å verne om kvinners spesielle rettigheter og stilling i familien versus ønsket om å endre scriptene for farskap fra forsørgelse til mer likeverdig omsorg. Feltet og den offentlige diskursen om ordningene strever med denne likestillingspolitikkenes dobbelthet (se NOU 2008:9).

Den obligatoriske meklingen har en åpen holdning i forhold til hva slags samværsordning foreldrene bør finne. Denne holdningen åpner for nye og utradisjonelle løsninger i forhold til samværsmodeller (delt omsorg øker for eksempel sterkt) samtidig som det speiler at det er ulike oppfatninger på feltet. Forskerne Skjørten, Barlindhaug & Lidén uttrykker det slik i sin bok *Delt omsorg*:

Det er i dag ingen unison enighet om hva barn trenger for å få en god oppvekst. Vi har meningsbrytninger i forskning, blant profesjonelle på feltet og blant folk flest. Hvordan foreldre og barn bør organisere hverdagen etter samlivsbrudd, er et slikt felt med svært ulike oppfatninger og vurderinger fra forskjellig hold. (2007:13)

Men til tross for politisk debatt og reformering av lovverket og en åpen holdning i meklingsinstituttet velger fremdeles mange foreldre såkalt vanlig samvær etter samlivsbrudd. Mange oppgir også at de er fornøyd med nettopp den ordningen (Moxnes & Winge 2000). Hjelpetil-faren er fremdeles det vanligste script for farskap etter samlivsbrudd. Så selv om meklingen og diskursen om den nye far (Brandth & Kvande 2003) legger opp til åpenhet og endring, er det tunge kjønnede mekanismer som er

virksomme i situasjonen etter samlivsbrudd. Dette bakteppet er relevant for den videre analysene av fedrefortellingene.

Kapittel 4. Livskvalitet, mestring og maskulinitet

Fordi denne avhandlingen bygger på intervjuer om hvordan skilte fedre har det etter samlivsbruddet har jeg valgt å gå nærmere inn på begrepene mestring og livskvalitet. Livskvalitet og mestring berører fagfeltene psykologi, sosialmedisin og samfunnsvitenskap, og er derfor svært omfattende forskningstemaer. Det faller utenfor denne avhandlingen å redegjøre bredt for dette feltet. I det følgende vil noen sentrale begreper i den sosialpsykologiske og sosiologiske forskningen om livskvalitet presenteres kort. Deretter redegjør jeg for hvordan begrepene har gitt retning til dette prosjektet om skilte fedre. Begrepene som drøftes er *mestring* (Lazarus & Folkman 1984, Folkman & Horowitz 2004), *kontroll* (Peterson 1999), *diskrepans* (Michalos 1985, Eriksen & Næss 1998) og *opplevelse av sammenheng* (Antonovsky 1991, Gjørum, Grøholt & Sommerschild 1998). Begrepene sees i sammenheng med teorier innenfor maskulinitetsforskningen. Gjennom dette siste grepet kjønnnes noen av mestringsbegrepene slik at de får tydeligere relevans for min problemstilling.

Livskvalitet

I designet av prosjektet og under utarbeidelsen av intervjuguiden (se vedlegg) har jeg latt meg inspirere av begrepet livskvalitet. Definisjonene av begrepet tar utgangspunkt i den subjektive opplevelsen hos respondenten (Næss 2001, Khaneman, Diener & Schwarz 1999, Mastekaasa m.fl. 1988). Gjennom det kvalitative forskningsintervjuet spør jeg etter fedrenes tanker og følelser om hvordan de har det.

Subjective well-being refers to all of the various types of evaluations, both positive and negative, that people make of their lives. It includes reflective cognitive evaluations, such as life satisfaction and work satisfaction, interest and engagement, and affective reactions to life events, such as joy and sadness. (Diener 2005:4)

Høy livskvalitet er å ha positive vurderinger av eget liv. Det kan være følelse av glede, opplevelse av selvrespekt eller forståelse av mening og sammenheng i tilværelsen. Lav livskvalitet kan være knyttet til negative vurderinger, misnøye med eget liv, opplevelse av skam og meningsløshet eller depresjon. Livskvalitet er enkeltpersoners opplevelser og inkluderer derfor ikke forhold som økonomi eller boligstandard som samlet gjerne omtales

som levestandard. Ved nettopp å skille mellom subjektivt opplevd livskvalitet og ulike betingelser hver enkelt lever under (levestandard) kan en undersøke forholdet mellom de to størrelsene (Schwarz & Strack 1999). Det er blant annet dette spennet mellom ulike livsbetingelser og hvordan disse fortolkes av informantene jeg vil forsøke å få frem i intervjuene gjennom det metodiske grepet *fortellerrom*, som blir redegjort for i kapittel 5.

Et problem med begrepet livskvalitet er at det kan assosieres med en smaksdom og en foreliggende standard. Beslektede begreper til livskvalitet er ”subjektivt velvære” eller ”psykisk velvære” som er en mer direkte oversettelse fra well-being. En fordel med disse begrepene er at de understreker det subjektive moment i bestemmelsen av livskvalitet. De beskriver tydelig at tilstanden er noe en selv opplever. Begrepet velvære viser at det som er bra for noen ikke trenger å være bra for andre (Næss 2001). Jeg vil likevel bruke begrepet livskvalitet fordi det vektlegger den aktive delen i en følelse av hvordan en har det. Det er i tråd med den norske tradisjonen på forskningsfeltet (Eriksen, Grue & Eriksen 2005, Næss 2001). Men det er altså viktig å være klar over at mange ulike begreper dekker fenomenet jeg er ute etter å si noe om, nemlig: enkeltindividers bevisst positive og negative, kognitive og følelsesmessige opplevelser (Mastekaasa m.fl. 1988).

Starten på forskningsfeltet om livskvalitet var surveyundersøkelser der store populasjoner svarte på spørsmål om hvordan de generelt sett har det.²⁸ Ved å plassere seg på skalaer som beskriver hvor bra eller dårlig respondenten føler at han/hun har det kommer det frem et numerisk uttrykk for opplevd livskvalitet.²⁹ I tillegg til den kvantitative tradisjonen på forskningsområdet har livskvalitet også blitt studert via kvalitative intervjuer der hensikten er å få frem hvilke prosesser, tanker og praksiser som informanten knytter til en følelse av velvære eller positive opplevelser av kognitiv art (Folkman & Horowitz 2004). Det er slik jeg bruker begrepet i denne undersøkelsen.

Ambisjonen i avhandlingen er å drøfte prosesser i fedrenes liv som de selv knytter til det å ha det bra og det å ikke ha det bra. Bruk av begrepet livskvalitet innebærer da:

- 1) Fokus på opplevelsesdimensjonen hos fedrene.
- 2) Fedrenes egne subjektive fortellinger vektlegges.

---

²⁸ Cantrills (1965) tidlige studie av 23 875 respondenter fordelt på 11 land, Campbell, Converse og Rodgers' (1976) undersøkelser fra USA og Ingleharts Eurobarometer (1990) er klassiske studier som har vært utgangspunkt for en rekke hypoteser, laboratorieeksperimenter og teoretiseringer (Kahneman, Diener & Schwarz 1999).

²⁹ Styrken ved denne metodikken er at svarene viser seg å være reliable, prosedyrene er enkle og gir mulighet for å sammenligne store datasett med ulike typer av populasjoner som har forskjellige livsbetingelser.

- 3) Mulighet for å sammenligne en del av informantens fortellinger om opplevd livskvalitet med andre deler av informantens fortellinger.
- 4) Mulighet for å sammenligne fedrenes fortellinger om hvordan de har det med hverandre.

Teorier om mestring

Ulike typer mestringsteori står sentralt i forskningen om livskvalitet. Lazarus & Folkmans (1984) mestringsbegreper og Antonovskys (1991) teori om opplevelse av sammenhenger (Sense of Coherence – SOC) er de to hovedtradisjonene jeg er inspirert av i fortolkningen av fedrefortellingene. Under disse samlebegrepene sorterer en rekke ulike strategier og opplevelsedimensjoner. I det følgende redegjøres det kort for noen av disse. Inkludert i drøftelsen er også begrepet om kontroll og den såkalte diskrepansteorien (gap-theory). Drøftingene setter også mestringsteoriene i sammenheng med noen funn og teorier fra maskulinitetsforskning.

Litteraturen om begrepet mestring (coping) er overveldende og definisjonene av mestring er mange. Mestring kan defineres som en tendens til å reagere på bestemte måter når vi utsettes for påkjenninger (Frederick & Loewenstein 1999). Mestring er en persons måte å overkomme påkjenninger på. Påkjenningene kan følge av hendelser som sykdom, skilsmisse eller lignende. Antonovsky kaller denne typen påkjenninger for stressorer (1991). En omfattende definisjon av mestring inkluderer mobilisering av krefter, tankemessig og adferdsmessig, for å håndtere de indre og ytre krav som individet opplever i møtet med miljøet (Gjærum, Grøholt & Sommerschild 1998). Lazarus & Folkman (1984) har en noe spissere definisjon og begrenser mestring til å være en reaksjon på en situasjon som oppleves som krevende eller truende. Jeg vil i hovedsak bruke deres definisjon av mestring.

Ulike mennesker kan oppleve samme situasjon som mye eller lite stressende. Om en opplever en situasjon som stressende er avhengig av den kognitive og følelsesmessige vurderingen en gjør og hvilken mening en tillegger situasjonen. Slike kognitive og følelsesmessige vurderinger av situasjonen er igjen påvirket av individenes verdier, forpliktelser, ønsker, mål og forestillinger. Vurderingene er også påvirket av de ressurser personene mener å ha og de ressurser de faktisk besitter. Eksempler på ressurser kan være sosiale nettverk, trening i å bruke disse, økonomiske ressurser, helsemessig robusthet, vilje til å trene, tro på fremtiden og så videre (Lazarus & Folkman 1984). I praktisk mestring vil

disse forholdene stå i et utvekslingsforhold til hverandre: Hvilke ressurser en faktisk har er også avhengig av de ressursene en mener å ha.

Mestring handler om individenes subjektive forståelse og vurdering av sin situasjon. Det er ikke situasjonen i seg selv som kan forklare en opplevelse eller et handlingsvalg hos informanten, men det dialektiske forholdet mellom individ og situasjon (Lazarus & Folkman 1984, Lazarus 2006). I denne oppgaven vil mestring bli betraktet som situasjonsavhengige prosesser (Gjærum, Grøholt & Sommerschild 1998). Det vil si at jeg ikke søker mot en kategorisering av personlighetstyper eller individualiserte psykologiske forklaringer på informantenes mestringspraksis. Begrepet mestringspraksis søker å forklare hvordan fedrene gjør ulike praktiske oppgaver og hvordan de fortolker situasjonen som skilt. Det er i tråd med avhandlingens fokus på praksis og prosjekt.

Hva som påvirker en persons subjektive opplevelse av stress og hvilke ressurser som er tilgjengelige for å mestre situasjonen vil være avhengig av kulturelle, praktiske og materielle forhold i bred forstand. Det foreligger maler for praktiske løsninger, tilgjengelige handlingsrepertoarer og levd erfaring avleiret i fedrenes kropp. Fedrenes mestringspraksis foregår i en kjønnskulturell kontekst og fokus i denne oppgaven vil rettes mot dette.³⁰ Script for farskap vil slik sett stå sentralt i det analytiske arbeidet om livskvalitet. Mitt anliggende er å se spesielt etter det kjønnede i mennenes mestringspraksis når de faller, skal takle smerten og mestre ulike situasjoner i det restaureringsarbeidet som må gjøres for å skape et nytt farskap.

Praktiske og emosjonelle mestringsstrategier

I sitt klassiske arbeid *Stress, Appraisal and Coping* peker Lazarus & Folkman (1984) ut en rekke måter folk kan forholde seg til nye og krevende situasjoner på. Utgangspunktet er at situasjonen oppleves som stressende, og mestring blir de strategiene som, bevisst eller ubevisst, iverksettes mot stresset. Ifølge deres forståelse kan en handling benevnes som mestring selv om resultatet oppleves som mislykket. Tidligere forskning om skilte fedre viser at fedre ofte opplever situasjonen som krevende og stressende (Skevik & Hyggen 2002, Thuen 2004). Lazarus & Folkman deler mestringsstrategier inn i to hovedgrupper (1984, se også Folkman & Moskowitz 2004). Den ene hovedgruppen består av strategier for

---

³⁰ Også innenfor mestringslitteraturen påpekes det en fare for at en fokuserer for sterkt på individuelle mestringsstrategier og egenskaper ved individene og med det mister av syne den tvang og de muligheter konkrete situasjoner gir (Antonovsky 1991).

å endre situasjonen som skaper psykisk stress. Disse kan rette seg direkte mot andre personer som inngår i situasjonen og forsøke å påvirke deres meninger og adferd slik at situasjonen blir lettere. I tillegg vil en kunne forsøke å løse problemet rent praktisk. Strategien er handlingsorientert og rettet utad ved at en søker å endre situasjonen. Det kan være gjennom konkrete og planmessige løsninger eller mer ubevisste og kaotiske løsninger. For eksempel vil en far kunne håndtere den uro og angst han føler ved at mor vurderer å flytte med å snakke med henne og få henne til å skifte mening. Hvis hun slår fra seg flytteplanene er årsaken til den uroen løst. Opprettholder mor flytteplanene og gjennomfører dem kan en mestringsstrategi for far være å flytte etter. Konkrete mestringspraksiser som adresserer seg til andre kan få uintenderte konsekvenser ved at det skapes bivirkninger av mestringspraksisen. For eksempel kan raseriutbrudd og trusler virke spenningsutløsende i situasjonen og slik sett ”positivt” for noen fedre. På sikt derimot kan en slik strategi virke destruktivt for farens forhold til ekspartneren og barna (Isdal 2000, Råkil 2002).

En hensiktsmessig mestring vil være avhengig av riktig vurdering av hvor påvirkelig situasjonen er og om personen har ressurser til å påvirke situasjonen (Lazarus & Folkman 1984). Ambisjonen om mestring må ifølge Lazarus stå i forhold til personens realistiske muligheter til å nå målene han setter seg. Personer med en offensiv og problemfokuset mestringspraksis kan bli opphengt i selve problemet og nekte å akseptere at det faktisk ikke er til å løse. Situasjonen som skilt far kan ha slike elementer. Både økonomiske rammer, tid og forholdet til nettverk og familie vil nødvendigvis endre seg etter et samlivsbrudd. Det handler om materielle og situasjonelle rammer for hva som er mulig. Da må fedrene finne nye mestringsstrategier i forholdet til barna. I mange tilfeller vil det ikke være mulig eller ønskelig å få til permanente løsninger, og en del av mestringspraksisen går ut på å lære seg å leve med denne usikkerheten.

I situasjoner som ikke er praktisk påvirkelige og kontrollerbare kan emosjonsfokusede mestringsstrategier være hensiktsmessige (ibid.). Dette er den andre hovedgruppen av mestringsstrategier som Lazarus & Folkman beskriver. Den rommer intrapsykiske måter å håndtere belastninger og emosjonelt stress på. Selv om disse mestringsstrategiene også vil kunne få praktiske og materielle konsekvenser er hovedfokus her den emosjonelle bearbeidningen av situasjonen som skaper negativt emosjonelt stress. Den emosjonsfokusede bearbeidningen er en viktig del av skilte fedres mestringspraksis. Ulike løsninger skal tenkes

igjennom, begrunnes og rettferdiggjøres overfor seg selv og andre. Hvilke script for farskap som er mulig og ønskelig å ta i bruk krever en kognitiv og emosjonell bearbeiding.

Mestring og maskulinitet

I fedrenes mestringsstrategier inngår ulike kjønnskulturelle forhold på et institusjonelt, praktisk og symbolsk nivå. I teorikapittelet så vi hvordan begrepet om maskuline script kunne forstås som et bindeledd mellom et praktisk nivå og større kjønnsstrukturelle forhold. Scriptene viser ulike typer av mannlige handlingsrepertoarer som fedrene kan bruke i situasjonen som skilt. I siste del av dette kapittelet ønsker jeg å vise noen slike koblinger mellom teorier om mestring og teorier om maskulinitet. Det er et altså et forsøk på å kjenne noe av mestringsstrategiene.

En mestringsstrategi er avledning. Å sette i gang med andre aktiviteter eller fokusere på noe annet i møte med stressende situasjoner kalles avledning. Det kan være å lete etter ny partner og starte et nytt forhold, reise bort, trene mer eller konsentrere seg om jobben. Sterk avledning kalles escape-avoidance (Lazarus & Folkman 1984) og innebærer en overgang fra avledningsadferd til fluktadferd fra smerten og stresset. Eksempler på fluktadferd er å lage virkelighetsfjerne konstruksjoner av skyld, urimelig transport av smerte til andre og eksterialisering av ansvaret for barnet. Det ligger kulturelle og sosio-materielle føringer på hvilke typer avledningsadferd og fluktadferd som menn og kvinner i hovedsak bruker. For eksempel er rusmisbruk som fluktadferd generelt mer utbredt blant menn (Dahl 2007). Ekstrem overtidsjobbing kan være en annen kjønnstypisk fluktadferd (Holter 2000), men også det å trene og konkurrere offentlig er det sterke tradisjoner for blant menn. Denne kjønnetheten i avlednings- og fluktadferden mener jeg det vil være interessant å forstå i lys av det fraværet av omsorgspraksis som menn tradisjonelt har hatt. Fravær av omsorgspraksis og av et stedsbundet ansvar for barnet har vært viktige konstituerende elementer i konstruksjonen av maskulinitetskulturer i den norske konteksten. Overdreven jobbing, trening og rus kan være eksempler på avledende adferd/fluktadferd som vanskelig lar seg kombinere med omsorgspraksis.

Endring av mening er en mestringspraksis som inneholder ulike prosesser som benektning, virkelighetsforvrengning, distansering, fokusering på positive sider ved situasjonen og selektiv oppmerksomhet (Lazarus & Folkman 1984). Igjen vil det være interessant å spørre etter visse mønstre og indre logikker i forholdet mellom valg av mestringsstrategier og

informantenes situasjon som skilt far, altså den kjønnede kontekst. Hvilke kulturelle og strukturelle muligheter har en skilt far til å distansere seg fra barnet i forhold til en mor? Hvilke virkelighetsoppfatninger skapes gjennom prestisjetapet som mange fedre opplever, for eksempel i forhold til dårligere økonomi og å måtte flytte ut av sitt eget hjem?

Å søke sosial støtte er en annen mestringspraksis som er viktig, både for å opprettholde et sosialt liv, få respons og korreksjon fra andre i en vanskelig situasjon og for å klare å fokusere på positive sider ved en ellers vanskelig situasjon. Hva fedrene forteller om nettverk og samtaler de har med sine nærmeste kan si noe om hvilke ressurser de har å spille på.

Lazarus & Folkman deler inn mestringsstrategier i tre faser. Foregripelse, konfrontasjon og post-konfrontasjon. I foregripelsen kan en ha mer eller mindre optimistiske forventninger om det som skal skje. Da blir en mer eller mindre skuffet. En kan også reagere følelsesmessig på noe en tror kommer til å skje, uten at det har skjedd. For eksempel vil ideen om at mor kan flytte med barna være en kilde til uro for mange fedre. En kan da se for seg ulike scenarioer og behandle disse følelsesmessig og/eller ta visse praktiske forhåndsregler.

Konfrontasjonsfasen er mestringspraksis der og da, i situasjonen. Denne mestringspraksisen kan være ganske annerledes enn mestringspraksisene som personen vil bruke i den fasen Lazarus & Folkman kaller post-konfrontasjon. Mestringspraksiser brukt i én fase kan ødelegge, legge føringer på og stå i veien for en mestringspraksis en ønsker å bruke i en annen fase. En utfordring i analysearbeidet vil være å lete etter dynamikker mellom mestringspraksiser i ulike faser. For eksempel vil valg av en omsorgsmodell legge premisser for hvilket forhold far og barn får senere.

I post-konfrontasjonsfasen vil en følelsesmessig bearbeide den stressende hendelsen og gi fortolkninger av det som har skjedd. En kan tillegge situasjoner ny mening og en kan pynte på resultatet. Kanskje var det riktig å bli skilt likevel? Ifølge Lazarus & Folkman kan mestringsstrategier også være mislykkede og kjøre seg fast i helt uproduktive spor hva angår kommunikasjon og konfliktløsning. Det kan også være resultatet i en post-konfrontasjonsfase der en ikke kommer videre i en konflikt etter et samlivsbrudd (Lazarus & Folkman 1984).

Opplevelse av sammenheng

En hovedreferanse i forskningen om mestring er Antonovskys arbeider (1979, 1991). Antonovsky snur den tradisjonelle medisinske problemstillingen på hodet og spør: hva gjør folk friske? I stedet for å spørre etter hva det er som får noen til å bli syke (patogenese), søker han etter hvilke faktorer som holder andre mennesker friske i samme situasjon (salutogenese). Antonovsky fikk ideen til å vri hele problemstillingen gjennom en studie av overlevende fra konsentrasjonsleire. Det som slo Antonovsky i arbeidet med denne gruppen mennesker er at overraskende mange hadde klart seg bemerkelsesverdig bra, til tross for de traumatiske opplevelsene. I stedet for å spørre hvorfor de fleste ble syke og traumatiserte ble han opptatt av hvorfor noen av de overlevende fra leirene holdt seg friske og hadde det bra. Slik kom Antonovsky til å lete etter faktorene som fremmer helse. Hans hovedtese er at for å takle stress og belastninger er opplevelse av sammenheng og mening i livet viktig (Antonovsky 1979, 1991). Store livsutfordringer generelt vil vekke fokuserte og handlingsrettede følelser hos personer med sterk opplevelse av sammenheng, men mer diffuse, fornektende og handlingslammende følelser hos personer med svak opplevelse av sammenheng (Antonovsky 1991). Opplevelse av sammenheng er det sentrale begrepet hos Antonovsky. Det består av tre deler; opplevelse av verden som meningsfull, forståelig og håndterbar. Opplevelse av sammenheng er evnen til å skape orden og begripelighet ut av et eventuelt kaos i hverdagen eller en krisesituasjon. Et menneske som ser verden som forståelig ser også fremtiden som mer forutsigbar, og bærer med seg en vedvarende følelse av tillit og kontroll i livet. For Antonovsky er en slik utviklet begripelighet en innstilling til verden og en evne hos individet til å ordne og strukturere virkeligheten slik at det som skjer blir forståelig, lettere å akseptere og mulig å forholde seg til og forsone seg med. I forhold til min problemstilling vil det være en utfordring å se hvordan barna og omsorgen for barna kan være en ressurs for å skape mening og sammenheng i en vanskelig situasjon. Samtidig vil barna være en del av selve ”problemet” (stressor) fordi det å ha omsorg for barn også skaper bekymring og fortvilelse.

Opplevelse av mening er knyttet til individets engasjement og følelsesmessige investeringer (Waaktaar & Christie 2000). De som opplever livet som meningsløst opplever ikke krav og motgang som utfordringer, men som nye bærer som blir lagt på deres skuldre. Antonovsky setter produksjon av mening i sammenheng med takling av kriser og stress, og bygger på en sosiologisk tradisjon der sosial integrasjon står i sentrum for analysen (Antonovsky 1979). Opplevelse av sammenheng er knyttet til det en opplever som viktige prosjekter i livet. I

intervjuene spør jeg hvordan fedrene føler at de mestrer omsorgen for barna etter samlivsbruddet. Jeg spør hvilken rolle barnet spiller i forhold til å definere nye mål, verdier og prosjekter i fedrenes liv. Samtidig er omsorg som symbolsk, praktisk og materielt felt kjønnnet. Det viser gjennomgangen av ulike script for farskap som er virksomme i det norske samfunn per i dag. Det er i dette spenningsforholdet mening konstrueres i fedrenes fortellinger, og det er denne meningen jeg vil knytte til teoritradisjonen om opplevelse av sammenheng.

Kontroll

Antonovsky fremhever at en viktig forutsetning for å ha en god opplevelse av sammenheng er følelsen av å ha tillit og kontroll over tilværelsen. Opplevelsen av kontroll er viktig for å redusere emosjonelt stress. Peterson skriver at et vell av empiriske arbeider bekrefter sammenhengene mellom psykisk velvære og opplevelsen av å ha kontroll: "Regardless of how well-being is operationalized, a belief in one's own ability to influence outcomes is a consistent correlate of well-being." (1999:298).

Men Peterson viser også at visse former for kontroll kan være høyst problematiske. Gjennom en overdreven opplevelse av kontroll vil en kunne utsette seg selv eller andre for fare. En holdning om at en kan fikse alt kan føre til at en mister en kritisk innstilling til farer og muligheter for å mislykkes. Et annet problem kan være at en mister av syne mer realistiske mål fordi en tror en har kontroll på et høyere definert mål. Da kan skuffelsen bli stor. Kontroll kan også knyttes til perfektjonisme og pedanteri, og i den tapningen vil det kunne øke det emosjonelle stresset (Peterson 1999).

Mange tradisjonelle mannsinstitusjoner har vært preget av kontroll og makthierarkier, og en viktig del av den feministiske kritikken mot slike institusjoner har vært å påvise den dysfunksjonalitet de faktisk oppviser. En kritisk innstilling til kontroll finner vi også i mye maskulinitetsteori og da særlig i patriarkatkritiske tekster som ser mange menns kontrollbehov som forstørret. Ønsket om kontroll blir en viktig forklaringsfaktor for hvorfor vold og trakassering i stor grad er menns vold mot kvinner og ikke omvendt (Isdal 2000, Råkil 2002). Innenfor maskulinitetsteori knyttes også kontrollbegrepet til vestlig rasjonalitet og menns tilnærmede monopolistiske virke i den offentlige sfære. Seidler skriver at et kjennetegn ved modernismens diskurser og praksis var en økende kompetanse og vilje til å kontrollere naturen (1994, 2005). I disse prosjektene lå også det å måtte påta seg oppgaven å

kontrollere kvinner og barn (og de ”usiviliserte”). Denne formen for dominans knytter Seidler til fremveksten av en moderne hegemonisk maskulinitet. Han knytter kontroll til kunnskapsregimer som løper parallelt med moderniseringsprosessen, imperialismen og den hvite manns forståelse av seg selv som overlegen. Dette ”paradigme” av kontroll-legitimering, hierarki og dominansforhold blir fremtredende i vesteuropeiske land, og det er mennene som forvalter praksis og diskurs gjennom tilnærmet enkjønnede institusjoner som militæret, politikken og finans- og næringslivet. Seidlers utlegninger er idéhistoriske, og han maler med bred pensel om den europeiske utviklingen. Det blir lite nyansert i forhold til hvilken konkret og lokal kontekst beskrivelsene gjelder, for eksempel er det tunge forskjeller mellom kolonimaktene i Europa og Norge. Samtidig treffer beskrivelsene noen fellestrekk ved dominerende mannskulturer som også vil være relevant i denne sammenheng.

Et overdrevet kontrollbehov kan også sees i sammenheng med en type transport av smerte (Vetlesen 2004). For å håndtere angst og uro kan en iverksette en overdreven kontroll av omgivelsene, som en motsats til for eksempel lært hjelpeløshet som delvis kan sees som en kvinnelig strategi (Peterson 1999). Kimmel (1996) er opptatt av hvordan kontroll av og dominans over andre er fremtredende aspekter ved guttesosialisering. Guttosialisering kan på mange måter forstås som en prosess der guttene forberedes til å delta i den offentlige maskuline sfære og i arbeidslivet spesielt. Kampen og posisjoneringen i forhold til andre gutter, evnen til å balansere selvhevdelse og underkastelse, er basisen for mye av den maskuline mentaliteten slik vi tradisjonelt kjenner den. Maskuliniteter er derfor ikke nødvendigvis skapt gjennom menns behov for å dominere. Maskuliniteter må også forstås som frykten for at andre skal dominere og ha kontroll og makt over en. Kimmel setter dette i sammenheng med blant annet sosioøkonomiske prosesser knyttet til menns eksklusive posisjon på markedet, og hvordan markedet skaper en kronisk angst for å mislykkes hos mange menn. Denne angsten døyves gjennom å vise eller bevise ens maskulinitet som et tegn på at en er en stabil og potent spiller i markedet. Et viktig kjennetegn på hegemonisk maskulinitet er å vise at en har kontroll over den ukontrollerbare situasjonen.³¹ Mange menns innstilling og tenkemåter fra arbeidslivet overføres også til hverdagslivet og

---

³¹ Kimmel viser at markedet er kjennetegnet av en hvileløs søken etter effektive produksjonsmåter, nye produkter, kampen om nye markeder og kampen mot de andre aktørene. Markedet påvirker menn i deres forståelsesformer fordi deres praksis veves inn i tankefigurasjoner og følelsesregistre (Holter 2003). Den markedsbaserte etikk gjelder ikke bare for konkrete økonomiske transaksjoner, den blir også en del av den hegemoniske mannlige logikk (Connell 1987, 1995). Det å skape seg en plass på markedet blir for mannen et endeløst prosjekt. Posisjoneringen på markedet må gjøres på nytt og på nytt fordi transaksjonene ellers overtas av andre aktører. Det gjør rastløsheten påtagelig. Markedet er anomisk i den forstand at det ikke er grenser for hvor langt en kan komme eller hva en kan oppnå. Da blir også fallhøyden stor for de som satser.

familielivet. Prestasjonskulturen, konkurransen og hierarkiene i menns arbeidsorganisasjoner skaper ikke bare typer av mannlige arbeidstakere, men blir også tankerammer og væremåter for mange menn generelt, ifølge Kimmel. Med dette som bakteppe blir det viktig å undersøke om fedrene jeg intervjuer knytter seg an til en fortelling om kontroll, og hvordan de eventuelt takler den demaskulinisering (Lorentzen 1998) eller umannliggjøring (Liljequist 1999, Ekenstam 1998) som skilsmissem kan innebære. Og igjen: hva betyr barnas tilstedeværelse i denne situasjonen av emosjonelt stress?

Diskrepansteori

Et viktig tema i forskningen om livskvalitet er forholdet mellom forventningen om hvordan noe skal være og hvordan det faktisk er (Argyle 1999). Innenfor den såkalte diskrepansteorien sees en persons tilfredshet i sammenheng med hans forventning om hva livet skulle være og hvordan han opplever at det faktisk er (Michalos 1985). Samsvar mellom forventning og realitet på ulike livsområder øker livskvaliteten. Er derimot gapet stort vil det skape misnøye og følelse av mislykkethet og tap. Gapet mellom forventning og faktiske forhold kan være stort fordi forventningene er høye eller fordi forholdene eller mulighetene til å fylle forventningen er dårlige. Et viktig funn i forskningen om diskrepans er betydningen av relativ ulikhet. Samfunn med stor relativ ulikhet gir dårligere livskvalitet sammenlignet med samfunn på et lavere velstandsnivå, men hvor den relative ulikheten er mindre. Funnet gjelder for samfunn der velstanden er over et visst nivå (Næss 2001). Hvem en sammenligner seg med og hvilke muligheter og resultater andre har spiller en avgjørende rolle for opplevd livskvalitet (Argyle 1999). Når en opplever et gap mellom forventning og realitet kan en tilpasse seg situasjonen på ulikt vis. En strategi er å forsøke å endre de objektive betingelsene, som for eksempel lønnsnivået. Det vil være i tråd med en praktisk orientert mestringsstrategi (Lazarus & Folkman 1984). Justerer vi derimot forventningene og bearbeider irritasjonen og sinnet over at vi tjener mindre enn vår kollega, vil det sortere under en emosjonsfokusert mestringsstrategi. Et tredje alternativ kan være å endre vår oppfatning av virkeligheten. En kan finne argumenter for hvorfor det er rettferdig at kollegaen tjener mer, for eksempel ved å argumentere for at jobbene faktisk ikke er helt sammenlignbare likevel (Næss 2001). Slike omskrivninger og refortolkninger kan være viktige mestringsstrategier for de skilte fedrene i intervjumaterialet. Hvilke script for farskap en har som målestokk og hvem en sammenligner seg med blir sentrale spørsmål i fedreintervjuene. I analysen skal vi se hvordan fedrene skriver sin historie inn i større

fortellinger der ulike script for farskap er med på å skape mening og sammenheng i deres situasjon som skilt.

I nært slektskap med diskrepansteori er den amerikanske mannsforskeren Kimmels teori om menns *entitlement to power* (2006). I sin analyse av nynazistiske organisasjoner i USA finner han en overvekt av deklasserte og delvis arbeidsledige småborgere. Gapet mellom en forventet posisjon som tidligere var en reell mulighet for disse unge mennene, og den faktiske posisjonen de får når bedriften eller butikken legges ned, skaper fortvilelse, skuffelse og aggresjon. Gapet mellom denne opplevde retten til makt og posisjon, og det den konkrete markedsmessige og økonomiske situasjonen kan tilby, medfører for en del av disse mennene aggresjon, konflikt og motstand. For å forstå sinnet og konfliktnivået i en del av fedrefortellingene kan Kimmels idé om entitlement to power være en nyttig tankefigur å ha i bakhodet. Gjennom fallet og smerten som en del av de skilte fedrene forteller om skapes en umannlig og demaskulinisert posisjon. Berg & Johansson (1999) skriver at gjennom skilsmissen mister fedrene to helt avgjørende komponenter i sin tradisjonelle posisjon som far; muligheten til å være med å bestemme over pengene (bidraget kan brukes av henne som hun vil) og muligheten til å være med å bestemme over de andre i familien (kone og barn). Spriket blir derfor stort mellom det mange av fedrene forventer av bestemmelse og kontroll, hva de har fått bestemme før skilsmissen og hvilke maktmidler de faktisk sitter med etter skilsmissen. Gapet mellom forventninger og situasjonen de faktisk er i som skilt far vil for noen kunne skape følelse av tap og urettferdighet. Resultatet kan bli eksport av smerte, sinne og økte konflikter. Men den nye situasjonen kan også møtes ved at man justerer sine egne forventninger og tar inn over seg den nye situasjonen, noe Berg & Johansson finner at mange fedre i deres utvalg gjør.

Oppsummering

Jeg har redegjort for noen poenger innenfor litteraturen om mestring og livskvalitet og sett disse i sammenheng med bidrag fra maskulinitetsteori. Ambisjonen er å vise at kjønn er relevant i teorier om mestring. Hva betyr for eksempel et begrep som kontroll for informantene, som far og mann? Hvilke mestringspraksiser forteller fedrene om når de omtaler fallet, og når de skal finne nye måter å være far på? Hvilket script for farskap bruker fedre for å ordne omsorgen etter samlivsbruddet, og hvordan opplever de mening og sammenheng i forhold til denne nye situasjonen?

På tross av at denne gjennomgangen er preget av maskulinitetsteori som fokuserer mye på menn som problem, er ambisjonen i avhandlingen også å få frem ressursene i fedrenes liv. Jeg vil undersøke fedrenes muligheter for overskridelse og nyskapning. I den norske og nordiske konteksten finnes det etter hvert en del forskning på endringer i kjønnsforholdene der fedrene inngår i en aktiv og positiv rolle, blant annet initiert av likestillingspolitiske ordninger som fedrekvoten (Brandth & Kvande 2003, Gíslason 2007, Klinth 2002). Disse nye empiriske forholdene har skapt mulighet for å teoretisere over menn som ressurs i forhold til familie, omsorg og likestilling.

Begrepene mestring og livskvalitet gir retning til dette prosjektet gjennom sitt fokus på opplevelsesdimensjonen og den subjektive fortellingen. Fedrenes fortellinger om hvordan de har det vil stå i sentrum for analysen. Med en sosiologisk og situasjonell fortolkningsramme forsøker jeg å få frem deres historier. Tyngdepunktet i analysen er dermed flyttet fra generaliserte utvalg og demografisk sammenlignbarhet, fra personlighetstrekkorienterte forklaringer og fra psykologiske forklaringsmodeller, til det å lete etter kulturanalytiske kategorier og kjønnede script som informantene gjør seg bruk av i sine fortellinger om hvordan de har det, og hva barna betyr. Det subjektive fokus fra livskvalitetsforskningen er beholdt, med fedrenes fortellinger om mestring og opplevelse av sammenheng som utgangspunkt. Fokus er lagt på å identifisere og forstå fedrenes mestringsstrategier og praksiser ut fra et kjønnskulturelt, materielt og situasjonelt sosiologisk perspektiv.

Kapittel 5. Metode

I dette kapittelet redegjør jeg for intervjuguidens struktur, den praktiske gjennomføringen av intervjuene, fremgangsmåte i analysearbeidet og etiske avveininger. I kapittelet inngår også drøfting av noen epistemologiske spørsmål knyttet til dataenes validitet.

Utvalg og design

Med mestring og livskvalitet som et hovedtema ønsket jeg å rekruttere en gruppe fedre som har det vanskelig etter samlivsbruddet, og en annen gruppe som ikke opplever så store problemer. Hensikten med to slike hovedgrupper av fedre var å få bredde og variasjon i fortellingene. Tilsvarende ønsket jeg å rekruttere fedre som hadde lite tid sammen med ungene sine etter bruddet, og fedre som hadde mye tid. Mye tid ble definert som delt omsorg eller tilnærmet delt omsorg.³² Et tredje kriterium var at informantene hadde relativt små barn, helst under 10 år. Grunnen til det var en hypotese om at små barn krever omsorg og struktur på en spesiell måte og at samvær med små barn i større grad regulerer og ordner hverdagen etter gitte rytmer. Jeg ønsket også at det hadde gått noen tid siden samlivsbruddet. Det var fordi jeg ikke ønsket å komme midt opp i en skilsmisse og krisesituasjon, men heller høre fedrenes fortellinger om hvordan krisen hadde vært og få et bilde av hvordan de har det, når samværsordninger er mer på plass og boet er gjort opp. Ideelt sett ønsket jeg meg fedre som hadde blitt skilt for ett til to år siden.

Fra annen forskning vet vi at klassebakgrunn betyr mye for hvordan foreldre ordner seg etter samlivsbrudd (Skjørten, Barlundhaug & Lidén 2007). Graden av samvær samvarierer med mors og fars utdanning og inntekt (Jensen & Clausen & 1997, Kitterød & Lyngstad 2007). Jeg var derfor bestemt på å rekruttere fedre med ulik utdanning og inntekt.

Utvalget er avgrenset til etnisk norske skilte fedre. Grunnen til det er at jeg opplevde kompleksiteten i problemstillingen som stor, og at det å tolke inn et multietnisk perspektiv ville bli for omfattende. Denne avhandlingen søker blant annet å vise hvordan sammenfall, diskrepans og brudd mellom ulike script for farskap kan være kilde til velvære eller

---

³² Jeg la ikke opp til å rekruttere fedre som hadde aleneomsorgen for barna. Det er en interessant gruppe, men jeg valgte likevel ikke å søke etter den gruppa fordi den er liten, og det er en sjanse for at mange av fedrene i denne gruppa er selektert gjennom spesielle konflikter eller ekstraordinære forhold hos mor (se Christoffersen 1996).

emosjonelt stress i situasjonen som skilt. Med et multietnisk utvalg ville kompleksiteten i beskrivelsen av slike script for farskap bli en for stor oppgave.

Den praktiske rekrutteringen av informanter kan gjøres på flere måter. I noen kvalitative studier rekrutteres informanter via annonsering på nettsteder, i aktuelle blader/magasiner eller som oppslag på familievernkontorene. Jeg valgte å ikke gjøre det av to grunner. For det første fordi jeg regnet med at det kunne sette meg i kontakt med informanter med en spesiell politisk agenda. Temaet skilte fedre er politisk brennbart, og det er sannsynlig at noen ville melde seg for å snakke politikk i stedet for å snakke om sin situasjon som skilt. I en forstand er det to sider av samme sak, men jeg ønsket ikke at politikk skulle bli et hovedfokus i avhandlingens problemstilling. Jeg ønsket ikke å analysere fedres politiske syn på feltet menn og skilsmisse. Jeg ønsket fedre som fortalte mer konkret om sin situasjon med barna, uten nødvendigvis å skulle relatere situasjonen til de politiske kontroverser som farskap etter samlivsbrudd omhandler. For det andre ønsket jeg en viss kontroll med hvem som meldte seg. Planen ble derfor å gå til familievernkontorer og selvhjelpsgrupper for skilte som kunne hjelpe meg å rekruttere fedre. Den andre hovedkilden av informanter ønsket jeg å rekruttere gjennom mitt ytre nettverk.

Ambisjonene for utvalget var omfattende, og det skulle vise seg at jeg måtte gi slipp på en del av kriteriene.

Utvalget, slik det ble

For å få tak i informanter som hadde det vanskelig etter samlivsbruddet tok jeg kontakt med familievernkontorer og selvhjelpsgrupper for skilte. Familievernkontorene arrangerer foreldremekling, og er også en instans som foreldre kan henvende seg til hvis de har problemer. Selvhjelpsgrupper for skilte tilbys enkelte steder i landet. De gir et tilbud til skilte som synes de har det vanskelig. Jeg tok kontakt med mange familievernkontorer i østlandsområdet, men fikk ingen konkrete henvendelser tilbake. Velviljen og interessen var stor på telefonen, men antakelig druknet mine forespørsler om informanter i daglige rutiner.

Mitt neste trekk var å gå via bekjente på familievernkontorene for å skaffe meg kontaktpersoner. Gjennom kontaktpersonene tilbød jeg meg å presentere prosjektet mitt for alle terapeutene på kontoret. Presentasjonen ble godt mottatt. Jeg så det som en stor fordel å få forklart nærmere for dem som jobbet på familievernkontorene hvilke typer fedre jeg var ute etter. Jeg brukte for eksempel en del tid på å forklare at jeg ikke ønsket fedre som led av

alvorlig psykisk sykdom, som slet med et tungt rusmisbruk eller hadde andre mer spesielle personlige problemer. Jeg ba dem som skulle rekruttere om å se etter fedre som hadde det vanskelig som følge av skilsmissen og ikke rekruttere fedre som hadde et alvorlig helseproblem fra før. Nå er jo slike ting ofte vevet sammen på intrikate måter, likevel fikk jeg et inntrykk av at terapeutene skjønte godt hva jeg mente. Etter disse møtene med tre familievernkontorer fikk jeg kontakt med et par fedre som sa seg villige til å bli intervjuet. Jeg purret kontorene flere ganger, men først når jeg tok systematisk og personlig kontakt med en terapeut ved hvert kontor fikk jeg resultater.

En annen kanal for å rekruttere fedre som slet var gjennom selvhjelpsgrupper. To informanter kom fra en slik gruppe, og de meldte seg etter at de var forelagt et orienteringsbrev om prosjektet og gitt muntlig informasjon av gruppelederen (se infobrev om prosjektet, vedlegg 2).

Den andre strategien for å rekruttere informanter var gjennom det som kalles for ytre nettverk. Konkret skjedde det ved at jeg nevnte for folk i mitt ytre nettverk (det vil si ikke nære venner, men personer jeg treffer gjennom for eksempel idrett eller i organisasjonslivet) at jeg var på jakt etter informanter til et prosjekt om skilte fedre. Noen ganger har jeg spurt eksplisitt, andre ganger har folk på eget initiativ foreslått noen de mener jeg kunne intervju. Av praktiske grunner er alle informantene fra Østlandet.

Hovedkriteriene for utvalget var mye og lite samvær, og om fedrene har det bra eller sliter tungt etter samlivsbruddet. Men tidlig i intervjuene viste det seg at en del av dem jeg hadde rekruttert fra ytre nettverk, og som i utgangspunktet var i ”har det bra-avdelingen” kunne fortelle om konfliktfylte, stressende og sorgtunge situasjoner i forhold til ungene og samlivsbruddet. Andre fedre, som jeg fikk fra familievernkontoret og som hadde hatt en del trøbbel, fortalte historier om fremskritt og optimisme. Rekrutteringsmetoden fikk altså god frem fortellinger om risikofaktorer og vanskeligheter som skilte fedre opplever, mens det kanskje ble litt færre informanter som det meste hadde gått helt greit for. På den annen side kan en spørre seg om det er feil å anta at det finnes fedre som samlivsbruddet går helt greit for. Det kan ikke mitt empiriske materiale gi noe svar på. Datamaterialet viser at en del av fedrene jeg hadde rekruttert som uproblematisk også fortalte om vanskelige og dramatiske episoder.

Når det gjelder det andre hovedkriteriet for utvalget, fedrenes samværstid, er fedrene spredt utover fra ingen samværstid til delt omsorg. Når det gjelder samværstid har en del fedre endret på denne i løpet av de siste årene. Det gjør bildet litt mer komplisert, men grovt regnet kan vi si at fem fedre har delt omsorg. Tre fedre har samværstid tett opp mot 50 prosent, men de har ikke delt omsorg. Seks fedre har det som kalles vanlig samvær og tre av fedrene ser ikke barna på intervjudtidspunktet. To fedre har vært innom flere samværsmodeller. Innenfor enkelte ”kategorier” av samværstid har jeg bare én far. For eksempel har jeg én far i utvalget som forteller at barna ikke vil komme til ham. I seg selv er dette en egen problemstilling, også kalt foreldrefientlighetssyndrom, og temaet er en egen undersøkelse verdt. Det jeg bruker hans historie til er å se den i sammenheng med min problemstilling og ikke forsøke å utrede hva dette er for slags fenomen. Til det ville jeg trenge flere informanter som var i hans situasjon. (For mer om dette se Thuen 2004, Vinjevoll & Tendenes 2004).

I utvalget har sju høyere utdanning, fire hadde 3-årig utdanning, fire var fagarbeidere og fire stykker var ufaglærte. Som vi ser er det klassemessig spredning. Vi vet at de ulike samværsordningene etter samlivsbrudd og graden av likestilling i forhold til tid og oppgaver er ulikt klassemessig fordelt (Skjørten, Barlindhaug & Lidén 2007, Kitterød 2007a). Men det vil også være interessant å spørre hvilke variasjoner vi finner i historiene innenfor de samme sosiale klassene.

Selv om dette ikke var et utvalgsriterium, hadde alle fedrene levd i heterofile samliv før bruddet.

Som nevnt ønsket jeg å intervju fedre med nokså små barn. Det viste seg vanskelig å fylle alle rekrutteringskravene når jobben med å finne fedre var i gang. Barnas alder var da et kriterium som jeg tok mindre hensyn til. For de fleste fedrene var samlivsbruddet noe tilbake i tid, men også her har jeg fått et relativt heterogent utvalg. Noen er skilt for mindre enn ett år siden, mens det for andre har gått over fem år. Variasjonen i tid siden samlivsbruddet ga en mulighet for å se en utvikling i fortellingene. Fedrene kunne fortelle om faser med varierende livskvalitet etter bruddet. Noen kunne fortelle at de hadde vært gjennom perioder med kriser og konflikter, men at samværet nå fungerte bra. Andre fortalte om episoder som sitter som savn og sorg enda. At utvalget ikke ble helt slik jeg hadde tenkt, ble i dette tilfellet ingen ulempe.

Bredden og dybden i fortellingene viser at fedre stilte opp til intervju med ganske selvkritiske fortellinger. Enkelte ganger tok jeg meg selv i å lure på hvorfor denne faren orket og ville stille opp til intervju. I noen tilfeller kan det forklares med at faren ikke selv bedømmer sin situasjon og sine valg som så politisk ukorrekte som det jeg gjør. Vi har rett og slett forskjellige ståsteder. Informanten står frem med sitt uten å ta hensyn til meg, skamme seg eller trekke seg. Han mener å ha en god sak og vil fortelle om den. I andre tilfeller oppfatter jeg det som at fedrene ser dette som en anledning der de får mulighet til å fortelle ”hvordan det er å være mann”, uten å være redd for å bli fordømt. Med det mener jeg å fortelle ærlig om mannskulturer, hvordan de føler og hva de har gjort. En slik motivasjon kan også tangere et bekjennelsesbehov; noen hører på hvordan jeg har det i livet. Fortellingene viser at min holdning og det metodiske opplegget i alle fall ikke har skremt vekk informanter med en slik innstilling.

Metoden jeg har brukt for å rekruttere informanter har ikke klart å fange opp fedre som har brukt eller bruker vold i hjemmet. Vold i hjemmet er et tabubelagt område, og det er nærliggende å tro at fedre som bruker vold ikke lar seg rekruttere. En annen forklaring er at noen av fedrene har brukt vold, men at de skyver dette unna og omskriver det til ikke å være relevant i denne sammenhengen (Isdal 2000).

Gjennomgående hadde fedrene reflektert mye over sin situasjon. Det kan skyldes en seleksjon i utvalget – det er ikke alle typer fedre som melder seg. Det kan også være slik at det å gjennomgå et samlivsbrudd for mange medfører en større grad av refleksivitet om hvordan de har det, hvilke løsninger de velger og hva det vil si å ha omsorgsansvar. Det kan være begge deler. Mitt inntrykk er at samlivsbruddet hadde skapt situasjoner som påkalte et refleksivt forhold til blant annet den smerten fedrene hadde opplevd. Mange av informantene uttrykte at de hadde fått et nytt syn på forhold som familie, følelser, bekymring for barn og andre relasjonelle problemstillinger.

Spredningen på utvalget er stor, og mange farssituasjoner er representert. Likevel er tematikken på ingen måte uttømt med disse 19 fedrene. Feltet er preget av et mangfold av løsningsstrategier på situasjonen som skilt. Mitt inntrykk er at flere typer av fedrefortellinger finnes, men at de ikke er med i dette utvalget.

Intervjuguidens ulike fortellerrom

Farskap og situasjonen som skilt far er i endring. Script for farskap rekontekstualiseres, blandes og overskrides gjennom nye kjønnsrelasjoner. Parallelt utføres også tradisjonelle måter å være far på. Disse prosessene, som er beskrevet i kapittel 3, gjør det sannsynlig at mange av fedrefortellingene vil være motsetningsfulle og komplekse. Det innebærer spesielle metodiske utfordringer. Ambisjonen med de kvalitative intervjuene er å fange opp fenomenets mangesidige og åpne karakter. Intervjuguiden er derfor strukturert slik at den åpner for fortellinger innenfor ulike kontekster og på flere nivåer i fedrenes liv. Dette gjøres ved å bruke flere innfallsvinkler til samme tema – eller invitere inn til ulike fortellerrom, som Olsen (2000) kaller det. Når fortellerrommene sammenstilles kan de gi et flertydig bilde av fedrenes hverdagsvirkelighet. Én idé bak intervjuguiden var å få frem fortellinger om følelser på den ene siden og fortellinger om praktiske situasjoner og rammer for disse på den andre siden. Avgjørende for å lykkes med et slikt opplegg vil være å få i gang fortellinger som utfolder seg på ulike nivåer. I Olsens avhandling *Nye fædre på orlov* forteller fedrene som er på foreldrepermisjon om en aktiv dag med utflukter og aktiviteter med de små. Lite eller ingenting kommer frem om husarbeide og hjemlige sysler. Men når hun ber dem beskrive en dag fra morgen til kveld, kommer det frem at fedrene faktisk tar ut av oppvaskmaskinen, vasker tøy og gjør annet husarbeid. Olsen tolker dette som at intervjuguiden åpner opp for to forskjellige fortellerrom. I det første fortellerrommet ønsker fedrene å uttrykke at de er fedre på en spesiell måte; de tar med barna på utflukter og gjør noe annet enn bare å være husmor. I det andre fortellerrommet sier de mer konkret hva de har gjort i løpet av dagen og er ikke så fokusert på selvpresentasjonen som en aktiv hjemmeværende far. Gjennom en bevisst holdning til hvilken kontekst en skaper for informantenes fortellinger (fortellerrom) får en frem et datamateriale med en større kompleksitet.

Det første av fortellerrommene i min intervjuguide omhandler hverdagslivets rytme. Det åpner for fortellinger om dagliglivets rutiner og gjøremål, det vil si fedrenes praksis. Fordi omsorg for barn innebærer praktisk arbeid og ofte mye kroppslig kontakt spør jeg om hvordan farsomsorgen gjøres (Lilleaas & Widerberg 2001). Inspirert av Haavinds ”dagen igjennom”-intervjuer spør jeg etter hverdagslivets hendelser og rytmer (Haavind 1987). Når står du opp? Hvordan vekker du ungene? Hva skjer da, må du bærer dem ut av senga eller står de opp for egen maskin? Er de sure, må du ofte kjeft dem ut av døra? Er det mye frem og tilbake når dere skal skilles i barnehagen? Videre spør jeg på samme måten om

leggeritualer og spiseritualer. Intervjudesignet inviterer faren til å gjennomgå de praktiske gjøremålene og får dermed frem beskrivelser av hvordan fedrene gjør omsorgen i konkrete situasjoner. Informantenes fortellinger om hvordan de gjør omsorgen anser jeg som viktig for å forstå hva omsorgen betyr for fedrenes livskvalitet (Widerberg 2001). Når fedrene blir spurt om hvordan dagen igjennom går er det sannsynlig at de kommer på andre sider ved omsorgen enn om de bare ble spurt om: Hvordan det er å være far? Hva er en god far?

Erfaringene fra de fleste intervjuene er at spørsmålene om praktiske omsorgssituasjoner åpner intervjusituasjonen og gir fedrene trygghet til å snakke om sitt.³³ Jeg spør etter deres kompetansefelt, deres hverdag og deres liv. Det er ikke jeg som er ekspert, ofte kommer de selv på offensiven og forklarer meg ganske detaljert om hvordan de gjør det. En ”steg-for-steg”-metode tvinger frem en mer deskriptiv stil og en mer konkret fortelling.

I det andre fortellerrommet spurte jeg etter fedrenes følelser i forhold til de konkrete omsorgsoppgavene. Hvordan opplever fedrene at de har det i forhold til omsorgen og i forhold til den praktiske situasjonen de står i etter samlivsbruddet? Fortellinger om følelser kan omhandle hva det gir fedrene å være i konkrete omsorgssituasjoner eller det kan være mer overordnede fortellinger om hvordan de har det, hva som bekymrer dem og hva som gleder dem. Hva gir ressurser og opplevelse av sammenheng og mening, og hvilke situasjoner skaper fortvilelse og emosjonelt stress?

Et tredje fortellerrom inneholder spørsmål om rammer rundt situasjonen som skilt far. For å konstruere denne rammefortellingen inneholder intervjuguiden blant annet spørsmål om hva som skjedde i selve skilsmisseprosessen, og hvilke vilkår og ordninger som kom ut av bruddet. Samværsordninger, økonomiske forhold, boligforhold, men også inntekt og utdanning er eksempler på temaer i denne delen av intervjuet. Et poeng med dette fortellerrommet er å få informantenes forståelse av hva de ulike materielle og strukturelle vilkår betyr for dem. Hva er deres subjektive vurdering av ”objektive” rammer som økonomi, bolig- og samværsituasjon? Med dette materialet vil jeg for eksempel kunne undersøke om omtrent samme situasjon, med samvær og bolig, blir tolket og forstått på ulikt vis av ulike fedre.

---

³³ Ved å gå gjennom en vanlig dag får mange av intervjuene form av å være en samtale der fedrene er på hjemmebane. Men det gjelder ikke alle. De som har lite samvær kan bli mer usikre og i noen tilfeller ser jeg på dem at de synes det er litt tynt det de for eksempel forteller om hva de gjør i en helg.

Det fjerde fortellerrommet er metafortellinger om farskap, omsorg og samlivsbrudd. Ambisjonen i denne delen av intervjuet var å få informantene til å si noe generelt om holdninger til det å være far, og verdioppfatninger om farskap og likestilling. Slike metafortellinger viser seg jo også i beskrivelser av praksis og strukturelle rammer, men jeg ønsket å fokusere dette spesifikt, og en liten del av intervjuguiden var rettet inn mot slike spørsmål. Denne siste typen av spørsmål åpner mer for verdiladete og holdningsstyrte svar og mer generelle diskusjoner som er mindre forankret i det fedrene faktisk gjør. Svarene gir informasjon om hva fedrene ser som et riktig farskap – hva som er den overordnede fortellingen om farskap og omsorg som fedrene trekker på. Metafortellingene kan samsvare med fedrenes fortellinger om praksis, eller de kan kollidere. Dette spenningsfeltet har et analytisk potensiale i forhold til å forstå mer av følelsene som skapes hos fedrene i situasjonen som skilt.

En intervjuguide med ulike fortellerrom åpner for at informantene kan ha uklare, men også motstridende forståelser av seg selv og sin livssituasjon. Informanten kan være ambivalent og splittet mellom er og bør, og bruke elementer fra motstridende script for farskap. For eksempel kan praksisbeskrivelser kontrastere metafortellinger som fedrene bruker. Intervjuene kan få frem paradokser og spenninger mellom praktiske handlinger, det følelsesmessige og metafortellinger om farskapet. Samme tema kan beskrives forskjellig alt etter hvilken fortellerposisjon informanten står i.

Arbeidet med intervjuguiden var omfattende, og jeg laget mange analyseskisser (Widerberg 2001) som var med på å bestemme hvilke temaer jeg skulle spørre etter i intervjuet. Noen av temaene hadde jeg hatt med meg hele veien, fra prosjektsøknaden, diskusjoner om prosjektet med andre og ved å lese mest mulig om skilte fedre. Jeg gjorde også et avgrenset minnearbeid (Widerberg 1995) som en type forprosjekt til studien. Det innebar en bevisst selvrefleksjon om hva som har vært og er konfliktfylt og vanskelig med mine egne barn, og hvordan kriser og konflikter i mitt eget samliv ble tolket og behandlet av meg i konkrete situasjoner. Et annet tema var hvilke ideer om farskap og omsorg jeg selv har. Dette skapte en bevisstgjøring om det å være far og ga inspirasjon til intervjuguiden. Samtidig gjorde refleksjonsprosessen det lettere å skille ut mine egne verdier og forforståelser. Tematikken i intervjuene ble tydeligere for meg gjennom denne språkliggjøringsprosessen som forprosjektet innebar.

Intervjuet

Intervjuene er utformet med sikte på å gripe meningssammenhenger (Kvale 1997). Disse meningssammenhengene er et produkt av samtalen mellom intervjueren og intervjupersonene. Jeg er med andre ord en medspiller som legger til rette for hva som kan uttrykkes i intervjuet, og er således medprodusent av data gjennom oppfølgingsspørsmål, holdninger, mimikk og aller viktigst; gjennom hypoteser og intervjudesign (Widerberg 2001). Jeg la stor vekt på å vurdere hva slags sosial situasjon intervjuet var inne i, hva slags type fortolkning av mitt spørsmål gjør informantene nå og hvordan skal jeg følge opp hans svar? Å validere data vil blant annet si å drøfte disse forhold på en åpen og mangfoldig måte, slik at teksten kan bedømmes av andre lesere med muligheter for alternative tolkninger (Kvale 1997).

I intervjusituasjonen hadde det nok betydning at jeg er mann og far selv. Enkelte av informantene lurte på hva mine holdninger og min politiske posisjon var. For de fleste var mitt arbeidssted, Senter for kvinne- og kjønnsforskning,³⁴ et noe obskurt og kryptisk sted. Hva gjorde man(n) der? Enkelte var interessert i å sjekke ut hvor mine sympatier lå i forhold til mannens posisjon etter samlivsbruddet – men for dem det gjaldt gikk det fort over når de kom i gang med sine egne fortellinger. En gjennomgående erfaring med informantene var at de hadde en historie å fortelle. Gjennom fallet, smerten og reparasjonsarbeidet hadde fedrene laget fortellinger som handlet om mestring og om å finne ulike løsninger. I de fleste intervjuene visste fedrene hva de skulle si, det kom jevnt og trutt. De hadde et for meg overraskende refleksivt forhold til det som hadde skjedd. De fleste fedrene spurte om jeg hadde barn selv og om jeg også var skilt. At jeg ikke var skilt overrasket noen, i og med at jeg skrev om temaet, og i litt humoristiske vendinger ble jeg gjort oppmerksom på at jeg nok kunne bli det, jeg også. At jeg også var far ga en slags trygghet i situasjonen. Foreldre vet at ting som kanskje virker dumt eller merkelig (umannlig) ikke er det for dem som selv har erfaring med barn. På den annen side kan informantene forutsette sider ved omsorgen som underforstått og unnlate biter av fortellingen. Noen ganger sa de det eksplisitt, for eksempel når jeg spurte om hva de følte når de satt helt inntil og koste med barna. Noen sa da: det vet vel du som selv har barn.

Intervjueren kan velge ulike holdninger i intervjusituasjonen. Bredal (2006) skisserer for eksempel den fenomenologiske måten å intervju på som en mer laidback stil der

---

³⁴ Nå Senter for tverrfaglig kjønnsforskning.

informanten får stort rom for sine egne fortellinger, mens en hermeneutisk intervjustil er en mer tolkende lytting der en stiller flere oppfølgingsspørsmål. Jeg forsøkte å kombinere disse to stilene – med å være åpen og tilbaketrukket i en del sekvenser av intervjuet, samtidig som jeg var opptatt av å få utdypet ting som var interessante eller forhold som jeg ikke forstod. For å øke validiteten forsøkte jeg å spille tilbake min fortolkning av data underveis ved å spørre; var det det du mente eller; er det riktig å forstå deg slik? (Kvale 1997). I enkelte tilfeller fungerte denne valideringen litt dårlig. I ettertid så jeg at informanten i enkelte tilfeller kunne bli litt overkjørt av disse oppsummeringene. Han svarte bekræftende, men påfallende likt min oppsummering. I andre tilfeller fikk jeg utbytte av denne typen oppsummeringer ved at informanten sa at jeg hadde misforstått. Det er altså en hårfin balansegang, og en skal være forsiktig fordi det er en tendens til at informanten blir med på og godtar intervjuerens oppsummering. Etter hvert som jeg fikk mer intervjuerfaring syntes jeg det fungerte bedre å spørre; Hva mener du med det? Kan du si litt mer om det? og lignende.

Under intervjuene la jeg spesielt vekt på å møte fedrene i deres valg, forklaringer og strategier på en åpen og aksepterende måte. Jeg la meg på en linje der jeg tilstrebet en ”likhet” mellom meg og informanten. Det vil si at jeg for eksempel ikke snakket en kjapp Oslo vest-dialekt med en fra østkanten eller omlandet, jeg fortalte at jeg selv er fra provinsen når jeg intervjuet noen langt utenfor Oslo osv. Hensikten var å gjøre situasjonen mer likeverdig for å åpne opp samtalen. Strategien med å vise jovialitet og likhet er viktig for ikke å skape en forsvarsposisjon hos informanten. Situasjonen er jo i utgangspunktet preget av lite jevnbyrdighet. Jeg er høyt utdannet og ansatt ved universitetet. Jeg er heller ikke selv skilt. På toppen av det hele skal jeg få hans fortelling for å sette den inn i mitt system, i min fortolkning og min verden. Han skal ikke bare gi meg sin historie, men også risikere at jeg skaper den om i mitt bilde. Hele denne konstellasjonen kaller på en jovial og aksepterende innstilling, kroppsspråk og mimikk fra min side. Inntrykket er at jeg har lyktes med å få informantene til å føle seg verdige i intervjusituasjonen. Et tegn på det er det mangfold av historier som intervjuene ga. Men en slik holdning krever at en ikke blir ukritisk og ”helt kompis” med informanten (go native). Samtidig er det ikke nok å bare være åpen og korrekt. Det vil ofte bare understreke maktkonstellasjonen og tildele intervjueren posisjonen som den som kan heve seg over det hele, betrakte og analysere, i tillegg til at han kan være hyggelig. En må også gi noe av seg selv for reelt sett å redusere maktubalansen i intervjuet. Særlig opplevde jeg det i forhold til fedre uten utdanning, men også i forhold til

dem som hadde høy utdanning. For dem kunne det være vel så vanskelig å plasseres i en ”objektrolle” av en de så som jevnbyrdig. Å slippe opp og være kompisaktig vil derfor i en del tilfeller ha såpass store fordeler at det oppveier ulempene. Men jeg vil understreke at dette dreier seg om den generelle stemningen under intervjuet. Jeg gikk ikke inn med konkret støtte i forhold til enkelttemaer informantene snakket om.

Fire intervjuer ble gjort på jobben til informantene og fem på mitt kontor. Resten fant sted i informantenes eget hjem. Det ga mye interessant tilleggsinformasjon. En far, som fortalte at samlivsbruddet var en stor omveltning, og at han måtte tre inn med en helt ny og helhetlig omsorgsrolle for barna, hadde et hjem som understreket hans historie til fulle. Han fortalte at han blant annet ryddet, holdt orden og vasket mye nå, han hadde et behov for det. Tidligere hadde han gjort lite av den typen arbeid. Hjemmet hans bar preg av denne nye situasjonen. Det formelig oste av orden og barnefokus. Kosedyra satt i sofaen og ventet på ungene. Morgendagens mat var tatt opp av fryseren og lå til tining på kjøkkenbenken. En annen far, som fortalte om et mye mindre strukturert liv med en del alkoholbruk og en historie som vekslte mellom ulike script for farsomsorg hadde et hjem fylt av sosio-materielle motsetninger. Gardiner som var hengt rett over gardinstengene, oppvask og ølflasker på kjøkkenet, stilige krydderurter på stuebordet, instrumenter som stod klare til bruk, arbeidsutstyr i stua og et koselig innredet rom til ungene med fantastiske tegninger rett på veggen.

Den overordnede ambisjonen i intervjuet var å lage en atmosfære der fedrene skulle få komme med sin historie. Et kriterium for å si at jeg lyktes med dette er diversiteten i historiene som kom frem; noen var politisk ukorrekte, noen preget av personlig tap, andre av bitterhet og sinne, mens andre igjen var mer selvkritiske. At jeg fikk så mangslungne data ut av informantene sier også noe om feltet. Skilte fedre har gått igjennom noe som har røsket opp i livet deres, de har måttet ta i bruk sine ressurser og mestringsstrategier og de har kanskje blitt tvunget til en større grad av refleksivitet rundt egen valg og eget liv? Det kvalitative forskningsintervjuet matcher deres situasjon ved å få frem denne refleksiviteten. Fedrene hadde en historie de ville fortelle.

Analysearbeidet

Etter å ha skrevet ut de fleste av de 19 intervjuene selv, laget jeg kortversjoner av intervjuene der jeg søkte mot en indre logikk i fortellingen (Widerberg 2001). De

strukturerende spørsmålene i denne sammenhengen var: hva er denne farens fortelling i stort? Hva ville han si? Hva var hans prosjekt med barna etter samlivsbruddet? Hvordan gjorde han omsorgen og hva betydde det for ham? Hvilke script ble brukt for å skape mening og sammenheng i denne konkrete farens fortelling om barna? Ved hjelp av slike spørsmål ekstraherte jeg ut hovedlinjene i hvert enkelt intervju. I tråd med Bjerrum Nielsen var jeg bevisst på at jeg gjennom en slik prosess må velge ut en gestalt, en figur for å se fortellingens meningssammenheng. Når gestalten fremtrer og fokuseres vil andre forhold komme i bakgrunnen (Bjerrum Nielsen 1994). Å søke etter logikken i hver enkelt historie – gjennom resymeets form – gir også muligheter for å sammenligne historiene med hverandre (Malterud 1996). For eksempel kunne det være slik at elementer i Arnes historie skaper mening og sammenheng, mens mange av de samme elementene i Finns fortelling skaper pessimisme og emosjonelt stress. Hvorfor er det slik?

Den andre fremgangsmåten var å gjennomgå alle intervjuene på leting etter mer enkeltstående temaer. Hensikten var å se om temaene gikk igjen i flere intervjuer og eventuelt hvordan. Noen av temaene var pekt ut på forhånd gjennom problemstillingen og ulike hypoteser jeg hadde om forholdet mellom omsorgsansvar, mestring og livskvalitet (Widerberg 2001). Men ganske tidlig så jeg at bildet var komplekst, og at fedrefortellingene ikke nødvendigvis hadde den strukturen jeg hadde antatt. For eksempel hang ikke nødvendigvis lite samværstid entydig sammen med det å ikke ha det bra eller å føle emosjonelt stress. Det gjorde at jeg så etter nye temaer, tenkemåter og sosiale logikker.

Etter denne første gjennomgangen, der jeg ekstraherte case-stories og laget lister over temaer på tvers av de forskjellige intervjuene, leste jeg alle intervjuene på nytt. Denne gjennomlesningen hadde til hensikt å få en mer konkret oversikt over temaene. Det kunne være temaer som gikk igjen eller det kunne være unike temaer. Et tema kunne være flytting. Alt som jeg anså som relevant om flytting i hele intervjumaterialet markerte jeg da med gult. Det som handlet om det å falle ble i alle intervjuene markert med rødt osv. Noen av temaene var så viktige at de ble kapittelinndelinger, andre ble underpunkter i et kapittel mens andre falt ut av ulike grunner. Når de forskjellige temaene var identifisert og merket, klippet jeg for eksempel ut alt gult og laget en egen perm med all empirien om flytting. Tilsvarende ble alt som handlet om å falle satt i egen perm. Deretter leste jeg disse permene om og om igjen for å finne ut hva det var ved temaet fall eller flytting, det hverdagslige eller for eksempel konflikt som betydde noe for fedrenes opplevelse av livskvalitet.

Å bryte intervjuene ned på tema ga oversikt over hva fedrene opplevde som positivt og hva som var vanskelig. Det ga en mulighet til å se helheten i materialet på tvers. Hvilke bekymringer går igjen hos fedrene? Er det for eksempel mønster i fortellingene i forhold til fallet? Hva betyr det å flytte ut av hjemmet i forhold til det å opprettholde et stabilt samvær med barna? Nesten alle fedrehistoriene var for eksempel innom at å gjenopprette det hverdagslige var restaurerende og meningsfylt. Det gjaldt også de fedrene som bare hadde ungene i helgene. Konflikt og usikkerhet om flytting var et tema som gikk igjen som negativt og emosjonelt stressende. I praksis ble det også slik at analysen av temaer trakk vekslers på case story-ekstraktene. Det ble i en del tilfeller et samspill mellom temaoversikten og sammenfatningene av hver informant. Da kunne problemstillingene bli slik: Hvordan tolkes tema X av Bernt, gitt hans historie? Hvorfor er ikke det som er problematisk for alle andre problematisk for Bernt? osv.

Å oppdage noe alle vet

Oppdagelser i samfunnsfagene kan ha en spesiell karakter. Det nye har ofte en forbindelse til det en allerede vet noe om (Østerberg 1982). Det nye er ikke helt nytt. Det kan bare oppdages, erkjennes og fortolkes i lys av noe annet, noe en kjenner, noe som er der fra før. Ofte er derfor sosiologiske poenger (oppdagelser) å løfte frem noe latent eller underliggende, som for å gi mening, står i et innvendig forhold til det vi allerede kjenner, har begrepsliggjort, tenkt igjennom og kategorisert. Sosiologisk analyse handler ofte om å gjøre det latente manifest. Men slik kan analysen også lett fremstå som selvfølgelig i den forstand at funnene blir umiddelbart meningsfulle når de presenteres. Deres meningsinnhold lå i en forstand latent. Selv om mange ikke har tenkt på fenomenet på den måten blir det umiddelbart forstått. Det har også skjedd i arbeidet med denne avhandlingen. En sjelden gang i prosessen opplevde jeg slike oppdagerens øyeblikk, men når jeg skulle forklare disse funnene til mine kolleger eller andre, fikk jeg fort en følelse av at det var selvfølgeligheter. På den annen side så jeg på tilhørerne at de fikk en ny kunnskap av denne selvfølgeligheten, de skjønnte godt hva jeg sa, de hadde bare ikke tenkt på det på den måten før. Slik kan kvalitativ metode skape funn som er noe nytt, men som ikke er noe helt annet heller.

Etter hvert som jeg leste fedrefortellingene på langs (case story-ekstraktene) og på tvers (temaoppsummeringer) og så diversiteten i fedrenes mestrings- og løsningspraksiser, ble det klarere for meg at *omsorgen i seg selv* ikke kunne forklare fedrenes opplevelse av livskvalitet. Barnet er i en forstand bydende og definerer situasjonen, men virker ikke

deterministisk. En velger ikke nødvendigvis sin situasjon (som det å bli skilt), men som skilt far velger en *i* situasjonen. Å forstå de kulturelle rammebetingelsene måtte derfor bli en integrert del av analysen. Gjennomlesningen av intervjuutskriftene presset frem et behov for en bredere kulturell kontekstualisering. Denne kontekstualiseringen er gitt gjennom begrepet om script for farskap, og presentert i kapittel 3. Uten denne kontekstualiseringen ville analysene av fedrenes fortellinger om omsorg og mestring stå i fare for å føre til en essensialiserende forståelse av hva omsorg er.

Enhver kvalitativ analyse må vise utover seg selv og forholde seg til en eller annen form for generalisering. Det er ikke personene som sådan, men deres fortellinger om mestringspraksiser og løsningsstrategier jeg er interessert i å løfte frem. Det er mønstre og konfigurasjoner av meningssammenhenger knyttet til tematikken omsorgsansvar og livskvalitet som skal drøftes i forhold til generalisering (Kvale 1997). For eksempel kan det være at en skilt far som flytter ut etter samlivsbruddet forteller om vanskeligheter med å få ungene til å trives på sitt nye provisoriske bosted. Stedet er fremmed, og det er vanskelig å opprettholde en følelse av hverdagslighet. Denne enkelthistorien er en identifiserbar meningsstruktur. Den er gjenkjennelig på et intersubjektivt nivå, og spørsmålet om generalisering hviler på om det er mulig og/eller sannsynlig å finne tilsvarende logikker innenfor andre fedrefortellinger. Hensikten med den kvalitative metoden er altså å gestalte meningsstrukturer slik at det er mulig å lete opp liknende strukturer i andre situasjoner. Bjerrum Nielsen uttrykker at den kvalitative teksten er "[...] en identifikasjon og en fremstilling av en meningssammenheng som gjør en sosial prosess, en gruppes handlingsvalg e.l. forståelig." (1994:197). En analytisk generalisering er en begrunnet vurdering av i hvilken grad funnene fra en studie kan brukes som en rettleiding for hva som kan komme til å skje i en annen situasjon (Kvale 1997).

Fortelling

Under utarbeidelsen av intervjuguiden og i fortolkningen av intervjuene bruker jeg begrepet fortelling gjennomgående. Begrepet brukes for å vise at det er fedrenes subjektive oppfatning av sin situasjon som er undersøkelsens empiriske materiale. Fedrenes egne fortellinger om mestringsstrategier og livskvalitet er det Giddens (1984) kaller første ordens fortolkninger. Disse danner grunnlaget for min (andreordens) fortolkning. En slik fortolkende sosiologi innebærer altså å gi mening til noe som allerede har en mening (Østerberg 1988).

Begrepet fortelling må presiseres litt nærmere. Jeg er inspirert av narrativ teori, som bygger på en hermeneutisk tradisjon der en søker å forstå en fortelling ut fra dens indre logikk (Kvale 1997). Et ontologisk premiss i narrativ teori er at menneskelig handling er meningssøkende. Gjennom konstruksjoner av gestalter skapes figurer som trer frem mens noe annet blir bakgrunn. Derfor kan fortellingen om ”samme” situasjon se forskjellig ut. Fortellerrommene har en ordnende funksjon; de åpner opp for hva som kan bli figur og hva som kan bli bakgrunn i intervjuet. Intervjuguiden og fortellerrommene lar noe tre frem mens noe annet stilles i bakgrunnen – for så i neste sekvens å skifte om. Slik er fedrefortellingene konstruert gjennom den sosiale situasjonen intervjuet er. Samtidig er metoden, slik jeg forsøkte å praktisere den, grunnleggende åpen for det informanten vil fortelle. Det er hans historie det hele dreier seg om.

Valget av narrativ teori som grunnlag for denne avhandlingens metode henger også sammen med valg av handlingsteori. Strengt tatt er ikke intervjusituasjonen prinsipielt handlingsteoretisk forskjellig fra annen handling. Jeg har valgt en handlingsteori i Beauvoirs kjønnsteori som setter mening og tilskrivning av mening sentralt. Begrepene faktisitet og prosjekt kan sees i sammenheng med begrepene om figur og bakgrunn. Prosjekter gir en situasjon mening etter hvilke intensjoner aktøren har. Faktisiteten får ulik betydning ettersom hvilket prosjekt aktøren har (Østerberg 1988). Slik spiller både aktørens intensjoner og faktisiteten en rolle i situasjonen. Hva som blir figur og hva som blir bakgrunn er altså avhengig av intensjonen. Det er intensjonale handlinger, forstått på denne måten, jeg søker å få fatt i gjennom fedrefortellingen – det er denne typen gestalter jeg søker i narrativet. Hva er intensjonen, hva oppleves som meningsfylt/meningsløst av fedrene selv, og hva er de logiske overgangene og de indre dynamikkene i fortellingene? Mennesket er i sin frihet meningssøkende i situasjonen (Beauvoir 2000) og mine fortolkninger søker å forstå noe av den mening informantene konstruerer i sine fortellinger. Også Lazarus & Folkmans mestringssteori (1984) og ikke minst Antonovskys teorier om opplevelse av sammenheng (1991) betoner det meningssøkende/meningstappede aspektet ved handling som avgjørende for opplevelse av livskvalitet.

Ved å bruke begrepet fortelling blir språket gitt en avgjørende plass i analysearbeidet. Språket gir form og mening når informanten uttrykker seg i intervjuet. Språket former det som uttrykkes og kan derfor sies å være en overskridelse av tanken (Østerberg 1982). Opplevelsen av å klare tanken ved å skrive eller å surre seg bort i formuleringer er begge

eksempler på at det en ønsker å uttrykke skapes og overskrides gjennom språklige uttrykk. Intervjutekster er preget av språkets formelle regler og enheter. Som Bjerrum Nielsen påpeker er intervjuteksten alltid formidlet av "[...] større betydningsbærende strukturer som tilhører språkbruksnivået." (1994:191). Språkets struktur, lokale retoriske trekk og talemåter vil være konstituerende for hvordan informantens historie utformes. Erfaringer og praksiser informantene forteller om kan ikke forstås uavhengig av diskursive konstruksjoner (Widerberg 2001). Fortellingene er språklig konstruert gjennom samfunnsmessige diskurser. Ontologisk er likevel ikke virkeligheten avhengig av språket (Bjerrum Nielsen 2000). Derfor blir det utilfredsstillende å begrense seg til kun én analyse av det diskursive og språklige aspektet ved fortellingen. Jeg har også en ambisjon om å kunne si noe om saksforholdet, det vil si det fortellingen omhandler. Bjerrum Nielsen påpeker at skillet mellom språklig konstruerte diskurser og erfaring/praksis fortsatt gir mening i fortolkningen av det sosiale, praksiser, følelser og det sosio-materielle. Dette selv om begge forhold, både diskursene og virkeligheten de utsier noe om, er språklig formidlet. Skillet mellom språk og erfaring/praksis (virkelighet) kan forstås gjennom begrepene om tekst og kontekst. Når vi tolker noe må vi "[...] for en stund låse fast hva som teller som tekst og hva som teller som kontekst. [...] Det er dialektikken mellom de to nivåer som gjør at det i det hele tatt finnes et tolkningsrom." (Bjerrum Nielsen 2000:19). I tråd med dette fortolkes fedrefortellingene ikke bare som tekst formet av språkets struktur. Det er et rom for fortolkning mellom en ren tekstanalyse (som begrenser seg til hvordan informantene taler om et forhold/fenomen) og erfaringen med selve fenomenet (det som italesettes – ontologi). Fortellingene kan følgelig også si oss noe om det fenomenet eller saksforholdet som de omhandler. Fortellingene vil i denne avhandlingen også tolkes som en type uttrykk for informantenes tanker og følelser, praktiske løsninger og konkrete mestringsstrategier. Informantenes fortelling viser til erfaringer som ikke trenger å være språklige i seg selv, samtidig som dette utenfor språket konstrueres i språket. Fortellingene bærer i seg ulike meningsskapende prosesser, logikker og strategier, og de henviser til spesifikke kontekster, diskurser og historikker. De henviser også til sosio-materielle forhold og praksiser.

I en fortolkende sosiologi er metoden å se på hvordan språk og erfaring samspiller. Poenget er ikke å velge mellom dem (Bjerrum Nielsen 2003, se også Østerberg 1982 om innvendighetstenkning). Bjerrum Nielsen (2000) foreslår en veksling mellom det metakommunikative (hvordan italesettes det og det) og det kommunikative (hva handler dette om) som et inntak til informantens opplevde verden. I forskerens andre ordens

fortolkningsprosess inngår også andre størrelser enn den subjektivt opplevde fortellingen til informanten. I den fortolkningen inngår forhold som utgjør konteksten teksten omhandler. Ulike script for farskap, slik de er utlagt i kapittel 3, er en slik type av kontekstualisering av fedrefortellingene. De er ment som en beskrivelse av ulike vilkår, handlingsrepertoarer, oppskrifter og normer om hva et farskap kan innebære og hva du skal gjøre som far. Tolkningene i denne studien opererer i dette spennet; mellom de subjektive fortellingene og omlandet av script for farskap.

Noen etiske vurderinger

At informanter kan gi informert samtykke er et forskningsetisk krav som må ivaretas.³⁵ Slik jeg kan bedømme det er det ikke rekruttert informanter med manglende evne til fritt å gi samtykke. Enkelte informanter hadde det vanskelig i perioden de ble intervjuet. En oppgave selv å være deprimert, en annen oppgave å ha en mildere manisk depressiv lidelse uten at det var noe påfallende under intervjusituasjonen.

Informantene er gitt nye navn for å anonymisere dem. For informantene som er rekruttert fra mitt ytre nettverk kan det være en fare for at mine bekjente som gjorde meg oppmerksom på de potensielle informantene skal kunne gjenkjenne historiene. For å redusere faren for dette har jeg ikke kommentert hvorvidt jeg benyttet informantene de har foreslått. Historiene er også delvis brutt opp og omskrevet slik at koblinger blir vanskelige. Opplysninger som kan bidra til å gjenkjenne enkeltpersoner er utelatt.

Forskere har et ansvar for å unngå at de det forskes på utsettes for alvorlige belastninger. Det å bli intervjuet kan berøre enkelte informanter sterkt (Alver & Øyen 1997). Hvilke følelser, selvforståelser og selvbilder produseres gjennom utspørringen? Når skal jeg slutte å spørre fordi det smerter? Og hvilken rett har jeg til å få informantene til å problematisere egne valg og handlingsstrategier?

I en del intervjusituasjoner kan en dvele ved det vanskelige eller gå raskt over til noe som er lettere. Det kan virke sårt og nedverdiggende å oppholde samtalen for lenge ved det vanskelige. Men går en for raskt videre kan gode formuleringer gå tapt. I noen intervjusekvenser måtte jeg avveie mellom det jeg opplevde som nyttig og viktig

---

³⁵ I *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, jus og humaniora* utarbeidet av NESH er punktene 7, 8 og 9 spesielt interessante for mitt prosjekt. De omhandler forskningsetiske krav om å unngå skade og alvorlige belastninger for informanten, og diskuterer kravet om informert og fritt samtykke. Se <http://www.etikkom.no>

informasjon og hensynet til informanten. For eksempel var det et poeng for meg å dvele ved følelsen av sorg når fedre syntes de fikk se barna sine for sjelden etter samlivsbruddet. I intervjuet med Finn kom dette dilemmaet tydelig frem. Finn ble trist og lei seg når han fortalte om barnet og situasjonen han var i. Noen vil kanskje si at Finn må lide unødige for at jeg skal få frem det tildels banale poeng at fedre kan savne barna sine sterkt. På den annen side er ikke det å være lei seg og fortelle om det nødvendigvis et onde. Finn hadde selv ønsket å delta, og hans samtykke virket gjennomtenkt. Slik jeg vurderer det bringer ikke samtalen inn noe nytt, sjokkerende og traumatisk for Finn. Antakelig er dette ting han tenker mye på uansett.

Mitt inntrykk var at intervjuene var slitsomme for mange av informantene, men at de også ga fedrene positive muligheter til å snakke om viktige ting på en ordentlig måte. Generelt er menn underforbrukere av helsetilbud, også psykologisk veiledning og krisehjelp. Et intervju kan sette noen fedre på sporet av å ville snakke mer om sin situasjon. Alle fedrene virket som de ønsket å fortelle sin historie. De hadde noe de ville si, selv om det ikke alltid var så lett å si det.

I enkelte av intervjuene kom jeg i en slags rådgiverposisjon fordi informantene selv spurte, eller jeg tenkte at her vil det være riktig å informere. Jeg valgte da mot slutten av intervjuet å si litt om de stedene som informantene kunne henvende seg, eller jeg forsikret meg om at informantene visste om tilbudet fra steder som Reform (Ressurssenter for menn) eller familievernkontoret.

Et annet forhold med etiske implikasjoner er hvilke holdninger og verdier jeg som forsker tilkjenner i intervjuet. En vei å gå for å få fortellinger om fedrenes kriser er å "normalisere" selvdestruktive og til tider tøffe holdninger som flere har i sine fortellinger. Jeg trengte å vise en utstrakt toleranse og forståelse for mange typer destruktive handlinger; at de har forekommet og at de kan forekomme. I slike intervjusituasjoner er det viktig å signalisere åpenhet og samtidig vise seg som kompetent, det vil si å vise at jeg forstår hva det dreier seg om. Det etiske problematiske ved en slik strategi kan være at informantene oppfatter det som at jeg godtar eller er positiv til hans måte å løse problemer på.

En tøff stil kan gi deg som intervjuer en posisjon til å stille pågående og konfronterende spørsmål, for eksempel i forhold til rusmiddelbruk. Dilemmaet er at dette virker som en

minimering av de destruktive og problematiske sidene ved fedrenes mestringsstrategier. Ved å være kompetent kan en skli over mot en tøffere stil som kan ende i en slags mannlighetskonkurrans: at vi sitter der og er tøffe begge to. Her blir det en balansegang mellom å vise seg kompetent – en av gutta – og å ivareta det andre, baksiden, det triste, det såre osv. Hvilken linje en legger seg på har betydning for hvilke data som fremkommer, men det har også en etisk dimensjon knyttet til hva jeg signaliserer til informantene om slike destruktive mestringspraksiser.

Et kvalitativt metodedesign er avhengig av tillit mellom intervjuer og informant. Å vise respekt for og vennlighet mot den du intervjuer, er ikke bare vanlig folkeskikk, men også en forutsetning for å få vedkommende til å snakke. Men vennligheten kan styre dataene i en viss retning. Informanten kan bli oppildnet av den kameratslige tonen, og gå lengre i sine utsagn enn han ville gjort i andre anledninger. Dette er relevant i mange intervjuer fordi diskusjonen om kjønn og likestilling er polarisert. Det hviler en idé om at nærmest alle konfliktlinjer går mellom menn og kvinner (Oftung 1995). Å spille på denne konstruerte polariseringen, som blant annet skjuler maktforhold mellom menn, kan være uetisk. Men den er lett å spille på og det er ofte ubehagelig å bryte solidariteten vi menn skal ha oss imellom. Som intervjuer er det lett å reprodusere en holdning som ”ligger i luften”. Ett eksempel er å høre på en lengre utlegning om hvor urettferdig hele bidrags- og rettsystemet er for fedre. Det kan være uetisk fordi en kan nøre opp under en konflikt mellom foreldrene der far kanskje har helt feilaktige ideer om hvordan for eksempel mekling, samværsavtaler eller rettsystemet fungerer. Alternativet kunne være å kile inn noen saksopplysninger som stagget informanten. Men da vil hans historie og helheten i hans versjon brytes opp, og intervjuopplegget endres. Det er jo hans versjon jeg er interessert i. Disse dilemmaene har oppstått i noen intervjuer – i litt ulike former.

DEL II
ANALYSE

Kapittel 6. Ulike måter å falle på – maskuline mestringspraksiser

I sin bok *Den andra föräldern* skriver Berg og Johansson om marginaliseringsprosesser som inntreer for mange fedre når de skilles. De fleste fedre flytter ut av eget hjem og befinner seg på flere vis i en overgangstilstand (Berg & Johansson 1999). For mange menn innebærer denne overgangssituasjonen tap av makt, derav også tittelen på boken. Skilsmissen gjør at fedrene mister posisjonen som ektemann, men fallet er også ofte økonomisk og sosialt (Skevik & Hyggen 2002). I et samfunn der menn på mange samfunnsområder er overordnet kvinner blir derfor tapet av makt størst for menn ved et samlivsbrudd. I tillegg er det ofte kvinnene som vil skilles (Thuen 2004). Det gjør fallet enda kraftigere for mange av fedrene. Mer konkret kan det bety at den skilte mannen ikke lenger befinner seg i sitt eget hjem, han kan ikke bestemme over oppdragelsen av barna, han er delvis koblet fra familiens økonomiske disponeringer og har ikke kontroll på hvordan hans "egne" penger (barnebidraget) brukes på barna. Sist men ikke minst kan samlivsbruddet oppleves som et provoserende tap av kontroll over sin tidligere partner (Moxnes 1989, Smart & Neal 1999, Isdal 2000, Eriksson 2007). Å miste viktige arenaer og markører for utøvelse av mannlighet vil kunne skape en følelse av umannlighet (Liljequist 1999, Ekenstam 2006), men en slik tapsopplevelse kan også motivere til å gå inn på andre arenaer og aktiviteter som kan virke restaurerende for fedrenes selvfølelse.

I dette kapittelet analyseres to forskjellige måter å falle på, og to mestringsstrategier knyttet til situasjonen som skilt far undersøkes. De to mestringspraksisene er begge kjønnnet i den forstand at det er flest menn som kommer i denne situasjonen som skilt. Statistisk sett er det færre kvinner som flytter ut av hjemmet og som har omsorg annenhver helg etter samlivsbruddet. Alle fortellingene viser hvordan kjønnede script får konkrete implikasjoner for mestring og livskvalitet. Det ene scriptet, som informantene Gudmund og Hans bruker, er bygget rundt forsørgelse, ansvarlighet og kontroll. Clas' fortelling trekker på sin side veksler på et kulturelt script der helse- og risikoen er langt større. Kapittelet viser at fedrene trekker på ulike praksiser som nærer seg av forskjellige kjønnede script for skilte fedre. Det er to ulike former for (mannlige) mestringspraksiser som trer frem. De to fortellingene tydeliggjør at situasjonen som skilt far innebærer en valgsituasjon. Det foreligger ganske ulike script å trekke på som skilt far. Slik sett er fortellingene illustrative for en mer generell problematikk som berører alle fedrene.

Skilsmissen som et fall

Skilsmissen oppfattes som et fall hos de fleste av informantene som er med i studien. Det er ikke dermed sagt at de trivdes i ekteskapet eller at de egentlig ønsket å fortsette samlivet, men mange av fedrene uttrykte at det var et livsprosjekt som de hadde trodd på som nå var gått i stykker.

Hans: Ja, det var turbulent. Da følte jeg meg utilstrekkelig på alle områder, både på hjemmebane og på jobb, ja da følte jeg at jeg var utilstrekkelig, følte jeg meg rett og slett da, jeg gjorde det, det var et nederlag å måtte splitte opp. Det var et nederlag for meg, det var ikke bare at det var trist, det var et nederlag for meg personlig i tillegg.

Nederlaget ved å bli skilt gjør at Hans føler seg utilstrekkelig både privat og på jobb. Det å bli skilt beskrives som følelsesmessig trist. Hans ønsket ikke å skille seg. Det var hans partner som ”tok avgjørelsen” om at nå skulle de gå fra hverandre. Hans beveger seg ut i en overgangsfase, og i dette landskapet har han klare formeningar om hva han ikke vil gjøre. Hans ser det å drikke, feste og sjekke damer som en type uverdigg reaksjon på den tapsopplevelsen samlivsbruddet har vært for ham. Jeg tolker hans fortelling om skikkelighet inn i et script for en mannlig ansvarlig forsørgerposisjon. Det utsvevende blir slik sett umannlig i fortellingen til Hans.

Altså, jeg bestemte meg for at jeg skal i hvert fall ikke gå ut og drite meg ut etter dette her. Jeg er litt sånn ærekjær, på en måte, det hadde vært nederlag nok som det var, så jeg skulle i hvert fall ikke i etterkant gå ut og gjøre dumme ting igjen. Om det var drekking og alt for full ute på byen eller dametrafikk og alt dette her. Det var jeg helt bestemt på, at den fella skulle jeg ikke gå i, så i de sammenhengene hvor det var alkohol inne i bildet så var det stort sett hjemme hos folk eller hjemme hos meg med folk på besøk. Jeg skal ikke si at vi ikke blei fulle, men formålet var ikke noe sånn partystyr, men koselig, i den grad ting var koselig akkurat da, men altså i utgangspunktet sånn hjemme... det var ikke snakk om noe fest, det var en kompis eller to liksom, sånn. Det var lite utagerende festing, er det ikke det de kaller det nå?

Gudmund har et tilsvarende forhold til det å opptre verdigg i forhold til festing og ikke ha mange nye partnere etter en skilsmisse:

Jeg har et godt eksempel, en over gata her, han er tre år yngre enn meg og det er samlivsbrudd hele tida. Også har han to unger da som kommer og sier nå har han pappa fått seg ny dame og så går det noen måneder så er hu borte igjen. Han er desperat.

Både Hans og Gudmund er opptatt av å håndtere det de oppfatter som en trussel i den marginaliserte situasjonen de opplever som skilt far. Deres verdighetsstrategier bygger på et ideal om ”skikkelig oppførsel” ved å holde hjulene i gang som arbeidstakere og som fedre og ikke starte en ungarstilværelse med festing og damer. Hans forteller at han unngikk å gå ut og drikke alkohol. Fallet var hardt nok som det var og nederlagsfølelsen gikk på æren løs. Hans formulerer samlivsbruddet som å mislykkes med sitt viktigste prosjekt i livet.

Det viktigste prosjektet du på en måte har jobba med, det mislyktes du med. Så det var et kjempenederlag som jeg syntes det i starten var vanskelig å takle.

Verken Gudmund eller Hans opplever at festing eller mange nye partnere ville gitt dem noen følelse av status eller ville reparert deres tapsfølelse etter skilsmissen. I sitatene betegner de festing og dametraffikk som å drite seg ut og å være desperat. Gudmunds og Hans’ fortellinger om hvordan de best mulig kan bremse fallet kan forstås som en strategi og en praksis som skal demme opp mot en følelse av tap. Og vi kan spørre om ikke en slik følelse av tap også er vevet sammen med en følelse av umannlighet? Når Hans sier at det å skilles oppleves som å mislykkes med det viktigste prosjektet i livet tolker jeg det som at samlivsbruddet også er å mislykkes som mann, som kjæreste og som far. Å opprettholde verdighet etter samlivsbruddet kan derfor forstås som en måte å gjenopprette en type mannlighet. Verdighetsstrategiene og verdighetspraksisene Gudmund og Hans bruker kan tolkes som en type mannlighet fordi de trekker på den tradisjonelle forsørgerrollen og ”gir” mor hovedomsorgen etter modell av en komplementær kjernefamilieideologi. Det er den ansvarlige forsørgermannen som er scriptet for handlingsvalget. Jeg vil også fortolke deres strategi som mannlig fordi den forholder seg til de mulighetene de har til å skeie ut og herje. *Å leve rullan* foreligger som en mulig maskulin løsningspraksis å gripe til i deres situasjon som skilte fedre. Det er en løsningspraksis som de åpenbart kjenner til og som de forholder seg til. De har en bevissthet om at dette er både en mulighet og en trussel de har som menn og skilte fedre. Denne bevisstheten skaper et rom for refleksjon som gjør at Gudmund og Hans bevisst velger slik de gjør.

I forhold til søvn, alkoholbruk, rutiner og rytme vil jeg tolke Gudmunds og Hans' strategier etter skilsmissen som positive for livskvalitet. Deres løsningspraksiser gjør at på tross av fallet opprettholdes struktur og mening på viktige livsområder. Ydmykelsen reduseres gjennom aktive verdighetsstrategier som gir gjenklang og mening i Gudmunds og Hans' kulturelle kontekst. Det å opprettholde rytme ved å være på arbeid som før, skape rutiner gjennom aktiviteter med ungene og ikke bruke alkohol som selvmedisinering skaper i deres tilfeller en plattform for mestring. Gjennom en verdighetsstrategi, som jeg tolker i sammenheng med en type verdig arbeiderklasse maskulinitet bremses den nedadgående bevegelsen i fallet (Ambjörnsson 1988). De er seg bevisst hva de anser som umannlige praksiser og skjærer unna det de anser som destruktive løsninger. Tapet av makt og det å forsone seg med det største nederlaget i sitt liv håndteres blant annet ved å klassifisere én type adferd som uverdigg og umannlig. I dette tilfellet festing og sjekking.

De svarte ukene

Clas er en høyt utdannet akademiker som nå jobber innenfor helsesektoren. Han kommer fra en familie der utdanning og humanistiske idealer stod sterkt. Clas forteller at han ga etter for morens krav om å bli boende og beholde barnet, og flyttet selv ut. Clas har barnet annenhver helg og hver onsdag. Han forteller at han i starten nøt helgene med sønnen, men de ukene han ikke hadde ham grep han til mestrings- og løsningspraksiser han kjenner fra tidligere, før han ble far. Det er typisk maskuline væremåter fra ungdomstiden og ungarstilværelsen. Clas leier hjemmekinoanlegg, kjøper inn drikkevarer, begynner å røyke igjen og skaffer seg ulike dameforbindelser. Når Clas ikke har barnet lever han et liv med dårlig søvn, mye drikking, tilfeldig og dårlig spising og problemer med å komme seg på jobb. Clas forteller at han begynte å miste grepet, og han kaller ukene når han ikke hadde barna for de svarte ukene. Etter hvert ble de svarte ukene lengre og mørkere.

Jeg drakk nok hver eneste kveld, men kanskje fire glass da, fem kanskje. Jeg merket at jeg ble litt full eh... sov dårlig, sov skikkelig dårlig og ja ... spiste veldig sånn tilfeldig, ute sånn litt kebab og det var særlig de derre dagene og så var det når han skulle komme på onsdag så var det scheina opp huset, luftet ut, fjernet alt som het røyk, vinkartonger og sånn bort med alt og stearinlysene kom fram og jeg bare gledet meg som et barn og hadde det så fint.

I: For det fungerte bra med han [sønnen] da de kom?

Clas: Ja, ja for da var han jo også litt yngre da og vi har hatt mye glede av hverandre. Vi har spilt mye kortspill sammen og brettspill, gått turer og gått på ski og. Vi har mye glede av hverandre så ...

I: Hvor lenge varte den perioden du hadde den ordningen her da?

Clas: Dette var den vinteren. Det som da skjedde etter hvert den vinteren var at den svarte uka kunne henge så hardt i at jeg ikke greide å vaske på tirsdag til slutt og så måtte jeg ringe til eksen og si at jeg greier ikke å ta imot sønnen min.

Til slutt får Clas en krise, blir deprimert, sykemeldt og starter med medisiner mot depresjon. Kort fortalt kommer han ved hjelp av familie og venner gjennom depresjonen, og tar initiativ for å få delt omsorg for sønnen. Det var ikke lett. Det ble stilt spørsmålsteget ved hans stabilitet, men mor gikk med på en avtale om delt omsorg.

Clas: [...]. Jeg insisterte på å få sønnen min igjen, da hadde eksen begynt å lure på om det er så lurt; du er jo emosjonelt ustabil. Jeg sa at; jeg er ikke ustabil, det som er problemet er at jeg er så forbanna stabil. Kanskje vi heller skal fokusere på gutten og kanskje han har lyst til å møte meg. "Men han vil i hvert fall ikke være sammen med en deprimert far"[sa mor]. Hun kan ha rett i det for så vidt, men jeg hadde nå samvær igjen da. Hvor jeg egentlig fungerte ganske godt der og da.

I: Du mener du fungerte ganske godt selv om du var ganske deprimert?

Clas: Jeg tenker at når sønnen min var der så tror jeg at jeg fungerte ganske greit når han var der.

Clas forteller at han hadde mye omsorgsansvar for sønnen mens han var gift. Hans fortellinger om omsorg vitner om en sterk nærhet til sønnen og en selvfølgelighet i forhold til dem. Når Clas får en ny samværsavtale, der han har sønnen annenhver uke, forteller han at livet som far tar form etter disse gamle mønstrene. Han definerer og forstår sin situasjon annerledes nå enn da han hadde samvær annenhver helg. De svarte ukene blir kortere og lysere. Clas har lang omsorgserfaring og for ham ligger det en selvfølgelighet i å igjen kunne ta i bruk et likestilt script for farsomsorg.

Clas: Jeg tenker sånn at det å vaske tøy og det å lage mat, det har jo alltid jeg vært like delaktig i som det mor har vært.

I: Så det å ha det helhetlige ansvaret, alle situasjoner, klare alt liksom ...

Clas: Det var ikke noe nytt for meg. En annen ting er at jeg også har vært den som har fulgt opp helsestasjonen, legeavtaler, alle sånne ting, pluss skole, og plutselig så fikk ikke jeg info fra skolen! Det var jo helt ... Og jeg ringte inn til kontoret, og sa at jeg skjønner at dere kan ikke ha oversikt over hvordan folk bor, men kan ikke du sette meg på lista. Jeg fikk fortsatt ingen ting. Det var helt sånn underlig. Når man er langt nede, og sånne små ting som det, at du føler at det var et viktig info og foreldremøte i går, hvorfor var ikke du der? Og så tar man det på seg; hvorfor kunne ikke jeg ha forsøkt å finne ut av det da?

Historien til Clas viser at det finnes svært ulike løsnings- og mestringspraksiser tilgjengelig for ham i tiden etter skilsmissen. Å leve et av-og-på-liv skaper en særegen dynamikk i Clas' situasjon og resultatet blir ifølge Clas selv ikke vellykket. Jeg tolker det slik at de maskuline løsningsstrategier Clas tar i bruk for å døyve smerten etter bruddet bryter med dype og kroppsliggjorte orienteringer hos ham. I mesteparten av sitt voksne liv har Clas hatt ansvar for barn og vært far. Det er hans levde erfaring, hans referanseramme og hans livsprosjekt. Men situasjonen som skilt mann vekket noen ideer om hva det vil si å være fristilt. Det er også nærliggende å tolke Clas' bruk av et typisk ungarsscript i lys av at Clas kjenner dette scriptet. Det foreligger som et mulig mannlig handlingsrepertoar. Under intervjuet smiler Clas av hva han gjorde i månedene etter samlivsbruddet. Samtidig er han opptatt av å formidle at det hele kunne gått temmelig galt og at det har vært en skjellsettende opplevelse.

Slik jeg tolker Clas' historie viser maskulinitet seg som en situert praksis, der en henter rekvisitter og tar i bruk handlingsrepertoarer fra ulike mannlige tradisjoner. Rusbruk og kompensatorisk nærhetssøken gjennom promiskuøs seksuell aktivitet er både en klisjé om maskulinitet, men også en reell mestringsstrategi som menn bruker i vanskelige faser i livet (Seidler 2005). I fallet griper Clas til dette scriptet for å utstå smerten. Det er der som et mulig handlingsrom gitt hans situasjon som skilt far. Clas velger en mestringspraksis som gir mening og som det finnes en kulturell resonans for i hans verden. Han kunne valgt annerledes. Det ender i svarte uker. Men Clas har også gjennom sin levde erfaring som omsorgsperson et annet handlingsrepertoar å spille på, nemlig som en far som tar ansvar og gir daglig omsorg. En far som skaper mening og sammenheng i livet gjennom prosjektet barnet og som har erfaring som omsorgsgiver gjennom en lang farspraksis. En far som går inn i alle de funksjoner som en mor tradisjonelt fyller i en familie.

For å bremse fallet griper Clas tilbake til en praksis han kjenner fra tidligere og som han forteller gjør ham frisk. Han er kroppslig og mentalt preget av sin tidligere omsorgserfaring og vi kan derfor si at Clas har en levd erfaring som omsorgsgiver. Den reaktiviserte omsorgsrelasjonen til sønnene skaper mening og nettverk rundt Clas. Og ikke minst regulerer den de problematiske og risikofylte smertelindringsstrategiene som Clas først forsøkte etter bruddet. For Clas blir det å få en samværsavtale med mye omsorg for barnet en måte å finne tilbake til en opplevelse av sammenheng som innebærer et hverdagsliv der fokuset er på sønnen. Gjennom en ny type praksis gjeninnsetter Clas seg som den type skilt far han ønsker å være. I Clas' fortelling gir det ikke lenger noen mening å fortsette med et smertelindringsregime fra et typisk maskulint ungarsscript. For ham er det latterlig eller i alle fall til å smile av. Clas viser at kjønn kan skapes og omskapes gjennom ulike farspraksiser. Kjønn endrer seg og er situert. Maskuliniteten produseres lokalt i et dialektisk forhold mellom far og barn og avleirer seg som levd erfaring i Clas' mannskropp. I denne prosessen inngår også samfunnsmessige realiteter i den forstand at det allerede finnes visse script for maskuline mestringspraksiser som Clas benytter seg av. Scriptene blir tydelige ved at Clas faktisk skifter strategi og praksis i løpet av en periode.

Til slutt i dette kapittelet vil jeg se Clas' historie i lys av hans sosiale posisjon og klassebakgrunn. I motsetning til Gudmund og Hans, som allerede fra starten av er på vakt mot å skeie ut, forteller ikke Clas om motforestillinger mot en livsstil med mye alkohol og ellers et ustrukturert liv. For Clas fører heller ikke mestringsstrategiene han bruker i utgangspunktet til at fallet forsterkes. I starten ser han ikke det utsvevende livet som uverdigg eller umannlig, men etter hvert som mestringsstrategiene forsterker hans problemer kommer tapsopplevelsene. Eksen stiller spørsmålstepp ved hans posisjon som far og hans mannlighet trues ved at han blir syk både kroppslig og mentalt.

Clas har en annen klassebakgrunn enn Gudmund og Hans. Han er høyt utdannet, bærer i seg mye kulturell kapital, er yrkesmessig plassert høyt i hierarkiet og trekker på en liberal humanistisk arv gjennom sin bakgrunn. Jeg tolker det dit hen at det å gripe til mer ungdomsaktige og bohemske smertelindringspraksiser i utgangspunktet ikke er så skremmende for Clas som for Gudmund og Hans. I hans fortelling er dette noe han bare gjør. Å ta dette maskuline scriptet i bruk er noe han gjør uten å reflektere over det i en slik forstand at han veier for og imot. Det er en del av hans handlingsrepertoar. Hans sosiale miljø kan kanskje forstås som ideologisk delvis ukritisk til en slik smertelindringsstrategi.

Denne typen krisehåndtering oppleves ikke nødvendigvis som umannlig, slik jeg har fortolket at den er for Gudmund og Hans. I alle fall forteller ikke Clas om en kamp for eller imot eller en type refleksjon over det å gripe til mer ungdomsaktige eller bohemske mannlighetsformer i sin situasjon som nyskilt far. Når Clas tar i bruk denne smertelindringsstrategien er det ikke etter sjelekvaler der uverdighet, tapsopplevelse og umannlighet utgjør noe trusselbilde. Når krisen trekker Clas nedover kommer derimot disse følelsene sterkt.

I refleksjonen rundt fallet trekker både Gudmund og Hans på en logikk der fyll og spetakkel er en reell trussel. *Jeg veit når mandagen kommer*, sier Gudmund og sier med det at han ikke vil la festingen ødelegge for ham som arbeidstaker. Gudmunds mannlighet kan sees i lys av den skikkelighetsideologi som den opplyste arbeiderklassen har lange tradisjoner med, blant annet gjennom arbeiderbevegelsens avholdspolitikk (Ambjörnsson 1988, Fuglum 1999). Denne typen mannlighet er også beskrevet i nyere maskulinitetsstudier, for eksempel Slottemos avhandling (2003) om arbeiderklassementalitet og maskulinitet ved Koksverket i Mo i Rana og i Jons diskursanalyse (2007) av rehabilitering av uskikkelige gutter ved Foldin verneskole. Nettopp fordi trusselen om fall og umannlighet var så nær og truende for mange menn i arbeiderklassen ble normene om skikkelighet og verdiene av ”god oppførsel” viktig.

Et poeng med den teoretiske begrepskonstruksjonen mannlig/umannlig er at begrepene vil kunne variere fra klasse til klasse (Liljequist 1999, Ekenstam 2006). Det som er mannlig for en gruppe i én kontekst trenger ikke ha den samme betydningen i andre sammenhenger. Noen ganger tvert imot. I Clas’ livsprosjekt har barnet vært en helt sentral del, og under intervjuet smiler Clas selv lettere oppgitt over de mestringspraksisene han tok i bruk etter samlivsbruddet. Men hvorfor valgte han feil? Det var jo åpenbart at hans aktivering av bestemte mannlige script og praksiser virket stikk motsatt av det han forteller er viktig for ham; å ha barnet mye, å være nær dem og oppleve det hverdagslige sammen med dem. Clas forteller at han mistet en stor del av nettverket sitt ganske umiddelbart etter skilsmissen. Han og familien hadde relativt nylig flyttet til byen, og nettverket var bygget gjennom barnet og rundt hjemmet. Slik jeg tolker Clas’ fortelling griper han til et script for skilte fedre som fremstår i kulturen som en type trøsterituale for menn når de trekkes ut av de nære relasjonene. I trøsten inngår et tilbud om verdighet. En del av mannligheten restaureres i en forstand gjennom det destruktive (Vaaranen 2004, Sabo & Gordon 1995). I den situasjonen

som Clas befinner seg i passer dette destruktive tilbudet om lindring inn. Den mer bohemske livsformen kan aktiveres som en virksom forestilling om hvordan man gjør det som skilt, kasta ut og ulykkelig.

For Gudmund og Hans eksisterer også det å *leve rullan* som et virksomt sosialt script i den forstand at det er noe de distanserer seg fra. Dyden knyttes, bokstavelig talt, til det å være arbeidsmann og å vite når mandagen kommer. Dametraffikk er sosialt stigmatiserende og svekker mannligheten. For Clas blir trusselen og stigmatiseringen knyttet til det å leve et ustrukturert liv mindre påtrengende. Denne formen for umannlighet er med andre ord ikke virksom i samme grad for Clas. Den virker da heller ikke preventiv fra første stund, slik tilfellet er for Gudmund og Hans. Clas er høyt utdannet og trekker på en liberal/kunstnerisk bakgrunn som i mindre grad er impregnert med arbeiderklassens autoritære skikkelighetsideologi. Den ideologien kan være sterk fordi dårlige levekår og urimelige arbeidsforhold fristet mange til å gi opp forsørger- og familieforpliktelsen til fordel for fyll og spetakkel. Intervjuene med Gudmund, Hans og Clas kan være eksempler på at det som regnes som mannlig og umannlig skifter etter klasse, alder og situasjon.

Ikke bare klassebakgrunn, men også alder kan være et skillemerke for hva som regnes som mannlig og umannlig. Praksiser som ga mestringfølelse, makt og styrket posisjon som ung mann kan virke motsatt for en voksen mann (Tjeder 2003). Clas lever ut en slik motsetning. Først gjør han én type mannlig script i sin smertelindringspraksis, men etter hver ser han at dette virker kontraproduktivt. Når Clas starter en slags utsvevende ungarstilværelse griper han til et script som virket bra tidligere, når han var ung, sterk og ikke minst uten den levde erfaringen som far. I ungdomstiden er ikke omkostningene for et utsvevende liv like store som for en skilt far som egentlig vil se ungene sine. Det som var en produktiv mannlighetsstrategi fra ungdommen virker ikke lenger, men fører Clas inn i en posisjon der han er nær ved selv å diskvalifisere seg som far. Dette fører også til at han risikerer å ikke få delt omsorg igjen. Her er vendepunktet i fortellingen til Clas.

Oppsummering

Fedrefortellingene i dette kapittelet viser at begrepene mannlig og umannlig gis forskjellig betydning ut fra hvilken sosial posisjon fedrene befinner seg i og definerer seg inn i. Hva som er mannlig og umannlig finnes som kollektive størrelser i form av tilgjengelige script, men fedrenes prosjekter i situasjonen gjør at de velger forskjellig. Mellom de

kjønnskulturelle scriptene om mannlighet og den praktiske situasjonen som skilt far opererer fedrene med sin frihet. For Clas blir denne friheten tydelig i tiden etter fallet. I denne situasjonen får Clas en refleksiv mulighet til å se diskrepansen mellom sin levde erfaring som en nær og tydelig far før samlivsbruddet og det destruktive scriptet for farsomsorg han henter handlingssekvenser fra etter bruddet. Spørsmålet som da melder seg er om det finnes muligheter (konkret frihet) til å starte på nytt igjen og restaurere forholdet til barnet, seg selv og ikke minst moren. Finnes det et rom for å reforhandle scriptet for farskap med de andre? I Clas' situasjon gjorde det det.

Kapittel 7. Rekonstruksjon av det hverdagslige

Intervjudataene viser at det å rekonstruere det hverdagslige i den nye tilværelsen som skilt far blir viktig. Så å si samtlige av fedrene har sterke formeninger om at det hverdagslige er viktig for dem i deres nye hjemsituasjon og i relasjonen til ungene (se også Jevne 1998, Andersen 2003, Berg & Johansson 1999). Med det hverdagslige menes episoder og situasjoner som å lage frokost sammen, gå en tur, lese leksrer eller stelle seg til kvelden. I dette kapittelet settes fokus på hvordan det hverdagslige konstituerer mening og sammenheng og hva det hverdagslige kan bety for fedrenes mestringsfølelse og livskvalitet. Et tema i den diskusjonen er hvilke mestringspraksiser fedrene bruker for å balansere hverdag og fest i sin situasjon som skilt far.

Hverdagen som ble borte

Etter skilsmissen rykkes de fleste fedrene ut av hverdagen med barna. Av de 19 intervjuede fedrene i denne studien flyttet 16 ut hjemmefra. Å flytte ut av hjemmet og lage nye rutiner med ungene oppleves av fedrene som belastende. Selv om en del fedre fortalte om lettelse over beslutningen om å bryte opp fra et problematisk samliv var det mange historier om vanskeligheter med å få rutiner med barna i det nye hjemmet. I tiden etter bruddet bodde en del av fedrene i boliger som gjorde fallet tydelig. Noen bodde i leiligheter med dårlig standard, en del bodde midlertidig hos bekjente eller egne foreldre og en bodde midlertidig på psykiatrisk avdeling. I mange av fedrefortellingene er praktisk usikkerhet knyttet til bolig og økonomiske fremtidsutsikter beskrevet som en belastning. Fedrene som hadde en dårlig boligsituasjon syntes det var problematisk, både fordi de var redde for at barna ikke likte å være hos dem og fordi selve materiellsituasjonen talte til fedrene om (for)fall, nederlag og mislykkethet.³⁶

Hverdagen som det viktigste

Hverdagslivets aktiviteter, kosestunder og ikke minst måltider er det fedrene setter høyest i sine omsorgsfortellinger. Å gjenetablere en form for hverdagslighet er for mange av fedrene den praksisen som sterkest lindrer smerten ved å mislykkes med familieprosjektet. Neste

---

³⁶ Kvantitative studier av skilte fedre i Norge viser at mange fedre har en relativt god økonomi når det er gått en tid etter bruddet. Det henger sammen med at menn generelt har en større inntjening enn kvinner og at mange skilte fedre får ny partner (Skevik & Hyggen 2002), men en systematisk oversikt over dette for informantene har jeg ikke.

alle informantene er tydelige på at hverdagen og hverdagslige sysler er det viktigste for dem etter fallet.

Hans: Nå føler jeg at jeg mestrer det. Det med ungene, jeg føler at vi har det bra. Det gjør jeg og jeg føler at vi lever et ... familieliv da, for å si det sånn, når vi er sammen og gjør ting som familier med begge foreldrene gjør, og er med på ting i nærmiljøet, og så jeg føler at det fungerer bra, jeg gjør det.

Det hverdagslige kan også bli en drøm om noe som var og noe som er vanskelig å oppnå i praksis for de av fedrene som har lite samvær. Lavrans, som på grunn av lang reisevei ser datteren sin hver tredje helg, sier det slik: [...] *nei for jeg vil liksom ha hverdagene, snuble i sekken hennes i gangen og passe på at hun har sykkelhjelm på seg og såne helt vanlige ting ...*

Formuleringene illustrerer ønsket om å gjenopprette noe av det som er gått i stykker. *Det er ikke flere feriedager jeg trenger, men hverdager*, sier en annen far i forbindelse med en pågående forhandling med mor som planlegger å flytte langt unna. Når fedrene forteller om den omsorgspraksis som skjer dagen igjennom kommer det frem hverdagslige episoder som betyr mye for dem. Et typisk eksempel er hvordan leggeritualer er noe som barna forventer skal skje på en bestemt måte og som fedrene forteller at de opplever som positivt og meningsfylt.

I: Ja, for det er såne ritualer som du må ha, det forlanger de?

Arne: Ja, det vil de ha, og det synes jeg også er litt hyggelig. Da er jeg også rolig, holdt jeg på å si. Da er det lesing og legging som gjelder og da kan jeg ikke gjøre noe annet. Det er også litt fint for meg at vi har en liten sånn rolig stund i sofaen.

Dette er en far som har femti prosent omsorg for ungene sine. Arne forteller at han har mye dårlig samvittighet etter at han ble skilt. Både fordi han mener skilsmissen i seg selv er en belastning for ungene, men også fordi han synes han gjør for mange ting i huset på ettermiddagene og kveldene. Han skulle ønske han fikk satt seg mer ned med ungene, lekt og sett barne-TV sammen med dem og slike ting. Slik han selv beskriver det gir kveldslesingen ham ro. Det er en hverdagslig syssel som binder ham fast og som hindrer

ham i å gjøre andre praktiske ting i huset. Det letter hans dårlige samvittighet og den skyldfølelsen han stadig kommer tilbake til gjennom intervjuet.

Ro er også et ord som en annen informant bruker om det gode samværet med sin datter. Han ser henne hver tredje uke. Det er over 40 mil mellom foreldrehjennene og praktisk vanskelig å få til en ordning med mer samvær, men målet er å få ”møte det hverdagslige ordentlig”, som han uttrykker det.

Lavrans: [...] noen ganger føles det for meg som at da [når datteren er hos ham] faller alle brikkene på plass og jeg får en ro og en sånn godhet, samtidig som at tiden går ekstremt fort og vi får liksom ikke tid til å møte det hverdagslige ordentlig.

Selv om det er helg og selv om det er langt å kjøre og selv om det er tre uker siden sist de så hverandre forteller denne faren at det hverdagslige skal rekonstrueres.

Hverdagsritualer

Slik jeg tolker mange av fedrefortellingene er det å gjenta og komme tilbake til en omsorgshandling en viktig del av samspillet mellom fedrene og barna. Rutinene og det gjenkjennbare er viktig og nødvendig for at barnet skal bygge en forståelse av verden som forutsigbar (Ruddick 1989). Men barnets rutiniserte holdning til verden skaper også mening og sammenheng for fedrene når de skal etablere en ny omsorgssituasjon med barna etter samlivsbruddet. Barna krever hverdagslige ritualer, og selv om mange av fedrene fremstiller denne ritualismen i et litt søtt og komisk lys, er den viktig også for dem. Arne sier at når jeg glemmer et vers må jeg begynne å syngje hele sangen forfra. Det er rutiner som er med på å ordne dagen og gi mening til situasjonen ved å bekrefte og restaurere fedrene som omsorgspersoner. Espen forteller at han laget en liten kosetund med sønnen sin på seks år før han sovnet som gikk ut på at sønnen lå på magen hans og så skulle pappa fortelle en eller annen historie. Kosetunden er blitt til et kveldsrituale som sønnen forlanger og Espen holder fast ved ritualer selv om det kan være slitsomt når de kommer sent hjem eller han selv er uopplagt og egentlig ikke orker. Å fortelle slike historier er noe flere av fedrene sier de gjør for barna. Slike historier kan tolkes som en omsorgspraksis som skaper en felles forståelse mellom far og barn i viktige verdioppfatninger og spørsmål. I tillegg til den konstitutive funksjon historien har for barnet og for relasjonen far–barn bygger historien også opp faren selv. Ved å være fortelleren får fedrene en oppvurdering av sin egen verdi,

sin egen dømmekraft og ikke minst sin egen moralske posisjon overfor barnet. Hvordan faren forteller historien betyr noe for barnet og derfor betyr situasjonen også noe for far. Ritualer konstituerer og integrerer dem som inngår i ritualene. Spennende passasjer skaper fortelleren til en spennende person og moralske dilemmaer skaper fortelleren til en moralsk person. Ved å skape den andre i historien skaper en også seg selv. Og å være i en situasjon der en definerer og skaper mening for den andre (barnet) skaper en også mening for seg selv. Espen sier at han nesten hver kveld må fortelle en dramatisk historie for sønnen sin om et skipsforlis han kjenner godt til. Det synes sønnen er ulidelig spennende og flott å høre på. I en slik historie inngår verdimeslige overføringer (hvem gjør hva for å redde hvem, hvordan utvises mot og taperhet, hvilke kriterier for medmenneskelighet legges til grunn i forhold til hvem som skal reddes osv.) og det konstituerer faren som en moralsk og autoritativ person som må vurdere og begrunne de verdimeslige sidene ved historien, tilpasset en seksårings verden.

I et annet intervju beskriver Clas hvordan det hverdagslige berører ham som far selv om den mer konkrete og kroppslige omsorgen han har for sønnen er blitt borte nå når han er blitt såpass stor.

Clas: [...] men han gir meg en glede i min hverdag på den måten at de gangene jeg har gode opplevelser med ham så ... så er det veldig fine ting å være med på. Det er veldig godt å være sammen med en som har kjent meg hele sitt liv. Han kjenner meg veldig godt og han kan erte meg og han kan være snill mot meg og han kan se ting og han kan glede seg over ting som går bra med meg og jeg kan glede meg over ting som går bra med ham. Så det blir på en måte ikke de derre daglige sånn solskinnspunktene som jeg opplevde når han var mye mindre. Da det å ta på pysjen om kvelden og pusse tenner og lese bok ved senga og sånn, det er ikke akkurat det lenger. Jeg synes det bare er utrolig spennende da med den alderen han er i. Og ja ... Jeg merker jeg blir veldig glad når han er hos meg. Og når han kommer uventet, i går kommer han inn for han skulle hente ett eller annet, han kan komme når han vil men stort sett så er han ikke innom meg når han er hos moren sin. Jeg merket hvor innmari glad jeg ble for å se ham. Og hvor godt han også smilte til meg. Og vi gir hverandre en klem og hei og sånn. Det er egentlig et litt vanskelig spørsmål.

Slik jeg fortolker det gir Clas her en beskrivelse av positivt følelsesladde berøringspunkter han og sønnen har i hverdagen. Det er de små ting, gjennom blikk og bare vissheten om at

de er hverandre nær som gir glede og gode stunder. Clas forteller om en relasjon der sønnen er en integrert del av hans grunnleggende prosjekt. I Clas' fortelling er det ikke bare han som gir noe til sønnen, han får tilbake og de gir til hverandre (vi gir hverandre en klem og sånn).

Hans forteller at frokostene annenhver helg står for ham som blant de beste og viktigste stundene han har med ungene. Frokosten lages mens barna ser på morgenbarne-TV og Hans forteller at han koser seg med å stelle i stand noe ekstra godt, som varme rundstykker, egg og bacon. Mat er en ufravikelig del av den praktiske omsorgen for barn og ulike situasjoner med mat både er og symboliserer omsorg på forskjellige måter. Å legge kjærlighet i maten er lett fordi mat utgjør en så åpenbar del av omsorgen (Fürst 1993, Olsen & Aarseth 2006).

I: Så det er et sånt høydepunkt [frokosten]?

Hans: Ja og det sitter nok igjen, trur jeg fra før vi flytta fra hverandre, for da var det på en måte, altså i ukedagene da så hendte det at, jeg jobba mye da og da hadde de jo ofte spist middag da jeg kom hjem igjen. Dem spiste ofte ... i og med at ho jobba halvt og var hjemme hele dagen så hadde ho ofte middag klart til de var ferdige på skolen eller blei henta i barnehagen. Så da gikk jeg jo glipp av mange av middagsmåltidene. Det gjorde jeg, så da satte jeg ekstra pris på hæljefrokosten, for da var vi på en måte alltid samla og ... så det henger nok noe igjen derifra. Jeg synes det er en viktig bit.

Clas forteller at de lever travle liv med skole, lekser og fritidsaktiviteter, men legger vekt på at middagen skal de ha sammen.

Clas: Neida, det er middag hver dag som blir laget hjemme. Og det er på en måte en tid vi ønsker å verne litt om akkurat det med middagsspisingen fordi sønnen min har etter hvert fått en "cyber-tilværelse", ja han er veldig mye på nettet. Kommuniserer med sine venner over det som heter MSN. Og spiller en del også, han er veldig involvert i den type ting, så når jeg vil ha kontakt med ham så får jeg best kontakt med ham gjennom måltidene da; frokosten og middagen.

Frykten for å tape det hverdagslige

Nesten alle fedrene forteller at de ikke vil skjemme bort barnet eller kjøpe ungens gunst ved å legge opp til mye stas og moro under samværet. Noen kaller det å være tivoli pappa. Eller

som en av informantene (Espen) uttrykker det: *Nei, nei, nei nei, jeg er ikke gått i burger- og kino-fella. Er det det de kaller det?* Samtidig forteller de fleste fedrene at de kjenner problemstillingen godt. De forteller om en balansegang mellom det at barna må trives i sitt nye hjem og hvordan de som fedre ønsker å skape det hverdagslige. I mange av fedrenes situasjon ligger det her innebygd en spenning. Dette kommer for eksempel frem hos Bernt. Han har problemer med at datteren ikke ønsker å være så mye hos ham som hos mor. De bor ca. 20 minutters gange fra hverandre, og det er litt langt for jenta å gå selv. Mor bor igjen i huset og jenta har flest venninner i mors nabolag. Bernt beskriver her hvordan han vurderer det å bruke tivolipappa-strategien for å få bedre kontakt med datteren sin:

Bernt: Nei, altså jeg synes jeg ble skvisa mellom barken og veden, ja du kan, jeg kan prøve å kjøpe henne ikke sant? Med fine gaver. Men hva gir det. Det er ikke den type barn jeg har lyst til å ha, altså det er hverdagstingene som er så viktig og begynner du på den galeien så er du fort over i helgepappa likevel. Da har du tapt.

Å være en såkalt tivolipappa er noe Bernt betrakter som negativt. Han mener det er viktig å kjempe mot det å ende som en pappa med lite tid og som kjøper barna. De fleste fedrene er svært kritiske til å bygge en relasjon til ungene på festligheter. Samtidig sier noen av dem at det er vanskelig å ikke gjøre noe ekstra når en ser barna sjelden. Hans uttrykker det slik:

Hans: Vi er jo, jeg er jo, jeg i hvert fall er ... det skjer ofte veldig mye da, de hæljerne. Både positivt og negativt det ... Det har vel kanskje roa seg litt. Til å begynne med så var jeg veldig opptatt av at det skulle skje noe gøy hele tida, det har nok kanskje roa seg ned littegrann. Så vi prøver å ha noen av hæljedagene sånn at vi på en måte ikke gjør noen ting, annet enn det som faller oss inn der og da. Men jeg har vært mye på tur i skogen og ute og fiska. Har vært mye ute, har vært mye ute, det har jeg vært.

Hva er det med det å være tivolipappa som gjør at fedrene reagerer så sterkt? Kanskje kan det forstås som at den følelsesmessige relasjonen til barnet erstattes med en materiell ting som ikke har så mye med faren å gjøre. Slik sett er det en type tingliggjøring der faren selv føler at han forsvinner i samværsituasjonen. Det å være sammen og gi barnet det det trenger, er i en forstand målet med samværet, men hvis det ikke er du som gjør barnet lykkelig, men noe annet, forsvinner du i situasjonen. Du blir borte, og er det noe mange av disse fedrene ikke vil, så er det å bli borte. De forteller at de vil bli synlige. De vil inngå i

nabolaget slik at ungene får venner der de bor, de vil ha en synlig og naturlig rolle på familievernkontoret, få informasjon om karnevalet i barnehagen og pølsene til turdagen på skolen. Men ved å kjøpe omsorg sikrer en seg. Det er garantert suksess. McDonald's er alltid vellykket. Ballrommet slår alltid an. Barn kan kjøpes. Det er en del av omsorgens vesen – du står i en posisjon som far til å porsjonere ut goder du vet barnet setter pris på. Samtidig vet fedrene at den nærheten de ønsker innebærer at de som omsorgsgivere risikerer noe og blir satt i en situasjon der utfallet ikke er gitt på forhånd. Det er det som er vekstpotensialet i omsorgen. Det er det som muliggjør omsorg som en relasjon der partene står i et subjekt-subjekt-forhold til hverandre. En garantert suksess fanger ikke den usikkerheten som en slik sosial relasjon innebærer.

En del av fedrene påpeker at de misliker sammenblandingen av penger og kjærlighet som ligger i det å være en tivolipappa. Det kan også fortolkes på bakgrunn av en pietistisk tradisjon. Det å kjøpe seg lykke har en undertekst av at du egentlig er mislykket uten penger. Virkelige egenskaper kommer frem gjennom hva en får til på det relasjonelle planet. Staffasje og fest uten grunn vitner om ubehjelpelighet. Dette blir tydelig når en del av fedrene skaper fortellinger om hvilke aktiviteter de liker å gjøre med ungene. I de fortellingene står det enkle og tradisjonelle sterkt: turer i skog og mark, skigåing og svømmehallen.

Bernt uttrykker for eksempel denne ”antikommersialismen” når han forteller om hvor glade og lykkelige ungene hans er når de snakker om enkle turer i skogen. Slik jeg tolker det står skogen og det naturlige som garantister for at det er ekte kjærlighet barna gir uttrykk for. Det kan ikke være skogen og badinga i skogsvann i seg selv som skaper kjærlighet mellom far og barn. De utgjør snarere en enkel bakgrunn som fremhever figuren som Bernt vil fortelle om; den rene familielykke. Vi fungerer som familie. Vi klarer det med enkle midler og vi har det godt sammen.

Bernt: Veldig mange av de gangene vi sitter rundt middagen og barna tar opp noen av de tingene de har gjort sammen med meg den siste tida, snakker om det; hvor mye det ga; ”Å, når vi var ute på tur og bada nakne. Kan vi gjøre det en gang til. Kan vi ta med telt. Det var så flott. Kan vi ...”

Per knytter også lykkefølelse og godt samvær til det å være ute i skogen.

Per: Er det fint vær så prøver jeg å ta dem med ut så mye som mulig, og ... lager – Altså lager ting av ingenting ute i skogen.

Naturen og ingenting garanterer for kvaliteten i den rene far–barn-situasjonen. Naturen og det enkle livet i skogen fungerer som en garantist for at det sosiale samværet er ekte og at familiemedlemmene er glade i hverandre – uansett materielle omstendigheter. For Per, som sliter økonomisk, er natursymbolikken ganske direkte knyttet til hans økonomiske situasjon. Per har en liten leilighet og dårlige økonomi, så det Bourdieu (1984) betegner som smaken av nødvendighet er tydeligere i Pers eksempel enn hos Bernt og Clas. Likevel trekker nesten alle fedrene på den norske friluftslivstradisjonen i en eller annen form i sine fortellinger – en tradisjon som står sterkt også på tvers av klasse (Pedersen 1999).

Å bli elsket som forelder

Hennum skriver at et kriterium som legges inn i definisjonen av en vellykket barneoppdragelse i vår tid er at barna er glad i deg. Hennum finner dette både hos fedre og mødre i sitt intervjumateriale. Ett av målene foreldrene i hennes studie setter for en vellykket oppdragelse er at barna elsker dem tilbake. Det å få kjærlighet viser foreldrene at de har lyktes som kjærlige foreldre. Dette bygger inn en sårbarhet mellom foreldre og barn. Kjærligheten skal være gjensidig. Kjærligheten blir derfor også et våpen barna kan bruke overfor foreldrene. Kjærlighetsforholdet mellom foreldre og barn endres gjennom årene. Når barnet er lite er det barnet som er mest sårbart for kvaliteten på foreldrenes kjærlighet. I ungdommen blir foreldrene mer sårbare (Hennum 2002, 2005). En del av mine informanter er bevisst på dette skiftende maktforholdet i kjærlighetsrelasjonen mellom foreldre og barn. Bernt sier for eksempel at skal han ha autoritet, ha mulighet for å hjelpe og kunne ha en god relasjon til sin datter når hun blir ungdom må han posisjonere seg nå. Derfor sier han at det skaper angst og uro når han ser tendenser til at datteren glir mer over til mor og at hun nå, som halvstor jente, vil være mer hos mor. For Bernt utgjør den hverdagslige kontakten han har med datteren nå det viktigste grunnlaget for å kunne videreføre familieprosjektet når barna blir større.

Inge uttrykker også sterk bekymring for at barna ikke vil trives i hverdagen hos ham. Han har delt omsorg, men føler seg ikke trygg på at han gjør nok for barna:

Jo, men det er også det at ... jeg har nok hele tiden en sånn følelse av å skulle være ekstra til stede og en sånn redsel for at de ikke skal ha det godt her, den ligger hele tiden bak der ...

Det kan være vanskelig å finne en balansegang mellom å skulle ha ungene i helgene, restaurere det hverdagslige for å konstruere en ”vanlig” familie og samtidig oppleve at en blir likt som forelder. Per må gjøre lekser med ungene. Ifølge Pers fortelling makter ikke kona å få det til og barna tar med seg leksene til ham annenhver helg slik at de blir gjort da. Problemet for Per er at samværet hans med ungene kan bli *for* hverdagslig. Det er tross alt helg, og for mange unger er det ikke vanlig å gjøre lekser i helgene. I Pers fortelling er ikke ungene særlig begeistret for å gjøre lekser hos far og Per føler at han kommer i en skvis mellom ungenes forventning om å ha det avslappende og koselig i helga og hans forpliktelse til å følge opp leksearbeidet. I det neste avsnittet skal vi se at balansegangen mellom hverdag og fest er et stadig tilbakevendende tema for flere av fedrene.

Balansen mellom hverdag og fest

Mange av fedrene forteller at samværs helgene kunne være tunge å komme gjennom i tiden etter samlivsbruddet, og en del sliter fremdeles med å finne en god form på samværet. Som jeg har vært inne på skaper nye omgivelser og midlertidige og uavklarte boforhold usikkerhet og emosjonelt stress. Å ha barna annenhver helg vil si at en først og fremst har fritid sammen med ungene, men fedrene ønsker å restaurere det hverdagslige. Mange av barna har et tett program i sin hverdag og vil helst være der de er, det vil si hos mor, når de endelig har fri i helgene. At barna i en del tilfeller synes det er bedre å være hos mor øker presset på far om å finne på noe spesielt. Nils har utvidet helgesamvær og har barna fra torsdag til mandag annenhver helg. I tillegg har han en dag den andre uka. Nils vil at hans samvær med barna skal være som for andre familier, samtidig sier han at det jo er normalt å ha det litt ekstra i helgene. Nils’ fortelling om dette ender ikke i noen avklart konklusjon om hvilken linje han skal legge seg på overfor barna under helgesamværet.

Nils: Jeg har vel fått kommentarer fra ekskona mi på at ... – to ting. Det ene er at nå må du ikke bli sånn helgepappa hvor alt er bare mye morsomt og sånn. Og så – så får jeg også det kontra, at det er – det skjer jo ikke noe! Du gjør jo ingen ting. Du tar ikke initiativ. Så det er den – det har jeg ikke gjort da, men jeg er redd for de to ytterpunktene – og da må jeg finne noe imellom. Det er jeg veldig bevisst på.

Nils er opptatt av at det skal skje i hvert fall littegrann, men det trenger jo ikke å koste penger. Nils er opptatt av å finne en hverdagsrytme, noe han opplever som naturlig og som andre familier gjør.

Nils: Ja, jeg tenker sånn at ... hva gjør andre familier? Hva er normalt – for å si det sånn. Og jeg vil gjerne kopiere det da, og være sånn som det, og da kan det jo være ei helg hvor det ikke skjer noe. Men jeg føler jo allikevel at jeg bør finne på noe.

Slik jeg tolker det spenner helgesamværet forventningene hos både far og barn. Mange av fedrene forteller at de savner barna og at de får lyst til å glede dem når de ser dem. I tillegg ønsker de å gjøre ting slik at barna trives og har lyst til å være hos far i samværstiden. På den annen side ser fedrene at en omsorgsrelasjon innebærer å sette grenser for barn. Små barn er grenseløse i den forstand at de mangler en selvregulerende funksjon. Å innføre barnet i den kulturen en selv er en del av innebærer å lære barnet hvilke normer og verdier som gjelder (Ruddick 1989). Uten en kulturell kontekst som rammer inn samværet tappes relasjonen til barnet for mening. Vår konstruksjon av mening er prisgitt at det finnes grenser utenfor oss selv som definerer målene vi strever mot (Durkheim 1978). Uten disse kollektivt definerte målene vil handlinger miste sin målestokk og fremstå som uforståelige og verdiløse og dermed også som meningsløse. I omsorgssituasjonen der far og barn har samvær er faren den som representerer dette kollektive nivået. Balansen mellom hverdag og fest kan være vanskelig nok for foreldre som ikke er skilt. For fedre som har relativt lite samvær blir dette spenningsforholdet satt på spissen. Barnet selv kan ikke skape rammer rundt de forventningene som barnet og far har til helgesamværet. Nugatti i feriene gir lykke. Nugatti hver dag skaper misnøye (finnes det ikke noe annet som er søtere og seigere?). Å se på morgenbarne-TV i to timer gir ikke i seg selv mer lykke enn å se i en time. Mange av fedrene forteller at de synes det blir en vanskelig balansegang fordi grensesettingen er et prosjekt som ikke nødvendigvis gir synlige resultater i situasjonen. Samtidig blir situasjonen med barn som ikke får grenser tappet for mening, praktisk slitsomme og sosialt stigmatiserte. Det er lett å føle at en ikke mestrer. En del av fedrene forteller at de savner støtten fra den andre forelderen når de skal skape og hente frem slike kollektive størrelser som meningsfulle rammer for omsorgssituasjonen.

En del av fedrene jeg intervjuet hadde et bra nettverk og brukte helgene til å besøke familie og venner, og flere av dem hadde ny familie. Men noen av fedrene har i perioder vært mye

alene med ungene. Det er særlig her trusselen om anomi blir tydelig. Når den sosiale støtten forsvinner blir kollektivets kraft til å definere ulike mål svakere og fedrene blir stående med denne spesifikke helgepappasituasjonen. Det er en situasjon som kan medføre stress og psykisk ubehag fordi meningen i handlingene står i fare for å forsvinne. Omsorg for barn innebærer at den voksne må definere verdimeslige og kulturelle mål. Det er ikke like lett å få til når barnet har så vidt mye makt som i helgepappasituasjonen. Barnet har makt i mange slike situasjoner fordi far er i en marginal posisjon i forhold til barnets vennenettverk, daglige rutiner og barnets egentlige hjem. Flere av fedrene forteller at de grudde seg til at barna skulle komme til dem i helgene. Det på tross av at det å ha barna var det de forteller at de ønsket seg aller mest. I kapittel 11 skal vi se nærmere på Magnus som forteller at hans relasjon til sønnen mister så mye mening at når samværet begrenses til annenhver helg, avvikler Magnus hele relasjonen.

En annen historie om helgene

De fleste fedrene som har samvær annenhver helg forteller om en vanskelig balanse mellom å være attraktiv som samværsforelder og det å fylle rollen som fullverdig forelder.

Gudmunds historie kontrasterer disse fortellingene og viser at det hverdagslige ikke trenger å stå i sentrum. Gudmund har sin fireårige sønn hver fjortende dag. Han bor en times busstur fra mor og forteller om et avklart forhold både til samværsordningen og mor. Hvis de hadde bodd i samme bygd ville han ønsket å ha delt omsorg, men han godtar mors behov for å bo der hun bor. Gudmund forteller at han er helt stedbundet og at han ikke kunne tenke seg å flytte etter mor for eventuelt å få delt omsorg for barnet. I Gudmunds fortelling inngår familien, nettverket og vennene som helt sentrale aktører som skaper rammer rundt Gudmunds samvær med barnet. Når gutten kommer annenhver helg er det ritualer som gjør stas på sønnen. Først en tur i svømmehallen med onkel, deretter felles middag med den utvida familien. Lørdag morgen går de til butikken for å kjøpe boller, så hjem og kose seg med morgenbarne-TV og bolle. Det skal ifølge Gudmund være noe spesielt.

Gudmund: (...) For det går på det at jeg tar'n med på noe, hver gang finner jeg på noe om lørdan. Enten en skautur eller en tur på kino, barneteater, leikeland i byen, altså jeg trur jeg ville, hadde jeg hatt den daglige omsorgen er jeg ikke sikker på at det ville blitt så mye helgeaktiviteter.

Gudmund har som oftest tenkt ut noe fint og spennende de kan gjøre sammen i helga. Det snakker de ofte om på telefonen når de ringes i uka; hva skal vi finne på for noe fint til helga når du kommer til pappa? Gudmund forteller at han synes ikke det er noe problem at det skjer noe ekstra hos pappa.

I: Har han forventninger om at det skal være litt sånn ekstra da eller?

Gudmund: Ja, det har han forventninger tel og så sier jeg det gjerne te'n når jeg er der onsdag og snakker med han på telefonen at te hælja ska vi det og det. Nå, forrige hæljl når jeg hadde han nå da var det tivoli her og det hadde han jo gleda seg til et helt år.

I: Men ... føler du at det blir litt sånn festaktig og litt for mye eller synes du det er greit?

Gudmund: Jeg synes det er greit jeg. Jeg synes det.

I: Det er ikke sånn at du mister deg sjølv litt opp i det eller at det blir for mye ...?

Gudmund: Nei faktisk ikke, jeg skjønner hva du tenker på men ... jeg har jo alltid vært sånn ganske vant med folk og ganske tolerant og sånn så det har vel litt å si det og, alltid vant til å ha hatt kamerater rundt meg og folk rundt meg.

Gudmund er opptatt av røttene sine, plassen han kommer fra, han er selvbevisst og stolt. Gudmund vil at sønnen skal knytte seg til plassen, familien og livet han lever. Gudmunds mestringspraksis for dette er å lage et tilbud til sønnen som skal virke attraktivt når han kommer. Gudmund søker i en forstand mot det hverdagslige ved at han legger vekt på at sønnen skal bli kjent med barna i nabolaget og familien hans, men først og fremst er Gudmund opptatt av at sønnen skal trives og at de skal ha det koselig sammen. Gudmund forteller at han skjemmer bort sønnen litt fordi det skjer alltid noe når han er på besøk. Men om Gudmund skjemmer bort sønnen sin mye eller lite er jo avhengig av hvem han sammenlignes med. I forhold til en vanlig hverdag er nok Gudmund ganske aktiv og på tilbudssiden overfor sønnen, men sammenligner vi med hva ikke skilte fedre gjør for sine barn i helgene er situasjonen kanskje ikke så forskjellig? Slik sett er det lettere for fedre som har barna både hverdag og helg å porsjonere ut en passe dose av hverdag og en passe dose av fest.

Gudmund forteller om seg selv som en opplyst og reflektert mann, han jobber på gølv et i en fabrikk, men han har utdanning og han leser mye. Helst ville han hatt delt omsorg, men Gudmund er klar på at han aksepterer sin situasjon. Jeg tolker det dit hen at Gudmunds klassemessige cross-over posisjon har hjulpet ham i nettopp å akseptere sin skjebne som

annenhver-helg-pappa. Han forteller at det er en aksept for dette i hans miljø. Gudmund skaper et arsenal av mening rundt sønnens besøk. Aktivitetene skaper mening for Gudmund i det som er hans helgepappaprojekt. Det ser ikke ut til å være så mye rom for å savne og søke etter det hverdagslige i dette prosjektet. Det er scriptet som søndagspappa, helgepappa og den som tar med sønnen ut på ting Gudmund knytter seg til og bruker. Han er veilederen og den stolte faren som viser ungen sin frem i bygda og viser bygda frem til sønnen. Slik jeg hører Gudmunds fortelling hviler han i tradisjonen, og i tradisjonen inngår et script om far og sønn som ikke nødvendigvis må ha det hverdagslige sammen. Det er en type av det maskuline forsørger-scriptet Gudmund tar i bruk for å skape mening og sammenheng ut av sin situasjon som skilt far. Det er sterke tradisjoner for at far og sønn kan leve atskilt i perioder innenfor dette scriptet, men det er også sterke tradisjoner for at familien er alt for far. Tiden den tradisjonelle forsørgerfaren (som ikke var skilt) hadde med barna skulle være noe ekstra. Plantin bruker begrepet søndagspappa for å beskrive bruddet med det hverdagslige som far representerte (2001). I det scriptet for farsomsorg inngår det å være en som kommer utenifra og som bringer med seg noe annet enn det hverdagslige.

Oppsummering

Det hverdagslige gjensker noe av det som gikk tapt i samlivsbruddet. Gjennom hverdagsrutiner og kosestunder reetableres familien symbolsk gjennom omsorgens praksis. Tapsopplevelsen minskes og for flere av fedrene oppstår en positiv refleksiv prosess der deres egen omsorgsrolle trer klarere frem gjennom samværet med barna. Ved å inngå i omsorgens hverdagslige rutiner og ritualer skaper fedrene seg selv til betydningsfulle personer for barna. Gjennom historiefortelling, lesing og kosestunder opplever mange av fedrene meningsmettede situasjoner som gjør at de opplever å ha det bra og være fornøyd. Fedrene forteller om omsorgssituasjoner som holder dem fast, letter deres samvittighet og gir dem en posisjon der de kan ivareta barnet sitt.

Scriptet om den likestilte faren er det kjønnskulturelle utgangspunktet for fedrenes fortellinger om denne formen for hverdagslivets magi (Aarseth 2008a). Det er ingen ting i dette scriptet som prinsipielt skiller fedres omsorgsrepertoar fra mødres. Scriptet foreskriver et likestilt foreldreskap og åpner slik sett opp for at fedre kan gå inn i situasjoner som påkaller det som tidligere var kvinnelig konnoterte praksiser. Fedrene forteller da heller ikke om at nære og "feminine" omsorgssituasjoner oppleves som umannlige. Fedrene forteller at de opplever et stort handlingsrom i den eksklusive omsorgssituasjonen med barna og

muligheter til å bruke et bredt handlingsrepertoar. Det er i tråd med scriptet om den likestilte faren; han skal kunne gjøre alt.

Samtidig forteller flere av fedrene at omsorgen viser dem en sårbarhet og utsatthet de opplevde mindre av tidligere. I samlivet ble det hverdagslige tatt for gitt, og hjelpe-til-faren var det handlingsveiledende script for en del av fedrene. Men dette delvis kjønnskomplementære mønsteret rokket ikke ved fedrenes posisjon eller følelsen av å være en sentral del av familien før samlivsbruddet. Etter samlivsbruddet blir det hverdagslige ikke selvfølgelig lenger. Å gjenskape familien gjennom hverdagsscener blir en mestringspraksis som restaurerer det som er gått tapt.

Flere av fedrene forteller at den første tiden etter at de flyttet ut var stusslig, særlig i forhold til å ha noe å tilby ungene når de hadde samvær.³⁷ Mange av fedrene forteller at de opplevde det som nedverdiggende å ha omsorg på en liten hybel eller hjemme hos sine egne foreldre. For barnets trivsel var det også problematisk fordi samværet skjer utenfor barnets vanlige nærmiljø. Det kan gjøre det mindre attraktivt å være hos far. Fedrene forteller om helger der det kan være vanskelig å finne på ting og at ungene synes det er kjedelig. Hvis omsorgsrelasjonen avhenger av at barna gir en bekreftelse på at de setter pris på deg kan fristelsen til å kjøpe seg popularitet bli stor. Alle fedrene forteller at de kjenner godt til denne problemstillingen. Å kjøpe glede og bekreftelse fra barnet oppleves som problematisk fordi det står i motsetning til det hverdagslige. Gaver, McDonald's og kinobesøk gjøres til noe falskt, mens aktiviteter knyttet til hverdagslige sysler og friluftsliv blir til ekte kjærlighet i fedrenes fortellinger. I den ekte relasjonen blir ikke barnets bekreftelse tilskrevet en kjøpt ting eller et tilbud skapt av andre. Det er du som far som bekrefte. Det å være en god far blir i de fleste fedrenes fortellinger satt i et motsetningsforhold til det å være en tivoli pappa. I situasjonen som tivoli pappa er du i en forstand fremmedgjort fra produktet (barnet). Det er andre som har overtatt og gir garantier for resultatet. Du forsvinner i situasjonen. Flere av fedrene forteller at de er redde for å forsvinne, å bli glemt, falle ut av listene og ikke se barna nok. Denne frykten nærer seg av scriptet for den likestilte faren. Handlingsrepertoaret i dette scriptet vokser ut av barnas daglige behov for flere typer omsorg. En bestanddel i denne typen omsorg er å sette grenser for barnets til tider grenseløse vesen og overføre kollektive rammer som skaper barnet til et kulturelt kompetent

---

³⁷ Det å flytte ut skaper kaos og ofte provisoriske forhold, men det er også slik at mange fedre statistisk sett kommer godt på fote igjen økonomisk etter en tid (Skevik & Hyggen 2002).

individ. Slik jeg tolker det uttrykker mange av fedrefortellingene et emosjonelt stress fordi de opplever sin situasjon som i en skvis; tivoli-pappaen tilfredsstiller ikke kravene til en likestilt far, samtidig som situasjonen krever noe mer enn bare hverdagsligheter og grenser.

Kapittel 8. Omsorg tur–retur

På samme måte som med hverdagslivet, spiller den konkrete omsorgen en viktig rolle i forhold til hvordan fedrene konstruerer mening og sammenheng i sin nye posisjon som far. Men omsorgssituasjonen åpner også for ulike typer følelser. Omsorgens dobbelthet, som både emosjonelt stressende og som trygg og beroligende, blir særlig tydelig i den situasjon fedrene befinner seg i. Ved å gå inn i denne dobbeltheten ønsker jeg å tydeliggjøre dilemmaer ved ulike script for farskap som fedrene kan bruke.

Å grue seg – og så går det bra likevel

Noen av fedrene fortalte at de kunne grue seg til å ha samvær. Opplevelsen av å grue seg til å ha sitt eget barn hos seg oppleves som belastende for flere av fedrene, ikke minst fordi det er forbundet med skam. Men flere av fedrene forteller samtidig at når barnet først kommer til dem, så overskrider situasjonen den negative følelsen de hadde på forhånd.

Espen: Ja, noen ganger har jeg gruet meg til helga når jeg skal ha ham. Hva pokker skal vi finne på? Da blir jeg tom for ideer. Hvordan i faen skal jeg få helga til å gå nå? Så egentlig har jeg hatt mest lyst til å ringe til mor og si at jeg har ikke lyst til å ha ham, men på den annen side, av hensyn til ham har jeg ikke gjort det.

I: Men når han først kommer da?

Espen: Så har det jo gått da. Jeg har jo prøvd selvfølgelig da, å skjerpe meg og prøvd å finne på noe, vi har kanskje sett litt mere TV.

I: Tatt det litt mere med ro ja?

Espen: Og etterpå så har jo helga gått likevel, det har vært den første dagen eller de første timene egentlig.

I: Så det er mere den grueprosessen som er den verste da eller?

Espen: Når en først er der så har det i grunn gått greit altså, han er vel den jeg helst vil være sammen med hvis jeg er deppa. Det er ingen andre jeg heller vil være sammen med, helst vil jeg være aleine, men skal jeg først være sammen med noen er han den det er minst problemer med å være sammen med.

Espens fortelling om å grue seg må sees i sammenheng med at han ellers i intervjuet forteller mye om et aktivt farskap med en rekke aktiviteter, ritualer og følelsesmessige bånd

mellom seg og sønnen. For eksempel sier Espen at han tror gutten er mer glad i ham enn i mora.

Espen: Og han sier jo og at han er glad i ... han elsker meg, sier han faktisk og han elsker mamma, men han elsker meg litt mer, sier han, men det må jeg ikke si til mamma [latter]. Det er jo selvfølgelig hyggelig. Det tror jeg faktisk han gjør. Jeg tror ikke han sier det samme til mamma, jeg gjør faktisk ikke det. Jeg har selvfølgelig ikke sagt det til henne [mor], men jeg tror hun og har mistanke om det.

Uavhengig av hva som måtte være det faktiske forhold her, sier denne fortellingen noe om hva Espen føler for gutten sin. Dette er den samme gutten han i perioder gruer seg til å ha.

Jeg fortolker dette tvetydige forholdet til barnet som her beskrives som emosjonelt belastende. Et slikt frykt/kjærlighetsforhold kan nok gjelde for foreldre generelt – også for mødre – men for mange skilte fedre blir situasjonen spesiell. I tillegg til at de i mindre grad er betraktet som naturlige omsorgspersoner, står de i en situasjon der omsorgen skal slås ”av og på”. Fordi mange skilte fedre bare periodevis har samvær med barna er også forventningen der om at samværet skal være bra, og en skal i alle fall ikke grue seg til noe en skulle glede seg til. Men samvær med barn er også krevende, særlig når en selv har det vanskelig. Mange fedre opplever å ha en åpning for å kunne tenke seg å velge bort barnet når det blir for vanskelig å ha det, lage ordninger der en er mindre sammen og melde avbud til samværsavtaler, slik Espen snakker om. Jo mer institusjonelt og kulturelt innvevd en som forelder er med barnet, jo større blir friheten til å ha prosjekter med barnet og ha barnet som prosjekt. Selvfølgelighetens letthet er viktig som energikilde for å klare å ta på seg omsorgsforpliktelsenes til tider tunge byrde.

Finn forteller om en tung hverdag. På det tidspunktet intervjuet fant sted beskriver han seg selv som deprimert. Han forteller at han unngår venner, og passer på å ta ekstravakter på jobben slik at han har en unnskyldning for å slippe å være med dersom han får tilbud om å bli med ut med venner eller være med på hyttetur. Når vi går gjennom de ulike praktiske gjøremål en helgedag han har jentungen, forteller han imidlertid at en av de viktigste aktivitetene er å besøke venner. Dette er særlig venner som har barn. Og når vi i en annen fase av intervjuet snakker om det å skjemme bort barnet og om han føler seg som en tivolipappa, sier han at han ikke skjemmer henne bort med ting, men at det kanskje skjer litt

vel mye i løpet av en samværsheg. Finn forteller altså, gjennom ulike fortellerrom, den samme historien; om et av-og-på-liv der hans depresjon gjør ham tung og helt inaktiv uten barn, mens han blir aktiv og oppsøkende gjennom helgeomsorgen.

Barnet binder

Espen har litt mindre enn 40 prosent samvær for sønnen sin som er sju år. Han forteller i intervjuet om en lett manisk-depressiv lidelse han har hatt gjennom mye av voksenlivet. Espen sier han har slitt en del etter skilsmissen, og at han bruker en del alkohol, men i dette tekstutsnittet er det sønnens konstitutive funksjon i forhold til medisinbruk han tar opp. Tekstutsnittet her tematiserer om han selv merker at han begynner å bli manisk og om han da tar tabletter.

Espen: Nei, det har jo noe med han [sønnen] å gjøre. For det har jo hun [ekskona] sagt at når du er manisk så får du ikke ha han. Og det er jeg enig i. Og det står faktisk på samværskontrakten at da kan hun nekte meg. Men hvis det er snakk om en lengre periode så må jeg ha legeerklæring ellers så kunne hun bruke det mot meg at; ”nå er du manisk”, fordi hun er sur på meg. Og det er greit og det har hun ikke misbrukt altså.

I: Har hun brukt det i det hele tatt?

Espen: Ja, hun har sagt at nå er du manisk, nå tror jeg ikke du skal være sammen med sønnen din, nå må du begynne å spise tabletter og så har jeg akseptert det og da har jeg ikke hatt han.

I: Og du har faktisk begynt å spise tabletter og da?

Espen: Ja, for jeg vil jo gjerne ha han!

Espen forteller at samværet med sønnen er med på å regulere medisinbruken. I omsorgssituasjonen fungerer barnet som en bydende aktør. Han sier at han ikke orker å gå på medisiner kontinuerlig for sin manisk-depressive lidelse, for da føler han seg helt flat. Men for å få lov til å ha sønnen innordner han seg et regime der han begynner å ta tabletter når han er på vei inn i en for oppstemt fase. Espen forteller at barnet og omsorgsansvaret for sønnen binder ham til en rytme og struktur som han selv mener fungerer godt. På spørsmål om han ville brukt medisiner uten omsorgsansvaret sier han:

Espen: Nei ... nei ... hadde jeg ikke hatt han, da tror jeg nok ikke ... nei det vet jeg ikke ... men jeg hadde nok ikke vært så streng på det da.

Didriks fortelling handler også om barnet som binder. Didrik forteller at han ville valgt et ganske annet liv hvis han ikke hadde bosatt seg i nærheten av mor og tatt femti prosent omsorgsansvar for sønnen som nå er sju år. I tillegg har han en voksen sønn fra tidligere ekteskap. Didrik sier at han lever med valget mellom et utsvevende liv med sterke lidenskaper og rusbruk på den ene siden, og et liv der han tar omsorgsansvar for barnet på den andre. Han har i dag delt omsorg, jobber og lever stort sett et regelmessig liv i et lite lokalsamfunn. Noen helger bryter han ut av A4-livet og oppsøker andre miljøer. Han kan også isolere seg – og trives i sitt eget selskap, som han sier. Didrik forteller at han drikker tre til fire øl eller tar noen glass vin i hverdagen, men synes han holder alkoholbruken på et akseptabelt nivå. Han forteller om en hverdag med jobb, matlaging, sønnen som går til skolen, kommer hjem, leker med venner og at han har et fint lokalmiljø.

Didrik forteller en historie om en side ved sitt liv som kan være isolert og selvcentrert. I den historien er han frikoblet fra forpliktelser overfor barna. Disse delene av Didriks liv er knyttet til det som han selv delvis ser som selvdestruktive aktiviteter knyttet til rusbruk og seksualitet, samtidig som det er aktiviteter som gir stor lyst og glede. I sin selvforståelse nærer Didrik seg av tankefigurasjoner som er innenfor én type mannlig tradisjon.³⁸ Parallelt med det forteller han en historie der barna er selve livsinnholdet hans, de forplikter og er grunnleggende meningskonstituerende i livet hans. Det vil jeg kalle en mer tradisjonell feminin fortelling, der praktisk omsorgsinvolving inngår som hovedelement.

Didrik: Nei det med ungene er det som gjør at jeg kan overskride min egen isolasjon eller min egen selvopptatthet og navlebeskuende perspektiv på verden som jeg tror man lett får hvis man er alene.

[...]

I: Fordi du ser behovet hos barna til å bli sett sjølv?

Didrik: Ja fordi det er så tvingende, ikke sant? En speunge som ligger full av bæsje, den er jo så, der er det jo bare å skride til verket. Og i utgangspunktet så er det jo en triviell handling, men hvis du ser på den så er det jo nettopp det at de handlingene du gjør i de sammenhengene der ikke er for deg selv. De er for en annen. Jeg har ingen interesse av det egentlig, overhodet ingen. For meg. Men gjennom å måtte forholde meg til det så opplever

---

³⁸ På et kulturelt nivå kan vi finne en rekke slike script og oppskrifter på denne typen mannlighet. Den utspiller seg gjennom ulike arenaer og i forskjellige former. Felles for disse kjønnkulturelle bildene (cowboyen, den ensomme helt, den selvdestruktive, den hedonistiske osv.) er at de kan spores tilbake til mannlige praksiser i ulike patriarkale strukturer (Kimmel 1996). Sentrale trekk er isolasjon, hierarki og konkurranse (se også Backman 2005 og Simonsen 2004).

jeg at jeg overskrider min egen grense i det å, eller snarere kanskje heller legge meg selv bort, jeg forholder meg ikke til meg selv, men til et annet menneske. Dets behov og dets følelser og dets ..., ikke sant, i stedet for mine behov og mine følelser. Så på det punktet der så vil jeg si at ungene har vært utrolig viktig og ser på det som et veldig viktig punkt altså, et veldig viktig ... Jeg har venner som er ugifte gamle innbarka ungarer og ser jo det at det er noe de ikke har fatta. Det er noe de ikke har lært seg, det er noe de ikke har erfart eller hva jeg skal si ... erkjent.

I: En dimensjon.

Didrik: En dimensjon ja, som jeg ser at det har jeg fått gjennom ungene og jeg vil sannsynligvis vært som de [ungkarene] hvis jeg ikke hadde hatt unger. Vært fokusert omkring min egen lyst, mine egne interesser, mitt, mitt, mitt ikke sant. Og det opplever jeg som i lengden; meningsløst.

Didrik beskriver at han er kastet inn i situasjonen med barnet. Slik Didrik forteller det, har han ikke noe grunnleggende ønske om å være far. Men når han er blitt det og står i situasjonen som far aksepterer han at han må velge. Didrik tar inn over seg den ontologiske friheten i sin situasjon og handler ikke i ond tro, for å følge Sartres vokabular (1966). I Didriks tilfelle er den ontologiske friheten sammenfallende med hans konkrete frihet; han og ekskona er enige om delt omsorg. Delt omsorg foreligger som en materiell og praktisk mulighet. Didrik velger barnet, men han er klar på at han kunne valgt annerledes. Han kunne valgt annerledes fordi han er mann. En slik situasjon som ”mann” innebærer aksepten av en svimlende ontologisk frihet – og gjennom det et stort eksistensielt ubehag. Det ubehaget artikulere Didrik. Kanskje kan denne typen valgsituasjon forklare deler av maskulinitetens kynisme og hardhet? Samtidig forteller Didrik at han, i situasjonen med barnet, ikke kunne valgt annerledes. I Didriks historie utgjør barnet en faktisitet som gjør at hans konkrete frihet oppleves som innskrenket gjennom situasjonen som omsorgsgiver. Slik sett kunne han ikke valgt annerledes, selv om han er mann. Slik jeg tolker Didriks fortelling overskrider han seg selv og sin destruktive og isolerende mannlighet gjennom situasjonen som omsorgsgiver.

Didrik: [...] Det er vel det som gir mest mening til livet mitt, det er ungene. Jeg vil vel si det. Det er det som på en måte gir meg muligheten til å overskride meg selv og mine egne lyster; det er ungene først og fremst, som gir den muligheten. Sette seg selv til side og på en måte. Det å få være omsorgsperson i det hele tatt og ta seg av de små hjelpeløse menneskene og

ha ansvaret for dem, på en måte. Det gir mening, ja. Samtidig som jeg har, kunne godt tenke meg å leve uten unger. Jeg har aldri ønsket meg unger jeg.

I Didriks fortelling vokser kjærligheten til barnet frem gjennom omsorgshandlinger og nærhet i tid og sted. Et viktig moment i hans selvforståelse er opplevelsen og følelsen av plikt til å ta seg av barnet. Slik jeg tolker det trekker Didrik her på den klassiske posisjonen som en del fedre har hatt – plikten til å ta seg av – uten selv å være den som styrer eller har barnet som sitt grunnprosjekt (Sartre 1966). Men samlivsbruddet tvinger Didrik ut av et tradisjonelt mannlig hjelpe-til-script og gjør at han overfører pliktetikken også til å gjelde konkrete omsorgshandlinger. Didriks refleksjon over plikten til å ta seg av sitt eget barn tolker jeg som en begrunnelse hentet fra et tradisjonelt forsørgerscript (hvilken mor ville argumentert på den måten!). Slik sett bygger Didrik en bro mellom det tradisjonelle maskuline scriptet for forsørgelse (pliktetikken) til det senmoderne og likestilte scriptet for farskap. Didrik oppfatter at han har en plikt, plikten impliserer en praksis og praksisen setter Didrik i en ny situasjon. Slik sett kan Didriks historie leses som én type genese av én type likestilt farskap. Didrik forteller at det koster ham mye krefter og skaper store psykiske spenninger å være i denne valgsituasjonen; å være situasjonen så bevisst som han er.

Didrik: [...] Men det er tungt å holde oppe, jeg føler at jeg holder hele tilværelsen sammen med mine egne sjelskrefter for det er ikke noe annet, det er ungen da, som gjør at jeg opprettholder en livsform som er kurant.

Didrik forteller at han føler han må velge og at han må gjøre det gang på gang. Han vet det finnes andre script for farsomsorg; han har barn fra tidligere ekteskap han ikke har hatt mye tid sammen med (forsørgermaskuliniteten/den fraværende faren). Han har levd erfaring fra begge disse måter å gjøre farsomsorg på (den fraværende faren og den likestilte faren). Didrik forteller at han kunne leve begge typer liv som far – den som tar et likestilt ansvar og den som trekker seg unna og til sist bare fungerer som en pengeforsørger. Når han ikke gjør det siste, men faktisk har delt omsorg for sønnen sin per i dag begrunner han det med behovet han ser hos sønnen. Det er gjennom samhandlingen med barnet, i omsorgssituasjonen, at Didrik opplever at farsprosjektet hans skapes og får mening.

Didriks valg kan knyttes opp mot virksomme script for farskap i det norske samfunn i dag. På den ene siden den tradisjonelle forsørgerfaren som har en plikt overfor barnet, på den

andre siden det han selv ser som en destruktiv maskulin posisjon der en kan lukke seg inne i seg selv, stenge av relasjoner og flykte fra barna. Det andre og seirende elementet i Didriks fortelling, slik jeg fortolker det, er likevel det feministiske og likestilte scriptet for farskap. I fortellingen om praksis og i fortellingene om følelser er det denne historien som vinner frem, på tross av muligheten for å stikke av, ruse seg og gå til grunne. På spørsmål om hva han ville prioritere hvis han fikk kniven på strupen og måtte velge, forteller Didrik at han ikke ville svikte relasjonen. Jeg tolker det slik at Didrik mener at det er relasjonene som er hans egentlige liv, uten relasjonene blir det meningsløst. Men han kan også tenke seg å leve meningsløst. Å skape mening er krevende. Å leve i forpliktende relasjoner er krevende, slik Didrik ser det. Han har forsøkt begge deler. Didrik velger den krevende livsformen, men samtidig klarer han ikke å leve slik at han ikke utsetter seg for en betydelig helserisiko gjennom sex og dop i det han selv karakteriserer som et meningsløst liv, som han nyter i stunder uten barn.

Barna trenger meg

Alle fedrene i utvalget mente at barna trengte dem som far. Selv de tre fedrene som ikke så ungene sine mente det ville være positivt å ha en relasjon, men av forskjellige grunner hadde de ikke en slik kontakt per i dag. Flere av fedrene sa at de hadde delt omsorg fordi de mente at barna ville savne dem hvis de hadde mindre samvær. Arne forteller at han har mye dårlig samvittighet overfor barna fordi det var han som initierte skilsmissen. Å ha dem mindre enn 50 prosent ville gi ham enda dårligere samvittighet fordi han opplever at barna trenger ham.

Arne: Med 50 prosent? Nei altså jeg hadde ikke klart, tror jeg å hatt mindre samvær da, sånn tivolipappa eller sånn helgepappa eller annenhver onsdag og sånn.

I: Hvorfor det?

Arne: Nei, altså det ... tror jeg hadde savna dem for mye eller opplevd det som for vanskelig og hatt ennå mere dårlig samvittighet enn jeg har.

I: Du ville hatt dårligere samvittighet da?

Arne: Ja, for det er jo klart at de er jo glad i pappaen sin og en ting er mine følelser men jeg ville jo tenkt ekstra mer på dems følelser, at jeg gjorde sånn at de ikke fikk se meg mer enn det, mer enn fire av 14 dager. Så derfor er jeg veldig fornøyd med at vi har delt den omsorgen. Jeg har jo også tenkt at det er jo ikke noe jeg kunne tatt for gitt, så jeg er jo glad for at jeg fikk hun med på det. Det var aldri noe problem så ...

Som flere av fedrene i utvalget forteller Arne at han opplever seg som en viktig person for barna. Arne forteller at han ønsker å ta ansvar for det han føler han har påført barna av smerte ved å skille seg. Gjennom fortellingen om omsorgspraksisen konstituerer Arne seg som en fullverdig forelder og som et ansvarlig voksent subjekt. Slik sett restaurerer Arne seg som en moralsk person etter at han brøt opp fra samlivet. Arne forteller at han har en veldig god mestringsfølelse når han gir omsorg, men han er også klar på at barna gir ham noe tilbake. På spørsmål om hva barna gir ham svarer Arne:

Arne: Nei, det gir meg jo mange ting, de gir meg jo masse omsorg. [...] men det er liksom stygt å si og men de gir meg også dårlig samvittighet. Og det er jo ikke noe negativt sånn sett fra dems side mot meg, men det er mere mine tanker og mine problemer, ikke sant, som gjør at det ... [...] men selvfølgelig ellers så gir de jo meg på en måte alt ... mm ... som pappa ... [stotrer] det vet jo du at når man har barn ... man får jo ... [sterkere stemme] ... de betyr jo alt, ehh ... så de gir meg jo alt, men samtidig gir de meg mye dårlig samvittighet da.

Arnes fortelling om følelser korresponderer godt med hans fortelling om hverdagslivets praksis og er en bred historie om at barna er en grunnleggende konstituerende faktor for å skape mening og sammenheng i livet etter skilsmissen.

Inge er en faglært håndverker på ca. 35 år som har delt omsorg for barna. Han forteller en tilsvarende historie om hvordan barna fikk en helt sentral plass i livet etter skilsmissen. I motsetning til Arne har Inge levd i et mer komplementært kjønnsdelt samliv. Overgangen til å ha aleneansvar for alt med barna når de er hos ham er derfor stort. Skilsmissen kom som et sjokk på Inge. Han beskriver situasjonen, av flere grunner, som det verste som kunne skje og bruddet står for ham som en marerittliknende situasjon som ga ham stor grad av angst og fortvilelse da det skjedde. På spørsmål om hvor lang tid den akutte situasjonen med angst og dyp fortvilelse var, svarer Inge:

I: Men angst og uro har det vært en del av bildet ukene og månedene etterpå?

Inge: Nei, altså jeg har vært så fokusert på barna jeg, hele tiden.

I: Så du jobba deg gjennom det gjennom barna?

Inge: Ja og det var så opplagt at jeg måtte være sterk. Det var ikke noe annet alternativ for meg. Jeg kunne ikke bli noe deprimert eller noen ting. Det var ikke rom for det.

I: Nei, hvorfor ikke det?

Inge: Nei, fordi at barna trengte meg så totalt, at jeg så situasjonen og ... [at jeg] var stødig og var der hele tiden og ... var frisk. Det har gitt meg en masse, masse styrke hele veien.

Inge sier selv at han måtte være sterk og frisk, og at han følte han måtte gjøre sitt ytterste for barna i det han opplevde som en svært krevende situasjon. Den psykiske reaksjonen Inge beskriver håndteres på denne måten gjennom en sterk handlingsorientert mestringspraksis. I Inges fortelling er hele fokuset rettet mot barna og den hverdagslige omsorgen som barna på tre og åtte år trenger. I Inges gjennomgang av det daglige er det praktiske fortellerrommet fylt med spisskompetanse på hverdagslogistikk. Inge har gradvis fått en bedre mestringsfølelse.

Inge: Jeg synes egentlig jeg klarer å fikse det meste, ja. Jeg føler at ... jeg er veldig fokusert på det og da, at jeg skal få det til. Jeg er veldig fokusert på at jeg skal huske alt, jeg vil, jeg vil huske alt. Så stort sett så føler at jeg klarer å få til ting ...

Jeg tolker fedrenes fortellinger om at barna trenger dem som uttrykk for en sterk opplevelse av sammenheng. Gjennom et likestilt script for farsomsorg blir det meningssskapende for fedrene å ta inn over seg den avhengighet som en omsorgsrelasjon kan utgjøre. Samtidig krever omsorgen sitt, av fokus, kontroll og oversikt. Inge kjemper for å få denne kontrollen i hverdagen og forteller en historie om det å bli en bedre far. Å bli bedre er historien om utvikling og fremskritt og om å streve mot et mål han ser som viktig og riktig. En slik fremskrittfortelling kan i seg selv skape ressurser som fremmer mestring og kontroll over en vanskelig situasjon (Lazarus & Folkman 1984). I denne fortellingen inngår det å være tålmodig, til stede og empatisk – kort sagt leve opp til idealene for en god omsorgsperson i en senmoderne foreldre–barn-relasjon.

I: Føler du at du lykkes og at du mestrer det å være far gitt den situasjonen som er?

Inge: Ja, jeg føler egentlig at jeg aldri har vært så god far som jeg er nå. Jeg gjør det, jeg har fått en tålmodighet, og ser mine barn og er til stede for dem. Jeg har på en måte aldri vært så fokusert på dem som jeg er nå, så jeg føler det har gjort meg til en bedre far.

Å ha orden og kontroll på praktiske oppgaver i hjemmet blir en sentral mestringsstrategi for Inge. Han forteller at han ble veldig opptatt av å ha det ryddig og i orden rundt seg. Dette

var oppgaver som mor tidligere hadde hatt. For Inge fungerte vaskingen, ryddingen og logistikken som en hjelp mot den uro og engstelse han følte i en presset situasjon. Å vaske og rydde og ha alt på stell symboliserer en type kontroll, men var også en praktisk løsning på en ny situasjon som krevde sitt. At det nettopp er "hjemmet" som blir arena for å dempe uroen tolker jeg som en erkjennelse og aksept hos Inge om å ta ansvar for barna. Hjemmet og barna glir over i hverandre. En alternativ strategi kunne være å la det flyte. Det gjør ikke Inge. Han finner seg heller ikke en eller annen tilfeldig hobby, idrettsaktivitet, starter med et ungekarsliv eller søker andre arenaer for å dempe det emosjonelle stresset. Han rydder, vasker og har et kontinuerlig fokus på barna.

Inge: Ja sånne ting har jo forandret seg mye siden jeg ble alene, nå er jeg jo veldig opptatt av det. Av å ha det ryddig. Jeg har alltid vært veldig rotete, veldig rotete, men nå er jeg veldig ryddig.

I: Hva tror du det kommer av?

Inge: Jeg ... på en måte er det rett og slett det at jeg ser at det er praktisk veldig bra å ha det ryddig og ordentlig rundt seg.

I: At du finner ting og ...

Inge: ... at jeg finner ting og jeg ser også at det skaper en god stemning i huset, i forhold til barna, det er viktig sånn at det er ordentlig her, jeg føler det er veldig viktig for trivselen, det er for barna, for barna, for barna ...

I: Men det har også smitta over på deg det da?

Inge: Ja nå er det viktig for meg og, men det er litt sånn for å hindre et indre kaos, for har jeg det ryddig rundt meg, så er det, det er så mye, så det hjelper meg på en måte og holde, litt sånn ...

Mange av fedrene begrunner sitt valg av omsorgsmodell med at barna trenger dem som omsorgspersoner, at barna er glad i dem og at de vil savne fedrene så mye at det ikke er bra om det var mindre samvær. Fortellingen om at barna trenger dem skaper fedrene til betydningsfulle personer. Barnet tolkes av fedrene som en kraft utenfor faren selv, som et selvstendig subjekt som har behov for dem, også i det hverdagslige. Delt omsorg eller tilnærmet delt omsorg med på å gjøre dem til likeverdige omsorgspersoner med mor. Slik sett er de menn som har delt omsorg i en unik situasjon ved at de i praksis gjør det samme som kvinner hva gjelder omsorgsansvar og ansvar for hus og hjem. Statistisk sett er det svært få menn i Norge i dag som går inn i en omsorgsrolle der en i praktiske og

følelsesmessige gjøremål er likestilt med mor. Disse fedrenes fortellinger bærer preg av detaljkunnskap om dagens oppgaver, logistisk kompetanse, ansvar for aktiviteter og følelsesmessig tilrettelegging av hverdagen. I den praktiske hverdagen spiller altså barnet en stor rolle i forhold til struktur, aktiviteter, samvær og kontaktnettverk. Det å ha eneomsorg over en lang periode (en uke) innebærer, ifølge disse fedrefortellingene, å gjøre alt av omsorgsoppgaver. En kan ikke be barnet om å vente med å gråte til mor tar over neste uke.

Nærhet og kroppslighet

Det helhetlige og praktiske omsorgsansvaret innebærer, særlig for de fedrene som har ansvaret for små barn, mye kroppslig kontakt. Å spørre etter hva kroppslig kontakt betyr for fedrene har i en del intervjuer vært vanskelig. Jeg tror det er flere grunner til det. En grunn er at kroppslig intimitet og kroppsnære praksiser som kosing, klemming, sitte på fanget og ligge i samme seng for en del fedre var vanskelig å sette ord på fordi de er lite vant til å prate om det. Det virker som få fedre har formulert eller beskrevet eksplisitt den kroppslige følelsen av for eksempel å ligge i samme seng som barnet. Hvilke kroppslige følelser barnet ga i den type situasjoner hadde få av fedrene utviklede fortellinger om, i alle fall fortellinger som jeg kunne få frem i intervjuene. Samtidig virket det som om fedrene skjønte godt hva jeg spurte etter. De fleste ga på en eller annen måte uttrykk for at den kroppslige nærheten til barnet var ekstremt verdifull. Men det virket som de færreste skjønte hvorfor jeg spurte om det sånn helt eksplisitt. Det fremsto som selvfølgelig for mange av fedrene at kroppskontakt er positivt, samtidig var det åpenbart også et pinlig eller ubehagelig tema for en del av fedrene. Noen av fedrene forsøkte å løse problemet med å appellere til at jeg jo selv var far og at jeg skjønte vel hva kroppslig nærhet betydde da. Problemet løste seg litt opp gjennom metodikken med å bruke ulike fortellerrom. Fortellerrommet om dagen igjennom ga meg muligheten til å fokusere spesielt på for eksempel leggeritualet og gå gjennom dette i detalj. Slik ble fortellinger om kroppslig nærhet konstruert i en kontekst som ikke vekket samme type flauhet eller tilbakeholdenhet slik et mer generelt spørsmål om kroppslig nærhet gjorde. Men også her støtte jeg på hindringer fordi noen av fedrene oppfattet det som rart å gå i detalj om hvordan du koser når du legger et barn. Andre var helt med på denne vinklingen av spørsmålet og redegjorde i detalj.

Etter hvert som jeg fikk disse erfaringene fra intervjuene fikk jeg også en følelse av at noen av fedrene oppfattet det som at jeg var ute etter å spørre etter seksuelle følelser knyttet til kroppsnær omsorg. Eller sagt på en annen måte: De reserverte seg fra å gå inn på temaet

fordi de var redde for å bli misforstått eller for at de skulle komme til å uttrykke seg slik at jeg ville oppfatte den kroppslige følelsen de beskrev som seksuell. Jeg tror derfor en del reserverte seg fra å legge ut om hvordan de synes det er å være helt nær barnet og oppleve kroppslig hengivenhet fra barnet. Men den type følelser kommuniseres allikevel indirekte, og bekreftes gjennom fedrenes fortelling om praksis. Slik sett vil jeg fremholde at det empiriske funnet entydig var at fedrene satte stor pris på den kroppslighet som omsorgsrelasjonen til barnet innebar. Dette er følelser vi vet er en del av det å være en nær omsorgsperson til et barn (Ruddick 1989). Men fortellingene er altså lite artikulert hos fedrene. Jeg vil i det følgende vise noen intervjusekvenser hvor dette er tema. Den første er et eksempel på at min ”pressing” i intervjusituasjonen blir litt avvist. Det kan være vanskelig for informanten å skjønne hva slags samtale dette er. Han trekker seg. Bernt er 36 år og er utdannet ingeniør og jobber med administrasjon i en privat bedrift.

I: Men når han sitter sånn tett inntil deg, så føler du at det er viktig for ham, han kryper inn til deg mer og mer eller?

Bernt: Ja, ja.

I: Hvis du tilfeldigvis setter deg litt unna så kommer han etter da?

Bernt: Jeg pleier ikke å gjøre det.

I: Nei, jeg skjønner at du ikke pleier å gjøre det, men hvis det tilfeldigvis skulle skje.

Bernt: Så følger han etter.

I: Så du opplever på en måte at han følger kroppen din tett?

Bernt: Det er han som kommer, altså det er ikke jeg som løfter opp, det er han som kommer og setter seg, det vil si, noen ganger så løfter jeg opp men det er etter invitt.

I en senere sekvens kommer Bernt inn på en annen kroppslig og identitetsbekreftende situasjon fra henting i barnehagen. Her virker det som om hans fortelling er kommet på et annet spor og han utbroderer mer positive sider ved klemmingen og kroppslig nærhet. Den situasjonen han nå beskriver setter ikke i gang noe forsvarsverk.

Bernt: Så sånn sett er det alltid klem i barnehagen når jeg kommer og man kaster seg rundt halsen og ...

I: Hva slags følelse gir det deg da når han kommer løpende og kaster seg rundt halsen på deg?

Bernt: Herlig følelse!

I: Ja, det er det. Kan du beskrive den?

Bernt: Bare ... det gir veldig mye ... der jo en ubeskrivelig glede når du ser at du kommer i barnehagen, du ser ansiktet, du viser at man avslutter leken og kommer stormende mot deg. Og det til tross for at han nå er seks år og egentlig er størst i barnehagen. Snart førskolebarn, det er ikke så lenge før det blir ikke så tøft. Så jeg bare nyter det.

Inge forteller helt uproblematisk om kroppslig nærhet. Inge er en faglært håndverker på ca. 35 år som har delt omsorg for barna. Under intervjuet virker han ikke bekymret eller stusser over spørsmålsstillingen og tematikken, men som det fremgår av sitatet, understreker Inge at når det gjelder datteren så er det hun som setter grensene. Hun er da også noe eldre enn broren. Her svarer han på hva han synes at kosing og nærhet betyr:

Inge: Det er en utrolig god følelse. Han er jo veldig sånn kjælen og da.

I: Og du svarer stort sett på alle hans ... hvis han vil klemme så klemmer du?

Inge: Vi to er jo liksom litt like sånn da. Mens hun er mer, hun må ta initiativet selv da. Hun kan være veldig tett ... men totalt en veldig god følelse [...]. Det er en utrolig god følelse, særlig fordi han er så veldig sånn omfavnende og kjærlig. Ja, det er utrolig viktig for meg.

De av fedrene som i motsetning til Inge ikke lager slike fortellinger om kroppslig nærhet, går glipp av en viktig ressurs. En slik språkliggjøring vil i mange tilfeller være en eksternalisering der faren kan utvikle følelser, kjenne på dem og fastsette dem slik at følelsene får en mer konkret form. Relasjonen mellom følelser og språk er slik sett ikke et identitetsforhold der ordet/språkliggjøringen speiler tanken eller følelsen, men det Østerberg kaller et forhold av indre overskridelse (Østerberg 1982). Med det mener han at ordene vi bruker forandres ved ny erfaring og følelsene ordene skal uttrykke endres gjennom språkliggjøringen. Dette er prosessen av en foranderlighetens logikk og begrepet om det ubestemt mulige blir forståelig som "[...] noe nytt som ikke kan tilbakeføres til en gjentakelse av fortiden, men som heller ikke er noe fullstendig annet enn den." (Østerberg 1982:72). Når ordene ikke bare repliserer følelsene, men gjennom språkliggjøringen overskrider følelsene er talehandlingen også blitt en produsent av kultur. Det er fordi ordene inngår i et sosialt system av allmenne uttrykk i samfunnet. Fedrene bruker ordene i sin spesifikke situasjon som skilt far og med sin levde erfaring. Slik uttrykker de noe unikt og nytt. Samtidig er uttrykket allment og dermed også meningsbærende. Denne prosessen av språklig artikulering av følelser er en ressurs for fedrene fordi den genererer mening. Den er

skapende og gjør fedrene forståelige for seg selv. Den språklige eksternaliseringen produserer et kulturelt reservoar som kan romme og ta vare på gode følelser av å være kroppslig nær barnet. At så få av fedrene jeg intervjuer kan språkliggjøre disse følelsene, også i en intervjukontekst, kan i dette lys fortolkes som en uutnyttet ressurs for å skape mening og sammenheng i deres liv.

Å gjenskape seg selv i omsorgen

En del av det å gi omsorg er å føre et annet menneske inn i en kultur (Ruddick 1989, Bratterud, Emilisen & Lillemyr 2006). For å gjøre det må en skape rom og aktiviteter for barnet og presentere forskjellige alternativer slik at barnet kan få interesse av og lære seg å sette pris på ting. I denne kontinuerlig pågående prosessen forteller mange av fedrene jeg intervjuet at de henter og gjensker aktiviteter, stemninger og ting fra sin egen barndom og sitt eget liv som de oppfatter som positivt. For mange av fedrene reaktiverer omsorgssituasjoner følelser de fikk som barn når de mottok omsorg. Mange av fedrene forteller at det representerer noe positivt. For Gudmund er identitetsfølelsen knyttet til lokalsamfunnet viktig. Han kjenner alle fiskevann og gode bålplasser i skogen rundt bygda han kommer fra. Den gode følelsen og sterke bevisstheten av kontinuitet knyttet til familie, tradisjon og hans arbeiderklassetilørighet er noe han ønsker å overføre til sønnen. Omsorgen blir slik et videreføringsprosjekt av det han setter pris på fra sitt eget liv, og skaper en stor grad av opplevelse av sammenheng for Gudmund. Stoltheten over seg selv og troen på sitt eget livsprosjekt styrkes gjennom posisjonen han har som far, formidler og veileder.

Gudmund: [...] Så er jeg så heldig at jeg har finni røttane mine, at jeg veit hvor jeg kommer fra, at jeg liker meg her og føler meg hjemme her og ...

Reidar har gode minner fra sin egen oppvekst og er helt bevisst på at han vil gjenskape aktiviteter og stemninger fra sin egen barndom gjennom omsorgen for barna. Aktivitetene styrker også hans egen livskvalitet fordi det vekker gode følelser og minner i ham selv.

Reidar: [...] Jeg syns at – at det med – Ja – og jeg vet jo også sjøl at ... av oss to foreldrene så er det nok jeg som er flinkest til å lage mat og flinkest til å – til å ... stelle det i stand hyggelig rundt måltider, på en måte. Og jeg har – jeg har med meg en sånn greie fra oppveksten sjøl om at – ja, når det er helg og søndag så skal det være søndagsmiddag, og

da er det – lager man litt mer, og da lager man dessert, og da spiser man på stua og gjør litt sånn utav det.

Reidar forteller at det å oppleve noe felles med barna er viktig for ham. Og mange av aktivitetene han forteller om har røtter i egen barndom og den omsorgen han selv opplevde som god og meningsfylt. Å gi barna omsorg gjennom disse rutinene er derfor å gi seg selv omsorg.

Reidar: Ja, det faste ritualet vi har da på ettermiddagen og kvelden, det er jo da at det er noe som heter kaketid. [...]. Og det er det nok bare hos pappa. Men det er – der er jeg veldig – det er noe jeg har fått med meg hjemmefra, det også, altså – det var ettermiddagskaffe og gjerne noe kake eller et eller annet også.

Av mer tradisjonelle mannlige aktiviteter forteller Reidar at han har fulgt opp både skogsturer og det å gå i svømmehallen. Han knytter det selv til gode barndomsminner og at det er aktiviteter han selv setter pris på i dag.

Reidar: Vi var to brødre, og gikk på badet hver lørdag, og kom hjem til ferske boller og sånne ting.

Å gjenskape gode følelser gjennom omsorgen for egne barn kan skje mer eller mindre bevisst. Espen har laget et leggeritualet der sønnen ligger tett inntil ham mens han forteller en historie. Et annet sted i intervjuet spør jeg om hva slags forhold han hadde til sin egen far. Han forteller at et godt minne om faren var å ligge tett sammen under et ullpledd. Nå er jo ikke kroppslig nærhet noe spesielt i en omsorgsrelasjon, men situasjonen med kropp imot kropp med egen far fremheves og italesettes som noe positivt, og som Espen vil videreføre til sin egen sønn.

Espen: [...] For jeg husker ofte min far hvilte middag og [jeg] kom ofte og la meg inn til ham under teppet for eksempel. Det synes jeg var kos og det syntes han tydeligvis og da. Mens min bror gjorde aldri det. Så jeg hadde en del kroppskontakt med ham, jeg tvilte aldri på at han var glad i meg selv om han slo. Det sa han også at han var.

Som det fremgår av sitatet ble Espen også slått som barn, men han understreker at det ikke var en type uberegnelig vold fra farens side, men avstraffelse for å ha gjort noe galt. Han forteller at han ikke hadde en voldelig far, men sier at det var feil av faren å slå, og at han aldri gjør det selv for å straffe sin sønn.

Alkohol, rytme og struktur

Tre av fedrene forteller at de har et avhengighetsforhold til alkohol og/eller andre rusmidler. Flere av de andre fedrene forteller om høyt alkoholinntak i stressede situasjoner. En siste gruppe av fedrene sier at de kutter ut alkohol eller er svært forsiktige når de føler seg psykisk stresset. De begrunner det med at de føler at de mister kontroll og opplever nervøse plager i forbindelse med alkoholbruk.

Av de som selv beskriver sitt forhold til alkohol i et avhengighetsforhold forteller alle at barna regulerer inntaket av rusmidler. Espen er utdannet tekniker, og har den 6 år gamle sønnen ca. 40 prosent av tiden. Espen beskriver savnet etter sønnen som tungt den tiden han ikke har ham. Han føler sorg over det tapte forholdet og at samlivet gikk i knas, og forteller at han tidligere brukte alkohol for å døyve sorgen. Espen forteller at han alltid har drukket ganske mye, men mener selv at det ikke har hatt så store negative innvirkninger på livet hans generelt. Han forteller at han er tatt i fyllekjøring noen ganger, men at han aldri har mista jobben på grunn av alkoholbruk. Sønnen spiller en helt sentral rolle i livet til Espen. Barnet var etterlenget, og har blitt det punktet mye dreier seg rundt, enten det er aktiviteter eller følelser. Espen forteller at han regulerer alkoholbruken etter om han har sønnen eller ikke. Særlig var det tilfelle da han var arbeidsløs i de første årene etter skilsmissen, og i perioder var deprimert.

Espen: [...] Han holder meg oppe. Og ikke minst når jeg gikk ledig de to årene, det var mye han som holdt meg oppe. Fordi at når han var hos meg så kunne jeg ikke være deppa på en måte da, måtte prøve å stramme meg opp. Prøve å gjøre de samme tingene vi hadde gjort før så han merket minst mulig. Altså, han var jo klar over at jeg ikke hadde jobb men han var ikke klar over at jeg var deppa. Merka det kanskje litt, men jeg prøvde jo å bevare maska så godt jeg kunne. Hadde jeg ikke hatt han så hadde jeg nok gått mer på flaska, det er helt sikkert.

Simen har en tilsvarende fortelling om regulering av bruk av rusmidler når han har barnet sitt. Han har samvær annenhver helg. Simen bruker narkotiske stoffer og har gjort det i over 30 år. Han har et barn fra et tidligere ekteskap som han ikke har hatt kontakt med på mange år. I tillegg har han en datter på åtte år som han har samvær med annenhver helg. Simen har flyttet mye. Han har i lange perioder levd på sosialtrygd og har tidligere tilhørt et gjengmiljø.

I: Nei. Så det – men bruker du noe når – de helgene du har jentungen eller?

Simen: Da gjør jeg ikke det.

I: Helt bankers?

Simen: Nei, det hender jeg røyker en liten bønne når hun har lagt seg. Men ikke tyngre [stoffer].

I: Nei.

Simen: Altså jeg har brukt stoff i over 30 år, jeg ... Så jeg synes jeg fungerer godt, selv om – Jeg jobber og alt mulig, så –

Når jeg spør ham mer direkte om hva han tenker datterens tilstedeværelse betyr og hvordan det regulerer stoffmisbruket hans svarer Simen på en dobbel måte. Han både vil og vil ikke at noen skal regulere hans tilgang til og bruk av stoff.

I: Nei. Du sier at du ikke bruker stoff – [de helgene hun er der].

Simen: Nei – altså –

I: Da regulerer hun jo litt der.

Simen: Jo, det kan du godt – det kan du godt si. Men – men der regulerer jeg det mer sjølv.

I: Ja.

Simen: Altså ... jeg ønsker ikke det sjøl, i hennes nærvær –

I: Nei, det er det jeg mener – da mener jeg at hun på en måte – Jeg skjønner at hun ikke sier noe – hun vet ikke om det. Men at du regulerer fordi hun er der.

Simen: Ja.

I: Er det sånn å forstå?

Simen: Ja, men jeg ønsker jo det.

I: Ja, ja. Det skjønner jeg. At du vil det.

Simen: Så det er jo ikke noe hun ber om.

I: Nei, jeg skjønner –

Simen: Det er noe jeg ber om sjøl – eller ønsker sjøl.

Sitatet ovenfor er typisk for Simens retoriske stil i intervjusituasjonen. Hans fortellinger bærer preg av å være konstruert med den bakgrunn at han er i en marginal posisjon som far og mann. Simen beskriver seg selv som på siden av storsamfunnets hverdagsliv, og han har vært i miljøer som kan karakteriseres som hypermaskuline. Disse miljøene er preget av at de ikke har noe legitimt innpass i den tradisjonelle og dominerende maskuliniteten, samtidig som den på mange punkter repliserer og forstørrer den tradisjonelle stereotypien om hva det vil si å være mann (Kimmel 2001). Simen vil ikke si at det er datteren som regulerer stoffmisbruket hans i den generelle fortellingen om hva som regulerer det, men i fortellingen om praksis; hvordan han bruker stoff, så sier han at datteren regulerer det. I sitatet ovenfor konfronteres han med dette paradokset og da konstituerer Simen seg som et sterkt jeg. Det er jeg som bestemmer. På tross av denne maskuline unnamanøvreringen og mestringsstrategien tolker jeg Simens fortelling som at det i praksis er datteren som regulerer stoffbruket hans.

En annen og større gruppe av fedrene jeg intervjuet fortalte at de brukte alkohol for å mestre perioder med mye stress. Særlig gjaldt dette tiden rett etter skilsmissem. Reidars forhold til alkohol kan illustrere dette:

Reidar: Neeei – Det kan vel være sånn at ... at man ser at ... alkoholforbruket kan øke i perioder hvor det samla presset på mye sånn i livet blir stort, det ser jeg vel.

I: Ja.

Reidar: At det er en type sjølmedisinering, det skal du ikke se bort ifra.

I: Mmm – Men har du slitt med det?

Reidar: Nei, slitt har jeg vel ikke gjort. Nei.

Senere i intervjuet forteller Reidar at han tyr til alkohol hvis stresset blir for stort. Det er en mulighet som ligger åpen når han mislykkes med grunnleggende prosjekter i livet. Barna karakteriseres som et slikt grunnleggende prosjekt for Reidar:

Reidar: Det har nok vært helt avgjørende det, tror jeg. Altså jeg tror hvis jeg hadde endt opp ... med å ikke skulle ha daglig omsorg for barna mine annenhver uke, så tror jeg nok at

min psykiske helse og tilstand hadde vært veldig mye dårligere. Da tror jeg nok at jeg hadde drukket – drukket tett og jevnt og ... slitt følt med både det ene og det andre.

I: Vil det si at du på en måte har to i deg til å være ganske destruktiv, det da?

Reidar: Nei, egentlig ikke. Jeg har ikke det. Jeg har – Men ... men ... – altså det er noe med at hvis du blir fratatt kanskje det aller viktigste i livet – i ditt voksne liv, som jo barna i hvert fall er for meg – hvis man skulle oppleve det, så tror jeg nok at det ville ha ført til ganske – ganske så stor belastning at jeg kunne ha blitt destruktiv av det, ja.

I intervjuene kunne det være vanskelig å få frem hvor mye enkelte av informantene egentlig drakk og hvor stort problemet var. Å lage fortellinger om at en drikker mindre enn det en i praksis gjør er jo et kjent fenomen innenfor rusmiddelforskningen (Se Pape & Storvoll 2006). Da var det lettere med de tre jeg har klassifisert i gruppen misbrukere, fordi de selv hadde et erkjent forhold til sin rusbruk og kunne verbalisere det.

Den siste ”gruppen” i materialet er de som svarer ganske bevisst at de er forsiktige med alkohol når de opplever emosjonelt stress. Jacob sier at han heller søker vekk fra alkohol når trykket øker, og Finn har nærmest sluttet å drikke etter at han hadde en traumatisk opplevelse da han drakk seg full kort tid etter samlivsbruddet.

Finn: Ikke lenge etter bruddet så var jeg på byen med noen kompiser og dagen derpå ble bare så jævlig – rett og slett – for å si det rett ut. Så jeg drikker lite nå. Tar meg gjerne øl eller vin til maten og går ut og drikker sånn, men mye mer forsiktig fordi at de tankene som kom da, etter den der [turen på byen], det var ikke bra.

Andre sier at de drikker omtrent som før, men at de passer seg for ikke å opptre fulle ute i offentligheten – på byen eller i bygda – fordi de føler at fallet etter skilsmissen har vært hardt nok. De synes det er nedverdiggende når en voksen mann og far fester og herjer rundt offentlig.

En del av de som sier at de er forsiktige og drikker mindre etter at de ble skilt, sier at det oppleves som ubehagelig å miste kontrollen. Vi ser her at ønsket om kontroll er en mestringspraksis som kan sies å fungere positivt i denne sammenheng. I den problemfokuserende og kritiske mannsforskningen er kontroll et nøkkelbegrep for å forstå opprettholdelse av menns makt over kvinner (Kimmel 2001). Da er kontrollen uttrykk for en underliggende maktstrategi som menn bruker for systematisk å restaurere en

demaskulinisert posisjon. Fedrefortellingene om å ikke drikke viser at redselen for å falle og komme ut av kontroll også kan holde menn på plass i konstruktive posisjoner.

Oppsummering

Fedrene forteller om barnas behov som skal dekkes og hvordan kravene i omsorgssituasjonen gir retning og mening. Det kan være gjennom den kroppslige nærheten, å se seg selv som en viktig person for barnet eller fordi omsorgen gir fedrene anledning til kreativt å gjenskape situasjoner de setter pris på fra egen barndom. Fedrene forteller at omsorgen for barna krever planlegging og rytme. Slik struktureres dagene med samvær gjennom for eksempel å besøke venner eller å finne på aktiviteter. Noen fedre forteller også at samværet og ansvaret for barnet regulerer deres alkohol- og rusbruk. Slik jeg tolker mange av fedrefortellingene gir de uttrykk for en opplevelse av mestring og sammenheng. Det vil ikke si at situasjonen som skilt far er uproblematisk, men det er få av fedrene i utvalget som ikke konstruerer meningsfulle fortellinger om sitt forhold til barnet, hva barnet gir dem og som forteller om gode, nære og varme situasjoner.

Men selv om situasjonen med barnet (mat, søvn, rytmer osv.) skaper visse mønstre i omsorgen, er situasjonen prinsipielt sett åpen. Fedrene velger kontinuerlig.³⁹ I valgsituasjonen kan fedrene ta i bruk ulike script for farskap. Scriptene inngår som kjønnskulturelle mulighetsbetingelser og handlingsrepertoarer for å utføre farsomsorg. I dette kapittelet er det særlig scriptet for en likestilt og senmoderne farsomsorg som hentes frem og brukes av fedrene. Det scriptet tilrettelegger og viser til et handlingsrepertoar der far betyr mye for barna, og barna betyr mye for far. Symbolsk og praktisk konstrueres fedrene som viktige. Det nære, kroppslige og gode i det å være sammen med barnet og gi omsorg fremstår i de aller fleste fortellingene som selvforklarende, ureflekterte og som selvfølgelige positive fenomener.

Fedrefortellingene i dette kapittelet har i stor grad dreiet seg om hvordan barnet virker som en bydende aktør i situasjonen. Omsorgen fedrene gir må forholde seg til barnets kropp som situasjon. Flere av fedrefortellingene viser at omsorgsrelasjonen i seg selv skaper et ønske om å gi omsorg. Mening og en opplevelse av sammenheng genereres i situasjonen gjennom

---

³⁹ Når jeg her skriver velger skal det leses på bakgrunn av redegjørelsene for begrepene om valg og situasjon i kapittel 2. Her betones valgets dobbelthet – både som en frihet og som en nødvendighet. Skillet mellom ontologisk frihet og konkret frihet ligger også til grunn for å bruke begrepet "valg".

selve omsorgspraksisen. I omsorgen vil farens levde erfaring som manns kropp utgjøre den andre part. Avleiret og nedfelt i farens levde erfaring som mann ligger vanemessige mønstre knyttet til ulike samfunnskulte script for hvordan menn skal og kan gjøre omsorg.

Når barnet og omsorgssituasjonen blir tillagt så mye mening som mange av fedrefortellingene viser, tilsier det at mye står på spill for mange av fedrene i situasjonen som skilt. Når det å være far og ha samvær oppleves som grunnleggende meningsfylt for de fleste av fedrene blir også bruddene og problemene med samværet påminnelser om en sårbar situasjon. For noen av fedrene blir skiftet mellom det meningsløse og det meningsfulle tematisert. En far forteller for eksempel at han er aktiv og oppsøkende (meningssøkende) når han har barnet, mens han faller helt sammen og blir deprimerert når han er alene. Positive og sterke følelser knyttet til barnet og omsorgssituasjonen gjør at savnet kan bli stort når barnet ikke er der. Særlig gjelder det fedre som har lite samvær og som ser det som urettferdig og meningsløst at de har barnet lite.

Scriptet om den likestilte faren er sterkt fremtredende i fedrenes fortellinger om omsorgen som meningsfull og positiv, men for noen av fedrene beskrives også situasjonen som skilt far som en kamp for å skape mening. Meningen ligger ikke ferdig definert i situasjonen og farsprosjektet er for dem flertydig. De forteller at det koster dem mye krefter og skaper store emosjonelle spenninger å være i en valgsituasjon der de kan velge bort barnet. Den rene forsørgerformen er et slikt script for frakobling og fedrene vet det – enkelte forteller for eksempel at de har valgt det i tidligere forhold.

Dette siste poenget bringer oss over på hvordan ulike script for farsomsorg kommer til syne, brukes og utspiller seg i de ulike fedrefortellingene. Hva skjer i møtet mellom script og situasjon, og hva slags konsekvenser får ulike konstellasjoner for fedrenes livskvalitet? I neste kapittel skal vi se nærmere på tre fortellinger der paradokser, motsetninger og brudd i fortellingen kommer til syne.

Kapittel 9. Paradokser, brudd og motsetninger

Konstruksjon og destruksjon av mening gjennom maskuline script

Mens jeg i forrige kapittel så spesielt etter fortellinger som fremhevet det som bandt hverdagen sammen for fedrene, vil jeg i dette kapittelet fokusere på paradokser, brudd og motsetninger i fedrenes fortellinger. Fortellingene er valgt ut for å vise at den enkelte far i en del tilfeller trekker på ganske inkongruente størrelser i sine historier. Fortellingene utgjør paradokser, de brytes mot hverandre, brekker, kan være vanskelige å sette sammen igjen og i noen tilfeller er de uforenlige. Ved å lese fortellingene i lys av kulturelle script for maskulinitet og farskap vil jeg vise hvordan situasjonen som skilt far kan skape emosjonelt stress.

Paradokser – arbeid, forsørgelse og omsorg

Per er arbeiderklassegutten som vokste opp i en industriby på Østlandet. Han jobbet seg opp som fagarbeider med teknisk fagskole og kursutdanning. Per er i dag montør. Han er skilt to ganger og har til sammen 5 barn. Første kull er voksne, mens andre kull er mellom 8 og 15 år. Per bor i nærheten av barnas mor og har samvær annenhver helg og en dag i uka.

I sin fortelling trekker Per på tradisjonelle mannlige script om forsørgelse. Han jobber mye og i firmaet jobbes det mye overtid. For Per er det å jobbe mye en naturlig følge av den posisjon han har som forsørger. Hans ansvar for økonomien er dypt kjønnet, ved at hans jobbposisjon og forsørgerplikt er eksplisitt knyttet til ham som mann. Hans tidligere samboer jobbet ikke ute. I Pers fortelling er det fordi han er mann at han forsørger en (to) familie(r). For Per er derfor det å jobbe mye mannlige.

Per forteller at han har utdannet seg kort og yrkesrettet, og har jobbet i samme bedrift i over 30 år. Bakgrunnen hans er preget av materiell usikkerhet, frykt for sosial misere og regelrett kamp for å skaffe seg et utkomme. Pers fortelling om arbeidet kan leses som mestringspraksiser som utspiller seg med bakgrunn i frykt for nederlag og det å stå på bar bakke. Arbeidsetosen som Per forteller om kan forstås som et slags grunnscript for den skikkelige forsørgeren. Gjennom den kjønnsdelte arbeidsdelingen ser Per det som sin oppgave å skaffe til veie det familien trenger av mat og klær, husvære og penger til fritidsaktiviteter og ferier. Det er de facto hans ansvar. I Pers fortelling blir prioriteringer knyttet til arbeidet stående som selvforklarende og tilstrekkelige utsagn. Samtidig slår han

inn kiler i fortellingen der han selv stiller spørsmål ved sitt eget forhold til forsørgelsen og barna: *Det er en feil med meg og det er at jeg jobber mye.* Gjennom fallet og i refleksjonen rundt skilsmisene har Per utviklet et kritisk forhold til det store overtidsvolumet han har hatt, men samtidig fortsetter han å satse på å arbeide mye. Det sitter i kroppen og det sitter som en grunnleggende tankeramme for hvordan Per ser på seg selv i verden (Bourdieu 1984, Lilleaas & Widerberg 2001). Selv for sine voksne barn fra første ekteskap, som nå har det bra og der den ene også sitter godt i det økonomisk, påtar Per seg et eventuelt fremtidig forsørgeransvar. Han forteller at han fremdeles legger av penger til dem hvis det skulle skje noe med dem. Det som kan skje i Pers fortelling er at de kan bli skilt. Per er i beredskap (Lilleaas 2007) for å skulle ordne opp i barnas eventuelle økonomiske problemer ved en skilsmisse.

Per: Men du kan si – de to eldste har klart seg utrolig bra, fått seg hver sin samboer, bor for seg sjøl og skal gifte seg, hun på 26, nå i mars måned. Og hun andre bor sammen med en som har greit med kroner, kan du si, og de trives i laget sitt. Så de – så de er jeg liksom mindre bekymra for på det nåværende tidspunkt. Men selvfølgelig har jeg det i bakhodet.

I: Ja, ja.

Per: Jeg har vært skilt to ganger – hva skjer med dem?

I: Ja, du tenker en del på det, ja.

[...]

Per: Og du kan si – hva gjør jeg da? Så jeg legger hele tida – prøver å legge til side sånn som – når jeg har råd til det, sånn at hvis det skulle være noe ute, så kan de i hvert fall få leid seg eller kjøpt seg en leilighet på – Så – Jeg har aldri tatt opp dette som et tema med dem – det har jeg aldri gjort, altså.

I: Men du har lagt litt penger til side –

Per: Ja.

Han forteller om dette i en fortrolig tone. Han har ikke sagt det til døtrene, det er noe bare han selv vet. Fortroligheten kan tolkes som et ønske om ikke å avsløre det ansvaret han her påtar seg. Jeg tolker det som om Per på ett nivå skjønner at hans ansvarsfølelse er irrasjonell. Han forteller jo blant annet at den ene datteren er samboer med en mann med mye penger. Men han gjør det likevel. Han kan ikke la være. Derfor må han snakke lavt om det. Det er som en tilbøyelighet han ikke kan unngå.

Slik jeg leser Pers fortelling fremstår arbeidet dels som noe som lever sitt eget liv. Han lever med denne størrelsen, han kjemper mot den, han bruker den i flukt og fortrenkning og han forteller om den med stolthet og verdighet. Arbeidet er slik sett innskrevet i hans mannlige kropp. Han er arbeidsmann. Hans fortelling om arbeidet rører ved dyptloddende eksistensielle forhold som henger sammen med, men som også viser utover strengt økonomiske forhold i Pers liv. De økonomiske forhold tilsier at Per må jobbe. Han er forsørgeren. Samtidig velger Per jobben som sin smertelindringsstrategi og mestringspraksis og gjør forsørgelsen til noe mye mer enn det han strengt tatt trengte. Dette viser seg, som vi skal se i tekstutsnittet nedenfor, ved at Per forteller om en kronisk maskulin angst for at han ikke skal klare å forsørge de andre. Arbeidet og hans forsørgelse ble det som skulle redde barna da skilsmissen var et faktum. For barnas skyld ville han arbeide steinhardt – skilsmissen skulle ikke gå ut over dem. Arbeidet blir i Pers historie en fortelling om økonomisk overlevelse og kamp, men arbeidet er også en smertelindringsstrategi for å døyve den skyld- og skamfølelse Per har for samlivsbruddet.

Per: [Forteller om sin reaksjon etter den første skilsmissen.] Når hus og hjem og hele dritten gikk ad undas – Jeg var så nede, jeg, så – jeg satt til og med på bussen og hadde rulla meg en røyk når jeg gikk inn på bussen, og satt og røyka denne inne på bussen – og hu kjerringa som satt ved siden av meg, hu lurte på hva – er han gal blitt? Og jeg beklaga i klartekst – jeg sa at jeg hadde så mye å tenke på – for da var det salg av hus, det var liksom ... det økonomiske gikk rett ad undas – Hele livsgrunlaget ble borte. Tapte en mill. kroner – Jeg – Altså det var galskap, den tida – Men ... Den hadde jeg ikke nå [etter andre skilsmisse] – Nå hadde jeg det at jeg – Ungene mine skal i hvert fall ikke lide på grunn av dette.

I: Nei. Det var det du hadde for øyet?

Per: Å jobbe – jobbing for at ungene skulle ha det bra. Og det holdt deg jo der oppe.

I: Ja ... Så du jobba mye overtid da, som du sa?

Per: Ja, for at ungene skulle ha – ha det bra. At de ikke skulle lide noe ... økonomisk, eller at de ... skulle ha mat på bordet hver dag, spise godt og kose oss ... Og det samme er det i dag, kan du si, når at jeg har ungene så ... går de i kjøleskapet: Å, har du det? Da tar vi det – Men det er sånn det skal være!

I: Ja.

Per: Ungene skal gå inn og hente seg noe godt.

Bekymringen for barna, for nytt husvære og for den generelle forsørgelsen gjør at Per arbeider mer og mer. I sin fortelling er Per klar over at han er fanget i et paradoks, men han skaper en virkelighet der begge deler blir sant. Han mener han må jobbe – slik sitsen er i familien, for barnas skyld. Han er nyskilt og livredd et økonomisk kaos. Samtidig er han klar over at alt arbeidet han tar på seg sliter ham ut og gjør ham ute av stand til å ta seg av barna. Han reiser blant annet svært mye som montør. Per brytes mellom disse to maskuline scriptene: forsørgeren versus den som er til stede og gir omsorg (ideen om den likestilte faren). Per trekker på begge de maskuline scriptene for skilte fedre, men de er svært vanskelige å kombinere. Hans mestringspraksis foreskriver mer og mer jobbing for barnas skyld, mens hans posisjon som far i daglig omsorg undermineres av denne type jobbing. De to scriptene kan til slutt ikke kombineres lengre. Per forteller at situasjonen da han var kastet ut av hjemmet, flyttet hjem til sin mor, tok imot barna i hennes hus, bekymret seg for fremtiden og jobbet mer og mer skapte et sterkt emosjonelt stress. Han forteller at trykket ble for stort og han ble overaktiv og ukritisk. Han måtte legge seg inn på psykiatrisk sykehus, og forteller at han for første gang i sitt liv fikk behandling og profesjonell omsorg fra noen. Han sier at han i ettertid ser at han burde hatt tilsvarende hjelp da han ble skilt første gang.

Forsørgelsens kjærlighet

Pers fortelling er sentrert rundt det materielle og det praktiske. Sentralt står hans forhold til mat. Maten er et viktig medium for omsorg (Fürst 1993, Solheim 1998). I Pers fortelling skal det være nok, det skal være rikelig, men det skal ikke kastes eller misbrukes. Per er derfor alltid nøye med å kontrollere hvem av barna som skal komme til middag når han har samvær.

Per: Lært det av foreldrene mine. Nei, så du kan si at da kjøper jeg inn mat, og da sier jeg det at: Hvor mange kommer til middag? Det skal jeg ha rede på. Men da – da har vi mer enn nok mat – det er ikke sånn at jeg handler inn akkurat. Det er mer enn nok. Men jeg skal vite hvem som kommer.

Slik jeg leser hans fortelling er underteksten: vi er ikke fattige selv om jeg en gang var fattig (lærte det av foreldrene mine), men vi er heller ikke som de rike, de som ødsler. I det ligger en respekt for egen klassebakgrunn og et handlingsrepertoar der sløsing ikke hadde noe materielt grunnlag (Bourdieu 1984). Samtidig er det en avstandtagen til de som sløser.

Fordi mat kjøpes for penger blir Pers fortelling om mat ikke bare en realitet men også et symbol på den omsorg og kjærlighet han har for barna sine. Potensialet for sjenerøsitet og kjærlighet ligger i å overskride familiens historiske fattigdom; det skal bugne. Samtidig blir respekt for maten viktig. Pers forhold til mat knyttes både til det maskuline script om forsørgelse, klasse og kjærlighet. En slik tolkning der penger, mat og kjærlighet veves sammen kan kanskje vise oss noe av logikken i den paradoksale situasjon som Per stiller seg i gjennom sitt ukritiske forhold til arbeidet. I Pers fortelling er arbeidet knyttet til pengene, pengene er knyttet til mat og maten er knyttet til omsorg. Eksempelet viser hvor grunnleggende arbeidet er i Pers æres- og verdighetsprosjekt. Da blir det også mer forståelig at det er arbeidet og forsørgelsen som blir den virksomheten i Pers liv som blir pervertert. Fordi arbeidet er det sentrale og viktige i Pers liv er det også det som det er noe vits i å pervertere. Det er der det står noe på spill. I den forstand henger hans syn på forsørgelsen sammen med forsørgelsens grunnleggende plass i hans liv som mann og som en far som skal gi omsorg.

Reparasjon

Etter samlivsbruddet flytter Per inn hos sin mor. Her får han sporadisk besøk av barna sine. Det fungerer dårlig. Per er skamfull over fallet og for en som alltid har klart seg selv oppleves det som nedverdiggende å måtte flytte ”hjem” til mor.

Per: Og når jeg – når jeg kjøpte meg den leiligheten, så fikk jeg en plattform. Og da kom jo det at herregud, nå kan jeg ha ungene uten å spørre mora mi om det passer.

I Pers historie er det å prate og åpne seg følelsesmessig vanskelig. Per forteller at han er oppdratt slik. Han forteller at: *Ingen skal vite noe om meg – altså ingen skulle vite noe.*

Ved å ikke kommunisere de vanskelige tingene med omverdenen får ikke Per noen korreksjon eller avlastning fra omverdenen. Pers historie er preget av at han ikke kommuniserer sine behov og følelser til sine nærmeste. En slik korreksjon kan være vanskelig å ta for mange menn som har klare oppfatninger om seg selv og sin plass. Hadde han for eksempel nevnt for de voksne døtrene fra første ekteskap at han legger av penger til dem, ville han antakelig utsatt seg for motstand. Det tradisjonelle forsørger-scriptet gir slik sett ikke bare mannen ansvar for pengeinntjeningen, men det gir ham også makt i forvaltningen av pengene. Per blir bokstavlig talt egenrådig når han ikke konsulterer døtrene

om det er noe vits i å spare til dem. Men en slik posisjon gjør ham også sårbar. Trykket øker på ham som den mannlige forsørgeren. Det står og faller på han. Per tar på seg et slikt totalt forsørgeransvar. Når det går mot stupet kapsler han seg inn, slik tradisjonen foreskriver. Det er ingen andre å dele ansvaret med. Den tause mannen påtar seg å bære smerten og ansvaret alene. Dette er en tung patriarkalsk tradisjon der makten og ansvaret individualiseres (Sabo & Gordon 1995, Simonsen 2004) Det er også vist i mange forskningsarbeider at denne tradisjonen ikke er rasjonell eller fungerer særlig godt for verken fedrene selv eller omgivelsene (Lilleaas 2007). Når trykket blir stort nok vil de fleste måtte finne veier ut for noe av smerten. Ofte transporteres smerten over på de nærmeste, de som mannen skulle bære byrden for eller vise omsorg for. Det vil si partneren og barna.

Noen måneder etter skilsmissemisjonen legges Per inn på psykiatrisk sykehus. Han forteller at han aldri tidligere har tatt medisiner, vært hos psykolog eller vært innlagt på sykehus. Per forteller at sykehusoppholdet ble hans redning og starten på et reparasjonsarbeid som han nå er midt oppe i. Per forteller at på sykehuset snakket han for første gang. Det var en helt ny mestringspraksis for ham. Han beskriver det som en fantastisk god opplevelse. Å snakke om det som virkelig bekymret ham, å snakke om hvordan han tenker og resonnerer, om hvordan han har det inne i seg, beskrives av Per som en slags åpenbaring. Å få snakke startet en helningsprosess. Han forteller at det skjedde noe kvalitativt nytt gjennom samtalen, noe som tilførte ham nye ressurser. Parallelt med det pågikk en praktisk prosess der sykehusets kuratorer bistod og ga råd nettopp i praktiske pengespørsmål. Men Per forteller at han ikke ville snakke med hvem som helst av de ungdommene som jobbet på sykehuset. Han ville snakke med en godt voksen kvinne som forstod seg på livet, slik han uttrykker det. Jeg tolker det som at fallet skal takles med verdighet. Å snakke med en ungdom krenker Pers verdighet som mann.

Per beskriver oppholdet på psykiatrisk klinikk som et vendepunkt. Han som tidligere var opptatt av at ingen skulle vite noe om ham, insisterer nå på at barna skal besøke ham på sykehuset. Han ønsker åpenhet og får støtte av personalet på å invitere barna til sykehuset. Per forteller at møtet med barna på sykehuset gikk bra, og rapporterer også at barna syntes det var helt greit. Slik sett blir hans historie om sykehusoppholdet en historie om mestring og om å ta ansvar for å se ungene og holde kontakten med dem.

Per: Ja. Ja. Og det var da eksen sa til meg det at – hun ville at jeg skulle si – hun sa til ungene at jeg var på reisejobb, for det var ikke noe unormalt at jeg var på reisejobb.

I: Nei, at du var litt borte, ja.

Per: Men herregud, når at vi har – du kan ikke drive med reisejobb i 3 måneder.

I: Nei, det blir litt lenge da –

Per: Ja. Så jeg anbefalte – jeg snakka med psykologen igjen, og så sa jeg: Kan ikke vi ta et møte sammen med barna mine, så kommer de hit.

I: Ja.

Per: Så får de se rommet mitt, de får se liksom omgivelsene som jeg er i, og så kan jeg fortelle dem at jeg er – jeg er ikke helt frisk akkurat nå, men jeg blir bra.

På tross av en fortelling med bekymring for barna og nederlagsfølelse overfor kolleger, økonomiske vanskeligheter, deklassering og umannliggjøring har Per et optimistisk syn på seg selv og tilværelsen. Han knytter det til ordningen han har med ungene nå, og det at han og barnas mor i den siste tiden har begynt å samarbeide godt. Den yngste sønnen har hatt problemer på skolen og dette har de tatt tak i sammen. Per forteller at han nå er godt fornøyd med å ha samvær annenhver helg. Han bekymrer seg for barna og har mange fortellinger om hvordan de har det fint sammen, at han kan hjelpe til med leksene, følge opp aktiviteter osv. Han forteller nå at han er opptatt av å tilpasse jobben mer etter ungene de helgene han har dem. Han ønsker å ha mer overskudd med ungene, og det mener han kan gå greit siden han kan jobbe masse når han ikke har dem. Per skaper med disse fremtidsoptimistiske tonene en fortelling om mening og sammenheng i det nye livet. I denne fremskrittfortellingen har barna en helt sentral plass.

Per: Ja, få perspektiv – hva som er viktig i livet. Sånn som barna –

I: Ja.

Per: De er jo det nærmeste du har.... Venner kommer og går, men barna – det er jo det – Det er det en skal jobbe for, for at de skal få seg en framtid videre.

I: Ja.

Per: Ja. Og det var det som er viktig.

I tiden før krisen var også familien det viktige, men da var hans relasjon til barna mer indirekte, gjennom pengene og forsørgelsen. Nå står han i mange nye omsorgssituasjoner der han må forholde seg til barna på en mer direkte måte enn tidligere. Han kan ikke flykte

inn i arbeidet slik han gjorde da han var samboer og partneren kunne ta seg av barna. Men også innbakt i fremskrittfortellingen får jobben en plass; *Det* er det en skal jobbe for, for at de skal få seg en fremtid videre. Utsagnet kan tolkes som uttrykk for en ”begge deler”-holdning.

Motsetninger – hjelpe-til-faren

Nils har en lederposisjon i et privat foretak. Han er 46 år, har høy utdanning, bor i en stor by og har sine tre gutter fra onsdag til søndag den ene uka pluss en ettermiddag den andre uka, det vil si i underkant av 40 prosent samvær. Det skjer mye aktiviteter på hverdagen, med kjøring til og fra. På en vanlig dag kommer de hjem halv fem, de spiser middag, og så er det aktiviteter til de er hjemme igjen rundt halv ni. Om morgenen står Nils opp kvart over seks, vekker guttene og lager i stand frokost. Så er det ulike tidspunkter som skal overholdes helt til siste post på programmet som er å levere minstemann i barnehagen. Nils er på jobben kvart over åtte.

Nils forteller at han er en del sliten, men at det går bedre nå. Det er gått over to år siden samlivsbruddet. På fredagskvelden er han spesielt sliten, men han forteller også om en god følelse av at helga er der, at de kan slappe av, se TV og spise noe godt og så sove på lørdag. I helga er det alltid en eller annen aktivitet.

Nils forteller at han vasker klær, lager middag og følger opp skolearbeidet når barna er hos ham. Det var oppgaver Nils ikke hadde hovedansvaret for før samlivsbruddet. Barnas fritidsaktiviteter har vært hans hoveddomene. Det er også noe han følger opp når barna bor hos mor. Nils forteller at han kan trøste og snakke om vanskelige ting med barna. Han føler ikke at det er noe problem, men at han får litt lite kontakt med tiåringen sin. Eldstemann på tolv derimot opplever Nils som åpen. Nils synes det er viktig å ha et åpent hus for guttenes venner som middagsgjester og på overnattingsbesøk. Gjennom hverdagens praksisbeskrivelser går Nils gjennom en rekke omsorgsoppgaver han nå skjutter på egen hånd. Han forteller om et hektisk liv og om det å klare en slitsom hverdag. Som administrerende direktør har han en stressende jobb, og som far til tre gutter i alderen fire til 12 år skjer det mye.

For Nils er skilsmisshistorien om et dramatisk fall. Firmaet gikk konkurs og han skyldte penger. Nils forteller at kona trodde hun ville gå med i det økonomiske dragsuget og hun ba

han umiddelbart om å flytte ut når ”bobla sprakk”. Nils forteller at han opplevde dette som et sjokk.

Nils: Men hun valgte da relativt kjapt å bare – ja, jeg ble jo regelrett kasta ut av huset og måtte bo hos foreldrene mine. Over natta – Da det skjedde sånn, på en måte ...

I: Hva ga henne på en måte ... muligheten ... til å kaste deg ut?

Nils: Ja – På det tidspunktet der så hadde jeg et – var jeg – hadde jeg et enkeltmannsforetak, så det gikk på økonomi. Og hun hadde opparbeida seg en – Altså vi hadde opparbeida oss et høyt forbruksnivå ... på penger. Og det firmaet gikk ikke bra ... Slik at vi fikk store økonomiske problemer, som gjorde at det sprakk. Og da den bobla sprakk så – så ... skjedde det veldig fort.

Nils forteller at fallet skapte et stort emosjonelt stress hos ham. Han flyttet hjem til foreldrene sine og så barna bare noen timer innimellom i de første ukene. Nils oppgir at han ble deprimert og trengte hjelp.

Nils: Jeg var deprimert og gikk på sovemedisin og beroligende – Jeg gikk til psykolog, bodde hos mine foreldre i tre måneder – [...] Men ved juletider – for cirka 2 år siden – Men ... Ja, i mars så fikk jeg da en liten leilighet i – midt i byen, en kjellerleilighet ... som var under bakken og veldig sånn – ja, skikkelig ungersbule [ler litt].

Nils forteller om store kommunikasjonsproblemer med mor, men at han sakte men sikkert har kommet i gjenge igjen. Han fikk avviklet foretningen og startet i jobb som ansatt leder for et foretak. På intervju tidspunktet har Nils utvidet samvær, leier en leilighet han er godt fornøyd med og har fått tilbud om en ny og større jobb i firmaet. Han lever ikke sammen med noen ny partner.

I: [...]. Men hvordan føler du at du har det nå i dag, i forhold til de to årene som har gått?

Nils: I dag har jeg det bedre enn noen gang.

I: Ja. Bedre enn noen gang, ja?

Nils: Ja. Ja, faktisk – bedre enn når jeg var gift, når jeg tenker tilbake. For jeg har jo brukt en viss prosess med psykolog og ... meg sjøl og så –

I: Men du fortsatte med samtalene – og fortsetter kanskje med den nå også, eller?

Nils: Nei, ikke nå. Ikke nå. Det gjør jeg ikke... Men det hjalp, på en måte – Jeg er mye mer reflektert og ... nå, enn – Mer reflektert nå enn noen gang. Og jeg føler vel egentlig at jeg har det veldig – egentlig veldig bra nå.

I: Ja.

Nils: Og mye mer solid for ... framtida nå. Ser vel at det ekteskapet – hadde det vel egentlig ikke så bra allikevel, så – Det er greit – den økonomidelen var det som fikk det til å sprekke, men – men ... vi hadde kanskje slitt – hvis ikke den økonomidelen hadde kommet så hadde vi sikkert vært gift i dag, det tror jeg. Men jeg tror nok ikke vi hadde hatt det så veldig – egentlig. Så det er jeg mye mer klar på nå, hva på en måte ... hva jeg skal se etter eventuelt, hvis jeg får en ny partner og sånn da.

Jeg tolker Nils sine refleksjoner rundt samlivet som sprakk som en ”oppbyggelig” og restaurerende fortelling, en fortelling med forsonende trekk i forhold til alt det som har vært vanskelig for Nils. Fortellingen som Nils bruker her er ikke preget av bitterhet og sinne, men en type ny fortelling av hva ekteskapet hans egentlig var. Hans fortelling om ekteskapets underliggende problemer er med på å reparere de skader han har pådratt seg i fallet. En mann som er gått fallitt, som kastes ut av kona, som flytter hjem til foreldrene og som er så deprimert at han bare kan se ungene noen timer hver gang står i fare for å demaskuliniseres og umannliggjøres. Å stille spørsmål ved hele ekteskapsprosjektet og fortelle om seg selv som sterkere og tryggere nå er ikke bare en fortelling om hvordan Nils opplever seg selv, men også en fortelling som i seg selv styrker opplevelsen av å heles. Det er rimelig å tolke at fortellingen kan ha en slik dobbel funksjon. Nils forteller også at samværet med ungene går bedre. Han synes det er slitsomt og han forteller om en omstilling i og med at han får et helhetlig ansvar når han har dem. Likevel tolker jeg hans fortelling som en historie om mestring. Det fungerer. I tillegg kommer betydningen av den nye jobben han er tiltenkt i firmaet.

Å skifte script for farskap

Nils forteller en historie jeg vil sette inn i en ramme for en–og–en–halv-inntektsfamilien; han forteller at han alltid har jobbet mye, mens kona i perioder jobbet deltid. De har hatt en delvis komplementær arbeidsdeling. Han har spesielt tatt seg av det omsorgsarbeidet som er knyttet til fritidsaktiviteter, og han forteller at han også har gjort ganske mye hjemme, men lite av visse typer oppgaver. Statistisk sett er Nils typisk for en norsk mann anno 2007 (se kap. 3). Etter hvert har han fått på plass en samværsavtale der han er mye sammen med

ungene, i underkant av 40 prosent samvær. Det som så skjer i Nils' fortelling er at mor har bestemt seg for å flytte til en by om lag 70 mil unna. Spørsmålet blir da hvilke mestringsstrategier og mestringspraksiser Nils bruker for å takle den situasjonen. Hennes beslutning berører Nils' forhold til de tre guttene på en radikal måte. Ifølge Nils flytter moren fordi hun har familie i den andre byen og fordi hun synes de blir gående oppå hverandre når de bor i samme by. Nils reagerer negativt på flytteplanene, og forteller at han vil savne barna.

Nils: Og der har jo min kone nå kommet med et forslag om at det blir en gang i måneden og lengre ferier. Det er status.

I: Det er status. Hva syns du om det forslaget da?

Nils: Nei, jeg ser jo det at det – det er ikke lengre ferier jeg trenger.

I: Nei.

Nils: Det er hverdagen jeg trenger. Men jeg vet jo at det lar seg nesten ikke gjøre. Så –

I: Hvorfor trenger du hverdagen?

Nils: Jo, for å følge dem. Altså – hvis jeg skal komme – hvis de skal komme i lengre ferier så blir det ferie, liksom – Jeg trenger på en måte se dem utvikle seg på skolen, leker, følge med på skolen, følge med på aktiviteter, være med på aktiviteter.

I: Ja.

Nils: Det mister jeg jo fullstendig.

I: Ja.

Nils: Så – så jeg syns vel – en gang i måneden er for så vidt det logiske, fordi det er jo begrensa hvor ofte de kan fly. Altså det å dra med fly to ganger i måneden – for eksempel annenhver helg, det blir jo ... rotløst for barna, tror jeg, og samtidig så blir det dyrt.

Av konkrete mestringsstrategier forteller Nils at han vil gjøre noe innenfor de begrensede rammer han får. Han vil følge opp første skoledag, være sammen i ferier og ikke minst ringe hver dag, det har han bestemt seg for. Han har ganske konkrete mestringsstrategier – han vil jobbe mer og han sier han ønsker å finne seg en hobby i tillegg til treningen han driver med.

Nils: Det – den dagen de flytter kommer – gruer jeg meg til ... Og jeg har jo tenkt at – jeg er jo fast bestemt på å være med på første skoledag, følge opp – og snakke med lærerne der oppe og få – sørge for å få sendt – tilsendt nødvendig informasjon underveis.

I: Ja.

Nils: Men jeg – jeg tror jeg kommer til å føle meg ensom – altså det blir tunge ettermiddager og kvelder og helger, på en måte. Altså jeg gruer meg til helgene, å fylle de. Og jobben er liksom – jeg kan jo ikke jobbe i helga heller, så jeg må – jeg må finne – jeg må ... Ja, jeg må – det der må planlegges.

I: Ja. Har du noen spesielle ting du ... tenker på at du skulle fylle tiden med?

Nils: Ja, noe meningsfylt – Jeg liker å trene, og jeg trener en del. Så jeg kommer til å trene en del. Men ... jeg har vel tenkt meg at jeg burde egentlig prøve å finne meg litt sånn hobby

–

I: Ja.

Nils: Jeg har ikke så mye hobby annet enn trening. Men en hobby som er helt annerledes, på en måte, og – og prøve å bli motivert til det. Og bruke tida på det.

Nils er i en foregripelsesfase (Lazarus & Folkman 1984) når han ser for seg ulike mestringsstrategier i forhold til at moren flytter med barna. I denne følelsesmessige bearbeidingen tar han i bruk det vi kan kalle tradisjonelle maskuline script i forhold til å avlede følelsene. Nils sier han har tenkt å jobbe mye for ikke å føle savnet og ensomheten så sterkt. Trening er noe Nils har drevet med hele livet og han har planer om å finne seg en hobby. Mestringsstrategiene til Nils trekker på maskuline script fordi det er handlingsmuligheter som ikke tradisjonelt (eller per i dag) har vært sett som alternativer til omsorg for mødre. Mødre ville finne lite kulturell gjenklang og støtte ved å foreslå de mestringsstrategiene som Nils gjør. Nils sier han aller helst vil ha tilnærmet delt omsorg slik han har i dag. Slik sett forteller han om en stor omsorgsvilje – men blir det flytting så vil han ikke flytte etter, slik flere av de andre fedrene forteller at de har som strategi. Gjennom fallet og fallitten har Nils kommet langt ned – en måte han kom seg opp på var gjennom jobben. Han sier eksplisitt at jobben gjør at han ikke vil flytte fordi han tviler på om han får seg tilsvarende jobb der. Han vil heller ikke forsøke å kjøre en prosess for å få hovedomsorgen, både fordi han tror han vil tape og fordi han ikke ser seg i stand til å klare å ha hovedomsorgen, verken ressursmessig eller tidsmessig.

I: Ja ... Har du vurdert å ... å prøve å få barna til deg isteden?

Nils: Jeg har vurdert det. Men jeg ... føler vel at min situasjon – jobbsituasjonen for meg blir litt vanskelig. Altså jeg vil bli veldig sliten av det, og jeg innser vel det at det ... vil bli problem. Da må jeg endre jobb, da må jeg endre ... vesentlige ting ved hvordan jeg føler livet ...

I: Ja.

Nils: Det jeg tenkte var å flytte etter. Den tanken har – og det er en sterkere tanke. Jeg har slått den fra meg nå, men – fordi jeg tror det er vanskelig for meg å få jobb der oppe. Så håper jeg at de – nå håper jeg at de – jeg håper i det lengste at de blir værende, jeg, her.

I: OK, så det –

Nils: Det håper jeg –

Det er to svært forskjellige historier om omsorg og farskap Nils forholder seg til. Den ene er situasjonen her og nå, hvor han har mye omsorg. Den andre situasjonen er måten han ser for seg at han skal være far når barna flytter. Nils forholder seg til begge situasjonene som legitime, selv om han er imot at mor flytter. Begge historiene finner en type klangbunn i hans retoriske register. Ved å ta i bruk to ganske forskjellige script for farskap mestrer Nils å leve med begge løsningene. Han forteller at han er sterkt imot at hun skal flytte, han synes det er egoistisk og han mener det ikke er til beste for barna. Han vil savne barna. Men Nils aksepterer situasjonen som en del av de script for farskap som eksisterer. Det er noe som kan skje og det foreligger et regelverk og en praksis han da vil måtte forholde seg til. Nils forteller at han ikke vil flytte etter, særlig på grunn av jobben og ikke minst den nye stillingen han er tilbudt i firmaet.

Bruddflater

Lavrans har en sønn på åtte år. Han har en fireårig utdanning og jobber innenfor sosial- og omsorgssektoren. Han har hatt mye omsorgsansvar for barnet sitt og i perioder har han vært hjemmевærende. Det er to år siden samboerforholdet tok slutt. Etter samlivsbruddet delte han og moren omsorgen likt seg imellom, men for ett år siden flyttet moren med sønnen til en by ca. 45 mil unna. I dag har Lavrans og sønnen samvær hver tredje helg – fra torsdag ettermiddag til søndag kveld. Lavrans henter og bringer sønnen i bil i et kjøreopplegg der han og moren treffes på halvveien.

Lavrans forteller at sønnen og omsorgen for ham har vært det helt sentrale prosjektet de siste åtte årene. Lavrans gir sterkt uttrykk for følelsesmessig engasjement når han snakker om sitt forhold til sønnen. Når jeg spør hvilke følelser sønnen vekker i ham sier han:

Lavrans: Hvilket ord skal man bruke da. Du som er far, det vet du alt om. Det må bare oppleves, det er en annen dimensjon det. Jeg opplever det som ro, harmoni, altså en sånn godhet som er helt sånn ubeskrivelig på en måte, som er sånn veldig stor, veldig...

Lavrans forteller at omsorgsansvaret for sønnen har vært og er en ressurs i hans liv. Han uttrykker ikke noen form for bitterhet i forhold til alt omsorgsansvaret han har tatt. Han forteller om det som et privilegium.

Lavrans: Ja, men så var jeg gift med en karrierekvinne, en ekstrem karrierekvinne, så jeg hadde jo omsorgen i hele huset, med mat og klær og sånne ting, så jeg har brukt mye tid med sønnen min og det er fint. Så det er mange bånd som er knyttet der.

Lavrans forteller at han før samlivsbruddet gjorde alle typer omsorg for sønnen. Han forteller om seg selv som både den aktivitetslærende faren (med friluftsliv og sport), men også at han tok ansvar for mat, klær, husvask, legging og det å skape trygghet for barnet. Lavrans' fortelling knytter seg til scriptet for den helhetlige og likestilte farsomsorgen.

Lavrans forteller at han ikke satte seg imot morens flytting. Han lot henne gjøre det. Han kunne ha stoppet det gjennom lovverket. I dag ser han den beslutningen som uttrykk for at han var svak i forholdet, og han angrer. Lavrans sier han følte seg underlegen og redd sin tidligere samboer. Han sier han ikke ville skape konflikter.

Lavrans: [...] Jeg var redd for alt og jeg turde ikke ta opp kampen med henne, men jeg tenkte at – eller den gangen så tenkte jeg at; det er bedre at sønnen har foreldre som kommuniserer og tilsynelatende er venner enn at vi møtes i en rettssal og jeg trumfer igjennom at hun ikke skal få dra [...]. Og det var på en måte ... noen har sagt til meg; ja det var en kjærlighet til din sønn du kunne vise ham da og sånn, men nå, ett år senere er jeg ikke sikker. Gjorde jeg feil? I forhold til å se hvilke smerter jeg har, og min sønn har i forhold til disse tingene.

I dag mener han det var en feil beslutning. Han forteller at sønnen er trist over at far er så langt borte og han opplever sin situasjon som smertefull.

Lavrans: Sist gang ... det som har skjedd mer og mer er at sønnen min er ... i perioder veldig, veldig trist når vi skal – for vi kjører halve veien hver og møtes og bytter da og han gir veldig sterkt uttrykk for at han er ekstremt trist og lei seg og et stort ønske om å være mer sammen med meg, ofte når vi bytter da. Og han sa til mammaen sin sist gang at det er enda vanskeligere når pappa kommer, når jeg skal dra synes han det er enda vanskeligere enn når vi møtes. Det er derfor jeg ikke har vært oftere der oppe men... Prøver – jeg har jo egentlig et ønske om å være med han alltid. Så ehmmm...

Lavrans blir en pendlerfar. Han søker å kombinere denne situasjonen med et likestilt script for farskap. Det blir problematisk for Lavrans fordi kjærligheten er sterkt kroppsliggjort gjennom den tidligere hverdagspraksisen, og savnet blir stort. I Lavrans' historie er relasjonen til sønnen bygget på et likestilt script for farskap, både før og etter samlivsbruddet. Det innebærer en nær og kontinuerlig omsorg. Når moren og sønnen flytter kommer Lavrans i en situasjon der minnene og bildene, rutinene og rytmene med sønnen oppleves som mangler og tap i hverdagen han nå lever. Jeg tolker det sterke psykiske stresset Lavrans beskriver som uttrykk for at han lever i en situasjon der han skal håndtere to uforenlige script for farskap. Ett der han lar sønnen gå, slik det er mulig gjennom et tradisjonelt forsørgerscript. Ett annet, som han bærer i kroppen og i hverdagslivet, et likestilt script for farskap. Slik jeg tolker Lavrans' fortelling er han selv overrasket og i perioder sjokkert over den situasjon han har valgt. Han er overrumplet av de kulturelle mulighetene som de maskuline scriptene ga ham. Samtidig er livet som pendlerfar på mange måter umulig for ham. Det maskuline scriptet som foreskriver en handlingsmulighet der far og sønn kan leve adskilt er helt i utakt med Lavrans' omsorgsprosjekt. Lavrans beskriver dette som uutholdelig og smertefullt og han vet ikke hva han skal gjøre med det. Han gjorde et valg og han angret.

I: Hvordan opplever du det da [situasjonen nå]?

Lavrans: Vanskelig, veldig vanskelig, det er så vanskelig at jeg vurderer å flytte etter ham.

I: Ja, ja vil det være noe problem i forhold til mor eller?

Lavrans: Nei, men jeg lever i et samboerskap nå og hun har tre barn og vi har flyttet inn i mitt tidligere hjem da. Altså barnsdomshjemmet til min sønn, [det] kjøpte vi sammen og bor der nå for å opprettholde sønnens base, altså min sønns base. Trodde vel det var fornuftig og hurt, men savnet til sønnen min er blitt bare vanskeligere og mer og mer uhåndterlig ...

Han beskriver savnet sterk og intenst og i intervjuet knytter han det også mot psykosomatiske plager, overtrening og sinneutbrudd i sin nye familie.

I: Føler du at du nå har psykiske symptomer som er vanskelig å håndtere, føler du deg svimmel eller angstfylt eller urolig eller søvnløs eller sånne type ting?

Lavrans: I perioder, når det tilspisser seg i forhold til det med sønnen min så kan jeg ha en del sånn strålinger i hoftene, nedover i bena, jeg kan ha kløe på en skulder som kommer tilbake og hvis det blir, jeg er ikke søvnløs, jeg flyter heller inn i søvnen, jeg sover mye, jeg sover, jeg går og legger meg, jeg sover. "Da går jeg og legger meg!". Og det er det liksom ingen som kan ta meg for, jeg er trøtt liksom og da kan jeg legge meg. Det tror jeg at jeg gjør litt.

Lavrans forteller at samlivet med eksen var atypisk i forhold til hvem som gjorde hva hjemme. Hun hadde et typisk mannsyrke, jobbet og reiste mye. Han var i et kvinneyrke. Hun gjorde karriere i yrkeslivet og Lavrans var den som var mest sammen med barnet. Lavrans forteller at han følte seg dominert av sin partner. Han opplevde at på tross av at han hadde mye omsorg og tid med sønnen så bestemte moren mye i forhold til hva som var riktig og god omsorg. Han setter det i sammenheng med at han opplevde sin ekskone som dominerende og styrende som person, men Lavrans knytter det også til de kjønnede måter å ordne arbeidsdelingen på som han ser rundt seg. Erfaringen av å bli dominert av sin partner er nedverdiggende og vanskelig for Lavrans. Han opplevde at mye av hans handlekraft forsvant gjennom eksens dominans. Han forteller at det gjorde ham redd og at han følte seg liten. Lavrans' fortelling om å bli dominert er lite beskrevet i faglitteraturen og det foreligger få maskuline script som viser hvordan en slik konstellasjon faktisk kan være. Det å være mann og være dominert er en fortelling som gir lite kulturell gjenklang og som det derfor er vanskelig å skape mening og sammenheng ut av. Dominans og psykisk vold utgjør jo også i seg selv en psykisk belastning, som medfører en nedbygging av selvtillit og subjektivitet (Råkil 2002).

Lavrans forteller at det var ham som til slutt brøt ut av det han opplevde som en destruktiv relasjon. Parallelt med at han brøt ut traff han sin nåværende partner. Lavrans forteller at den nye relasjonen er svært problematisk, både fordi han kontinuerlig vurderer om han må flytte etter sønnen sin, men også fordi han nå utagerer mye sinne og dominans overfor sin nye partner. Lavrans forteller at han har utviklet en aggressiv stil overfor henne. Han synes

dette er høyst problematisk. Aggressiviteten er ikke i tråd med det handlingsrepertoar som forefinnes i det maskuline scriptet til en senmoderne far og mann. Hans aggressive holdning er også vanskelig å forsvare for ham fordi han selv opplevde trakassering og aggresjon fra sin tidligere partner. Han vet hva det vil si å være i den utsatte posisjonen, men klarer likevel ikke å bruke den erfaringen til å stagge seg selv.

Oppsummering

For Per går mannlighet, forsørgeransvar og farsomsorg over i hverandre og blir til én figur. Pers mannlige stolthet og verdighetsprosjekt er knyttet til forsørgelsen. Mat og husvære er både materialiseringer og sterke symboler for dette i Pers fortelling. Den handler om en tydelig og tradisjonell familieorientering i arbeiderklasse miljøet (Gullestad 1984, Skilbrei 2003, Koldre 2006). Men i en forstand er det ikke arbeidet som er i sentrum i Pers fortelling, det er familien. Selv om arbeidet også får en egendynamikk for Per er det ikke arbeidet i seg selv som er prosjektet. Omdreiningpunktet i Pers historie er familien som et kjønnskomentært kollektiv. Derfor er det heller ikke vanskelig for Per å bruke ungene som det viktigste meningsskapende prosjektet etter fallet. Selv om det er arbeidet som skaper Per til mann, far og forsørger er det ikke umannlig for Per å gå inn i den følelsesmessige og nære delen av omsorgen. Han forteller om helgene de har sammen, bekymringen for sønnen som sliter sosialt og andre forhold med en stor grad av innlevelse og selvfølgelighet. Per insisterer på at barna skal besøke ham mens han er innlagt på psykiatrisk avdeling. Han vil ha dem hos seg. Når Per kommer i gjenge igjen har han barna alene og bindes opp i praktisk omsorg annenhver helg. Da kan han ikke jobbe. Men Per forteller også om en avgjørende forutsetning; smerten og det dramatiske i situasjonen gjorde Per åpnere, mer sårbar og mer mottagelig. Han forlot den maskuline strategi om at ingen skal vite noe om meg. En slik hardhet kan tolkes i sammenheng med Pers fortelling om forsørgeransvaret og risikoen ved å vise svakhet som mann i konkurransen med andre menn om arbeidet og pengene. For Per blir fallet et brudd med dette maskuline regime og aksepten av svakhet og smerte muliggjør for ham en bearbeiding og en helingsprosess. For første gang søker han selv hjelp hos andre.

Nils forteller om en delvis komplementær arbeidsdeling før samlivsbruddet. Han jobbet mest ute og hun mest hjemme. Etter samlivsbruddet har Nils i underkant av 40 prosent samvær. Slik jeg tolker Nils' fortelling om livet før og etter samlivsbruddet er han mye involvert som far, men at det er mor som har det meste av ansvaret for barna. Under

intervjuet kommer det frem at mor planlegger å flytte med de tre sønnene om lag 70 mil unna. Nils setter i verk ulike mestringsstrategier for å dempe det psykiske stresset han opplever ved tanken på det som skal skje. Han forteller at han har gitt opp å forsøke å endre situasjonen. Han anser det ikke som realistisk å få mor til å endre mening, og han vil ikke gå for en rettssak der han søker å beholde barna. Når Nils mener at situasjonen ikke lar seg endre søker han mestringsstrategier for å bearbeide situasjonen følelsesmessig slik den er. I den prosessen forsøker Nils å endre sin forståelse og standard for farsomsorg. Fra å ha mye ansvar og omsorg skal Nils nå se for seg, og følelsesmessig bearbeide, at guttene blir mest borte. Nils sklir da over på scriptet for pendlerfaren, som kan kategoriseres som en del av forsørgermaskuliniteten. Pendlerfaren blir veiledende for hva han skal gjøre som far nå. Et nytt sett av handlingsmanualer må og kan tas i bruk. Hva det vil si å være en god far i den situasjonen blir noe annet enn det som gjør Nils til en god far i dag. Ringe, være til stede ved skolestart og avslutninger, ta en uanmeldt og overraskende tur, og ha lengre ferier sammen er ingredienser som Nils nevner i det scriptet han nå girer over til. I forhold til sin egen hverdag uten barna vil han søke å fylle den med nye hobbyer og å trene mer. Noe mer jobbing ser han også for seg. Nils forteller at han synes det er helt feil at de skal flytte og han er lei seg for det, men han vil ikke flytte etter. Han sier at det ikke lar seg kombinere med den nye jobben som er på trappene i firmaet og han er usikker på om han får ny jobb der.

Lavrans' fortelling om arbeidsdeling og praksis før samlivsbruddet kan knyttes til et likestilt script for farsomsorg. Ett år etter samlivsbruddet går Lavrans med på at mor kan flytte med sønnen – ca. 40 mil unna. Det angrer han på i dag. Han forteller om en følelse av ro og kompletthet når sønnen er hos ham. Når han er borte blir savnet og suget etter å være sammen stort. Slik jeg tolker det tar Lavrans i bruk et bredspektret utvalg av script for (fars)omsorg i sin situasjon som skilt. Det skaper problemer når de kræsjer inn i hverandre og brekker av. For Lavrans skaper bruddflatene smerte. Lavrans får problemer med å skifte fra et script til et annet. Gjennom sin levde erfaring, og identifikasjonen med et likestilt script for farsomsorg, forteller Lavrans at han ikke kan viske ut omsorgens bilder, mønstre og praksiser. Følelsene for sønnen er i kroppen og savnet kommer gjennom fraværet av de hverdagslige episodene og situasjonene. I scriptet for forsørgerfaren eksisterer pendlerpappaen som mannskropp. Problemet for Lavrans er at han også har en mannskropp. Scriptet om pendlerpappaen utgjør den sosiale mulighetsbetingelsen for at mor og sønn kan flytte og at Lavrans blir igjen. I forhandlingene med mor fanges Lavrans i essensialiserende

forestillinger om kjønn der han godtar at fordi du er mann(skropp) har du en mulighet til å skifte omsorgsscript uten for store omkostninger. I tillegg forteller Lavrans at han følte seg dominert og under press. I en slik situasjon viskes mye av subjektiviteten ut. Lavrans forteller at han ble usikker og sier han valgte løsningen for å skåne barnet for foreldrekonflikter. Scriptet for pendlerpappaen lå klart til bruk. Det fører ham inn i en følelsesmessig risikosone. Han valgte det og angret.

De tre fortellingene viser at det kan oppstå friksjon mellom fedrenes levde erfaring og den konkrete frihet, eller mangel på sådan, som de opplever i situasjonen. Konkret frihet skiller seg fra en ontologisk frihet ved at den trekker inn det faktum at andre mennesker i situasjonen også har en frihet til å velge. Fedrene må forholde seg til eksens valg og vice versa. Den andres frihet vil kunne begrense din frihet og slik sett må du velge i en konkret situasjon der du må forholde deg til andres valg.

De tre informantene har brukt ulike script for farsomsorg når de beskriver sin omsorgssituasjon (forsørgerfaren, hjelpe-til-faren og den likestilte faren). Så kommer samlivsbruddet og ulike mestringsstrategier og praksiser prøves av fedrene. I den prosessen av valg, nytolkninger og rekontekstualiseringer jobber disse tre fedrene med å skape et meningsfullt og håndterbart grep om relasjonen til barna. I den prosessen oppstår paradokser, brudd og motsetninger i fedrenes fortellinger. Det skaper emosjonelt stress og de problemene fedrene forteller om viser i mange tilfeller tilbake til de innebygde motsetningene som forefinnes innenfor ulike script for farsomsorg og ikke minst i kombinasjonen av disse. I det neste kapitlet skal vi se mer på slike motsetninger som oppstår i situasjonen som skilt far og hva fedrene forteller om stress og uro.

Kapittel 10. Engstelse, uro og emosjonelt stress

Nå er det ikke bare skilte fedre som føler usikkerhet over oppdrageransvaret, engster seg og har bekymringer som foreldre. Mange av fedrenes fortellinger berører en problematikk som er knyttet til foreldreskap generelt, uavhengig av om foreldrene bor sammen eller ikke. Det kan for eksempel være bekymring for om barnet har det bra på skolen eller om de mobbes og skjuler problemer. Men fedrenes opplevelse av emosjonelt stress og engstelse kan øke på grunn av den sosiale og praktiske situasjonen de er i som skilte. Fallet og kampen for å restaurere noe av det som er gått tapt ved å starte på nytt og gjenskape en hverdagslighet preger situasjonen for mange av dem. Uroen fedrene opplever i disse prosessene er ikke entydige, men heller ikke tilfeldig i forhold til kjønn. I dette kapittelet vil jeg vise hvordan kjønn i mange tilfeller er et strukturerende og ordnende prinsipp for hvilke følelsesmessige komplikasjoner mange av fedrene opplever. Fokus er satt på hvordan denne strukturelle ulikheten kommer til uttrykk og gir gjensvar i ulike mestringsstrategier og praksiser som fedrene forteller om.

Engstelse for samværsordningen

Flere av fedrene i undersøkelsen forteller at de har vært, eller er urolige og engstelige for samværsordningen. Graden av uro og engstelse varierer. Hovedbekymringen er knyttet til endringer i samværsavtaler, og noen fedre forteller at de er redde for at mor vil flytte med barna. Enkelte fedre forteller at frykten for endringer i samværsavtalene ikke er fundert på realistiske betraktninger. Inge er for eksempel engstelig for at mor vil ha barna mer, samtidig vet han at hun ikke har mulighet til å vinne frem med et slikt ønske.

I: Men det er ikke fastlagt, sier du, men kan det bli noe annerledes [samværsavtalen]?

Inge: Nei, det kan vel ikke det.

I: Men likevel så er det prat om det eller ...

Inge: Når hun nevner det, jeg vet ikke hvorfor, men det går veldig inn på meg, jeg går og tenker på det mye og ...

I: mmm ... mmmm ... for hun står jo ikke i noen reell posisjon til faktisk å gjennomføre det?

Inge: Nei, jeg skjønner ikke hvordan rettsvesenet skulle fungere da!

Ekskona til Inge er syk og har problemer med å ha barna hos seg. Inge er bekymret for hvordan barna har det hos henne, men han mener at det er viktig at barna er der. Inge forteller at moren ofte sier hun vil ha barna mer. Det gjør ham urolig. Andre fedre forteller at de har følt seg underlegne og maktesløse når skilsmissten stod på som verst og at mor den gang truet med at de skulle få se barna lite. De forteller at det har skapt en usikkerhet i forhold til hva som kan skje. Jacob har for eksempel vært mye sammen med ungene sine etter skilsmissten og har i praksis delt bosted, men har likevel følt det som et gjennomgående problem at de ikke har fått laget en fast avtale. Han føler usikkerhet og at moren misbruker makt når hun truer med at han skal få se barna mindre.

Jacob: [...] Men hele barnesituasjonen var en pine og det følte jeg at ... Hun sa sånne ting som; "Barna er mine! Det er mine unger! Og ikke kom her og tro at du kan", og så videre ... "og gjøre noe som helst". Og det ble et slikt komplisert spill følte jeg, også for å prøve å sikre meg på en måte ... ehmm tilgang til dem. Så hadde vi også grusomme krangler. Ganske ofte egentlig, i forbindelse med overleveringer eller forskjellig felles ting eller ... Til å begynne med var det en slags ordning med at jeg skulle passe barna i hennes leilighet. Og sånne ting som fungerte svært dårlig.

Av de fjorten fedrene som føler en uro over samværsordningen forteller noen at det er stressende også med mindre tidsmessige justeringer av ordningen. Bernt forteller at samværstiden hans uthules, og det ser han som en trussel mot hele hans omsorgsprosjekt på sikt. Simen er i en annen situasjon, han har et fast opplegg med annenhver helg. Han forteller at noen helger ønsker mor å endre på opplegget, det blir forhandlinger og datteren kommer ikke den helga hun skulle vært hos far. Dette er en gjentakende problematikk. Simen tolker det som en ekstremt fiendtlig handling fra mors side. Han forteller at han er sint og bitter og han føler seg degradert. Slik jeg tolker det symboliserer helgesamværet noe mye mer enn en helg sammen med datteren. Samværet er et rituale, og det krenkes og vanhelliges gjennom tilfeldige bytter.

Simen: Jeg har alltid blitt forbanna når det har gått over [tida] – hun er jo – altså de få dagene jeg har sammen med jentungen, at jeg skal måtte ofre de – [...]

I: Hva gjør det med livskvaliteten din?

Simen: Jeg blir jo bitter da. Ja altså, jeg lar ikke dette her bare skli ut – jeg gidder ikke å – jeg glemmer ikke sånn.

I: Nei.

Simen: Det er en viktig ting for meg. Jeg lar – jeg skyver – jeg bare – jeg blåser ikke av det, fordi at det er veldig viktig for meg. Jeg synes ikke det er riktig å bare glemme ting, for det fungerer ikke for meg det.

Simen lever i yttergrensen av et vanlig liv i forhold til arbeid, rusbruk og sosial tilhørighet. Samtidig har han en sterk maskulin identitet gjennom det marginaliserte mannsmiljøet han har vært i og identifiserer seg med. Sitasjonen som skilt far, med samvær annenhver helg og opplevelsen av å være underlagt mors inn- og utfall i planleggingen av samvær, skaper sinne og frustrasjon. Opplevelsen av lite respekt, av å være tilsidesatt og ikke bli tatt hensyn til er gjennomgående. Simen forteller om opplevelser av tap og en stadig trussel om umannlighet i forhold til ”vanlige” markører av maskulinitet knyttet til jobb, hus, hjem og familie. Simen møter den ”vanlige mannligheten” med en type protestmaskulinitet som er delvis hypermaskulin i sine uttrykk. Det er en maskulinitet bygget rundt respekt- og æreskodekser. Gjennom disse sosiale formene gjenreises mannligheten og det distribueres mannlighet til de som tilslutter seg subkulturen. Det kreves sterke maskuline uttrykk for å overgå eller utkonkurrere mainstream-scriptene for mannlighet, og innholdet i slike marginaliserte script for mannlighet griper ofte tilbake til arkaiske og konservative former for mannlighet (Fangen 2003, Connell 2000). Den marginale posisjonen Simen har gjør at endringer og kluss med samværsrutinene oppfattes som fiendtlige handlinger. Det blir et tegn på at han ikke blir tatt på alvor som far og mann. Simens marginale posisjon gjør ham sårbar på tross av de sterke maskuline symbolene han omgir seg med.

Simen har samvær annenhver helg, men bekymring og frustrasjon med samværet og samværsordningen gjelder også for fedre i utvalget som har mye omsorg. Bernt har ca. 40 prosent samvær, men er likevel bekymret for samværsordningen og relasjonen til barna:

Bernt: Men det var veldig sårt å høre datteren min si at jeg har mere lyst til å bo hos mor.

I: Ja, det skjønner jeg.

Bernt: Det må jeg si, den stakk veldig.

I: For det å bare ha annenhver helg; hvordan ser du i det hele tatt på en slik situasjon?

Bernt: Nei, det er et mareritt. Men det er klart at når de kommer i 15,16,17-årsalderen er det slitsomt for dem å skulle flytte annenhver uke, og da skal de bestemme mye mere selv og da er også sitsen en helt annen. Da er det ikke antall timer de sover hos meg som er viktig,

da er det antall timer du kan ha sammen med dem og snakke sammen og da er det kvalitetstid som blir viktig. Nå er det kvantitet, ja det skal være kvalitetstid, men det må også være en del mengder av den for å kunne bygge opp de relasjonene. Og fortsatt bygger vi relasjoner, for jeg har gode relasjoner, men jeg kjenner veldig på at hvis de forsvinner ut nå så er jeg redd at det vil bli veldig vanskelig å kunne trå støttende til under ungdomstida. Kræsjer det mellom meg og barna så er det ikke så veldig mye mere støtte å få, men kræsjer det mellom eksen og barna så er det jo veldig ålreit å kunne ha en annen å snakke med og jo mere jeg leser om det jo mer forståelse får jeg for at farsrollen er kjempeviktig for barnas psykiske helse. Så for meg er det litt å være der jeg har lyst til å være, for jeg har lyst til å være en pappa. Ikke det at de har det dårlig hos eksen, men de har det ikke noe dårligere her. Og de trenger begge to.

Bernt er opptatt av å bygge en relasjon til barna mens de er små. Et godt forhold til barna nå oppfatter han som noe å tære på i vanskeligere tider. Bernt ser for seg at han kan være en støtte for datteren gjennom hele livet, og endringer i samværsordningen oppfattes som en trussel mot dette prosjektet.

I: Men har det vært så ille at du på en måte har følt deg temmelig nedtrykt?

Bernt. Ja, spesielt i forhold til dette med samværet. Det er den saken som virkelig har trykt meg ned. Jeg føler hele tiden at jeg har prøvd å bygge meg opp og så kommer det hver høst nå, ser det ut til; samværsgreia.

I: Gjør det deg også urolig og anspent og nervøs?

Bernt. Ja, det maler, jeg bruker mye energi på å bearbeide det. Det forringer livskvaliteten kjempemye. Å være usikker på om man har samværet med barna.

I: ... bekymra og urolig for det ja ...

Bernt: Nå har det roa seg for nå har vi fått en avtale som skal evalueres til sommeren, men etter sommeren kommer et nytt helvete.

Bernt bruker sterke ord om hva forhandlingene om samværstiden gjør med ham. I en annen sekvens forteller han at han får triste tanker i situasjoner som egentlig er gode.

Bernt: Jeg kjenner veldig angsten. Også sånn at når jeg har henta eller sett dem, at jeg rett og slett har vært lei meg for å se dem fordi at det minner meg på om hva hvis jeg ikke får se dem? Det savnet har egentlig vært grusomt.

I: Sånne tanker om at kanskje jeg ikke får ...

Bernt: Egentlig en veldig rar følelse når pjokken kommer i barnehagen, glad og fornøyd, ser meg, så bare kjenner jeg at. Dette er ikke sikkert jeg opplever så mange ganger til.

I: ... det kan ta slutt?

Bernt: Det kan ta slutt. Og den følelsen har vært veldig lei fordi at jeg føler at jeg viser en sorg når han kommer. Jeg har vært veldig lei meg for å vise sorg når han kommer. For jeg egentlig gleder meg.

I: Men du tenker på det som en litt sånn angstaktig ting, litt sånn irrasjonell på en måte.

Bernt: Irrasjonelt, på en måte, ja.

Bernt bruker et likestilt script for farsomsorg som han styrer etter. I denne situasjonen føler Bernt seg sårbar. Han forteller at samværet med datteren stadig er under press. Han er redd for at hans posisjon og viktighet som far uthules. Mindre justeringer av samværsordningen tolkes som et tegn på det. Det likestilte scriptet for omsorg er fintfølende i forhold til å komme i dialog og nærhetsposisjon til barna. Scriptet gir barna mye makt i forhold til foreldrene, særlig i ungdomstiden (Hennum 2005). Dette er også Bernts poeng: skal han ha mulighet til å følge opp utfordringer i puberteten og støtte datteren i vanskelige tider, mener Bernt at han må legge grunnlaget nå. En følelsesmessig uthulet relasjon kolliderer med det idealet han har for omsorgen for datteren. Bekreftelsen fra datteren blir mindre når hun blir eldre og angsten for å miste kontakten øker hos Bernt. Slik Bernt beskriver sine oppgaver som omsorgsgiver er han avhengig av en høy kvalitet på relasjonen. Uroen i Bernts fortelling bunner i en engstelse for at hele kontakten med datteren kan kollapse. Bernt forteller at han føler seg kompetent til omsorgen. Han problematiserer ikke sitt farskap i forhold til at han er mann, at han har en tradisjonell mannlig utdanning og arbeider i et mannsyrke. Gjennom fortellerrommene om praksis og følelser viser Bernt en innforlivethet med omsorgen i det praktiske hverdagslivet. Smerten Bernt føler i forhold til presset mot omsorgsavtalen er sterkt truende for hele hans konstituering av mening og sammenheng. Når jeg spør ham om det er trist og ensomt å være skilt sier han at; ja det er det, og at han har mange tunge stunder, men den smerten kan han tilskrive en mening. Ekteskapet var ikke så bra det heller, og nå kan han ha omsorg for barna slik han selv synes er riktig. Bernt kan leve med at forholdet gikk i knas og at han mislyktes med prosjektet ekteskap, men han kan ikke leve med at prosjektet "barn" er truet. Den smerte og uro han føler i forhold til det har ingen mening. Små oppspisinger av samværstid undergraver hans familieprosjekt. Prosjektet med barna i stort sett på spill.

På tross av relativt avklarte samværsavtaler opplever Bernt, Jacob og Inges posisjon som far som delvis under press. De forteller om en følelse av å være nummer to som forelder i samtalen på familievernkantoret, at mor tiltar seg en selvfølgelig og dominerende posisjon i diskusjonen om samvær og at samværsavtaler ikke kan hindre mor i å flytte. Jeg tolker fedrenes uro som uttrykk for at de opplever å være i en delvis eller potensiell marginal situasjon som fedre. Da kan selv små feil, problemer eller skjevheter tolkes som tegn på eller fare for en utvikling som kan få svært negative følger sett fra deres synspunkt. Dette skaper grobunn for uro. For noen av fedrene ligger det en reell trussel i situasjonen, for eksempel at mor flytter, for andre er det noe mer ubestemmelig. For Simen blir forhandlinger om samværet knyttet til en sterk følelse av å være degradert som far og mann.

Uro over flytting

Flere av fedrene forteller om flytting som et overhengende problem. For disse er situasjonen likevel ganske forskjellig. Nils er i den situasjon at mor har sagt hun vil flytte langt vekk om noen måneder. Lavrans lever langt fra barnet sitt etter at moren flyttet for ett år siden (se kap. 9). Finn har fått signaler om flytting, mens Magnus forteller at han ikke ser barnet sitt lenger, blant annet fordi mor har flyttet. Espen tematiserer flytting som et problem fordi de ikke har delt omsorg:

I: Men hvis det ble sånn at du bare fikk se han to helger i måneden – hva tenker du om det?

Espen: Nei, det ville jeg synes var forferdelig. Og det er jo noe av det jeg frykter og det er jo derfor jeg hele tiden har villet at vi skal ha delt omsorg. For da [når man har delt omsorg] står det jo i kontrakten at hvis en av partene flytter ut fra skolekretsen så får den som blir, hovedomsorg. Og den andre får da samvær så mye som det er praktisk mulig, opp til 50 prosent. I praksis vil jo ikke det være mulig da hvis en flytter et stykke unna. Hvis hun da hadde flyttet så ville jeg fått hovedomsorgen for han og det hadde jo vært en veldig trygghet for meg å hatt svart på hvitt, men det har jeg jo ikke i dag, så teoretisk kan jo hun flytte til Kirkenes, men hun kan ikke flytte ut av landet. Vi har delt foreldrerett da.

[...]

I: Men hypotetisk; hvordan ville du reagert på det tror du?

Espen: Nei jeg hadde jo reagert forferdelig. Jeg hadde jo gjort alt jeg kunne for å få henne til å ikke gjøre det. Og hadde ikke det gått, og hun hadde flytta, så hadde jeg vel flytta etter.

Espen forteller i dette tekstutsnittet at han er i en følelsesmessig beredskapssituasjon i forhold til mors eventuelle flytting. Han tror ikke det vil skje, men han ønsker seg en garanti for at det ikke skjer. Espen mener han ville fått en slik garanti hvis han og eksen hadde en avtale om delt bosted. Dersom mor flytter har Espen allerede lagt en plan for hvordan han skal løse det. Espen støtter seg på en mestringsstrategi der han foregriper og behandler følelsesmessig det som kan komme. Han har bestemt seg for å flytte etter. Det gir ham en vei ut, hvis det verste skulle skje, det gjør flyttetrukkelsen lettere å leve med og demper uroen.

Jeg tolker Espens fortelling om å flytte etter som et resultat av en samværs historie og et familieprosjekt der barnet er i sentrum. Å flytte utgjør en konkret frihet i Espens forståelse av sin situasjon som far. Han er for tiden arbeidsledig og sier med et skjevt smil at trykka er den samme uavhengig av hvor han bor. Slik sett har Espen noen av de samme grunnbetingelsene som omsorgscriptet for kvinner ble laget ut fra: en relativ løs tilkobling til arbeidslivet, der en som omsorgsgiver (les mor) har gått inn og ut av arbeidslivet ettersom omsorgsbehovet og behovet for arbeidskraft har variert.

Finn forteller også at han ville flyttet etter mor, som en siste utvei. Det kan tolkes som en strategi for å få en slags avklaring på en situasjon av usikkerhet som skaper sterk bekymring hos Finn.

I: Men for å oppsummere litt: du føler deg depriment og sånn men føler du også mye angst og nervøsitet og uro?

Finn: Tungt, ikke angst – det har jeg ikke.

I: Men er tungheten kombinert med mye bekymring og uro for datteren din og alt som skal skje eller?

Finn: Jeg bekymrer meg veldig, det gjør jeg. Hva skjer, jeg vet det at, for tre år sida så snakka ho [barnets mor] om at ho skulle flytte. Det tenker jeg på da at det er kanskje ikke mindre aktuelt nå, de har fått seg en unge.

I: Så det tenker du på, mye eller kommer det i bølger?

Finn: Nei det er i bølger, spesielt når dattera kom her med kart og begynte å lure på om vi skulle flytte dit eller dit.

I: Hva tenkte du da?

Finn: Nei, er det her noe dem holder på med der hjemme, vet hun hvor de skal flytte hen?

I: Du tenker på om det foreligger en plan? Hva vil du gjøre da?

Finn: [Fortvila latter.] Nei det har jeg avklart med meg sjølv, jeg må bare flytte etter.

Finn har et grunnleggende prosjekt knyttet til omsorg for datteren sin. Hans fortelling om tristhet og uro er lett å sette i sammenheng med den oppbrukne relasjonen til datteren, den generelle usikkerheten han føler omkring samværet og bekymringen han føler i forhold til morens planer om å flytte. Dette er gjennomgående elementer i hele Finns historie. Han knytter seg opp til et likestilt script for omsorg. Gjennom omsorgsprosjektet stiller Finn seg åpen for å erkjenne eksistensielle grunnvilkår som avhengighet, sårbarhet og relasjoners skjørhet (Vetlesen 2004). Finn hadde mye alenetid med datteren i en periode på ett år før bruddet. Barnet har vist Finn at hun er avhengig av ham. Finns smerte kan knyttes til tap av kontroll over den relasjonen han opplever som nødvendig og meningsfylt. Hans fortelling er at datteren trenger ham og at han trenger henne. Finns fortelling om seg og barnet skiller seg tydelig fra forsørger-scriptet for farskap, der forholdet far–barn i større grad kan styres rasjonelt og kognitivt og formidles gjennom mor som den primære omsorgspersonen.

I: Jeg forstår deg dit hen at du ønsker mere samvær?

Finn: Jeg ønska! Eh ... jeg var med henne når hun fylte ett år. Da gikk jeg ut i permisjon fra min jobb og jobba halv kveldsstilling og var hjemme med henne da på dagen. Ett helt år. Og det ... knytta meg veldig til henne sånn sett. Så. ... [Gråter].

Den praktiske omsorgsrelasjonen Finn har hatt med datteren viser ham en type avhengighet. Avhengigheten tolkes av Finn som dypt meningsfull. Samtidig vekker også omsorgen en type angst gjennom den avhengigheten og det ansvaret som kommer frem. Det å ta inn over seg en avhengighetsrelasjon, slik Finn har gjort gjennom sin omsorg, åpner opp for en sårbarhet og skaper en utsatthet for et mulig grunnleggende eksistensielt tap. På Finn virker det som at denne smerten/angsten bare kan døyves gjennom å være nær barnet og forholde seg til barnet.

Å ikke se barna etter en krangel/konflikt

Hans forteller at han synes det er tungt å ikke selv kunne bestemme når han kan se barna. Etter samlivsbruddet ble dagene fordelt og ønsket og behovet for å se barna kan ikke alltid tilfredstilles. Særlig tydelig blir denne problematikken når det har vært konflikter mellom Hans og døtrene hans.

Hans: Det har vel med å gjøre at jeg ... på en måte nå ... nå kan jeg ikke se dem når jeg vil og det er begrensa til de dagene [jeg har dem], så jeg synes nok det er tristere nå hvis det skjærer seg og ikke blir så koselig som jeg hadde håpa eller forespeila meg, jeg synes det. Og det tenker jeg på en del etterpå, i de tilfellene hvor det skjer.

Nils er inne på den samme problematikken når han forteller om en krevende morgentimeplan for seg og de tre guttene. Frokost, påkledning, matpakker, sekker som skal pakkes; turdag, pølser, termos og en leveringsrunde med diverse drop-off-tidspunkter krever disiplin. Nils forteller at det hender det blir kjefting og konflikt. Han forteller at det er tungt å ikke skulle få gjort opp når det er lenge til han får se dem igjen.

I: Ja ... Men hvordan syns du at du ... – at du takler det sjøl da? ... Blir det kjefting og sånn, eller? ...

Nils: Ja, jeg hever stemmen og blir litt irritert, ja. Jeg kjenner at ... jeg er ikke noe veldig tålmodig akkurat på det der...

I: Men ... men blir det sånn at du angrer mye på – sitter med en sånn klump i magen når du har kommet på jobben fordi at det skar seg helt og ble ... skikkelig dårlig?

Nils: Ja, et par ganger hvor det har skjært seg skikkelig så har jeg – har jeg hatt litt sånn dårlig samvittighet. Og da har jeg ofte ringt når de kommer fra skolen og hører åssen det er med dem. For da føler jeg at – ja, da – Spesielt når ikke de skal til meg igjen.

Finn synes også det er spesielt vanskelig når omsorgssituasjonen har skåret seg og han skal være borte fra datteren sin i over en uke.

Finn: Så blir man, så får en ikke avslutta den episoden. Går fra ... det kan være å ha vært sint fordi det går ikke riktig fort nok eller. Ja, ting går ikke sånn som jeg har tenkt. Så får jeg ikke avslutta den [negative situasjonen] når jeg kommer i barnehagen etterpå. Likeens hvis hun er lei seg og ikke vil at jeg skal dra og så må jeg dra og så ... det blir det samme, du får ikke avslutta det.

I: Nei, avskjedssituasjonen som ikke ...

Finn: Nei, jeg får ikke kommet tilbake og henta henne og sagt at dette gikk jo greit og sånn.

Det er sårt å ikke få gjort opp og få reparert smertefulle episoder ved ”nytt samvær” før det er gått en uke. Fedrene forteller at følelsen sitter i kroppen. Muligheten til å reparere den

psykiske smerten ved å være sammen og få det ut av verden er ikke der. Å være sammen med barnet er det disse fedrene ser som det som kan hele smerten. Gjennom den prosessen vil det emosjonelle stresset kunne dempes og barnet bekrefte relasjonen gjennom nye omsorgssituasjoner. Igjen skaper omsorgen, tolket av informantene som en type senmoderne omsorgsrelasjon, en dobbelt situasjon mellom far og barn. Omsorgen gir barnet makt fordi fedrene ønsker deres kjærlighet, samtidig er faren avhengig av å gjennomføre praktiske ting som barnet ikke vil. Da blir det noen ganger kjefting og sinne. I situasjonen som skilt kan dette være spesielt problematisk. Fedrene forteller at de ønsker å gjøre opp og slippe å ha konflikten med ungene gående til neste gang de ser hverandre.

Savn

Fedrene har forskjellige samværsmodeller. Det er delt omsorg, annenhver helg, noen midt i mellom, en far ser barnet en gang i måneden og tre fedre har ikke samvær med barna sine på intervjutidspunktet. For alle fedrene er savn artikulert som et viktig tema, men slik jeg leser materialet er det ikke noe entydig mønster der savn varierer systematisk med samvær. Flere av fedrene som har mye samvær beskriver et sterkt savn i sine fortellinger. Både Arne og Inge, som begge har delt omsorg, forteller at de savner barna når de ikke er der. Det går tydelig frem at fedrene har ulike forventninger i forhold til hva de ønsker, aksepterer og forsoner seg med av samværstid. Hvilket script for farskap fedrene bruker gjør at den samme samværstiden kan tolkes svært forskjellig. Både Finn og Gudmund forteller at de har vært hjemmeværende i lengre perioder da barna var små. De oppfatter seg som kompetente fedre. De forteller at de ikke har noen problemer med å gjøre praktiske og følelsesmessige oppgaver knyttet til barnas behov som å trøste, lage mat, vaske klær og få barna til å sove. Begge er arbeiderklassemenn og har per i dag en samværsordning med annenhver helg, Finn noe mer. Finn lever med savnet i dyp sorg og smerte. Gudmund forteller at ordningen ikke er ideell, han ønsker seg mer samvær, men at savnet er til å leve med:

I: Men hvis det er noe som er vanskelig da, i forhold til savnet og ... går du og kjenner på savnet av han en del dager eller har du liksom, er den rytmen som du har grei for følelsene dine?

Gudmund: Den er grei den. Eneste er når han har blitt henta om søndagen, sånn i åttetida, når jeg legger meg da så er du vant til at han ligger der. Da er det liksom rart. Men når mandagen kommer så er det helt greit. For det er ... vane. Det er klart at når du har hatt han hele helga og han tasser rundt så plutselig er han borte, ikke sant?

Gudmund beskriver at savnet er der, det er mentalt og det er kroppslig. Fra det å legge seg sammen med sønnen og se ham sovne, til det å legge seg alene neste kveld er det liksom rart. Men Gudmund er rask med å legge til at når mandagen kommer er det helt greit. Samtidig forteller Gudmund at han ønsker mer samvær. Fire ganger i løpet av intervjuet sier han at han helst ville hatt delt omsorg, men fordi mor bor om lag en time unna går ikke det. Gudmund forteller at de delte foreldrepermisjonen og Gudmund ser ingen problemer med å gjøre alle typer omsorgsoppgaver. I denne delen av Gudmunds fortelling snakker han ut fra et script for den likestilte omsorgsfaren. Samtidig inneholder Gudmunds fortelling tydelige elementer fra scriptet om forsørgerfaren som ikke har så mye tid sammen med barnet sitt. Det kritiske punktet i Gudmunds fortelling er å finne frem til og skape strategier og praksiser som gjør det mulig å forholde seg til disse to farskapsscriptene samtidig. Han står i en dobbelt posisjon i forhold til de to hovedscriptene for farskap, hjelpe-til-faren og den likestilte faren. Han lever i et hjelpe-til-script for farskap gjennom den samværsordningen han har i dag, men han har en levd erfaring fra noe annet gjennom permisjonen og omsorgsansvaret før bruddet. Han ønsker seg mer tid med sønnen sin. Hvordan løser han denne dobbelte posisjonen?

Gudmund forteller om øyeblikk og hendelser sammen med sønnen sin som noe han får i gave. Han tar vare på stundene, på følelsene og minnene.

I: Hva synes du er bra med den ordningen du har nå? Ofte så er det problemer og problemer med å være skilt og pappa, men hva er på en måte bra?

Gudmund: Jo bra er jo det at du har et forhold til sønnen din som er at du har han i hvert fall. Det synes jeg er bra. Og at jeg og eksen samarbeider om det. Hun er også flink til å ta med meg på råd og ringe hvis det er noe, hvis det er møter i barnehagen for eksempel, og sånne ting da. Informere hvis han har slått seg og... [...] Hun inviterer meg når hun feirer gebursdag for han. Så er jeg der og, og hjelper til da ikke sant!

Å hjelpe til blir i Gudmunds fortelling ikke sagt i noen sarkastisk eller ironisk tone for å vise at det å gå til hånd er en lite tilfredsstillende posisjon å ha som far og mann slik annen forskning har funnet hos andre grupper av menn (se Holter & Aarseth 1993). Det er sagt med stolthet. I sin fortelling aksepterer han å være andreforelderen i forhold til samværstid. Han finner sin plass i systemet gjennom hjelpe-til-scriptet for farsomsorg. Gudmund fremhever det positive ved at han blir bedt i bursdagen til sønnen, noe som i andre miljøer er

en selvfølge. Han er fornøyd med at sønnen liker seg hos ham og gleder seg til å komme til ham. I disse meningsoppbyggende fortellingene bruker Gudmund posisjonen som arbeiderklassefare, som tross alt er ganske heldig og som har lykkes temmelig bra. Omstendighetene blir forstått som bra og som positive. Gapet mellom ideal og realitet smalnes.

Gudmund kombinerer et senmoderne script for farskap med et script for maskulinitet der verdighet, ære, skikkelighet, ro og forstand utgjør elementer i et meningsskapende livsprosjekt. Denne kombinasjonen skaper store tilpasnings- og mestringspotensialer. I Gudmunds fortelling er æresscripter vendt til noe positivt – det er en maskulin mestringspraksis som fungerer for ham i hans situasjon. Den mannlige æren brukes her som en mestringsressurs. Gudmund forteller stolt om sin far; at han var en rolig type. Han omtaler også seg selv som rolig. Han lar seg ikke stresse. Han gir uttrykk for at han opplever et egenverd – han er noe i seg selv, som ikke andre kan skalte og valte med. Gudmund forteller fra jobben på fabrikken at han aldri lar seg stresse opp av kjefting fra formenn og ledere. Dette bildet av seg selv som stolt og rolig virker positivt for Gudmund i en urolig og delvis vanskelig situasjon som far. Å rolig tilpasse seg omstendighetene, slik de nå en gang er gitt, er Gudmunds verdighetsfortelling.

En slik tolkning trekker frem tradisjonelle maskuline dyder som en mestringsressurs. Men denne mestringsressursen kan også, som så mange mestringsstrategier, vendes til å bli et problem. Mye av mannsforskningen har nettopp sett menns ære og stolthet som et grunnlag for undertrykkelse og maktbruk (Kimmel 2001). Å være rolig kan tolkes som å være kald, upåvirkelig og uten evne til empati og kommunikasjon (Seidler 2005).

Gudmunds identitetsprosjekt er knyttet til en tilhørighet til stedet og lokalsamfunnet. Han har et sterkt ønske om å føre det videre til gutten sin. Gudmund har en klar bevissthet om at gutten hans skal få et miljø og føle seg hjemme der slekta deres kommer fra. Han er opptatt av sine røtter, av familie og venner, av egen klassetilhørighet og lokalt organisasjonsarbeid. Nettopp dette utgangspunktet skulle tilsi at Gudmund kunne bli fortvilet over at gutten hans ikke skal bo hos ham. Det gjør han ikke. I stedet for å forsøke å endre situasjonen skaper Gudmund nye følelser rundt en situasjon som ikke er ideell. Slik jeg leser Gudmunds historie er den grunnleggende meningskonstituerende for ham, og viser en systematisk opplevelse av sammenheng rundt situasjonen som far. Finns fortelling er strukturert rundt

det tapte og det meningsløse i situasjonen uten barnet, til mangelen og det som er borte. Gudmund derimot snakker om ritualene og aktivitetene som han og sønnen har i helgene. Samværet er kort, men prosjektet er fastsatt: Gudmund skal gi sønnen en tilhørighet og et nettverk i sitt nærmiljø, selv om de treffes sjeldnere enn han ønsker. Også Finn forteller at aktivitetene og omsorgen skaper mening når datteren er hos ham, men når hun er borte er hun ikke der som en positiv representasjon. Hun er der som et tap og en mangel, som en type savn som skaper sorg og uro. Finn tolker ikke sin situasjon inn i et ærefullt maskulint script for farsomsorg. Hans fortelling betoner det marginale.

Sinne

Flere fedre forteller at de blir sinte i omsorgen med barna og at de selv opplever det som vanskelig og ubehagelig etterpå. Intervjuet med Hans kan være illustrativt for den typen fortellinger jeg har fått om sinne.

I: Når du sier krangling, kan du føle at det kommer ut av kontroll på en måte, at du blir så sinna at du tenker i ettertid at dette gikk for langt eller ...

Hans: Ja ... det skjer det. Jeg tenker jo ofte, eller ofte? Innimellom så tenker, jeg tenker jo innimellom at her gikk du ... her blei du for fort sint og her burde du ha tenkt deg om og prøvd en annen variant da. Det gjør jeg. Det gjør jeg.

I: Det gjør vi vel alle.

Hans: Og da angrer du selvfølgelig, men ... jada jeg gjør det. Det er klart at dette går litt på dagsformen min og det, hvor lang strikken er, for å si det sånn. Da ser jeg jo som regel etterpå at her gira du deg opp litt vel mye.

I: Har det vært sånne toppa episoder med håndgemeng med fysiske ...

Hans: Nei det... det har vel egentlig ikke det. Altså jeg har nok tatt tak i både ho minste og ho største, det har jeg gjort og holdt dem for å si det sånn. Men ut over det så klarer vi oss stort sett veldig greit, uten for mye håndgemeng, og det har jo med det å gjøre at blir jeg sint så skjønner dem det ...

I: Så holder det ja.

Hans: Så hever jeg stemmen ordentlig, det bygger seg opp det også, begge to skjønner det og gir seg da. Så sånn sett er det veldig enkle unger å håndtere på den måten der. Den eldste hadde en raseriperiode når ho var en fire-fem år, det har gått over heldigvis, så det er...

Flere av fedrene forteller om sinne på samme måte som Hans: at en blir for sint og at en angrer. Det jeg ikke får fortellinger om er den farstypen som er tyrannisk, styrer med trusler og sinne og som eventuelt mishandler barna.

En del fedre sier klart fra, når jeg spør gjentatte ganger, at de ikke blir særlig sinna. Flere av fedrene forteller om en saklig og kommunikativ stil overfor barna. Det er tydelig at ingen av fedrene ser *den sinte faren* som et akseptabelt script for farsomsorg. Informantenes omsorgsdiskurs er ofte i tråd med en senmoderne barneoppdragelse der samtale og kommunikasjon er sett på som det riktige, ikke kjeft og straff, og i alle fall ikke fysisk vold. Jacob sier at han opplever å ha problemer i forhold til datteren sin på dette området. Han synes han blir alt for sinna på henne og at det kan gnage lenge etterpå. Jacob forteller også om en stor skamfølelse knytta til at han blir så sinna. Han argumenter ikke for eller begrunner eller rettferdiggjør å bli så sint. Han blir omtensksom når han snakker om det og det er tydelig at dette er noe han ikke kan stå for.

I: Hvordan løser du det når du synes du har gått for langt, liksom blåst ut?

Jacob: Ja, sånn sett ja, nei nettopp, det skjer jo av og til og særlig overfor datteren, nei så det er jeg egentlig opptatt av å prøve å snakke om det etterpå, prøve å si ...

[...]

I: Men hender at du blir gående den uka du ikke har barna og ikke fikk ordna opp. Er det noe som kan gnage?

Jacob: Ja det kan det.

Per har den samme forståelsen av slike episoder der han blir for sint, angrer og så er det vanskelig å få gjort opp fordi en som skilt far ikke nødvendigvis kan styre når en skal være sammen neste gang. Kanskje kommer konflikten før en skal skilles.

Per: Og da reagerer en urasjonelt i forhold til – aldri tar tak i dem eller noe sånt, men det blir kanskje mer ... voldsomt, og så sitter du og angrer etterpå.

[...]

I: Det blir – at en blir for sinna, rett og slett?

Per: Ja. Du blir for sinna, og – for ting som du kanskje kan sitte og le av i ettertid. Men det er på grunn av at det liksom er småting som blir lagt på hele tida, og samtidig så har du

dem bare hver 14. dag. Og vi har ingen kommunikasjon imellom de 14 dagene. Ingen. Ingen ting.

Noen sier de kan ta ungen og bære den inn på rommet. Andre sier de bruker stemmen og blir sinna. De forteller at det holder overfor barnet. Men det er få fedre som forteller at sinne kommer ut av kontroll. Det regner jeg som en mangel ved intervjuene jeg har gjennomført. På tross av ganske mange og inngående spørsmål om sinne kommer det frem relativt lite. Dette kan tolkes på mange måter: Kanskje er det slik for noen fedre at fordi de er alene i situasjonen så legger de mer bånd på seg og i stor grad regulerer seg selv. Eller så er det kanskje slik at mange av fedrene forsøker å ikke bli for sinna fordi de er i en posisjon som far der barnet delvis har makt over dem. En annen mulig forklaring er at det for mange fedre er uakseptabelt å bli sint. Det er ikke en del av deres repertoar. Det kan også være at sinne overfor egne barn er et vanskelig tema som hos mange menn vekker anger, ubehag og ønske om minimalisering og fortregning (Isdal 2000). Det jeg får frem om temaet sinne er at de fleste fedrene forteller at de blir sinte, noen synes de blir for sinte, men de færreste forteller om det som et gjennomgående problem for dem.

Alene om ansvaret

Noen fedre forteller at det å være alene om ansvaret kan skape uro. Hans mener det var lettere før samlivsbruddet. Hadde barna en dårlig dag og det var mye krangel og konflikt var det to voksne som kunne støtte hverandre. Han sier det slik:

Jeg merker på meg sjølv at jeg tenker mye mer på de episodene nå enn jeg gjorde før. [...] Ja, altså følelsen av at det har vært mislykka er i hvert fall mye større nå enn det den var før. Hvis det for eksempel er en dag med mye krangling eller ... den er mye større, så jeg har vel ikke trengt å håndtere det på samma måten tidligere, den følelsen, som jeg gjør nå.

For Inge, som i likhet med Hans har hatt delvis hjemmearbeidene kone, er det nye ansvaret han har alene overveldende. Inge forteller at han har lagt om hele livsstilen sin og at hans ansvar gjør ham fokusert og målrettet som far. Andre fedre forteller at de ikke bekymrer seg for hva de skal gjøre som forelder uten støtten fra mor. De fleste fedrene beskriver seg som kompetente, og mange synes de er like bra som mor på mye av omsorgsarbeidet. På spørsmål om de har fått mange nye praktiske og følelsesmessige oppgaver som skilt, svarer mange fedre at de gjorde de fleste av omsorgsoppgavene tidligere også. Selv om en del

fedre forteller at de har gjort mindre enn mor hva gjelder for eksempel tilrettelegging i hjemmet, trøsting, lekser, legging osv. er de fleste fedrene tydelige på at de har erfaring og kompetanse. De er ikke fremmed for denne praksisen selv om de har gjort mindre enn mor. Når fedrene forteller om dette refererer de til at de har vært hjemme med syke barn, at de har tatt en del av permisjonen, at mor reiste en del bort osv. De forteller om en levd erfaring med omsorgen. Dette gjelder særlig de fedrene som har delt omsorg etter skilsmissen, men også de som har hatt en ganske kjønnskomplementær arbeidsdeling før skilsmissen ser seg i stand til å gjøre det meste. Enkelte sier at de måtte legge om fokus for å klare å ta et mer helhetlig ansvar når de fikk barnet alene i perioder. Det gjaldt særlig de som hadde hatt en ganske kjønnskomplementær arbeidsdeling før bruddet. I tillegg forteller noen av fedrene at de synes de mestrer omsorgen bedre enn mor. Bernt sier at en av grunnene til samlivsbruddet var at han syntes det ble slitsomt å oppdra barna på den måten mor ønsket. Han forteller om manglende grensesetting og om ikke å bli hørt i diskusjoner om omsorg, og sier at han synes det er enklere å ha ungene alene.

Vi har tidligere sett at det å gjenopprette det hverdagslige er et uttalt mål for nær sagt alle fedrene. Samtidig strever en del fedre med å sette grenser fordi de ønsker at det skal være vellykket når barna er hos dem. I tillegg er en del fedre engstelige for at barnet vil bo mindre hos dem, og denne frykten fletter seg inn i en mer generell følelse av å være marginalisert som forelder. Reidar forteller at hans eldste sønn har flyttet flere ganger mellom mor og far etter han ble 12 år. Han mener at sønnen har utnyttet det tomrommet som ble til når mor og far ikke klarte å samarbeide tett i forhold til hvor han skulle bo fast da han ble ungdom. Reidar synes det var tungt og stressende å skulle sette grenser for sønnen i og med at han visste at sønnen kunne flytte til mor. Det gjorde da også sønnen etter en sterk grensesettingsepisode. I perioden etter var kontakten brutt mellom far og sønn.

Reidar: Hvilket førte til at jeg hadde – mange sånne tøffe grensesettingssituasjoner med han etter hvert sjøl også ... Hvor han da – ja, hvor det resulterte i – hvor jeg faktisk nekta han å gå ut en lørdag kveld. Hvor han pakka kofferten, holdt jeg på å si, og ... og sa at ja, da får jeg vel flytte til et sted hvor jeg kan akseptere grensene som blir satt. Så dro han til mora si, og hun aksepterte på en måte den måten å gjøre det på da ... Hvilket gjorde at ... da sa jeg veldig klart at sånn kan du ikke holde på. Når du møter – møter grenser og ... veggen hos en av foreldrene, så kan du ikke bare flytte til den andre. Så da sa jeg at – veldig klart til han at gjør du dette nå, på denne måten, så er det ikke aktuelt under noen omstendighet at

du skal flytte tilbake igjen til meg, da måtte jeg være beinhard på det og si at OK, da flytter du til mamma og blir boende der for godt.

I: Ja.

Reidar: Og sånn har det vært siden da.

I: Ja.

Reidar: Vi har et veldig bra forhold nå i dag, men det var ganske tøft.

Som vi ser av tekstutsnittet over kan det å være alene om ansvaret og sette grenser være dramatisk. I dette tilfellet medførte farens omsorg at han ikke fikk se sønnen sin på flere måneder. Sønnen ville ikke besøke faren etter denne episoden. Som skilt står Reidar i en situasjon der barnet aktivt kan spille på at foreldrene ikke klarer å samarbeide og på den usikkerhet og engstelse foreldrene føler i forhold til å miste kontakten med barnet.

Barna som konfliktdempere

Barna er kilde til konflikt og bekymring for mange foreldre (Moxnes & Winge 2000, Skevik & Hyggen 2002, Thuen 2004). På den annen side kan omsorgen for barna virke konfliktdempende. Mange av fedrene sier at de unngår åpne konfrontasjoner når barna er til stede. Det er nærmest gjennomgående i historiene at fedrene sier de vil skåne barna for krangel og kjefting mellom seg og eksen.

Reidar: Ja, det har jeg vel vært opptatt av. Og jeg har vært veldig opptatt av å ikke snakke nedsettende – uansett hvor høyt konfliktnivået mellom oss har vært, så har jeg vært veldig bevisst på å ikke snakke nedsettende om mammaen deres til dem ... Det har jeg ... det kan nok hende at jeg har gjort noen glipper der, og at de har kjent på – barna har kjent på at det har vært konfliktfyllt mellom oss, det har de jo gjort. Det – det merker de jo.

I: Ja ...

Reidar: Det er ikke sånn nå lenger – det er ikke sånn at det er noe høyt konfliktnivå mellom oss og –

I: Nei.

Reidar: De – til jul nå så feira vi faktisk da julaften for første gang sammen også, så alle var med.

Andre fedre sier at det kommer til munnhuggeri og krangel mens barna er til stede, men de understreker at de selv sjelden starter en krangel i en slik situasjon. Det at så mange fedre

forteller at de ikke vil krangle når barna er til stede, tolker jeg som uttrykk for en sterk verdi om at dette ikke er bra for barna. Flere av fedrene forteller at de har sett at barna har det vondt når mor og far krangler. Per forteller for eksempel at datteren hans har vært veldig anspent og engstelig når han og ekskona treffes. Datteren er glad for at foreldrene nå ser ut til å ha funnet en annen tone. Det motiverer Per til å samarbeide videre med mor.

Per: Og etter hvert som vi drev og prata så slapp de seg lenger ned [skuldrene] [...] Og da så jeg liksom at det siste gikk ut av dattera vår, når at en av partene var borte ... så kom hun hjem til mora si og fortalte det at hun syntes det var så koselig at vi hadde kunnet sitte ved siden av hverandre og prate som to normale mennesker, istedenfor at det ble krangling hver gang.

Nils forteller også at krangel med ekskona med barnas tilstedeværelse er en påkjenning, også for ham selv. Han ser at barna lider og synes det er ille at barna skal utsettes for en slik belastning. Nils forteller at han forsøker å dempe konfliktene med ekskona mens barna er til stede.

Nils: En ting som har vært veldig sårt er jo ved levering og henting. Hvor det har vært til tider munnhoggeri mellom meg og min ekskone – under påhør av barna – og det har plaga meg veldig, og det er ikke jeg som har startet det, det er hun som har gjort det. Og det er – det verste jeg vet er når barna hører at vi krangler.

Mange av fedrene forteller at de er forsiktige med å starte en krangel når barna er til stede, men det er vel lite trolig at fedrene starter færre krangler enn mødrene. Utsagnet kan kanskje si oss noe om at fedrene skjønner, føler eller erfarer at slike krangler er feil. Derfor blir det lettere å si at det er mor som stort sett starter kranglene og på den måten eksportere problemet over til den andre.

Barnet uroer og barnet reparerer – en fortelling om dårlig samvittighet

Arne bor i en stor by på Østlandet, har en treårig utdanning etter videregående og jobber innenfor sosialsektoren. Arne har hatt delt omsorg siden samlivsbruddet inntraff og forteller at han ikke kunne tenke seg en annen ordening, både av hensyn til barna og av hensyn til seg selv. Han gir uttrykk for en selvfølgelighet i sin posisjon som far. Arnes fortelling om seg

selv som far knytter jeg opp til et likestilt script for farsomsorg og et senmoderne syn på barnet.

Dårlig samvittighet er et gjennomgående tema for Arne. Han forteller om dårlig samvittighet overfor barna fordi de må bo i to hjem og han plages i mange omsorgssituasjoner fordi han ikke synes han er en god nok far. Arne forteller at han har dårlig samvittighet overfor barna fordi han ofte gjør mange praktiske ting i huset. Han synes ikke han er nær nok bestandig. For eksempel forteller Arne at han oftere burde satt seg ned og sett barne-TV sammen med dem eller sittet mer ned ved bordet mens ungene spiser. Denne valgssituasjonen skaper ambivalens og ubehag for Arne.

Arne: Jeg tar meg liksom i at jeg prøver å være litt sånn effektiv sånn at ... Hvis vi spiser middag så kan det hende at jeg rydder litt på benken samtidig som jeg står sammen med de. Eller hvis det er barne-TV, at jeg da prøver å rydde vekk litt klær. Har tenkt på jeg burde vært mere til stede sammen med dem i settingen da ... men at jeg gjerne skal gjøre to ting samtidig. Være sammen med dem og samtidig gjøre noe praktisk.

Slik jeg tolker Arnes fortelling opplever Arne at friheten i slike typer omsorgssituasjoner, og bevisstheten om at han faktisk kan velge skaper dårlig samvittighet og engstelse. Han stiller spørsmålet om han er en god nok far. Det moralske trykket i situasjonen kommer fra et likestilt omsorgscript som Arne har gjort til sitt eget. Det scriptet foreskriver nærhet og kontakt fremfor den ”ryddende husmor”. Som kontrast til disse omsorgspraksisene fremhever han leggeritualer som noe udelt positivt. Om leggeritualer forteller han:

Ja det vil de ha, og det synes jeg også er litt hyggelig. Da er jeg også rolig holdt jeg på å si. Da er det lesing og legging som gjelder og da kan jeg ikke gjøre noe annet. Det er også litt fint for meg at vi har en liten sånn rolig stund i sofaen.

Her kan han ikke gjøre to ting samtidig, men tvinges til å være til stede hele tiden. Arnes fortelling tolker jeg som et eksempel på at han føler det riktig å bli holdt fast i en omsorgssituasjon. Situasjonen legger til rette for at han kan gjennomføre sitt prosjekt. Han kan hvile i situasjonen og være fornøyd med seg selv. Valget mellom det nære og det praktiske, som ofte ender i dårlig samvittighet, er ikke der. Handlingen er ritualisert og avklart. Den er spekket med mening og fyller en intensjon. Det er mange fedre i utvalget

som deler Arnes erfaring. Omsorgen som de kan gi gjennom leggesituasjonen er god, og den holder de fast i en situasjon der valget ikke skaper engstelse og dårlig samvittighet.

I forhold til samværstid med barna følger Arne et kvinnelig omsorgsscript; han vil ha mye samværstid. Arne velger et script som er uvanlig for menn, men som han ikke oppfatter som avvikende selv. Arne forteller at barna trenger en far og at de ville savne ham. Hans fortelling er at det måtte bli sånn. Arne ser seg selv som en ressursperson for barna, som en person de forlanger å ha et nært forhold til både kvalitativt og kvantitativt.

Arne: Ja, for det er jo klart at de er jo glad i pappaen sin og en ting er mine følelser men jeg ville jo tenkt ekstra mer på dems følelser, at jeg gjorde sånn at de ikke fikk se meg mer enn det, mer enn fire av 14 dager.

Når Arne forteller at han har mye dårlig samvittighet overfor barna er han på linje med det mange kvinner forteller (Aarseth 2008a). Jeg tolker Arnes fortelling som at samværet med barna skaper en dobbel eller tvetydig følelsesmessig situasjon. Barna gir ham dårlig samvittighet og de bøter på hans dårlige samvittighet ved at de er sammen. Barna forårsaker bekymringer samtidig som samværet med dem er hans medisin mot slike bekymringer. Arne reparerer sin dårlige samvittighet med å gjøre det han ser som ”det rette” i forhold til et likestilt og senmoderne omsorgsscript.

Jeg tolker Arnes fortelling om at barna trenger ham på bakgrunn av hans fortelling om levde erfaring som nærværende far. Denne levde erfaringen er medskaper av situasjonen der Arne praktisk og følelsesmessig tar inn over seg barnas avhengighet gjennom et likestilt omsorgsscript. Kjerneerfaring ved den typen omsorgsscript er å være til stede og nærværende i relasjonen. Barnet betraktes som et selvstendig subjekt, der mye er innrettet på å skulle utvikle empati, innlevelse og se barnas behov (Dencik 2006, Aarseth 2008a, Raundalen 1996). Scriptet foreskriver at en tar inn over seg den andres (barnets) perspektiv og slik sett skapes en grunnleggende tvetydig situasjon. Erkjennelsen av å stå i et subjekt–subjekt-forhold nærer tvetydigheten i situasjonen (Ruddick 1989). Slik jeg leser Arnes fortelling er han innvevet i et slik script for omsorg, og han kommer da opp i en situasjon som er kjennetegnet ved det vi tradisjonelt har forstått som ”kvinnerens problem”; dårlig samvittighet og ambivalens (Lilleaas 2003).

Hvis vi anlegger et slikt analytisk perspektiv på Arnes dårlige samvittighet og uro over relasjonen til barna, ser vi at kjønn overskrides i situasjonen. Det er situasjonen, definert gjennom Arnes prosjekt som omsorgsfar som står i sentrum, og ikke Arne som mann. Det likestilte scriptet for farskap som Arne bruker ligger tett opp til det ”kvinnelige” omsorgsscriptet, det gjør ham ikke til kvinne, men situasjonen han beskriver overskrider og nyskaper hans kjønn. Arnes prosjekt nærer seg av det kvinnelige script for omsorg og utgjør, sammen med sosio-materielle forhold, omsorgssituasjonen. I denne situasjonen opplever ikke Arne kjønn som spesielt relevant – det er ikke det som betyr noe for ham i hans uro og dårlige samvittighet. Det er prosjektene med barna, det vil si omsorgen, slik han har internalisert den gjennom sin levde erfaring og gjennom scriptet om senmoderne omsorg som er figurene i situasjonen. Kjønn blir bakgrunn og mister sin betydning.

Oppsummering

Det å være i en konkret og nær relasjon til barnet er i de fleste fedrefortellingene knyttet til en sterk opplevelse av sammenheng i tilværelsen. Omsorgen for barnet er et grunnleggende meningsskapende prosjekt. Omsorgssituasjonen gir konkret frihet og gjør at far og barn kan gjennomføre prosjekter som korresponderer med et likestilt og barnefokusert script for omsorg. Det skaper gode følelser. Når barnet ikke er der beskriver flere av fedrene en meningstappet tilstand sett i lys av et likestilt script for farskap. Sorgen og savnet tolker jeg som uttrykk for en avbrutt intensjon – hensikten i omsorgsprosjektet lar seg ikke gjennomføre og den konkrete friheten innskrenkes. Meningstapet blir tydelig. Disse fedrefortellingene om savn kan kontrasteres til andre fedrefortellinger der hjelpe-til-scriptet for farskap utgjør handlingsrepertoaret. Ved å definere seg som helgepappa støtter disse fortellingene seg på en komplementaritetlogikk der det aksepteres at far kan ha en annen rolle enn mor. Slik blir situasjonen med fravær og savn mer meningsfull. I disse fortellingene tolkes det å ha samværet annenhver helg mer positivt, intensjonen i farsprosjektet brytes ikke opp og savnet blir lettere å håndtere.

Fedrenes levde erfaring, scriptet for farsomsorg de styrer etter og den praktiske situasjon de faktisk står i er avgjørende elementer i fedrenes fortellinger om hvordan de har det. Elementene i fortellingen kan henge sammen eller stå i motsetning til hverandre. Når det er sammenfall matcher scriptet, erfaringene og de praktiske mulighetene. Det gir mange av fedrene en god opplevelse av mestring. Men det er også slik at mye involvering og et likestilt script for farsomsorg høyner kravene til omsorgssituasjonen. Enkelte fedre som har

mye samvær forteller at de ofte har dårlig samvittighet og at de savner barna sine selv om de har like mye samvær som mor. I en forstand er det prisen de betaler ved å gå inn i et likestilt script for omsorg og involvere seg mye.

Den senmoderne holdningen til barnet og den tilstøtende omsorgspraksisen innebærer at en som forelder stiller seg i en mer åpen situasjon overfor barnet. Det kan være situasjoner med konflikt, tvil og usikkerhet. Denne omsorgspraksisen stiller foreldrene overfor mange dilemmaer og produserer ofte tvetydighet i relasjonen til barnet. I omsorgen for barn kommer de samme problemene opp i nye fasonger, omskapes, blir borte, kommer tilbake og må løses på nytt og på nytt. Det skjer gjennom grensesetting, sinne, avskjeder og trøst. Mange av fedrene forteller om viktigheten av å være til stede, være nær når problemene og bekymringene dukker opp, snakke sammen, få vite og være informert. Slik sett er foreldre–barn-relasjonen for mange preget av usikkerhet, tvil og uro. Det å sette grenser, oppdra og gi kjærlighet skaper spenningsforhold for alle foreldre, men i situasjonen som skilt far skapes noen tilleggsproblemer. Flere av fedrene forteller om en følelse av å være i en marginal posisjon, uro over flytting, vanskeligheter med å være lenge borte fra barna etter et mislykket samvær, og savn. Poenget er at for mange av fedrene er kuren mot denne uroen å være sammen med barna. Derfor blir samværet og forutsigbarhet i samværet viktig for dem. Å være sammen og være til stede demper det emosjonelle stresset og gir en følelse av kontroll med barna og deres problemer. Det er vanskelig å få til i periodene du ikke ser barnet. Enkelte av fedrene forteller om usikkerhet knyttet til samværsavtaler og flytteproblematikk gjennom mange år. Det gjør tvetydigheten, engstelsen og ambivalensen i omsorgen forstørret og delvis kronisk. Det emosjonelle stresset mestres, i større eller mindre grad, ved å ta i bruk ulike script for farsomsorg. Scriptene anviser ulike handlingsrom og skaper mening og sammenheng i fedrenes omsorgssituasjoner.

Kapittel 11. Ufred

Dette kapittelet tar utgangspunkt i tre fortellinger om konflikt og ufred mellom foreldrene. Konfliktene er i hovedsak relatert til omsorgen for barnet. Først forteller en ung far om et høyt konfliktnivå med moren om samværstid. Han har en ordning med såkalt vanlig samvær. Den andre fortellingen kommer fra en far som per i dag ikke ser barnet sitt. Han har sporadisk kontakt på telefon. Den tredje casefortellingen handler om en far der barna ikke kommer til ham. Disse tre fedrehistoriene er typisk maskuline i den betydning at de forekommer oftere hos menn enn hos kvinner (Clatterbaugh 1998). Hvis du bytter ut far med mor i historiene vil en tydelig se det kjønnede momentet i dem. Omdreiningspunktet er, som i så mange konflikter mellom skilte foreldre, tiden brukt til omsorg for barnet. Det handler blant annet om samværsordningen, henting og bringing, overleveringer og planlegging av samvær. De praktiske konfliktene er emosjonelt ladet. Under og i konflikten om tiden går prosesser som handler om følelser knyttet til fall, smerte og reparasjon. Konfliktene og uenighetene foregår slik sett på flere plan. Det følelsesmessige styrer det praktiske og de praktiske handlingene trigger og avstedkommer følelsesmessige reaksjoner. Fedrene i utvalget forteller at konflikter med ekspartneren er slitsomt og emosjonelt stressende. Det tapper dem for energi, skaper usikkerhet og sinne og skaper dårligere livskvalitet. Å være i konflikt over lengre tid er å operere i en helsemessig risikosone. Det er i tråd med annen forskning på feltet (Thuen 2004, Öberg & Öberg 2004).

En historie om ære, sinne og ufred

Kalle er en ung mann bosatt i ei lita bygd. Han har en sønn på fire år og ble far da han var nitten. Kalle er utdannet håndverker med fagbrev og har nettopp flyttet inn i eget hus. Kalle og barnets mor har knallharde arbeiderklassejobber som innebærer nattarbeid og tidlige skift. I perioder har de måttet stå opp klokka fem om morgenen for å få tid til å kjøre og levere barnet i barnehagen klokka halv sju. Kalle har kjøpt hus godt utenfor byen og ser for seg et liv med seg og guttungen her. Han ser også for seg dette som et sted for en eventuell ny familie, men har ingen kjæreste per i dag.

Kalles historie er preget av konflikt og spenning, både i forhold til barnets mor og hennes familie og i forhold til saksbehandlere ved familievernkontoret. Selv om Kalle har stor støtte hos og hjelp av sine foreldre har han også hatt konflikter med dem i perioder. Kalle ønsket å

ha sønnen mer enn det som ble samværsavtalen. En viktig del av konflikten med mor går blant annet på om Kalle skal ta imot barnet utenom avtalen og avlaste moren. Dette er et tema for flere av fedrene. Kalle er negativ til en ordning der han blir bedt om å ha barnet utenom samværstiden. Kalle forteller at han føler seg utnyttet i den forstand at han får ha barnet ekstra når det passer mor, samtidig som mor ikke vil at han skal ha mer avtalt samværstid. Det er noe Kalle ønsker. Kalle har nå samvær annenhver helg og én overnatting i uka. Konflikten med barnets mor har vært omfattende og er fremdeles problematisk. Kalle mener han har fått mye motstand fordi eksen og hennes familie ikke syntes at Kalle skulle ha flyttet ut. De syntes han sviktet sitt ansvar som familiefar. I en periode etter at Kalle flyttet ut, mens sønnen fortsatt var baby, hadde han ikke samvær.

I: Så da var det to og en halv måned uten at du så ungen din. Hvordan opplevde du det da?

Kalle: Nei, jeg syntes jo det var tragisk, men jeg fant ut at det løser seg til det bedre, tenkte jeg hele tida. For det nytter ikke å sitte og deppe og si at han kommer aldri igjen og du får aldri se han og sånne ting, ikke sant?

I: For du hadde knytta deg til han, for du hadde bodd sammen med han fram til sju og en halv måned da?

Kalle: Ja når hu kom hjem fra sjukehuset og lå på sjukehuset så var a lite i form, hu var en del sliten og når a kom hjem så var hu en del sjuk og han var en del sjuk, så jeg var jo ... og gikk mye hjemme da, jeg hadde jo 14 dagers pappapermisjon etter at han blei født og da lå jo hu en del sjuk og han var en del sjuk og når ikke dem klarer å ta vare på hverandre så måtte jo jeg på en måte gå med han og da blir det jo litt rart med det.

I: Følte du et veldig konkret savn da eller rista du det av deg eller?

Kalle: Altså jeg fant ut at det er ikke vits i å gå og sørge og savne og sånn egentlig, det kunne hende jeg tenkte på det når jeg satte meg ned på kvelden liksom, men stort sett så ... ja det var ikke noe ... det går bare ut over hele situasjonen, ikke klarer du å fungere på jobben, ingen ting og da rammer du bare deg sjølv til slutt for du må være våken og være på jobb og klare å fungere.

I: Men skjedde det at du ikke fungerte der, at du blei sjukemeldt eller?

Kalle: Jeg var sjukemeldt, men det var rett og slett på grunn av at jeg fikk bihulebetennelse og blei alvorlig sjuk. Så jeg var sjukemeldt i 20 dager, men det var det eneste som var. Det var ikke noe sånn konkret på grunn av det. Det var at jeg fikk reel sjukdom kan du si.

I: Men var du sjukemeldt på grunn av depresjon eller noe sånt noe?

Kalle: Nei, for jeg var flink til å prøve å tenke at hu kan ikke holde på sånn, jeg tenkte at hu kan ikke holde på sånn, detta må bare gå videre.

Kalles mestringsstrategi er å støtte seg til ideen om at det ikke hjelper å bli deprimert og være lei seg. Kalle forteller at han er lei seg, men han tar ikke hensyn til det. Han lar det ikke gå inn på seg. Mestringsstrategien som aktivt ser bort fra det som er vanskelig er en strategi som flere forskningsarbeider om menn og helse omtaler (Lilleaas 2007, Simonsen 2004). Jeg tolker Kalles fortelling om savn etter barnet i lys av en type æres- og stolthetsretorikk. I den bevisste og aktive fortrenningsstrategien ser vi Kalle hente styrke fra det som kan tolkes som et mannlig ressursreservoar – en må komme seg på jobb og holde hjulene i gang. Retorikken minner om den ensomme helten som går videre alene. *Detta må bare gå videre*, sier Kalle.

Gjennom konflikten og motstanden fra mor, egne foreldre og meklere skapes en følelse av marginalisering hos Kalle. Han opplever å bli satt i en umannlig situasjon. Posisjonen han tildeles matcher ikke den ideen og de forventninger han har om å være far og skilt far. Følelsen av å være skjøvet ut skaper frustrasjon og sinne. Gjennom hele intervjuet er han engasjert, ordene strømmer på, nesten kortpustet, forurettet, sint, lei seg og med stor fortellerentusiasme. Men Kalle forteller ikke om en tilbaketrukket og passiv posisjon som resultat av konflikten, slik vi skal se at Magnus velger som sin mestringsstrategi. Strategien hans er offensiv og handlingsorientert. Han går til motangrep og holder konflikten gående ved å stå på mange av sine krav. Kalle spiller ut tradisjonelle maskuline markører i sin fortelling om kampen for å gjenopprette og restaurere det han opplever som tap av ære og mannlighet. Han legger opp til offensive og praktiske handlingsgrep i konflikten. Denne mestringsstrategien understrekes gjennom å vise autoritet og sinne, men også gjennom å appellere til rettskaffenhet og redelighet. Kalle forteller blant annet at han er spesielt sint for at han blir holdt utenfor møter på familievernkontoret, han er sint på sine foreldre fordi de legger planer for ulike løsninger uten å spørre ham og han mener at eksen sprer rykter om at han er en dårlig far. Intervjusituasjonen er preget av emosjonalitet. Han kan gjenta dialoger og kranbler som har utspilt seg; så sa jeg til henne, så sa megleren til meg osv., han hever stemmen og viser at han kan lage et smell i bordplata med bare fingrene.

Jeg tolker Kalles historie som fortellingen om en mann som har verdighet tross den motgangen han møter fra sine nærmeste. Han knytter sin verdighet til et tradisjonelt mannlig

æresregister. For eksempel understreker han flere ganger at han er til å stole på, og han står for det han mener er riktig. Har han først bestemt seg for noe, er hans verdighet avhengig av at han faktisk gjennomfører det han har bestemt seg for. *Sier jeg at jeg kommer klokka to så kommer jeg klokka to*, sier Kalle. Kalle konstruerer seg selv som en verdig far gjennom å vise til egenskaper ved seg selv som mannlig. Når jeg spør om hvordan omgivelsene har stilt spørsmålstegn ved Kalles omsorgskompetanse for guttungen forteller han blant annet:

Kalle: Ja, han [mekleren på familievernkontoret] prøvde jo litt på det for det var en gang han [sønnen] var kommet i barnehagan og da hadde jeg skifta bleie på han, og da bodde vi bare fem minutter unna barnehagan og da får jeg beskjed om at han hadde bæsjebleie og da hadde jeg skifta bleie på han og jeg hørte at i det jeg satte han i bilen at han tok i å bæsje. Og da hadde dem laga et poeng i barnehagan, ei som mora kjente godt da, da var det blitt lagd et nummer ut av at han var sår i baken fordi han hadde hatt bæsje i bleia i mange timer. Jeg sa at jeg skifta bleie på han, smørte han og han bæsja på dem fem minutta jeg kjørte opp i barnehagan, men det var det ikke gehør for. Det satt jeg og forsvarte til jeg sa at; greit!, vi kan dra inn både det ene og det andre, og jeg hadde faktisk kontakta advokat og full pakke, da skjønnte dem at den saken var lost fra dems side så da bare la dem det dødt, helt til det var snakk om å vera hjemme med sjuk unge, for jeg fikk jo ikke betalt fra jobben for det var jo hu som hadde hovedansvaret for sjukedager ...

I: Men det med advokat, hva var det for noe?

Kalle: Nei, altså jeg følte jo at folk gikk rett og slett ... for sånn som jeg snakka med barnehagan og barnehagan sier at vi kan kun forholde vårt tel det dem hører. Da var det snakk om at dem skulle sende inn bekymramelding på meg til barnevernet blant annet og da sa jeg at det må dere bare gjørra men jeg har advokat, og da hadde jeg prata med advokat og da må dere gjerne gjørra det, for dere kan ikke komme og si det ut fra to venninner som sitter og prater samme [mora og ei venninne som jobber i barnehagen]. Nei, men dem så ikke på det som sånn da, at dem var venner da. Men det gjør jeg, sa jeg, og da veit du like godt som meg, du veit åssen det har vært [konflikt] du og, sa jeg, og da skjønnte dem at dem bare måtte legga det dødt. For jeg hadde advokat klar på handa og hu [advokaten] sa at selvfølgelig hjelper jeg deg, det er ikke noe problem.

Etter samlivsbruddet opplever altså Kalle at det blir stilt spørsmål ved hans kvaliteter og kompetanse som far. Han forteller at mor har stått bak klager om at han har sendt sykt barn i barnehagen, som hun da måtte hente. I sin fortelling argumenterer Kalle imot beskyldninger

og det han opplever som urettferdighet. Det virker meningsgenererende for Kalle når han forteller om seg selv som en mann du ikke kan skalte og valte med. Han stiller for eksempel ultimate krav til sin egen mor om å være lojal mot ham og hans ønske om å ha barnet.

Kalle: Og jeg vet det har vært knallhardt for mutter'n: at du kan velge meg eller hu [eksen]. Men som mamma sier; men sånne ting tuller du ikke med. Nei, men jeg skal værre så steil at jeg skal stå for det fullt ut og jeg. For hvis du spør folk som kjenner meg, så gjør jeg en ting, har jeg sagt at jeg kommer klokka to, så kommer jeg klokka to. Har jeg sagt at jeg skal gjørna det, så gjør jeg det. Jeg pleier aldri å backe ut, anna enn at det er helt krise, og jeg ligger med 40 i feber. Og det veit mamma at jeg kommer til å, og det har pappa sagt at; husk at han har vært ute ei vinternatt før og han sier i fra. At han gjør alvor av truslane sine det skal du ikke kimse av.

Kalles situasjon som far er konfliktfylt og krevende. Hans lange og detaljerte fortellinger viser at konfliktene er tygget og tygget – de har kvernet og gått i Kalles forsøk på å bearbeide. Konflikten krever. Kalle opplever et fall i den forstand at han får mange imot seg når han forlater samlivet. Hvorfor knekker ikke Kalle sammen?

Kalles mestringspraksis er sammensatt. Han tar klart en offerrolle i forhold til de andre. Det er meg mot røkla. Men Kalles offerposisjon er ikke passiv – han behandler sin smerte offensivt. Når Kalle reiser seg gjør han det delvis ved å stille harde og ultimate krav til sine omgivelser. Han sier til moren sin at: Enten er du med meg eller så er du mot meg; nå kan du velge! Han skjeller ut meglere og sier at han er udugelig i jobben. Han skriver brev til fylkesmannen og klager. Han klager til barnehagestyrene, som ifølge Kalle gir ham rett i forhold til en konkret konflikt med moren. Han forteller om en bekymringsmelding som barnevernet har fått av mor, som Kalle sier han tar opp og legger død. Kalle er en handlingens mann. Han er en mann i kamp. Jeg tolker det slik at Kalle restaurerer deler av sin umannlige posisjon igjennom en offensiv mestringspraksis. Det virker som at det å være et aktivt offer er meningsskapende for Kalle selv. Det er hans måte å opprettholde sin verdighet og stolthet på i en posisjon der han selv definerer seg som urettferdig behandlet og umannliggjort. Konflikten med omgivelsene skaper stress og uro for Kalle, og hans mestringspraksis gjør i en del tilfeller ikke saken bedre. I andre tilfeller forteller Kalle at de virker. De andre gir seg, og dette hjelper på Kalles følelse av at situasjonen delvis er håndterbar.

Men Kalle forteller om mange episoder hvor han føler at han mister kontrollen. Han føler seg presset fra mange kanter. På spørsmål om han har vært engstelig sier han:

Kalle: Nei ... ikke så mye engstelig, men jeg har vært litt urolig for du veit liksom aldri hva planlegger hun nå? Dukker det opp et brev i posten fra den ene, dukker det opp et brev i posten fra den andre, blir det sånn, blir det sånn, blir det sånn? Det er litt følt å si men aleinemødre i Norge har det jævlige godt i dag for dem sitter på en måte på det høye, dem sitter og er beskytta på alle kanter.

Kalle sier han er mye irritert og sint i forbindelse med konfliktene de har. Han bekrefter at han kjefter opp eksen, men sier at det er gjensidig og at han ikke tar konfliktene når guttungen er til stede.

Kalles fortelling er full av energi og et sterkt engasjement. Energien kan, som vist ovenfor, tolkes som en reaksjon på en marginalisert maskulin posisjon. At Kalle ønsker å få tilbake det han anser som en mannlig maktposisjon er en plausibel tolkning. Men denne tolkningen kan bli for endimensjonal fordi den ikke tar inn over seg to viktige elementer i Kalles fortelling. Det er Kalles fortelling om kjærligheten til barnet, og det er Kalles fortelling om den systemiske makten han opplever i forhold til aktørene i meklingen, familien sin og barnehagen. Hans sterke engasjement, sinne og pågåenhet kan derfor tolkes som noe mer enn bare forsmådd maskulinitet. Kalles fortelling kan også tolkes som en genuin interesse og kjærlighet til barnet. Fortellerrom-metoden, og spesielt fortellingene om omsorgspraksisen dagen igjennom viser at Kalle går helt opp i barnets verden. I intervjuet gir han en levende og detaljrik fortelling om dagliglivets situasjoner og om forholdet mellom seg selv og barnet. Han hermer stemmen til gutten og er i barnets univers og formidler det i stor grad. Et tekstutsnitt om leggeritualet er typisk for hvordan Kalle forteller om seg og barnet sitt:

Kalle: Han sitter som regel på fanget mitt litt, utti stua og så når jeg sier at nå må vi gå og legga vårs ... "Nei skal bare", sier han. Også sier jeg; "Nei vi kan ikke "Skal bare". Vi må gå å legga vårs". Han er veldig flink: "Ja da får vi pusse tenna da." Går på badet og ordner seg og pusser tenna og så er det sånn at: "Nå kan du pusse først." Han er veldig sånn at han skal pusse tenna, så skal vi pusse tenna sammen og ... [latter]. Han er veldig sånn og når han går og legger seg så sier jeg: "Skal jeg få nattakos? Ja, jeg får nattakos."

Så spør jeg: skal jeg sitte litt her? Nei ... også sitter jeg ... det er ofte her, jeg har aldri lagt merke til det når vi bodde der vi bodde før, men nå når han var hos meg i jula så la han seg inne på soverommet med bamsen og plutselig så hører jeg en som sitter og prater, og så tenkte jeg at det er noe jeg har glømt; telefonen med høyttaler på eller ... Så ser jeg rundt og så kom jeg ut i gangen der og da satt han med bamsen på fanget der og; "Nå skal du høre det: at vi har gjort alt dette i dag." Og han satt og fortalte ... han satt liksom og forklarte og sa at det og det er viktig og ... også pussig ... så tenkte jeg at nå skal jeg ikke si noe, så gikk jeg ut og så; "Pappa du har glømt noe." "Hva er det jeg har glømt?" – "Bamsen har jo ikke pussa tenna da". Og da liksom, sånn at han tenker på alle og det er aldri noe tull.

I: Ja de er helt levende? Hender det at du legger deg noe sammen med han eller?

Kalle: Det hender for han har vært litt urolig, også er det at han, jeg vet ikke om det har vært for at han har vært sjuk eller ett eller annet sånt noe men han ... det var en gang "Å jeg er i så dårlig form." "Skal jeg ligga i senga di litt," sa jeg og så lå jeg i senga hans og slappa av litt. "Jeg er så sjuk jeg," sier han. "Men hvor er det du har vondt hen da?" "Nei, jeg er bare i dårlig form rett og slett" [latter] sier han. Så det er ikke noe mer enn det.

Dette tekstutsnittet er et eksempel på at det også er rimelig å tolke Kalles konflikter med omgivelsene om samværstiden som et grunnleggende engasjement i barnet. Å tolke Kalles mestringsstrategier utelukkende på bakgrunn av tapt maskulin ære blir for snevert. Det er rimelig å si at Kalle transporterer mye smerte over på mor og andre rundt ham, men konfliktene kan ikke bare forklares som patriarkalske maktøvelser på tomgang; de har et innhold og dette innholdet kommer frem i fortellerrommet om dagen igjennom med sønnen på fire.

Fra delt omsorg til null samvær

Magnus ble far som 24-åring. Samlivet ble oppløst etter to år. Han har fireårig helsefaglig utdanning og bor i en mellomstor by. Magnus har hatt forskjellige modeller for samvær med sønnen sin etter samlivsbruddet. Hans omsorgsrelasjon er tett sammenvevet med konflikten med moren. Ved å gjennomgå Magnus' forhold til samvær og fravær ønsker jeg å vise hvordan konflikter skaper emosjonelt stress. Magnus tar i bruk et stort register av script for farsomsorg i sine mestringsstrategier.

Magnus ble skilt for ni år siden, da sønnen var to år. Mor flyttet ut i forbindelse med samlivsbruddet og i de første månedene etterpå hadde han hovedomsorgen. Magnus forteller at han var psykisk nedkjørt etter bruddet. Etter det laget de en ordning med delt omsorg. Magnus var da student. Han forteller om en vanlig dag i denne perioden.

Magnus: En vanlig dag, altså som student, så var det veldig deilig. Da leverte jeg han i barnehagen egentlig litt sånn, vi kunne ta oss god tid om morgenen. Også tuslet vi til barnehagen og om vinteren så satt han på akebrett og jeg dro han oppover og vi hadde det egentlig veldig gøy på vei til barnehagen, også sa de tantene i fra da; i morgen skal vi på tur så da må du komme før ti [latter]. Så passa vi på det da, og det er en veldig fin alder for barna begynner å prate mye og de begynner å si mye rart og det er veldig gøy. Det er en veldig gøy alder med de barna. Når de er en sånn tre, fire år gamle, så er det veldig moro med barn. For da har man vært foreldre for disse barna fra de ikke sier noen ting til de begynner å bli veldig sånn, de prater mye så som forelder er det helt voldsom, det er kjempestas, endelig begynner det å skje noe. Og de begynner å synes ting er morsomt som de ikke syntes var morsomt før og de kan si ting og de observerer ting og de forteller om det på en helt annen måte, så det er veldig gøy. Det var veldig gøy altså, vi hadde det veldig fint. Så dro jeg og henta han da og da dro jeg ofte litt tidlig og henta han for jeg var jo på høyskolen og jeg var jo ikke der mer enn jeg trengte å være der, [...].

Etter denne fireårsperioden med delt omsorg flyttet mor til en naboby om lag seks mil unna. Gutten flyttet med mor og Magnus fikk samvær annenhver helg. Å flytte etter omtaler han som helt uinteressant.

Magnus: Jeg kunne flytta etter. Men hvis jeg hadde flytta så så jeg for meg at da, ved neste innfall så måtte jeg flytta et annet sted og så videre. Ett sted må jeg sette grensa og, for jeg har et liv, jeg skal ha et godt liv jeg og. Og da kan jeg ikke leve etter ei jente jeg var sammen med en gang, sine innfall. Det kan ikke jeg gjøre. Så skal jeg ha et godt liv så må jeg kunne gjøre, i alle fall til en viss grad de tingene jeg ønsker å gjøre selv.

Mors flytting gjør at ordningen med delt omsorg opphører. Sønnen er nå så gammel at han begynner på skolen. Om overgangen fra å ha delt omsorg til å være sammen med sønnen annenhver helg sier Magnus:

Magnus: Så det var veldig rart når jeg hadde han bare annenhver helg. Det var veldig, det var den verste overgangen. Det var en ganske spesiell følelse, det blei veldig tomt når han ikke var hos meg lenger.

[...]

I: Hva var ille med å ha han annenhver helg da?

Magnus: Fordi man ser at det er en gutt som vokser og forandrer seg og får meninger og får, påvirkes av ting utenfra, gjør lekser, går på skole, lærer nye ting og man har ingen del i det på en måte. Det er bare annenhver helg og en ser at det har skjedd noe med ham.

I: Så du følte at du ikke fikk ta del i ham, men at du bare ble stående på sidelinja?

Magnus: Du står på sidelinja og du kjenner egentlig ikke sønnen din lenger. Du vet ikke hva vennene hans heter, du har ikke noe daglig omsorg så da går man glipp av så innmari mye og føler egentlig bare at man er barnevakt – rett og slett.

I Magnus' fortelling er det mor som har skapt problemer for samværet mellom ham og sønnen ved å flytte. Magnus opplever at eksen har misbrukt sin makt og påført ham et tap. Han synes det er vanskelig å være det han kaller barnevakt. Det er en logikk som jeg også finner hos Kalle. Begge fedrene forteller at de ønsker mer samvær. Det får de ikke. Da ønsker de heller ikke å stille opp og være fleksible og det de kaller "barnevakt" når mor trenger det. I tillegg forteller fedrene også at det ofte passer dårlig å snu opp–ned på en hverdag der programmet er lagt og planlagt. Men det å si nei til å ha barnet ekstra er også vanskelig for fedrene. De forteller jo at utgangspunktet deres er at de ønsker å ha ungen mer. Kalle har landet på en løsning der han selv suverent skal bestemme om han skal ta mer enn den formelle samværsavtalen. Han vil ikke la seg presse; "passer det, så passer det", er Kalles holdning.

Etter to år med samvær annenhver helg brytes kontakten mer eller mindre helt mellom far og sønn. Magnus forteller at én helg kom ikke sønnen. Magnus tar ikke kontakt for å etterlyse ham. Neste samværs helg kom ikke sønnen på grunn av en hyttetur. Magnus forteller slik om hvordan bruddet med sønnen kom i stand.

I: Men når han ikke kom første helgen, tok du noe kontakt med henne [moren] da?

Magnus: Jeg skjønnte hva det kom av, så jeg tok ikke kontakt. [Med dette mener Magnus at det er vilkårlighet, mors innfall og dårlig planlegging som er årsaken til at gutten ikke kommer.]

I: Men etter andre helgen da?

Magnus: Da tok jeg kontakt og fikk beskjed om ... da han ikke kom så fikk jeg beskjed om at han skulle på hyttetur og så sa jeg at det var min helg. ”Men jeg trodde ikke du ville ha noe med han å gjøre”. Og da er det en sånn måte hun tolker ting på som selvfølgelig er bare fordi hun skal – altså jeg kjenner henne. Jeg husker hvordan hun er og jeg vet at hun kan tolke ting sånn fordi at hun skal ta igjen på en måte og det synes jeg blir tåpelig så jeg orker ikke å forholde meg til det i det hele tatt, bare glemmer ... bare lukker det ute. Greit, snakk til meg når du har roa deg ned, kommet til fornuft, jeg orker ikke å forholde meg til sånt.

I: Så ... Dette var etter sommeren og så gikk høsten, og da hadde dere ikke hatt noe kontakt eller?

Magnus: Nei, ingen kontakt.

I: Har du noe kontakt med sønnen din nå?

Magnus: Ja, jeg har sporadisk telefonkontakt med ham. Jeg ga han en mobiltelefon til jul og så har jeg ringt han og prata og sånn, prater med han sporadisk, han ringer meg litt og ...

Slik jeg leser innholdet i denne teksten fremstår selve episoden som medfører bruddet som ganske triviell. Det underbygger jeg med at Magnus legger lite vind på å dramatisere eller spisse retorikken i forhold til hva galt mor konkret har gjort. Det er den konfliktfylte konstellasjonen mellom ham og henne som er den egentlige substansen: altså jeg kjenner henne. Magnus forsøker ikke å fremstille hendelsesforløpet i et oppklarende lys for å vise hva mor gjør som er så feil. Det er på en måte ikke det det dreier seg om. Konflikten med moren overskygger den konkrete episodens innhold. Magnus forteller at han kutter ut omsorgen. Relasjonen til sønnen blir i fortellingen styrt av relasjonen til mor. Irritasjonen og frustrasjonen over hele situasjonen, mors flytting og forholdet til moren gjør at far og sønn ikke ser hverandre. Magnus forteller at han ikke vil samarbeide/krangle mer med henne, og da blir det heller ikke noe av samværet med sønnen. Den følelsesmessige siden av denne overgangen forteller Magnus om blant annet slik:

Magnus: Ja. Men fra å ha han annenhver helg til ikke å se han mer det synes jeg har vært mye greiere for min del, det er ikke så voldsom stor overgang. Det er nesten verre å ha han annenhver helg.

Magnus utdyper hva han mener med at det er vanskelig å ha sønnen annenhver helg.

I: Er du redd for den hver 14. dag-rytmen?

Magnus: Ja, den liker jeg ikke. Den følte jeg som veldig påtunget, veldig lite hensynsfullt, altså jeg så at han kom til meg og han hadde ingen venner og det ble han og meg på en veldig unaturlig måte. Jeg prøvde jo å gå litt i skogen med han da for det er det jeg følte jeg hadde å tilby når han var der i en hel dag og to halve. Det er jo det som er tiden når han er der. Så dro vi kanskje på kino eller noe sånt. Veldig sånn typisk. Hvis du drar på kino på en lørdag litt tidlig så ser du veldig typisk mange menn som er ute med barna sine [latter].

De første årene etter samlivsbruddet er bygget rundt et likestilt script for farsomsorg i Magnus' fortelling. Når mor flytter forteller Magnus at det er vanskelig å få et nært og tillitsfullt forhold til sønnen innenfor rammene av samvær annenhver helg. Sønnen har ingen venner der Magnus bor, og aktiviteter som kino lørdag formiddag blir et symbol for Magnus på en mislykket relasjon. Han føler seg som en taper når han tar med sønnen på kino sammen med de andre fedrene. Magnus forteller at han heller vil gå på ski eller gå i skogen og plukke sopp, men de aktivitetene Magnus ser for seg fordrer en nærmere relasjon. Ideen om å leve ut seg selv gjennom relasjonen til barnet er sterk hos Magnus, men han får det ikke til. Han føler at samværet dem imellom blir kunstig. De er fremmede for hverandre. Sønnen er ikke slik Magnus ønsker at han skal være. Magnus forteller at han opplever sønnen som fremmed og at han gjennom sønnens fremmedhet mister seg selv. Det oppleves som problematisk og produserer emosjonelt stress. Å gi opp som far er hans måte å mestre smerten på.

Magnus: Men det er klart jeg har en del ting jeg ønsker å viderefremme og en del verdier som jeg synes er viktig og når du har et barn som du ser at – det er ikke sånn – den retningen – det barnet tar en helt annen retning da enn det du kanskje hadde ønsket, helt andre interesser enn det du har lyst til å prøve å gi barnet i hvert fall. At det ikke går så mye på ski som du hadde lyst til at det skulle gjøre, at det ikke går så mye i skogen, plukker ikke sopp sånn som du hadde lyst til at det skulle gjøre, bare sånne små ting. Men de betyr en del likevel. På en måte det å formidle kulturen videre. Når du ser at barnet ditt tar en helt annen retning når det gjelder akkurat det da, enn det du selv hadde ønska, så er det veldig spesielt.

Magnus' fortelling om farskapet er sammensatt av ulike tradisjoner innenfor mannlige omsorgsscript. I tekstutsnittet over er det veilederen og oppdrageren som Magnus trekker på

(Løkke 2000, Åström 1990, Plantin 2001). Magnus snakker om at han vil vise sønnen sin verden, blant annet gjennom sport og friluftsliv. Slik jeg tolker Magnus føler han seg umannliggjort eller kanskje rettene sagt umyndiggjort i forhold til det han ser som en viktig oppgave for ham som far – veilederen, turkameraten og oppdrageren. Han forteller at farsprosjektet hans er umuliggjort av mor. Han er koblet av relasjonen til sønnen gjennom ordningen med annenhver helg. Gutten er en annen enn den faren ønsker han skal være. Magnus forteller også at det er belastende å møte sønnen sin som han nå ser ikke har det bra.

I: Så du følte et sterkt ubehag ved det? [Å gjennomføre ordningen med annenhver helg].

Magnus: Ja, ja jeg synes det er ubehagelig å oppleve å få en gutt levert på døra som har nervøse rykninger og kremter hele tiden og er litt engstelig. Jeg synes ikke det er noe hyggelig! Det er derfor det er hyggelig å ha han en uke sammenhengende, også ser jeg at han slapper av i slutten av uka og smiler og ler og er en helt annen gutt da.

Magnus har ingen store forhåpninger om at situasjonen skal endre seg spesielt mye i den nærmeste fremtiden.

I: Men hva tror du skal til for at du eventuelt kan komme i gang med annenhver helg? Eller tenker du at det er...

Magnus: Jeg tror ikke jeg vil det. Rett og slett fordi jeg synes det er så ubehagelig å møte den tonen [fra moren] og føle at jeg på en måte må jenke meg hele tiden. Jeg har tross alt en kone nå og vi skal få en familie og skal ta hensyn til det og. Jeg er i ferd med å etablere en ny familie og ... så tenker jeg at det er så ubehagelig å møte den behandlingen som det er.

I: Så du føler det rett og slett litt nedverdiggende?

Magnus: Veldig nedverdiggende! Ehhh og bli behandla som en barnevakt som på en måte er pliktig til å være barnevakt og ikke når jeg vil, men når det passer henne. Og det er; for det første det er jo ikke det det er å være far. Og for det andre så er det jo ikke sånn det skal være når en samarbeider. For det er ikke noe samarbeide og da tenker jeg at det fører nok ikke noe positivt med seg uansett og det blir jo bare ubehagelig å se den gutten som du hele tiden ser går i en helt annen retning enn det du ønsker da. Og det er også ...

[...]

I: Ja ... for hva tenker du om den situasjonen som er nå ... eh ... i forhold til han ...?

Magnus: Jeg vet ikke jeg, jeg tenker at han har helt sikkert lyst til å ha mer med meg å gjøre, barn er jo veldig lojale og veldig glad i moren sin så han har helt sikkert lyst til å ha mye med mor å gjøre og fortsatt, jeg tror ikke han tenker så veldig bevisst om det, det handler vel mer om følelser for han sin del, sønnen min. Men jeg tror at dersom vi klarer å oppdra han bra og tar vare på hans behov så tror jeg nok det skal gå helt fint, men at han kanskje har et savn og savner faren sin, det er det ikke noe tvil om, så det er nok mye verre for han enn det er for meg, det tenker jeg, men når han blir større så gjør han som han vil og da er jeg jo der fortsatt, rett og slett. Jeg kommer jo fra et hjem med skilte foreldre selv, så jeg hadde ikke noe særlig kontakt med faren min fra jeg var 12 til jeg ble 20.

Men Magnus er også ganske tydelig på at gutten hans er blitt en annen – en fremmed som han ikke kjenner igjen. Magnus forteller at det gjør at han selv ikke orker å stå på for å få til en eller annen type samvær. Magnus tror ikke det blir noen fast samværsrytme med det første. Han begrunner det med at moren er vanskelig og roter det til med samværsavtalen. De kommer ikke til en enighet, og Magnus er usikker på om han vil ta noe nytt initiativ. Magnus er usikker på hva sønnen føler i den situasjonen de er i nå. Han håper det går greit og at situasjonen er akseptabel for ham også.

Magnus: Jeg vil ikke gå så langt som å si at det er en god situasjon. Jeg vil si at den er akseptabel for meg og så håper jeg at den er det for han. Jeg vet jo ikke det sikkert. Sånt får jeg jo neppe svar på før han blir voksen, kanskje ikke da heller, men jeg håper at den er akseptabel for han og. Og så kunne jeg nok ønske meg at det var litt mer – for det er veldig, veldig enveis – det er veldig opp til meg hvor mye kontakt jeg har med ham. Det har sjelden vært den andre veien.

På tross av en konfliktfylt situasjon med mor og per dags dato ikke noe samvær med sønnen, forteller Magnus at han har det bra og at han er optimistisk.

I: Så du føler deg glad og optimistisk ...

Magnus: Glad hver dag. Våkner om morran og er fornøyd.

I: Og føler du energi og glede?

Magnus: Ja masse. Energi og masse glede og selvfølgelig, litt trist når jeg tenker på sønnen min, men det er ikke nok til at jeg vil si at livet mitt ikke er bra altså. Jeg tror jeg har det

veldig mye bedre enn de fleste rundt meg. Men det er ... bare å se på de gode tingene i livet så går det bra ... synes det er mange som er flinke til å se på det de ikke har.

Magnus forteller om et kraftig fall etter skilsmissen. Han forteller om problemer knyttet til angst, depresjon, vekttap og hukommelsessvikt. Magnus bygger seg opp gjennom et hardt treningsprogram og en nøktern livsførsel for å komme på fote igjen. I denne perioden har han delt omsorg. At samlivsbruddet går så sterkt inn på Magnus knytter han til angsten for å miste kontakten med sønnen; *[...] men så gikk det plutselig opp for meg, som en sånn aha-opplevelse at jeg faktisk kunne risikere å ikke se noe særlig til sønnen min noe mer og da ble jeg veldig deprimert.* En slik situasjon stod for ham som et mareritt. Det paradoksale i Magnus' fortelling blir, slik jeg leser intervjuet, at det han frykter aller mest; å tape sønnen, blir det han selv delvis styrer mot til slutt. Magnus' historie ender med en resignasjon der han velger å ikke se sønnen, eller i alle fall setter ham på vent. Jeg tolker det slik at Magnus kan gjøre det gjennom scriptet om forsørgerfaren.

Jeg tolker store deler av Magnus' fortelling som at Magnus tilskriver mor ansvaret for sønnens tilstand og den vanskelige relasjonen mellom far og sønn. Magnus' svar er å gjøre sønnen til en innsatsfaktor i konflikten med mor. Magnus forteller at han ser at sønnen lider og ikke har det bra, likevel jobber ikke Magnus i forhold til å få til helgesamværet. Reiseveien mellom mor og Magnus er ca. fem mil – Magnus sier at det er vanskelig for ham å hente på fredag fordi han er på jobb. Han vil hente på lørdag. Da sier mor nei og så blir det ikke til noe. Der stopper forhandlingene; *[...] da fikk jeg igjen en skyllebøtte og da fant jeg ut at da får jeg prøve igjen seinere, rett og slett.* Magnus lar være å se sønnen. Han ønsker ikke å gjøre det på eksens premisser. Denne maskuline offerlogikken overfor sønnen er det sterke tradisjoner for i vårt samfunn. Å sende sønnene ut, og ikke se dem og være nær dem, har vært akseptert og institusjonalisert gjennom ulike typer arbeidspraksis og i det militære. Magnus forteller at han selv ikke så sin far gjennom hele ungdommen. Det er en slags offerlogikk i denne maskuline tradisjonen der ens egen interesse beskyttes og ivaretas gjennom sønnenes offer (Lorentzen 2004). Det Magnus forteller er at han må beskytte seg selv, sitt eget følelsesliv og det livet han lever nå og den nye familien han skal få. Magnus forteller at han ikke kan la seg tyrannisere av en kvinne han en gang fikk barn med. Den omkostningen må sønnen bære. Sønnens offer kan også settes i sammenheng med tradisjonen om den straffende far/mann (Seidler 2005). Mor skal straffes fordi hun tar fra ham sønnen og gjør sønnen til en fremmed for ham. Straffen som iverksettes er å ofre gutten

og å skjende foreldreskapet og det de har skapt sammen. Men dette gjør også vondt for Magnus. Det å straffe andre gjør at en også straffer seg selv ved å ta bøddelens rolle. Da må en verge seg for den smerten som en også påfører seg selv. Magnus' smerte er at han trekker sønnen med seg i det strafferegime han innfører overfor sin tidligere partner. Det går ut over sønnen som han sier: [...] *nok ønsker å se sin far*. Det må Magnus se bort fra og bagatellisere. Å gjøre seg hard er en mestringspraksis som den som straffer må ta i bruk. Det å ofre/straffe barna for å straffe mor blir en strategi med et dobbelt resultat. Den rammer antakelig mor, men den straffer også sønnen og dermed Magnus selv. Magnus vakler i sin fortelling. Han ser at det gjør vondt for sønnen, samtidig som han gjentar at; det går nok greit, jeg er optimist og glad osv.

Magnus' mestringsstrategi er å hente legitimitet fra svært forskjellige script for farskap. Han trekker på den nye og likestilte faren fra den tiden han hadde delt omsorg. Han forteller om tilværelsen som annenhver–helg-pappa, men at de glir fra hverandre og han føler at sønnen blir en fremmed. I dag ser han ikke sønnen lenger, og han forteller at det oppleves som lettere enn å sees annenhver helg. Magnus bytter script for farskap, fra det å ha delt omsorg, til annenhver helg til det å bare være ren forsørger for gutten sin.

Innordning som smertelindring

Sigurd har høyere utdanning innenfor tekniske fag og bor i en mindre by på Sørlandet. På intervjudtidspunktet er det litt under ett år siden han ble skilt. Han tok selv initiativet til samlivsbruddet og flyttet ut av hjemmet. Sigurd har to sønner på 10 og 13. Sigurd forteller om et likestilt samliv, men at han har jobbet mer enn kona de siste årene. Kona reagerte svært negativt da han ville skilles. Hun mente han sviktet henne og barna ved å skille seg, og Sigurd forteller at hun kom med trusler om at han ikke skulle få se barna mer.

Sigurd: Til å begynne med, så var det sånn direkte trusler om at hvis jeg tok kontakt med ungene så – så tok hun mobiltelefonene fra dem og ... truet også med å flytte – så jeg ikke fikk se dem. Og jeg tok på en måte det veldig alvorlig, og var veldig redd, på en måte. Men så fikk jeg det sånn at jeg i hvert fall fikk se dem en kveld i uka, sånn at jeg var hjemme hos dem. Da var kona mi på trening. Så jeg var hjemme – kom hjem etter skolen og laget middag og sånn, og så fikk jeg også se dem annenhver helg. De var veldig sånn prega av det, på en måte, de var lei seg og sånt noe, men det var – det var liksom all right fremdeles mellom oss, på en måte da. Det var ikke – det var ikke noen sånne konflikter eller – det var

liksom så vanlige ting kan være, på en måte ... Og – ja, vi har hatt et bra forhold før, og jeg syntes det funka på en måte, selv om de var lei seg og syntes det var vanskelig.

Å forhandle frem en samværsavtale var vanskelig. Sigurd forteller at han i starten av denne prosessen så det som helt naturlig at de skulle ha delt omsorg for barna etter samlivsbruddet. Han leide en treroms leilighet i skolekretsen etter bruddet med det for øye å ha delt omsorg. Men Sigurd forteller at eksen var svært hissig og negativ, og hun nekter å gå inn på en delt omsorgsløsning.

Sigurd: Så prata jeg med en venninne av meg, som er sånn – som jobber på et eller annet familievernkontor, som sa at når det er så store konflikter så hadde hun erfaring med at hvis far prøvde å gi mer, at hvis han for eksempel foreslo 60-40, liksom, at det kunne kanskje gjøre det litt lettere å komme til en enighet enn 50-50 ... Så jeg prøvde jo det – foreslo det da... Men det var – men hun var helt sånn kategorisk at – og har vært det hele tiden, at jeg har forlatt både henne og barna, og jeg har ikke noen rett til å være sammen med dem, på en måte. Så –

[...]

I: Men du opplever at meglerne/terapeutene motsier henne på det?

Sigurd: Ja, men samtidig da så er det jo – det er utrolig begrensa hva de kan si. Altså første gangen vi var til veiledning, så var det sånn at – at den – den terapeuten da måtte gå med på. Altså det var så – så store konflikter at hun sa at hun trodde det var – fordi eksen sa at du tar ikke kontakt med noen av oss, du får ikke lov til å vise deg hjemme, du får ikke lov til å ringe barna ... eller så tar jeg ifra dem mobilen og sånn. Altså da var det masse trusler og – og hun [mekleren] sa det at nei, OK – da – vi skulle møtes en uke etterpå, og da sa hun [mekleren] at jeg tror – for å komme noen vei videre, så tror jeg du må bare respektere det nå, at du ikke tar kontakt på en uke. Og det gjorde jeg. [...] Hver gang noen av dem [meklerne] kommer inn på dette her med at dere er to foreldre og sånn, så låser det seg helt, og bare skriking og utskjelling og ekstreme konflikter. Og det blir på en måte – kommer ikke noen vei da. Sånn at den meglingen – da vi skulle sette opp den samværsavtalen, så er det på en måte – det er helt låst, og det – det var systematisk – enten så – du kan få minimum samvær med – altså annenhver helg og en dag i uka, noe mer enn det er HELT uaktuelt. Og da må du gå til rettsak hvis du skal se dem noe mer. Og jeg har ikke lyst til å gå til rettsak for å – for å få en annen fordeling. [...] Så jeg på en måte ... gjorde det valget at jeg ble enig om den samværsavtalen selv om jeg på en måte ... var på

måte – følte meg liksom blackmailed og til å si ja til noe jeg ikke ville, men som jeg ikke følte ... jeg hadde noe reelt alternativ til da, fordi at ... det var utrolig låst som det var, og fordi at det ikke er noe sånn – jeg følte ikke at det var noe ordentlig reelt valg da, hvis – med mindre jeg liksom skulle gå igjennom en rettssak og kjøre på det – de greiene der.

Sigurd forteller at eksen henter sin legitimitet til å nekte ham samvær gjennom sin posisjon som forlatt og gjennom sin posisjon som mor. Sigurd forteller om møtet med meklingsinstitusjonen der han opplever at meklerne er maktesløse i forhold til den offensive holdningen eksen tar. Han forteller at de har ny mekler hver gang. Sigurd sier at meklerne forsøker å komme igjennom med budskapet om at barna har bruk for begge foreldrene, men at eksen da blir sint og reagerer truende og negativt. Sigurd velger å ikke kjøre en konfrontasjonslinje. Det er blant annet etter råd fra faginstanser som sier at en rettstvist vil være en ekstra belastning for barna. Sigurd finner det lite sannsynlig at han skal vinne frem i en eventuell rettssak, og han opplever heller ikke det som sin stil. Det er også slik at barna hans nå er blitt så store at de selv kan velge å ikke se ham. Sigurd støtter seg til de råd han får. Etter mye uenighet kom Sigurd og eksen frem til en samværsavtale der barna bor fast hos henne og han har samvær annenhver helg.

I Sigurds fortelling er situasjonen regnet og betegnet som en konflikt av aktørene. Dette er også en del av Sigurds selvforståelse – han og eksen har en konflikt om samværet med barna. Av en slik situasjonsdefinerings følger visse ”spilleregler” hos meklerne slik Sigurd forteller om det. Sigurd forteller at når det er slike konflikter så er det vanskelig å komme frem til en relativt likeverdig ordning med omsorgen. Konfliktnivået øker ofte dersom man står på sitt, en rettssak tar tid og barna blir til syvende og sist de skadelidende. Det ønsker ikke Sigurd. En alternativ tolkning av Sigurds fortelling er å ikke se situasjonen som en konflikt mellom to parter som er i meklings, men som maktbruk fra mors side. Da er det ikke lenger en konflikt i den forstand at to stykker er uenige om noe og kjemper for sine rettigheter: Det er en person som bruker illegitime maktmidler for å diktere den andre. Sigurd har også selv en slik forståelse av å være utsatt for maktbruk, men den er ikke fremtredende. Det er retorikken om konflikt som står i sentrum. Sigurd overtar i mange av fortellersekvensene meklerens og fagpersonenes forståelse av dette som en ordinær, og i større eller mindre grad også en legitim konflikt. Men slik jeg tolker det opplever Sigurd at han er i en dobbel posisjon. Han er med på retorikken i meklings, men samtidig er hele meklingsinstituttet på siden av hans situasjon. I det ene øyeblikket av fortellingen bruker

han begrepene om mekling og konflikt og om konfliktnivå, men i neste sekvens er begrepene tømt for mening for ham. Han er maktesløs, og systemet er blitt et maskineri som går sin gang uten å berøre hans situasjon. Da knytter Sigurd sin situasjon til den hegemoniske posisjonen han mener kvinner har i forhold til barn og familie i vårt samfunn. Han opplever seg ikke som en likeverdig part i forhold til mor, men som et gissel i en forhandling som ikke er reell. Ordet konflikt skjuler et forhold som er noe annet.

Etter noen måneder med samvær annenhver helg sluttet den eldste sønnen til Sigurd å komme til samværstidene. En stund senere ville heller ikke den yngste sønnen komme. Sigurd forteller at han ville være lydhør for barnas ønsker om hvor de ville være.

Sigurd: Og da ... han slutta å ta kontakt og tok veldig avstand, så var fremdeles yngstemann hos meg et par ganger, men – men – og jeg sa liksom det at hvis du – jeg skal ikke tvinge deg til å være her, og hvis du heller vil være sammen med mamma og bror, så må du si fra, på en måte. [...] – ja, så sa han at han heller hadde lyst til at jeg skulle kjøre han hjem. Så da kjørte jeg han til dem, og det – selv om vi da hadde hatt et all right forhold og snakka sammen og sånn, så ble det på en måte – det er et eller annet som da har skjedd, eller som – i han eller noe sånt, som – for da – siden det så har han – så har jeg ikke sett han. Jeg så han på 17. mai. Da så jeg han – jeg så han et kvarter på 17. mai..., sånn – bare sånn i toget og sånn.

Sigurd forteller at han ser at sønnene har det vondt. Sigurd tolker det slik at sønnene er kommet i en lojalitetskonflikt der de må kutte båndene til far for å tilfredsstille mors ønske om lojalitet. Den tolkningen støtter seg på det skolepsykologen har sagt.

Sigurd: Men hun [skolepsykologen] sa det at hun opplevde at han var – han var forferdelig lei seg og veldig trist, og på en måte – at det var – hun tenkte at det var en sånn ... slags strategi for å på en måte ikke oppleve det vonde, liksom da, at han på en måte ikke ville seg meg. Men kanskje etter hvert – hvis det blir mindre vondt for han og for ... at de liksom – ja, for det første skjønner at begge foreldrene gjerne vil se dem og ... de tenker også at de har lyst til å se meg liksom da, at det vil bli lettere på sikt, liksom.

I: Ja.

Sigurd: Men det kan nok hende det tar lang tid, altså. Det kan nok ta et år eller det kan ta 1 ½ år. Men jeg håper ikke det blir 5, liksom ... Da skjer det veldig mye –

Slik jeg tolker Sigurds fortelling har han et ønske om å forstå guttene sine. Det er ikke den straffende far vi her ser i fortellingen. Eller faren som ofrer sønnen for sine egne prinsipper eller rettferdighetstrang. Jeg leser Sigurds fortelling om sønnenes avvisning som at han på ett nivå støtter seg på denne ”psykologiserende teorien”. Underteksten er jo her at sønnen egentlig ikke har noe imot faren, men det er situasjonen som gjør at sønnen ikke klarer å håndtere de kryssende forventninger han er utsatt for. Men bivirkningen av denne forklaringsmodellen er at Sigurd tar inn over seg og klandrer seg selv for at han gikk. Andre steder i intervjuet understreker Sigurd at han burde forbredt kona og brukt lenger tid på ”gå-prosessen”. Slik sett tar han eksens perspektiv og gjør det delvis til sitt eget. I sin egen fortelling og gjennom fagpersoner får Sigurd ”bekreftet” at han gjennom å forlate familien har påført sønnen store smerter. Hadde han ikke gjort dette ville ikke sønnen hatt det vondt. Slik blir morens utestegning av faren en handling som blir ”mer sann” og virkelig i sine konsekvenser gjennom den situasjonsdefinering som både psykologen og Sigurd selv gjør. Ved å påvirke barna til ikke å ville se far får mor i praksis rett – far har sviktet oss og gjort det slik at vi ikke kan se ham. Jeg tolker det slik at denne logikken også hviler over Sigurd, og styrer ham i retning av å ikke ville konfrontere og stå på krava så sterkt overfor mor. Igjen hviler det tunge kjønnede strukturer over den legitimitet som mor kan bruke i sin situasjonsdefinering og som delvis aksepteres av Sigurd. Det finnes bilder, forestillinger og faktiske tradisjoner for at fedre svikter og forlater i form av den frakoblede forsørgerfaren. Det er disse scriptene for farskap som muliggjør mors illegitime maktbruk overfor Sigurd.

Gjennom intervjuet beskriver Sigurd mange følelsesmessig vanskelige situasjoner som følge av at barna ikke kommer til ham lenger. Han forteller om emosjonelt stress og om sorg og savn.

Sigurd: Det er mange, mange, mange følelser – altså det er mange tanker og sånn. Og det går alt fra liksom på en måte å ... tenke over hva gjør de da, hva – hvordan går det på skolen? ... Hva er de opptatt av og hva tenker de og hva føler de til – eller liksom ... De valgene de gjør, de – altså det å på en måte ikke vite hva – vite lenger hva de gjør i livet sitt, på en måte. Vi har liksom prata ved middagsbordet hver dag, og jeg vet hva de driver med, og de har aldri vært sånne unger som aldri sier noe om hvordan de har hatt det på skolen eller sånn, ikke sant – [...] Jeg tenkte på det i går som sånn – [gråter] ... Sånn ... hvordan det ville vært å få en klem av dem igjen, liksom ...

Et spørsmål en sitter igjen med etter å ha hørt og forsøkt å forstå Sigurds historie er spørsmålet om hvordan han kan mestre denne situasjonen? Slik jeg tolker Sigurd viser hans situasjon et helt fundamentalt meningstap ved at han er fratatt ett av sine grunnprosjekter i livet.

Sigurd: Det med at jeg ikke har sett ungene på så lenge og sånn, det – det er forferdelig tungt. Jeg syns det er – jeg savner dem veldig. Og ... ja, det legger seg som en sånn – på en måte et sånn slør ... over livet, liksom, fordi at ... selv om – selv om nesten alt annet går bra, og jeg har gode venner og en bra jobb, og jeg har det liksom all right med meg sjøl, liksom. Men det er veldig vondt å – å tenke på det, og veldig vondt å på en måte vite at de ikke har det bra og at jeg ikke kan være der for dem, at – Jeg er veldig redd for å på en måte miste kontakten med dem, at jeg ... ikke skal se dem vokse opp og se dem gjøre ting og – altså sånn som jeg er vant til. Så det er – det er veldig ... veldig tungt. Det er det. Så det er veldig sånn blanda da. Så det er veldig – veldig sånn splitta ... i følelselivet, at det både er liksom lettere, på en måte, og mye tyngre på en annen, liksom. Så det er veldig sånn ... [...]

Når Sigurd sier at han også er lettet tolker jeg det som et uttrykk for at han nå føler mer kontroll over eget liv. Han er ikke lenger i et samliv som ikke fungerer. I tillegg forteller Sigurd at han har det bra i jobben, han sover om natta og lever et sunnere liv rent fysisk nå enn før samlivsbruddet. Sigurd forteller at han etter bruddet har lagt vekt på å fornuftsstyre seg etter en del regler for ”sunn adferd”. Han har passet på å ikke *bli sittende inne og sture ... og sånn*. Dette kombinert med en del mosjon og et godt vennenettverk er ingredienser i Sigurds fortelling om å fungere i en situasjon som han opplever som delvis uvirkelig, *som et sånt slør over livet*. Sigurd forteller at han ønsker å leve ”vanlig”, at en del dager skal ha preg av å bare være vanlige, selv om de egentlig er uvanlige. Slik forsøker Sigurd å mestre gjennom å endre følelsene rundt sin situasjon. Denne strategien krever disiplin, selvbeherskelse og en stor grad av kognitiv bearbeiding av sinne og frustrasjon. Sigurd skjønner at det foreligger en kultur, et system og et regime og institusjoner som ikke fungerer slik han synes er riktig, men de er der og Sigurd forteller at han underkaster seg disse for barnas skyld. Han skylder for eksempel ikke på meklerne som personer, slik vi så Kalle gjøre.

Sigurd: De er i en forferdelig vanskelig situasjon, altså [meklerne]. Jeg blamer ikke dem, altså, jeg gjør ikke det. Jeg har tenkt mye på dette her med hvor – altså sånne kjønnsroller

generelt, og hvordan ting er lagt til rette i samfunnet, og på en måte det er fremdeles kvinnens domene. For eksempel – altså selv om jeg da – OK – har vært hjemme 8 måneder med eldstemann.. Med yngstemann var jeg hjemme seks uker, ikke sant, sånn vanlig pappaperm, på en måte. Og det er liksom ikke 50-50 der.

I: Nei.

Sigurd: [...] selv om det er ... i hvert fall på papiret, likestilling ellers og sånn, så er det på en måte fremdeles så innmari skeivt i forhold til den rollen som mor har i forhold til barna. At hun liksom – det føles – i en sånn situasjon som jeg er i nå, så føles det mer rettferdig og mer selvfølgelig for eksen at selvsagt så kan hun ta barna fritt – eller de skal være hos henne. Og det er hjem, liksom – [mer] enn det er for meg, på en måte. Jeg kan ikke med like stor selvfølgelighet si at de er mine, på en måte. Så det er så dypt foranka i kulturen og i fordelinger og permisjon og alle disse greiene her. Altså det er så innmari dype mønstre.

Sigurd søker etter knagger i kulturen å feste sin fortvilede situasjon til. Hans fortelling om det involverte farskapet og det helt nære forholdet til barna gjør at han kommer i en vanskelig situasjon. For en far som forteller at han på mange måter har levd et likestilt samliv blir situasjonen uforståelig, men Sigurd nøster sammen trådene i de erfaringene han har gjort og skaper en historie der han konkluderer med at verden er ikke slik han trodde. Han opplever at kvinnene og mødrene på dette området kan tilta seg mer makt enn han har tenkt seg fordi det ikke er reell likestilling i samfunnet. Paradoksalt nok blir det en trøst og noe å skape mening rundt i hans vanskelige situasjon. Det er ikke ham det er noe i veien med, men systemet. Slik tilskrives smerten, konflikten og sinnet til noe utenfor ham selv og noe større enn den situasjonen han og eksen er i.

Sigurd: Ja. Og det er på en måte den derre på en måte ... at man – ja, på en måte en sånn selvrettferdig og selvfølgelig måte – det kan gjøres sånn som eksen gjør da. Du tror på en måte ikke ... du ville kunnet gjort det uten å liksom ... virkelig føle at ... samfunnet og alle tok dyp avstand fra deg hvis du var mann og gjorde det samme, på en måte. Og det – og samtidig så er det – vi skal ikke mange tiår tilbake før ... dette her er en selvfølge, på en måte altså. Dette – Jeg har jo venner som er 10-15 år eldre enn meg, og som – som kommer fra hjem som ... med samlivsbrudd, og hvor det – det var en selvfølge at foreldrene ikke fikk se ungene sine på – eller at pappa ikke fikk se barna sine, på en måte. Det var jo – DA måtte du flytte ut og ferdig med det, på en måte. Enten det var mor eller far som gikk, liksom, så

var det på en måte helt selvfølgelig da at det på en måte – det var mor som hadde barna. Nå er det jo ikke like selvfølgelig, men allikevel så sitter det mye igjen, tror jeg da.

Sigurd setter konflikten inn i en historisk og samfunnsmessig sammenheng der han mener at eksen kan spille på kvinners makt gjennom kjønnskulturelle script og tradisjonelle forestillinger. På en måte er Sigurd inneforstått med sin annethet som far på et samfunnsnivå. Denne annetheten kolliderer med hans oppfatning av seg selv som en likestilt og involvert far. Sigurds samfunnsanalyser forklarer altså ikke så mye av hans personlige valg, selv har han jo langt på vei levd et likestilt liv, men hans diagnose av likestillingens tilkorkkommenhet er med på å gjøre smerten han opplever mer håndterbar.

Drøfting og oppsummering

Dette kapittelet om konflikt og ufred handler nødvendigvis om makt. Mye mannsforskning har knyttet menns krisehåndtering og mestringspraksis til destruktive væremåter og illegitim maktbruk (Isdal 2000, Kolnar 2003, Kimmel 2001). Det å falle medfører reduksjon av makt og virker for mange menn som en type demaskulinisering (Ekenstam 2006, Lorentzen 1998). Reparasjonsarbeidet går derfor ut på å gjenopprette en følelse av makt og kontroll. Kimmel bruker begrepet "entitlement to power" (2006) om forestillinger som selvfølgeliggjør menns overordnede posisjon. Å miste den posisjonen er å miste makt. Connells begrep om hegemonisk maskulinitet (1995) innebærer også en slik beskrivelse av en kulturell tatt-for-gitt-het om makt der menn reproducerer sin makt gjennom nye strategier når de gamle glipper. I tråd med Connells begrepsapparat, kunne en analytisk ansats om menn og farskap være som følger: Før kunne menn hindre kvinner i å skille seg og beholde makten gjennom ekteskapet, i dag kan de ikke lenger hindre kvinner i å skille seg. Da søker en del menn makt over kvinnene ved å (over)engasjere seg og kreve mye tid med barnet etter samlivsbruddet. Andre reetablerer sin maktposisjon ved å kutte ut barnet og la mor ta ansvaret for det. Slik virker maskuliniteten hegemonisk.

I mange situasjoner gir en teori om å gjenopprette makt mening. Straffeaspektet er for eksempel til stede i flere av fedrefortellingene i mitt materiale. Jeg tolker Magnus' fortelling blant annet i lys av farens mulighet til å straffe mor og slik ha makt over henne. Men denne typen analyse tar ikke godt nok inn nye farspraksiser som følelsmessig knytter fedrene til barnet, slik vi blant annet har vist gjennom Kalles historie. Kalles konflikt næres også av tap av makt og det er tydelig at Kalle går i konflikt for å hevde sin rett. Likevel tolker jeg ikke

hans mestringsstrategier bare som tomme æresoppbyggende trekk. I fortellerrommet om praksis og følelser viser Kalle en innforlivethet med gutten sin som gjør engasjementet for mer samvær forståelig som noe annet enn bare en patriarkalsk maktdemonstrasjon.

Et annet argument mot en maktanalyse som ensidig betoner menns makt er at en del fedre i skilsmisssituasjonen er ganske maktesløse. Fenomenet samlivsbrudd er ikke like lett å knytte til mannlig overordning og kvinnelig underordning som mange andre samfunnsfenomener. Flere av fedrene forteller om en følelse av maktesløshet i prosessen med mekling, økonomi og barnefordeling etter skilsmisse. Elementer i mange av fedrenes fortellinger handler om å være i en marginal situasjon som skilt far, altså om avmakt. Mange flytter ut og forteller om dårlig informasjon fra skole/barnehage og helsestasjon etter bruddet. De er usikre på hva som skjer i barnets sosiale liv, vennene til barnet bor i mors nærmiljø og flere fedre føler de har lite kontroll med barna. I en slik situasjon kan konflikt og ufred lettere oppstå og opprettholdes. Familiefeltet er i en forstand preget av kvinnelig makt, selv om det for mange kvinner har vært og er en makt med en kraftig bismak. Makten innebærer også å gjøre det meste av det ubetalte arbeidet hjemme. Kvinners makt innenfor mange ekteskap er begrenset, lokal og på mange måter underordnet mannens makt (Magnusson 2006), men etter samlivsbruddet står kvinnen friere til å utøve makten som omhandler hjemmet og barna. Det skjer et sprang i muligheten for å utøve makt fra kvinnes side i og med at samlivsbruddet har fristilt dem fra mye av mannens makt. En del fedre blir sterkt frustrert av denne situasjonen. Enkelte oppsøker og terroriserer sine tidligere partnere. De ønsker fremdeles å utøve makt over henne, slik de kunne i samlivet (Isdal 2000). Vi har i vårt utvalg ikke empiriske eksempler på dette⁴⁰ men de er beskrevet i en rekke studier, blant annet i Erikssons bok *Barn som opplever våld* (2007).

Magnus' fortelling handler også om et makt/avmaktsforhold. Å trekke seg bort fra sønnen tolker jeg som en type maktdemonstrasjon i konflikten med mor. Magnus er klar på at han ikke lar seg diktere av mors flytting, og da får det heller være at sønnen, som han tidligere hadde delt omsorg for, kommer til å savne faren sin. Magnus' fortelling om praksis spenner fra delt omsorg til ikke å ha kontakt med sønnen. Å ha såkalt vanlig samvær fungerer ikke for Magnus og han opplever at sønnen blir som en fremmed. Han taper sønnen. Det orker ikke Magnus. Slik foregår en transport av smerte gjennom den kulturelle muligheten Magnus har til å stille mor ansvarlig og selv gripe til et rent forsørgerscript for farskap.

---

⁴⁰ Se omtale og begrunnelse for utvalget i metodekapittelet og drøfting av fenomenet sinne i kapittel 10.

Magnus overfører ansvaret til moren og går inn i mulighetsrommet som det maskuline scriptet for forsørgerfaren gir. Slik skaper Magnus mening og sammenheng ut av en situasjon han selv fryktet mest av alt rett etter samlivsbruddet; at han skulle miste sønnen. Magnus forteller at det er ikke mer han kan gjøre og at han nå jobber med å slå seg til ro med situasjonen slik den er. Han forteller at han lykkes med det og at han har det bra.

Magnus' historie illustrerer hvordan kjønnethet skapes i situasjonen. Denne kjønnetheten er plastisk og situasjonell og Magnus varierer mellom svært ulike script for farskap. Men selv om Magnus bruker svært ulike script for farskap er hans historie fremdeles dypt kjønn. For å få øye på det spesifikt maskuline i Magnus' fortelling kan vi bruke en kontrasteringsteknikk; kunne en kvinne gjort det samme? Eller mer presist: Er det kulturelle script tilgjengelig for en mor til å gjøre det Magnus gjør? Å la være å besøke sin egen sønn fordi hun blir skjelt ut av faren eller fordi faren roter, er dum og ubehagelig og vil bytte samværselger?

Den plastikk som Magnus oppviser er et argument mot å typologisere mennene som personlighetstyper eller knytte farspraksisen sterkt til identiteter. Hvordan skulle vi typologisere Magnus? Som en forsørgerfar, en hjelpe-til-far eller en likestilt far? Han har gjort alle formene for farspraksiser. I kapittel 2 så vi Moi tenke kjønn situasjonelt: Kjønn skapes gjennom meningskonstituerende handlingsvalg i praksis. Heller enn å typologisere Magnus som person kan vi si at han definerer seg selv gjennom det han gjør med det verden gjør med ham (Moi 1998). Denne tolkningen legger vekt på at kjønn skapes i situasjonen og gjennom praksis. Prosjektene er mulige gjennom kollektive handlingsrom og de kollektive handlingsrommene åpnes gjennom script for hvordan Magnus kan gjøre farskap.

Kalle er også i en maktkamp med eksen, men i motsetning til Magnus ser han barnet sitt. Han har såkalt vanlig samvær. Kalles fortelling preges av en konflikt der han ønsker mer samvær. Han forteller at han kjemper for det. Per i dag er Kalle i en hjelpe-til-posisjon der han forteller om en ambisjon om å være en nærværende far for sønnen. Kalle forteller om en ressurskamp mellom ham og moren om tid med barnet, penger og fordeling av byrder knyttet til barnet. Kalles konflikt utspiller seg blant annet gjennom en restaurerende mannlighetsstrategi. Kalle føler at han har lite makt i konflikten, og at mange aktører er mot ham. Han kjemper for det han oppfatter som respekt og autoritet som mann og far. Kalle beskriver seg som en tradisjonell handlekraftig mann og kombinerer det med et script om

den likestilte faren. Kombinasjonen av en mann med autoritet og ære, med en idé om likestilling og like rettigheter, utgjør energien i Kalles engasjement. Dette gir Kalle en subjektposisjon i konflikten. Han tar ikke rollen som et passivt offer. Kalle er tydelig på at han ikke vil la seg herse med av verken den ene eller andre overordnede instans eller fagperson. Samtidig medfører konflikten emosjonelt stress for Kalle.

Sigurd velger en annen strategi og stoler på og innordner seg faginstansenes råd. Han gjør deler av deres retorikk til sin. Sigurd fanges delvis i denne diskursen og gjør deres begreper og virkelighetsdefinisjoner til sine egne. Samtidig har han ikke noe valg – så lenge han ikke vil gå til dramatiske virkemidler som rettssak. Det er en prosess han ikke har noen tro på. Han aksepterer sin situasjon definert som en konflikt. Det legger føringer på hans handlingsrom. Alternative måter å definere Sigurds situasjon på kunne være å se konstallasjonen som rå maktbruk eller psykisk vold fra moren side. Ved å tenke og omtale sin situasjon som en konflikt underlegger Sigurd seg en grunnleggende diskursiv makt. Han overtar de andres språk og virkelighetsdefinisjon. Problemet for Sigurd er at i den virkeligheten finnes det ingen plass for eller praktiske løsninger på hans situasjon. Han må vente og se og tenke på barnas beste.

Disse tre fortellingene viser at konflikter koster. Dette er også i tråd med mye tidligere forskning der det å være i harde og vedvarende konflikter er psykisk belastende, både for foreldrene og barna (Thuen 2004, Öberg & Öberg 2004, Moxnes & Winge 2000). Å være i krig og konflikt kan på ett nivå virke meningsskapende og restaurerende, samtidig er det emosjonelt stressende og det koster mye energi. Fedrene forteller at situasjonen er lite forutsigbar og helt eller delvis ute av deres kontroll. De tre fedrene er tydelige på at konflikten går ut over barna og det gjør vondt for dem å se at barna lider.

Kapittel 12. Avsluttende diskusjon

Problemstillingen for denne avhandlingen er å undersøke *hva omsorg for barn betyr for skilte fedres emosjonelle stress, mestringsfølelse og livskvalitet?* I dette avslutningskapittelet gis en samlet og mer helhetlig gjennomgang av funnene. Til slutt drøftes kort noen implikasjoner funnene kan ha for den videre politiske debatten om skilte fedre, menn og livskvalitet.

Mange av fedrene forteller at omsorgen virker restaurerende og positivt for dem. Samtidig er samværet med barna krevende og kan skape uro og bekymring. Dette er gjennomgående i fortellingene om omsorgen. I den praktiske hverdagen blir omsorgen oftest figur og det kjønnsmessige trer i bakgrunnen. I den konkrete omsorgen overskrides og i noen tilfeller avvikles "det kjønnede". Fedrene er ikke spesielt opptatt av at de er fedre og menn som gjør omsorgen. Barnet er bydende og fedrene forhandler omsorgsprosjektene med barnets behov.

I fortellerrommet om rammene for omsorgen trer det kjønnede inn igjen. Her står fedrenes spesifikke situasjon som skilt mann i sentrum. Gjennomgangstemaer er uro for flytting eller over selve samværsordningen, at barna ikke har venner der far bor, at fedrene føler seg perifere og sårbare eller at de ikke klarer å følge opp slik at barna blir fornøyde. Dette er problemer mange foreldre har, men i fedrenes rammefortellinger er det problemer som delvis forstørres og blir kroniske i situasjonen som skilt far.

I flere av fedrefortellingene er det spenninger mellom disse to fortellerrommene. Spenningene er der fordi omsorgspraksisen står i motsetning til rammene omsorgen foregår innenfor. I dette feltet av emosjonelt stress har jeg identifisert noen uttrykk for spenninger som går igjen. Tivolipappaen, barnet som problem og som løsning, idealet om det hverdagslige, ønske om barnets kjærlighet og barnet som bydende er alle uttrykk for slike spenninger. I tillegg kommer emosjonelt stress knyttet til savn, sinne og uro over flytting og uavklarte samværsordninger. Noen fedre forteller at spenningsfeltene skaper fortvilelse og håpløshet. I andre tilfeller forteller fedrene at det går greit og at de trives med forholdet de har til barnet etter bruddet.

En mestringsstrategi fedrene bruker for å håndtere og tilpasse seg situasjonen er å skrive sine historier inn i ulike kjønnskulturelle kontekster, det jeg har kalt script for farskap. Hvilket script fedrene forstår sin situasjon i lys av er avgjørende for deres mestringsfølelse og livskvalitet.

Omsorgspraksis i hverdagen

Omsorgspraksisen endrer seg etter bruddet. Mange av fedrene settes i nye situasjoner, får nytt ansvar, nye oppgaver og andre bekymringer knyttet til barna. Den nye situasjonen gir mange av fedrene en god opplevelse av mestring, samtidig som flere forteller at det også skaper bekymringer og uro.

Gjennom hverdagsrutiner og kosestunder reetableres familien etter bruddet. Det hverdagslige har en sentral plass i fedrenes fortellinger. Flere av fedrene forteller om en positiv prosess der deres egen omsorgsrolle trer klarere frem i samværet med barna etter samlivsbruddet. Barnet legger noen premisser for samværet og oppleves som bydende. Det er ikke lenger mulig å gå inn i et komplementært omsorgsprosjekt der mor tar helhetsansvaret og styrer omsorgen, slik det var for en del av fedrene før bruddet. I mange av fedrefortellingene tolkes disse nye premissene for samværet med barna som grunnleggende positive og meningsskapende. Legging, historiefortellinger og måltider blir meningsmettede stunder som skaper gode følelser. Det gir en følelse av at det som er gått tapt på mange områder er vunnet tilbake. I fortellingene om praksis kommer det frem at barnet er med på å strukturere hverdagen, skape rytme og en ny orden. Flere av fedrene forteller også at barnet regulerer problematiske sider ved livet deres, som forholdet til rusmidler eller ønsket om å gi opp eller isolere seg.

Fedrene forteller at de gjør ting sammen med barna som de selv likte som barn. De knytter bånd fra gode opplevelser i egen barndom til fine stunder i dag. Meningsinnholdet i omsorgsprosjektet bindes sammen med fedrenes egne erfaringer og omsorgsansvaret blir en type egenomsorg. Å gjenskape seg selv i omsorgen gir mange av fedrene en opplevelse av sammenheng og restaurerer noe av det som gikk i stykker i fallet. Også i forhold til fremtiden tolkes omsorgsansvaret som positivt og viktig for mange av fedrene. Et nært og godt forhold til ungene er med på å sikre at de fortsatt vil ha en familie når barna vokser til.

Samtidig forteller fedrene at omsorgen er krevende og skaper bekymring og uro. Noen gruer seg til å ha barnet, men når de først er sammen går det som oftest bra. Da er de glade for at de ikke avlyste. En far forteller at han føler han bevisst må velge å være sammen med barnet og at han må velge gang på gang. Å velge bort barnet er en reell mulighet for ham. Men når han velger barnet og det likestilte scriptet for farskap er han tydelig på at valget skaper meningsfulle situasjoner. En annen far derimot forteller at han ikke orker samværet. I hans fortelling hjelper det ikke å være sammen. Det blir bare verre fordi samværet minner ham om tapet, og han opplever at sønnen er blitt en fremmed for ham. Han velger å kutte ut sønnen.

Gjennom fortellerrommet om praksis gir fedrene mange eksempler på situasjoner som overskrider det kjønnsmessige. Kjønn forsvinner ofte ut av fortellingene. I relasjonen til barnet er ingen av fedrene særlig opptatt av at de som fedre og menn skal ha en typisk eller tradisjonell maskulin posisjon overfor barnet. Mannlighet og umannlighet er begreper som gir lite mening i forhold til fedrenes fortelling om den konkrete omsorgen. I fortellerrommet om dagen igjennom handler det i stor grad om omsorgens daglige dont og det fedrene oppfatter som barnets behov. Fortellingene handler i liten grad om hva de spesifikt kan gi barnet som far og mann. En årsak kan være at de som skilte fedre er i en posisjon der de faktisk må gi både ”feminin” og ”maskulin” omsorg (Brandth & Kvande 2003). De ser nødvendigheten av begge deler. Gitt et senmoderne syn på barnet og en ambisjon om å følge opp rådende omsorgsidealer er det ikke nok å bare være veileder, lekeonkel, grensesetter eller søndagspappa. Dette kommer tydelig frem i fedrenes fortellinger om hverdagen. Barnas behov, deres problemer og den praktiske omsorgen må i stor grad løses her og nå. En kan ikke vente med å trøste til over helga. Barnet har en bestandighet som ikke er essensiell, men heller ikke tilfeldig. Barnet tvinger fedrene til å gjøre visse valg, og det at de er alene med barnet forsterker fedrenes følelse av egne valg. Slik er barnet bydende i situasjonen. Mange av fedrene forteller om positive mestringsopplevelser gjennom den omsorgspraksis de føler kreves av dem. Men barnet skaper også uro og bekymring.

Fortellinger om rammer for omsorgen

Fedrene kan forhandle seg frem til svært ulike samværsordninger med ungene, men det eksisterer samtidig en felles kjønnet bunnlinje. Samværsmodellene kan tenkes langs en linje der fedrene stort sett opererer mellom 0 og 50 prosent samvær, mens mødrene har mellom 50 og 100 prosent samvær. Fedrene og mødrene opererer på hver sin banehalvdel. Lite

samvær for mødre er mye for fedre. Det er få mødre som vurderer om de skal ha omsorg annenhver helg eller om de skal ha 35 prosent omsorg. Det ligger tunge struktureringsmekanismer i den måten feltet er krittet opp på. På fedrenes banehalvdel er spesifikke maskuline script virksomme. Disse varierer mellom lite samvær/ikke samvær (den rene forsørgerfaren) til en likedelt situasjon med mor (den likestilte faren). Man krysser sjelden over på det andre kjønnets banehalvdel. I mitt materiale er det ingen fedre som har mer omsorgstid enn mødrene.

I fortellerrommet om rammene for omsorgen forstår fedrene seg selv og sin situasjon med barnet i stor grad ut fra at de er fedre og menn. Mange av fedrene ser samværsordningen, økonomiske forhold og bostedsproblematikken gjennom en kjønn optikk. Kjønn blir en viktig forklaringsvariabel i fortellingene deres. Flere av fedrene beskriver samlivsbruddet som et fall. Det å flytte ut av sitt eget hjem, ha en midlertidig bolig eller bo hos foreldrene opplevde mange som tungt. For en del av fedrene var det vanskelig å holde god kontakt med barna når boforholdene var usikre.⁴¹ Et annet tema som ofte kom frem i fortellerrommet om rammene var usikkerhet rundt samværsavtaler og flytting. Også økonomiske tvister og manglende informasjon om barnet fra ulike offentlige instanser var en kilde til uro. I tillegg var det å være borte fra barna i seg selv en belastning. Også en del av fedrene som så barna relativt ofte, syntes savnet var vanskelig å takle.

Mange av rammefortellingene kan tolkes som et fall ned i umannlighet eller en type demaskulinisering av fedrene. Maktkonstellasjonen mellom kvinner og menn får en ny vri når samlivsbruddet er et faktum. Mye av det menn tradisjonelt har hatt styring med (bolig og penger) er nå ute av deres hender. I flere av fortellingene pågår konflikter over flere år. Fedrene forteller at det skaper emosjonelt stress og manglende kontroll i situasjonen, og de føler at det går ut over barna.

I den nye situasjonen som skilt opplever fedrene en ny type sårbarhet i forhold til barna. I samlivet ble det hverdagslige ofte tatt for gitt, og mange fedre som jobbet mye ute og mindre hjemme opplevde seg som en integrert del av familien. De var sterkt knyttet til barna, opptatt av dem og glad i dem. De fortalte om seg selv som familister i kombinasjon med en sterk jobborientering. I de nye rammefortellingene blir denne selvfølgeligheten som

---

⁴¹ En del av fedrene forteller at det å flytte ut skaper kaos og ofte provisoriske forhold, men det er også slik at mange fedre statistisk sett kommer godt på fote igjen etter en tid (Skevik & Hyggen 2002).

far og forelder annerledes. Fedrene forteller at de nå må ha en egen agenda og plan for å være og fungere som forelder. I en del fortellinger er denne situasjonen problematisk fordi barna synes det er greiere å være der de alltid har bodd, særlig i helgene, der de har venner osv. Konflikter og uavklarte avtaler blir påminnelser om en sårbar situasjon som far. Dette oppleves av mange fedre også som en devaluert posisjon. Samtidig er flere av disse rammefortellingene preget av optimisme og fremskritt. En far forteller for eksempel at han inngår i en ny type samvær med barna når han har ansvaret alene og kutter ut jobben de helgene han har ungene. Han jobber svært mye og er fornøyd med ordningen der han kan fortsette å jobbe mye og se barna annenhver helg.

I de aller fleste rammefortellingene oppfatter fedrene seg som vevet inn i feltets kjønnet. Essensen i de fleste rammefortellingene er at foreldrene er enige om at det er rasjonelt økonomisk,⁴² og også rimelig i forhold til den tidligere arbeidsdelingen og barnets behov, at mødrene har hovedomsorgen. Mange av fedrefortellingene vitner om at mødrene har et selvfølkelig og sterkt forhold til barna. Mødrene tar det som en selvfølge at de skal ha hovedomsorgen. Fedrene kan ha mye samvær selv om mor har hovedomsorgen, og mange av informantene forteller at de synes det er en bra ordning å ha utvidet samvær. Men det en del fedre opplever som svært vanskelig er at på tross av at de har mye samvær har de ingen medbestemmelse hvis mor vil flytte. De er også sårbare hvis de blir boende for langt unna barnas nærmiljø. Fortellingene vitner om et intrikat samspill der kjønn har en sterkt ordnende rolle. Det er vanskelig å tenke seg at mødre og fedre i disse rammefortellingene kunne byttet plass.

Spenningsfelter i det skilte farskapet

Et spenningsfelt som alle fedrene forholder seg til kommer til uttrykk i fenomenet tivolipappa. Fedrene forteller om emosjonelt stress fordi de skal balansere barnas til tider grenseløse ønsker opp mot sin egen posisjon som far, omsorgsperson og grensesetter. Flere av fedrene forteller om usikkerhet i forhold til om barnet liker seg hos dem og om barnet vil være hos dem fremover. Å underholde og glede barnet gjennom kommersielle aktiviteter står i kontrast til ønsket om å gjenopprette det hverdagslige. Det hverdagslige og den naturlige kjærligheten fra barna er sterkt meningsskapende fortellinger for fedrene. De skaper en opplevelse av sammenheng som er med på å restaurere fedrenes følelser etter

---

⁴² Selv om denne beslutningen er tatt på feil grunnlag i forhold til det økonomiske regelverket. Se drøfting i kapittel 3.

fallet. Tivolipappen tilfredsstillende ikke kravene til en senmoderne og likestilt far, samtidig som situasjonen som helgepappa krever noe mer enn bare hverdagsligheter og grenser.

I omsorgen kommer utfordringer som grensesetting, sinne, avskjeder, trøst og konfrontasjoner opp i nye fasonger, omskapes, blir borte, kommer tilbake og må løses om og om igjen. Barnet skaper positive følelser, men også emosjonelle spenninger. Omsorgen produserer uro, men samtidig forteller flere av fedrene at det bare er den samme omsorgen som kan reparere det emosjonelle stresset. De blir avhengige av tegn på barnas kjærlighet. Av-og-på-foreldreskapet og det å skilles som uvenner eller med problemer hengende i lufta til neste samvær er problematisk. Det er lenge til neste gang en får muligheten til å reparere relasjonen. Kuren mot uroen er for mange av fedrene å være sammen med barna, mens enkelte av fedrene forteller at de ønsker å trekke seg unna. En far gjør også det.

Flere av fedrene forteller at de opplever seg marginalisert gjennom fallet og i situasjonen som skilt. Fedrene blir sårbare og tolker selv små problemer inn i et større bilde av å være nummer-to-forelder. Konflikter om samværet, ambivalens knyttet til det å ha barnet og engstelse for å bli mer og mer perifer som far skaper emosjonelt stress. I en del fedrefortellinger blir disse forholdene forstørret og delvis kroniske. For eksempel tolkes små endringer i samværsavtaler som et stort problem. Dette kan holde konflikter i gang fordi selv små tegn på at farsprosjektet er truet kan skape engstelse hos fedrene.

Destruktive maskuline løsninger som rus og sosial isolasjon er lite forenlig med barneomsorg. Noen fedre forteller om slike selvforsterkende negative mestringsstrategier i bestrebelsene på å takle sin nye situasjon som skilt far. Enkelte av fedrene forteller at de har ønsket å avlyse helgesamværet eller faktisk har gjort det fordi de gruer seg eller føler seg for dårlig. Å være ambivalent til å ha sitt eget barn skaper skamfølelse. Et selvforsterkende trekk i disse historiene er at fedrene forteller at de mister den strukturerende og meningsskapende omsorgen som barnet kunne gitt hvis de hadde vært sammen. Enkelte fedre forteller om slike onde sirkler der rammene for omsorgen spiller sammen med destruktive maskuline mestringspraksiser.

Gjennom det analytiske grepet *fortellerrom* kommer det i praksisfortellingene frem at fedrene går inn i en verden de i stor grad opplever som avkjønnet, mens for en del av fedrene oppleves *rammene* som tradisjonelt maskuline. I fortellingene om praksis er det

omsorgen og relasjonen til barnet som er figur. Kjønn kommer i bakgrunnen. Fedrene må forholde seg til alle typer av situasjoner og problemer som oppstår. Det fører dem inn i omsorgssituasjoner som trekker på et likestilt script for farskap. Gitt et senmoderne syn på barnet og barnets bydende vesen i omsorgssituasjonen får fedrene i mange tilfeller et nytt og utvidet repertoar i forhold til barnet. Det gjelder både den kroppslige og konkrete omsorgen og fedrenes følelser overfor barnet. Det omsorgspraksisen konstruerer av relasjoner, kroppslighet, følelser, restaurering etter fallet osv. står i en del tilfeller i en slags motsats til eller er truet av det fedrene forteller om rammene for omsorgen. I fortellingene om rammene trer kjønn frem igjen. De to fortellingene uttrykker praksiser og erfaringer det kan være vanskelig å forene. Nå trenger ikke vekslingen mellom det kjønne og det avkjønne i seg selv være et problem, men i en del av fedrefortellingene blir det tydelige spenninger og brudd mellom de to fortellerrommene. I dette spenningsfeltet mellom barnet som bydende og rammene rundt omsorgen må fedrene finne ut av hvordan de skal være far nå. I denne rekonstruksjonsprosessen bruker fedrene ulike script for farskap. Scriptene er med på å løse opp og dempe spenningene i situasjonen, men scriptene kan også stå i motsetning til hverandre og skape nye konflikter.

Script for farskap – å skrive seg inn i en større fortelling

I situasjonen som skilt søker fedrene mening gjennom sine prosjekter som far. I konstruksjonen av slike meningssammenhenger er ulike script for farskap tilgjengelige. Scriptene er oppskrifter på ulike handlingssekvenser og kan i beste fall gjøre fedrenes situasjon mer meningsfull, forståelig og håndterbar (Antonovsky 1991, Lazarus & Folkman 1984). Gjennom scriptene kan orden og begripelighet skapes ut av en situasjon med uorden og emosjonelt stress. Det kan gi en følelse av tillit og kontroll (Peterson 1999). Det heterogene kulturelle tilbudet av maskuline script for foreldreskap kan forklare hvordan fedrene makter å skape meningsfulle og sammenhengende fortellinger om svært ulike situasjoner som skilt far. Mange av fedrenes fortellinger vitner om at en slik innskriving i en større meningssammenheng skaper en mestringsfølelse. Men intervjumaterialet viser også at det heterogene tilbudet av script for farskap kan skape konflikter og motsetninger.

Å bruke forskjellige script – et eksempel

Fortellingene til Finn og Gudmund er eksempler på hvordan fedre kan oppleve spenninger mellom omsorgspraksisen, hvilke muligheter de har til å gjennomføre prosjektet sitt som far og at de skriver sin historie inn i ulike script for farskap. Spenningene løses på forskjellig

vis og avstedkommer ulik grad av opplevd emosjonelt stress. Begge fedrene har en samværsordning med såkalt vanlig samvær (annenhver helg og en dag i uka). Finn har det likestilte scriptet for farskap som veikartet han styrer etter. Det er hans målestokk, oppskrift og handlingsrepertoar som far. I Finns fortelling innebærer dette likestilte scriptet å være mye sammen med datteren. Finn ser barnet som en integrert del av livet i hverdagen. For Finn blir derfor spriket stort mellom det scriptet han identifiserer seg med og det han opplever i praksis. Samvær annenhver helg blir for sjelden for ham. Finn forteller at han er dypt ulykkelig over denne situasjonen og under intervjuet klarer han ikke å holde gråten tilbake. Å være borte fra datteren beskriver han som svært smertefullt.

Gudmund forteller også om barnet som et essensielt meningsskapende prosjekt i livet, men han henter frem et annet handlingsrepertoar gjennom et annet script for farskap. Gudmund støtter seg på tradisjonen med forsørgerfaren og hjelpe-til-faren. Det på tross av at Gudmund også forteller om en senmoderne og barnefokusert innstilling til sitt foreldreskap. Gudmunds fortelling er preget av stolthet over det han gjør som far. Han opplever at mor gir ham mye ekstra ved å ta ham med på råd, ringe og informere ham og invitere ham til å hjelpe til, for eksempel på sønnens bursdag. Å skrive sin historie inn i et script for farskap kan altså skape mening og en opplevelse av sammenheng hvis praksisen og rammefortellingen passer med scriptet. I det konstruksjonsarbeidet bearbeides spenningsfeltene mellom praksisen og rammene. Gudmund er for eksempel lite bekymret for om han er tivolipappa og skjemmer bort sønnen litt i helgene. Ifølge scriptet for forsørgerfaren og hjelpe-til-faren kan en som far godt lage det til noe spesielt (søndagspappaen). Gudmund er ikke opptatt av å skulle konstruere og bekrefte seg selv gjennom det hverdagslige med barnet, slik Finn strever med. Gudmund forteller at savnet av sønnen er der, men at det går greit. Finn forteller at han opplever at prosjektene i hverdagen tappes for mening fordi datteren skulle vært der. Han forteller at han tenker på datteren sin nesten hele tiden.

Å skifte fra et script til et annet

Flere av fedrene forteller at rammene for deres omsorgspraksis endres underveis, som for eksempel at barna vil være mindre hos dem eller at mor planlegger å flytte. En far forteller at han selv ikke lenger setter noen krefter inn på å treffe sønnen sin. For flere av fedrene skaper disse endrede rammene spenninger og friksjoner i forhold til hvordan de skal være far. En mestringsstrategi i den nye situasjonen er å skifte fra et script for farskap til et annet.

Er det for eksempel snakk om flytting forteller fedrene om kulturelle oppskrifter for hvordan de kan skape mening og sammenheng ut av en ny situasjon. De bruker da scriptet for forsørgerfaren og pendlerfaren. Fedrene forteller at de blant annet vil løse det å ha mindre samvær med for eksempel å ringe mye, ta noen spontane turer (overraskelser) og at de planlegger å stille opp på skoleavslutninger og lignende. Det nye scriptet er der, som en sosial realitet, med handlingsalternativer som fedrene kjenner til og har tenkt igjennom. Andre forteller at de har forberedt seg på å flytte etter. For dem er det ikke noe alternativ å forsøke å bytte script for farskap.

Det er heller ikke alltid vellykket å skifte script. En far forteller at han trodde han kunne gå fra å være en likestilt far til en situasjon der han så barnet hver tredje uke. Han forteller om depresjon og sinne og tilskriver mange av disse plagene at han ikke klarer å leve borte fra barnet sitt. Å forsøke å tilskrive ny mening til situasjonen ved å ta i bruk et annet script for farskap er ikke nødvendigvis vellykket – men det er en mulighet.

Fortellingene om å ha det bra er kjennetegnet ved et slags samsvar mellom situasjon og intensjon i omsorgen. For å oppleve situasjoner som gode, varme og nære er fedrene avhengig av å sette dem inn i en større sammenheng. De må knytte det til et farsprosjekt som er deres og som det er mulig å gjennomføre i praksis. Igjen er det innrammingen i ulike script for farskap som blir avgjørende. Flere av fedrene forteller for eksempel om at det de gjør med barna er slike ting de selv satte pris på som barn. Eller de forteller at de besøker andre familier med barn eller slekt når de har ungene hos seg. Det kan være historier om hvordan fedrene legger ungene, går inn og ser på mens de sover eller hvordan det er fint å hente i barnehagen. Dette er omsorgssituasjoner som trigger fedrenes følelser. Fedrene forteller om det som noe godt, noe som bekrefter dem som foreldre og som restaurerer og gjenskaper noe av det som gikk tapt da familien ble splittet. Men det er nødvendig å ramme følelsene inn i en situasjon der intensjonen kan forfølges og realiseres. Denne problematikken blir ekstra tydelig i en del fedrefortellinger der det kommer frem at omsorgssituasjonene også skaper usikkerhet og en opplevelse av å være marginal. Bekymringen og uroen hos fedrene varierer i dette utvalget ikke systematisk med den omsorgsordningen de har. Opplevelsen av mestring og livskvalitet avhenger av at scriptet de velger⁴³ å forstå sin situasjon ut fra, samsvarer med intensjonen de har med omsorgen.

---

⁴³ Når jeg her skriver *velge* er det motivert ut fra avhandlingens handlingsteoretiske rammeverk. Jeg har i teorikapittelet redegjort for hvordan slike valg skal forstås i en teoretisk sammenheng. Det er grunn til å påpeke at følelsen av å velge ikke nødvendigvis er til stede

Script for farskap før og etter bruddet

En del fedre forteller at arbeidet og forsørgelsen var deres hovedposisjon før skilsmissen, men at de likevel opplevde seg som familister. De inngikk i en arbeidsdeling under samlivet hvor de jobbet mye ute mens mor var mest hjemme (hjelpe-til-faren og forsørgerfaren). Å se ungene lite (annenhver helg), som skilt, uten en inntakt familie som base, ble vanskeligere enn de hadde tenkt seg. Omkostningene ved en slik frakobling skapte friksjonsflater og spenninger hos flere av fedrene. For disse fedrene kunne en tenke seg at deres erfaring som hjelpe-til-far før bruddet ville gi dem en ro og trygghet som fedre med vanlig samvær, at annenhver helg skulle være nok. Men flere av fedrene forteller at det blir for lite "familie" etter bruddet. Selv om disse fedrene ikke regnet seg som likestilte i forhold til tid og oppgaver før bruddet anså de seg for å leve i et likeverdig samliv gjennom sitt lønnsarbeid og overtidsarbeid. Flere av fedrene i denne situasjonen forteller at de opplever tidsrammene rundt samværet som frustrerende og urettferdig.

Enkelte fedre har en historie der de får mer omsorgsansvar etter bruddet. Selv om de hadde en ganske komplementær arbeidsdeling før bruddet, så omstiller de seg og legger opp hverdagen etter den nye situasjonen der de har mye omsorgsansvar. Familismen ligger som en bunnplanke i fortellingen. Fedrene bruker et likestilt script for farskap. De forteller om uro og emosjonelt stress ved å ta inn over seg alt ansvaret, samtidig som de opplever å ikke ha noe valg. Barnet blir bydende i situasjonen og forsørgeromsorgen konverteres til et helhetlig og hverdagslig omsorgsansvar. Flere av disse historiene er preget av en fremskrittsoptimisme, samtidig som plikten og ansvaret tynger. Disse fortellingene viser hvor situasjonsbetinget omsorgen for egne barn kan være. Scriptene virker. De muliggjør forskjellige måter å være far på innenfor en kort tidsperiode.

Enkelte fedre forteller om det motsatte: at de har levd i et likestilt samliv før bruddet, men i situasjonen som nyskilt startet de med et hjelpe-til-script for farskap. De flyttet ut, og gikk inn i en samværsordning med såkalt vanlig samvær. Enkelthistorier i materialet viser at det ligger tydelige fallgruver i situasjonen som skilt far, også om du har levd i et likestilt forhold før samlivsbruddet. Fedrene forteller at de velger blant flere script og noen velger et script som ikke passer med deres levde erfaring som far før bruddet.

---

hos fedrene. Slik kan begrepet *velge* virke malplassert, men jeg minner om at begrepet har en ontologisk status som innebærer at en som menneske er dømt til å velge, og fri til å velge (se for øvrig diskusjonen om script og konkret og ontologisk frihet i kapittel 2).

Destruktiv maskulinitet og forsørgerfaren

De helsemessige risikozonene som enkelte av fedrene forteller om handler om isolasjon, frakobling, taushet, transport av smerte og selvstraffing, og ulike former for det jeg vil betegne som destruktive maskuliniteter.⁴⁴ De destruktive valgmulighetene som eksisterer på fedrenes banehalvdel formuleres tydelig i enkelte av fedrefortellingene. En far forteller at muligheten for helt å overlate barnet til mor er til stede. Muligheten trigger hans lyst til å velge bort omsorgsforpliktelsene. Men han velger å binde seg til masten og ta inn over seg barnets bydende vesen. Denne faren forteller om et bevisst valg mellom et liv med relasjoner og omsorgsansvar og et liv med nytelse, rus og sikker undergang.

En annen problematisk maskulin logikk i forhold til forsørgelse og omsorg handler om å gjøre seg hard og utilgjengelig fordi svakhet rokker ved din posisjon som pålitelig forsørger. Enkelte fedre forteller at de ventet for lenge med å søke hjelp. Å søke hjelp ble et tegn på sårbarhet som kolliderte med scriptet for forsørgerfaren (ikke være syk eller vise tegn på svakhet). Slik sett kan forsørgelse og menns selektive taushet kobles sammen. Problemene med tausheten er mange, og flere av fedrene forteller at de ikke klarer å be om hjelp. En far forteller at det var først da krisen var dyp og åpenbar at han maktet å åpne seg. Det var første gang han mottok hjelp fra noen utenfra. Å bryte med det maskuline (forsørger)regimet muliggjør en aksept av egen svakhet og sårbarhet, og åpner for at en helningsprosess kan komme i gang. Relasjonen til barna blir en brekkstang i den prosessen.

Mange av de destruktive mestringspraksisene er kjønnete fordi de er skapt i en spesiell relasjon til familie og barn, eller rettete sagt; i en ikke-relasjon til barn. Frakoblingen, innkapslingen, rusen og flyktige relasjoner er mestringspraksiser som kan knyttes til et forsørger-script for farskap (pendleren, sjømannen, anleggsarbeideren, forretningsmannen). Scriptet om den ensomme og selvdestruktive mannen spiller på en tradisjon der far er skilt ut fra hjemmet gjennom arbeidet og der omsorgen primært er knyttet til det feminine. I fortellingene om frakobling fra familien inngår elementer som benektning, fortrenning, transport av smerte til barnet og straff av mor. Det er prisen som betales for å opprettholde et script for farskap som skal kunne ha potensiale i seg til å avvikle relasjonen til barnet. Nå er ikke det hele historien om forsørgerfaren – den handler jo også om ansvarlighet, dyp

---

⁴⁴ Det destruktive scriptet for skilt og ulykkelig far kan knyttes sammen med kulturelle forestillinger om hva det vil si å være mann. Slike forestillinger kan være den ensomme mannen (Simonsen 2004), at smerten er skamfull (Backman 2005), det er meg mot de andre (Kimmel 1996), se bort fra egen smerteopplevelse (Lilleaas 2003, Sabo & Gordon 1995), heltescenarier (Kolnar 2003), vold/straff mot meg selv og andre (Lorentzen 1998), samt det å utstå gjennom arbeidet (Seidler 1997).

kjærlighet og familisme – men den maskuline destruktiviteten henger nøye sammen med den kjønnskomplementære arbeidsdelingen og ideen om å dele menn og kvinner inn i to komplementære verdener.

I enkelte av fedrefortellingene skjer det en glidning mellom for eksempel en annenhverhelg-ordning og det å avvikle relasjonen til barnet. Ifølge enkelte av fedrene er det slik at noen mødre ser for seg muligheten for at far helt eller delvis kan avvikles, for eksempel gjennom flytting. Tilsvarende script for lite samvær finnes ikke for mødre. De fleste skilte mødre har barna halvparten av tiden eller mer. Kvinnenes posisjon og makt går ut på at de ikke velger på den banehalvdelen som mennene velger. De velger mellom relativt mye omsorg eller mer. Slik inngår det heller ikke noe script for mødre som tilbyr dem å frakoble seg barna. Det finnes ingen tradisjon for en slik posisjon.

Likevel er det ikke slik i det empiriske materialet at mye samvær automatisk gir høy livskvalitet og en god mestringsfølelse. I intervjuene er det også kommet frem at omsorgen og et nære forhold mellom far og barn kan skape uro, engstelse og bekymring. Det ligger en dobbelthet i omsorgens vesen, som forsterkes av en senmoderne forståelse av barnets behov. Det senmoderne synet på barnet stiller mange av fedrene i en sårbar posisjon. Det er fordi barnets sosiale kompetanse ansees som viktig og fordi relasjonen mellom foreldre og barn skal være gjensidig bekreftende (Dencik 2006, Hennem 2005). Det å være mye sammen med barna og ha omsorgsansvar er derfor ikke uten bekymringer eller en garanti for en god opplevelse av mestring eller livskvalitet, men det utløser en annen type emosjonelt stress enn den frakoblede maskuline farsposisjon. Uro, involvering og et aldri avsluttet foreldreprosjekt (den senmoderne barneoppdragelse) har andre typer kostnader (Lilleaas 2003, 2007) enn den frakoblede og delvis isolerte tradisjonelle maskuline posisjon i vårt samfunn. I det empiriske materialet er det vist en sammenheng mellom den kjønnskomplementære arbeidsdelingen og destruktive maskuline mestringsstrategier.

Et besværlig mangfold?

Denne undersøkelsen viser at mellom omsorgspraksisen og rammene for omsorgen kan det oppstå spenningsfelter. Det er stilt kritiske spørsmål til script for farskap som legitimerer det å være lite sammen med ungene. At det foreligger script som muliggjør lite eller ingen kontakt mellom far og barn åpner for destruktive maskuline handlingsrom. Det rene forsørger-scriptet for farsomsorg, men også et hjelpe-til-script for farskap, kan brukes til å

legitimere en frakobling av menn fra viktige relasjonelle forpliktelser. Denne undersøkelsen kan slik sett være utgangspunkt for en kulturkritikk. Men empirien viser også at mange fedre mestrer bra å ha relativt lite samvær. De trives med det. Selv om de ønsker å se barnet mer, går det fint med den samværsordningen de har fordi de skaper legitimitet og mening ut av et tradisjonelt script for farskap. Det kan fremdeles skapes legitimitet for at fedre velger på en annen banehalvdel enn mødre. Slik kan én måte å ordne seg på bli meningsfylt ved at den defineres som nettopp det. Også i spørreskjemaundersøkelser svarer mange menn at de er fornøyde med den samværsordningen de har (Moxnes & Winge 2000, Skevik & Hyggen 2002).

Hva slags script og kulturelle ordninger som bør være gjeldene i et samfunn kan ikke en undersøkelse som denne svare på, men det kan være interessant å vise noen spenninger og indre motsetninger i måter det skilte foreldreskapet er organisert på i vårt samfunn. Spørsmålet er om ikke script for farskap som bygger på et kjønnsdelt mangfold vil kollidere med andre verdier som preger norske fedres og mødres hverdagsvirkelighet anno 2008?

Et moment er at barna har fått en styrket posisjon i vårt samfunn. Barnet er betraktet som en grunnleggende meningsskapende størrelse (Beck & Beck-Gernsheim 1995, Aarseth 2008a). Barnet er der for bestandig, selv når relasjonen mellom foreldrene opphører. Flere av informantene er opptatt av det: at barna er noe du har for alltid og at de er en helt sentral del av livet. Selv om barnefokuset tar ulike former viser fedre både fra middelklasse og arbeiderklasse en utstrakt familisme i sine fortellinger. Det økende fokuset på barnet og nye kompetansekrav til barnet fordrer en annen relasjon mellom foreldre og barn. Særlig er den tradisjonelle forsørgerfaren med disiplin og grensesetting på vei ut (Juil & Jensen 2003). I stedet trekkes det kompetente barnet frem som det nye (Sommer 2003). Det skaper forventninger om endringer i farskapet. Fedres omsorgsoppgaver blir mer lik mødres gjennom de nye kompetansekravene som stilles til barnet og som fedrene må forholde seg til. Det er utviklingen av sosial kompetanse heller enn disiplin og straff som står i sentrum. Flere av mine informanter er opptatt av at det kreves et annet og nærere forhold mellom dem og barna hvis de skal være gode fedre. De forteller at til det trenger de *tid*.

Et annet argument er knyttet til diskursen om likestilling. Et samfunn som det norske har mange og omfattende diskurser om likestilling (Holter, Svare & Egeland 2008). Det eksisterer også en rekke praktiske ordninger for å fremme likestilling. En del fedre er opptatt

av misforholdet mellom den generelle likestillingsdiskursen og det at fedre og mødre systematisk velger samværsordninger på hver sin banehalvdel. I sine metafortellinger om bruddet forteller en del av fedrene om en følelse av marginalisering, og at mødrene forholdt seg til hjemmet og barna med en større selvfølgelighet enn dem selv. De påpeker at diskursen om likestilling og holdninger de selv har møtt i praksis ikke henger så godt sammen. Flere av fedrene opplever et sprik mellom diskursen om likestilling og sine bestrebelser for å gjennomføre en mer likestilt samværsordning. Flere forteller også om et emosjonelt stress som følge av den avstanden de opplever mellom disse to størrelser.

Et tredje forhold er at fedre i dag er mer sammen med barna sine før samlivsbruddet enn tidligere. Selv om tidsnyttingsundersøkelsene viser at endringer på aggregert nivå går tregt, er synet på far og hva fedre kan gjøre og faktisk gjør endret de siste tiårene (Vaage 2002). Flere av fedrene i materialet forteller at de ser det som naturlig å ha mye med barna å gjøre etter et samlivsbrudd. De forteller at barna ville bli lei seg hvis de ikke fikk se pappa mye. Disse fedrene argumenterer med at de ikke bare ønsker mye samvær for sin egen del, men at de også gjør det for barna. Slik sett oppleves barnet som bydende. Det binder de fedrene som er inne i omsorgen.

At menn slipper unna og tjener på et forsørgerscript eller et hjelpe-til-script for farskap er i en forstand riktig, men samtidig dypt misvisende. Å være frikoblet fra omsorgsansvar kan i en forstand tolkes som en type hegemonisk maskulinitet der menn nyter godt av den patriarkalske dividende (se kapittel 3). I og med at produksjonen har forrang og premieres fremfor reproduksjonen (lønnsulikhet, det ubetalte arbeidet, pensjonssystemet osv.) kan det være fristende å trekke den konklusjon at en frikobling fra omsorgsansvar er et gode. Men denne konklusjonen kan innebære en hierarkisering som underkommuniserer hva en forpliktende og nær omsorgsrelasjon gir av mening og sammenheng i vår kultur. I forsørgerscriptet, og delvis i hjelpe-til-scriptet, ligger en mulighet til å slippe unna noe som binder og koster, bekymrer og uroer, men samtidig glipper også en avgjørende tilknytningsmulighet for mange fedre. Å spørre hva menn går glipp av i den tradisjonelle arbeidsdelingen representerer et annerledes og feministisk perspektiv. En slik spørsmålsstilling snur på hodet dominerende verdihierarkier der reproduksjonen stort sett har vært sett på som en utgiftspost (Holter 2003). I forlengelsen av denne kritikken ligger også spørsmålet om hvilke valgmuligheter vi ønsker skal være alternativene for mødre og fedre i fremtiden. Ønsker vi at dette fremdeles skal være et kjønnsdelt mangfold? Og hvilke

alternative valgmuligheter finnes? Det ligger ikke til denne avhandlingen å gå inn på disse politiske spørsmålene, men undersøkelsens empiriske funn kan være nyttige for videre arbeid med dem.

Kjønn som situasjon

Ved å anlegge et praksisperspektiv på fedrenes fortellinger om omsorg har jeg vist hvordan kjønn skapes og omskapes i relasjonen med barnet. Fedrene kjønner og avkjønner sin fortelling ettersom de beveger seg fra et fortellerrom til et annet. Hva som er kjønn er situasjonelt. I situasjonen som skilt settes ulike former for farskap sammen. Fedrene må kombinere og velge ulike script. I valget inngår andre aktører, ikke minst barnet selv og barnets mor. I disse forhandlingene og arrangementene skapes nye og unike praksisformer for fedrene. Selv om barnet er bydende og krever praktisk omsorg forutsetter også omsorgen at faren har en intensjon og et prosjekt med barnet. Denne typen meningskonstituering er avhengig av en sosial forankring. Mening skapes og omskapes i interaksjon med andre. I stedet for å typologisere fedrene, har jeg derfor sett det som mer fruktbart å legge vekt på scriptene for farskap. Scriptene aktiveres i situasjonen. Et slikt perspektiv gir kulturen kombinert med situasjonen en stor grad av forklaringskraft. Heller enn å typologisere fedrene som personer kan vi si at fedrene definerer seg selv gjennom det de gjør med det verden gjør med dem (Moi 1998).

Den dialektiske praksisteorien (Connell 1987, 1995, Østerberg 1986) viser til samspillet mellom hver enkelts handlinger og de strukturelle betingelsene; hvordan endrede strukturelle forhold utgjør et nytt grunnlag å handle ut fra. Et slikt perspektiv kan gi oss innsikt i og retning til likestillingspolitiske virkemidler og muligheter. Flere av fedrene forteller at deres omsorgspraksis har hatt konsekvenser for deres syn på seg selv, hva de opplever som viktig og meningsfullt og deres holdning til jobben. Mange av fedrefortellingene viser at fedrene gjennom sin nye situasjon og den omsorgspraksis de har valgt, påvirker og endrer script for farskap og sitt forhold til arbeidet. Gjennom sin omsorgspraksis bygger de ned kjønnskomplementære kulturer, og scriptene for farskap endres. Å ha barna alene over lengre tid innebærer for en del fedre en radikal endring, fordi i samlevende familier videreføres ofte en stor grad av kjønnskomplementær arbeidsdeling (Brandth & Kvande 2003). Gjennom barnet som bydende og de tilgjengelige scriptene for farskap reproduseres ofte kjønnsstereotype handlemåter når både mor og far er til stede. Slik er det ikke for de skilte fedrene, og særlig tydelig blir det der far har mye omsorg.

Fedrenes historier viser at deres valg og mestringsstrategier kan fortolkes som meningsproduksjon i situasjonen og ikke som nødvendige måter å reagere på som en mannstype eller en farstypologi. I forhold til politiske virkemidler og kampen for likestilling er dette en viktig innsikt å ta inn over seg. Det viser at det som ofte blir betraktet som mest naturlig i samfunnet er situasjonelt og kan endres gjennom endrede rammer og nye praksisformer.

Litteratur

- Alver, Bente Gullveig og Ørjar Øyen, 1997: *Forskningsetikk i forskerhverdag: vurderinger og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.
- Amato, Paul R. 2000: "The Consequences of Divorce for Adults and Children". I *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 62, No. 4, pp. 1269-1287.
- Ambjörnsson, Ronny 1988: *Den skötsamme arbetaren. Idéer och ideal i ett norrländskt sågverkssamhälle 1880-1930*. Stockholm: Carlsson.
- Andenæs, Ellen 2005: "'En virkelig far fra første stund' – diskursive (re)konstruksjoner av mannlighet og faderskap". I *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 2/05.
- Andersen, Arnfinn 2003: *Menn skaper rom for foreldreskap og familie*. Dr. polit.-avhandling. Trondheim: NTNU.
- Annfelt, Trine 2005: "På vei mot sædens rett? Om endringer i politiske diskurser om farskap". I *Tidsskrift for kjønnsforskning* nr. 2/05.
- Arendell, Terry 1995. *Fathers and Divorce*. London: Sage.
- Argyle, Michael 1999: "Causes and Correlates of Happiness". I D. Kahneman, E. Diener og N. Schwarz (red.): *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Antonovsky, Aaron 1979: *Health, Stress and Coping*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, Aaron 1991: *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och kultur.
- Backman, Stina 2005: *Den sjuke mannen. Populärkulturella gestaltninger av manlig ohälsa*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Bailey, Sandra J. 2007: "Family and Work Role-Identities of Divorced Parents: The Relationship of Role Balance to Well-Being". I *Journal of Divorce & Remarriage*, Vol. 46 (3/4). The Haworth Press.
- Barneoven*. Lov om barn og foreldre, 8. april 1981.
- Beauvoir, Simone de 2000: *Det annet kjønn*. Oslo: Pax forlag.
- Beck, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim 1995: *The Normal Chaos of Love*. Polity Press.
- Berg, Lars Erik og Thomas Johansson 1999: *Den andra föräldern*. Stockholm: Carlssons.
- Bjerrum Nielsen, Harriet 1994: "Forførende tekster med alvorlige hensikter". I *Tidsskrift for samfunnsforskning* 35 (2), s. 190-217.
- Bjerrum Nielsen, Harriet 2000: "Rommet mellom sitering og dekonstruksjon". I *Kvinneforskning* 1/00.

- Bjerrum Nielsen, Harriet 2003: "Historical, Cultural, and Emotional Meanings: Interviews with Young Girls in Three Generations". I *NORA* 1/03.
- Blikstad, Eivind 1994: *Et knallhardt forsvar for myke verdier*. Oslo: Pax.
- Blom, Ida og Sølvi Sogner (red.) 2006: *Med kjønnsperspektiv på norsk historie*. Oslo: Cappelen Akademisk.
- Bokker, Lon Paul, Roy C. Farley og George Denny 2006: "The Relationship between Father/Child Contact and Emotional Well-Being Among Recently Divorced Fathers". I *Journal of Divorce & Remarriage* Vol. 45 (1/2), pp. 63–77. The Haworth Press.
- Bonde, Hans 2008: *Det ekstreme køn*. Hovedland.
- Bourdieu, Pierre 1984: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste*. London: Routledge.
- Bowlby, J. 1978: *Attachment*. London: Penguin
- Brandth, Berit og Elin Kvande 2003: *Fleksible fedre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bratterud, Åse, Kari Emilisen og Ole Fredrik Lillemyr 2006: *Menn og omsorg: i familie og profesjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Braver, S. og D. O'Connell 1998: *Divorced Dads: Shattering the Myths*. New York: Tarcen/Putnam.
- Bredal, Anja 2006: *Vi er jo en familie. Arrangerte ekteskap, autonomi og fellesskap blant unge norsk-asiater*. Avhandling. Oslo: Unipax.
- Bredesen, Ole 2003: *Problematisk gutter og fraværende menn. Fagblikk og perspektiver på kjønn i skolen*. Utdannings- og forskningsdepartementet/Nettverk for forskning om menn.
- Bø, Tor Petter, Ragni Hege Kitterød, Tonje Køber, Sølve Mikal Nerland og Tor Skoglund 2008: *Arbeidstiden – mønstre og utviklingstrekk*. Rapport 2008/12. Statistisk sentralbyrå.
- Christensen, Lars 2005: "Ennå ikke formell likestilling mellom foreldre". I *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2/05.
- Christoffersen, Mogens Nygaard 1996: *Opvækst hos fedre. En sammenligning af 3-5-årige børns opvækst hos fedre og mødre*. København: Socialforskningsinstituttet 96:23.
- Clatterbaugh, Kenneth 1998: "What Is Problematic about Masculinities?" I *Men and Masculinities* Vol. 1, Number 1. Sage Publications.
- Connell, R. W. 1987: *Gender Power*. Stanford: Stanford University Press.
- Connell, R.W. 1995: *Masculinities*. Cambridge: Polity Press.

- Connell, R. W. 2000: *The Men and the Boys*. Cambridge: Polity Press.
- Connell, R. W. og James W. Messerschmidt 2005: "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept". I *Gender & Society*, Vol. 19, Issue 6, pp. 829-859.
- Dahl, S. 2007: "Triste kvinner, tøffe menn – om kjønn og psykisk helse". I B. Schei og L. S. Bakketeig (red.): *Kvinner lider – menn dør. Folkehelse i et kjønnsperspektiv*. Oslo: Gyldendal forlag.
- Danielsen, Kirsten 1992: *Slike gutter. Eldre menn forteller om sitt liv*. Oslo: Pax Forlag.
- DeGarmo, D. S., J. Patras og S. Eap 2008: "Social Support for Divorced Fathers' Parenting: Testing a Stress-Buffering Model". I *Family Relations* 57, pp. 35-48. Blackwell Publishing.
- Dencik, Lasse 2006: *Mennesket i postmoderniseringen – om barndom, familie og identiteter i opbrud*. Billesø & Baltzer.
- Diener, Ed 2005: *Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being*. <http://www.springerlink.com/content/b0271748t4707j45/>
- Durkheim, Emile 1978: *Selv mordet*. Oslo: Gyldendal.
- Dyade 1994. "Et møte med Robert Bly. Menn i bevegelse". Nr. 3/94.
- Dyade 1994. "Robert Bly og debatten om mannen". Nr. 4/94.
- Ekeland, Tor-Johan og Vidar Myklebust 1996: *Foreldremekling. Meklarperspektivet*. Forskningsrapport nr. 12. Volda: Høgskulen i Volda og Møreforskning.
- Ekeland, Tor-Johan og Vidar Myklebust 1997: *Foreldremekling. Brukarperspektivet*. Forskningsrapport nr. 23. Volda: Høgskulen i Volda og Møreforskning.
- Ekenstam, Claes 2006: "Mannsforskningens bakgrund och framtid: några teoretiska reflexioner". I *NORMA* 1/06.
- Ekenstam, Claes m.fl. 1998: *Rädd at falla. Studier i mannlighet*. Göteborg: Gidlunds Förlag.
- Ekenstam, Claes og Jørgen Lorentzen (red.) 2006: *Män i Norden. Manlighet och modernitet 1840-1940*. Göteborg: Gidlunds Förlag.
- Ekteskapsloven*. Lov om ekteskap av 4. juli 1991, nr. 47 § 26.
- Eliasson, Per Elis 2000: *Män, kvinnor och våld. Att förstå och förändra våldsamt beteende*. Stockholm: Carlsson.
- Ellingsæter, Anne Lise 1999: "Dual Breadwinners between State and Market". I R. Compton (red.): *Restructuring Gender Relations and Employment. The Decline of the Male Breadwinner*. Pp. 40-59. Oxford: Oxford University Press.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira 2004: *Velferdsstaten og familien. Utfordringer og dilemmaer*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

- Elstad, Jon Ivar, Lars Grue og John Eriksen 2005: *Smerte og livsmot. En analyse av 74 fortellinger om livet med revmatisme*. NOVA-rapport 4/05.
- Eriksen, John og Siri Næss 1998: *Epilepsi og diabetes. Livskvalitet, stigmatisering og mestring*. NOVA-rapport 16/98.
- Eriksson, Maria 2007: *Barn som opplever våld: nordisk forskning och praktik*. Stockholm: Gothia förlag.
- Fangen, Katrine 2003: "A Death Mask of Masculinity. The Brotherhood of Norwegian Right-Wing Skinheads". I Søren Ervø og Thomas Johansson (red.): *Among Men. Moulding Masculinities* Vol. 1. Hants: Ashgate Publ. Ltd.
- Far gjør – perspektiver på menn og omsorg i Norge*. Reform – temahefte 2/08.
- Foreldreansvar og samværsrett 2006*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Forskrift 18. des. 2006 nr. 1478 om mekling etter ekteskapsloven og barneloven*.
- Forskrift om fastsetjing og endring av fostringstilskot*. 2003-01-15 nr. 123.
- Forskrift om lov av 4. juli 1991 om ekteskap*.
- Folkman, S. og J. T. Moskowitz 2004: "Coping: Pitfalls and Promise". I *Annu. Rev. Psychology* 55:745-74.
- Fox, G. L. og P. W. Blanton 1994: "Non-Custodial Fathers Following Divorce". I *Marriage & Family Review*, Vol. 20 Issue 1 & 2, pp. 257-282
- Frederick, Shane, og George Loewenstein 1999: "Hedonic Adaption". I D. Kahneman, E. Diener og N. Schwarz (red.): *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Frønes, Ivar 2003: *Moderne barndom*. Cappelen akademisk forlag.
- Fuglum, Per 1999: *Et onde avskaffer man!: Arbeiderbevegelsen og alkoholen fra Marcus Thrane til forbudstiden*. Del av serien Skriftserie fra Historisk institutt, NTNU, bind nr. 28.
- Furre, Berge 1991: *Vårt hundreår: norsk historie 1905-1990*. Samlaget.
- Fürst, Elisabeth 1993: *Mat – et annet språk*. Dr. polit.-avhandling. Institutt for sosiologi, Universitetet i Oslo.
- Gagnon, John H. og William Simon 1987: "A Sexual Scripts Approach". I James H. Geer og William O'Donohue (red.): *Theories of Human Sexuality*. New York: Plenum Press.
- Gagnon, John H. og William Simon 2005: *Sexual Conduct: The Social Sources of Human Sexuality*. New York: Aldine Transaction 2nd ed.
- Giddens, Anthony 1984: *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.

- Gillis, John 1995: "En reise gjennom faderskapets historie – er vi på feil spor?" I *Kvinneforskning* nr. 1/95.
- Gíslason, I. 2007: Maskulinitet eller sociala möjligheter. I Øystein Gullvåg Holter: *Män i rörelse. Jämställdhet, förändring och social innovation i Norden*. Göteborg: Gidlunds forlag.
- Gjærum, Bente, Berit Grøholt og Hilchen Sommerschild 1998: *Mestring som mulighet i møte med barn, ungdom og foreldre*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Griswold, Robert L. 1993: *Fatherhood in America. A History*. New York: Basic Books.
- Grønseth, Erik 1972: *Familie, seksualitet og samfunn*. Oslo: Pax.
- Gullestad, Marianne 1984: *Kitchen Table Society*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haga, Finn Olav m.fl. 2006: *Får far lov? – Barneloven og omsorgsdeling i et likestillingsperspektiv*. Humanistisk prosjektsemester, Universitetet i Oslo.
- Hagemann, Gro (manus under arbeid): *Medborgerskap og husarbeid*.
- Harding, Sandra og Merrill B. Hintikka (red.) 1983: *Discovering reality: feminist perspectives on epistemology, metaphysics, methodology, and philosophy of science*. Dordrecht: D. Reidel.
- Hawthorne B. og C. J. Lennings 2008: "The Marginalization of Nonresident Fathers: Their Postdivorce Roles". I *Journal of Divorce & Remarriage*, vol. 49 (3/4). The Haworth Press.
- Hearn, Jeff og David L. Collinson (red.) 1996: *Men as Managers, Managers as Men: Critical Perspectives on Men, Masculinities and Managements*. London: Sage.
- Hennum, Nicole 2002: *Kjærlighetens og autoritetens kulturelle koder*. Dr. polit.-avhandling ved Institutt for sosialantropologi, Universitetet i Oslo.
- Hennum, Nicole 2005: "Å være foreldre for ungdom: en balansekunst mellom kjærlighet og autoritet". I Paul Otto Brunstad og Trude Evenshaug (red.): *Å være voksen*. Oslo: Gyldendal.
- Hoel, Marit 1983: *Den kvinnelige arbeiderklassen*. Universitetsforlaget.
- Holter, Harriet 1975: *Familien i klassesamfunnet*. Oslo: Pax.
- Holter, Øystein Gullvåg 2000: *Kan men? Menn og likestilling i arbeidslivet*. Rapport Nord 2000:24. København: Nordisk Ministerråd.
- Holter, Øystein Gullvåg 2003: *Can Men do it?* Copenhagen, Tema Nord 2003:514
- Holter, Øystein Gullvåg 2007: *Män i rörelse. Jämställdhet, förändring och social innovation i Norden*. Göteborg: Gidlunds forlag.

- Holter, Øystein Gullvåg, Helge Svare og Cathrine Egeland 2008: *Likestilling og livskvalitet 2007*. AFI-rapport 2008:1. Oslo: Arbeidsforskningsinstituttet.
- Holter, Øystein Gullvåg og Helene Aarseth 1993: *Menns livssammenheng*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Haavind, Hanne 1982: "Makt og kjærlighet i ekteskapet". I Runa Haukaa, Marit Hoel og Hanne Haavind (red.): *Kvinneforskning, bidrag til samfunnsteori*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne 1987: *Liten og stor. Mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, Hanne 2006: "Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskapet". I *Tidsskrift for Norsk Psykologforening* vol. 43 s. 683-693.
- Isdal, Per 2000: *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget.
- James, Allison, Chris Jenks og Alan Prout 1998: *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Jensen, An-Magritt 2003: "Flere barn bor med far – mot et vendepunkt?". I *Samfunnsspeilet* 01/03. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Jensen, An-Magritt og Sten-Erik Clausen 1997: *Samvær og fravær. Foreldres kontakt med barn de ikke bor sammen med*. Oslo: NIBR notat 1997:103.
- Jensen, An-Magritt og Sten-Erik Clausen 2000: *Barndom – forvandling uten forhandling? Samboerskap, foreldreskap og søskenskap*. Prosjektrapport nr. 6, Oslo: NIBR.
- Jevne, Kari 1998: *Samværsfedre: en kvalitativ studie av samværsfedres utøvelse og opplevelse av sitt faderskap*. Hovedoppgave i psykologi. Trondheim: NTNU.
- Jevne, Kari 2001: "Samværsfedre – Ansvarsløse lekeonkler eller ordentlige pappaer?" I K. Moxnes, I. Kvaran, H. Kaul, og I. Levin (red.): *Skilsmisens mange ansikter*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Johansson, T. og J. Kuosmanen (red.) 2003: *Manlighetens många ansikten*. Lund: Liber.
- Jon, Nina 2007: *En skikkelig gutt: arbeidet med å forme en passende maskulinitet på Foldin verneskole 1953-1970*. Oslo: Unipub.
- Juul, Jesper 2005: *Livet i familien: de viktigste verdiene i samliv og barneoppdragelse*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Juul, Jesper og Helle Jensen 2003: *Fra lydighet til ansvarlighet: pedagogisk relasjonskompetanse*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Jørgensen, Marianne Winther og Louise Phillips 1999: *Diskursanalyse som teori og metode*. Frederiksberg: Roskilde Universitetsforlag Samfundslitteratur.

- Kimmel, Michael 1996: *Manhood in America. A Cultural History*. New York: The Free Press.
- Kimmel, Michael 2001: "Masculinity as Homophobia: Fear, Shame and Silence in the Construction of Gender Identity". I Stephen Whitehead og Frank Barrett (red.): *The Masculinities Reader*. Polity Press.
- Kimmel, Michael 2006: *The Gendered Society*. Oxford University Press.
- Kitterød, Hege 2000: "Hus- og omsorgsarbeid blant småbarnsforeldre: Størst likedeling blant de høyt utdannede". I *Samfunnsspeilet* nr. 5/00. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Hege 2005: *Når mor og far bor hver for seg. Ansvar og omsorg for barna før og etter bidragsreformen*. Rapport 2005/22. Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Hege 2007a: "Fremdeles et tosporet foreldreskap?" I Elin Kvande og Bente Rasmussen (red.): *Arbeidslivets klemmer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kitterød, Hege 2007b: "Far jobber nesten alltid mest. Arbeidstid blant par av foreldre". I Elin Kvande og Bente Rasmussen (red.): *Arbeidslivets klemmer*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Kitterød, Hege og Jan Lyngstad 2007: *Samværsfedre – sammenheng mellom inntekt og kontakt med barna også etter bidragsreformen*. Rapport 2007/10. Statistisk sentralbyrå.
- Kitterød, Hege og R. Kjeldstad 2006: *Yrkesdeltakelse og deltid blant mødre og fedre*. Likestillingsvedlegg til statsbudsjettet 2007. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Kitterød, Hege og Jan Lyngstad 2007: *Samværsfedre – sammenheng mellom inntekt og kontakt med barna også etter bidragsreformen*. Rapport 2007/10. Statistisk sentralbyrå.
- Klinth, Roger 2002: *Göra pappa med barn. Den svenska pappapolitiken 1960-1995*. Umeå: Borèa.
- Koldre, Erik 2006: *Håndverkermenn og mannlighet – en diskusjon rundt håndverkermenns forvaltning av maskulinitet sett i lys av diskursive normeringer og kontekstuelle rammefaktorer*. Masteroppgave. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Kolnar, Knut 2003: *Det ambisiøse selv*. Avhandling. Filosofisk institutt, NTNU.
- Kvale, Steinar 1997: *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal norsk forlag.
- Kvande, Elin og Bente Rasmussen (red.) 2007: *Arbeidslivets klemmer*. Bergen: Fagbokforlaget.

- Laumann, E., J. H. Gagnon, R. T. Michael og S. Michaels 1994: *The Social Organization of Sexuality*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Lazarus, Richard S. 2006: *Stress og følelser: en ny syntese*. København: Akademisk forlag.
- Lazarus, Richard S. og Susan Folkman 1984: *Stress, Appraisal and Coping*. New York: Springer Publishing Company, Inc.
- Lawson, E. J. og A. Thompson 1996: "Black Men's Perception of Divorce-Related Stressors and Strategies for Coping with Divorce". I *Journal of Family Issues* Issue 17. pp. 249-273.
- Likestillingsmeldinga*. Stortingsmelding nr. 70 (1991-1992).
- Liljequist, Jonas 1999: "Från niding til sprätt. En studie i det svenska umannlighetsbegreppetets historia från vikingatid till sent 1700-tal". I Ann-Marie Berggren (red.): *Manligt och omanligt i ett historiskt perspektiv*. Rapport 99/4. Stockholm: FRN.
- Lilleaas, Ulla-Britt 2003: *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne*. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Lilleaas, Ulla-Britt 2007: "Maskuliniteter mellom liv og død". I Marit Anne Hauan (red.): *Maskuliniteter i nord*. I Senter for kvinne- og kjønnsforskning sin skrifteserie, Universitetet i Tromsø.
- Lilleaas, Ulla-Britt og Karin Widerberg 2001: *Trøtthetens tid*. Oslo: Pax.
- Lorentzen, Jørgen 1998: *Mannlighetens muligheter. Om mannlige under, erfaring og etikk i det moderne gjennombruddets litteratur*. Oslo: Aschehoug
- Lorentzen, Jørgen 2004: *Maskulinitet. Blikk på mannen gjennom litteratur og film*. Oslo: Spartacus forlag.
- Lund, Ellen Cathrine 2009: *Norsk sykepleierforbunds historie*. Under utgivelse.
- Lunde, Elin Skretting 2001: "Hvem velger delt omsorg?" I Moxnes, Kvaran, Kaul og Levin (red.): *Skilsmisens mange ansikter*. Kristiansand S: Høyskoleforlaget.
- Lyngstad, Jan 2002: "Gikk barnebidragene ned etter bidragsreformen?" I *Samfunnsspeilet* 2/02. Oslo-Kongsvinger: Statistisk sentralbyrå.
- Løkke, Per Are 2000: *Farsrevolusjonen. Fedre og maskulinitet i en ny tid*. Oslo: Pax.
- Madsen, Svend Aage, Dennis Lind og Hanne Munck 2002: *Fædres tilknytning til spædbørn*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Magnusson, Eva 2006: *Hon, han och hemmet. Genuspsykologisk perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Natur och kultur.

- Malterud, Kirsti 1996: *Kvalitative metoder i medisinsk forskning. En innføring*. Tano Aschehoug.
- Mannifest 1991*: Førebels statusrapport frå Mannsrolleutvalget. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Mannspanelets konklusjonsnotat – med panelets anbefalinger til tiltak*. Oslo 3. mars 2008.
- Markussen, Bjarne 2008: *Retthistorier. Foreldre og barn i litteratur, film og lovgiving*. UNIPUB.
- Marsiglio, William 1995: *Fatherhood. Contemporary Theory, Research and Social Policy*. Sage Publications.
- Marsiglio, William, Kevin Roy og Greer Litton Fox 2005: *Situated Fathering. A Focus on Physical and Social Space*. New York: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Mastekaasa, Arne 1991: *Ekteskap og psykisk helse – mulige årsaksmekanismer*. ISF paper 1991:006. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Mastekaasa, Arne 1994: "Marital Status, Distress, and Well-Being: An International Comparison". I *Journal of Marriage and the Family* 45:347-57.
- Mastekaasa, Arne 1997: "Marital Dissolution as a Stressor: Some Evidence on Psychological, Physical, and Behavioral Changes in the Pre-Separation Period". I *Journal of Divorce and Remarriage*, Vol. 26 Issue 3 & 4, pp. 155-183.
- Mastekaasa, Arne, Torbjørn Moum, Siri Næss, Tom Sørensen 1988: *Livskvalitetsforskning*. Rapport 88:6. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Mekling for foreldre* 2008. Brosjyre, Barne- og likestillingsdepartementet.
- Mental Health Promotion – a Quality Framework* 1997. Health Education Authority, Hamilton House, Mabledon Place, London.
- Michalos, Alex C. 1985: "Multiple Discrepancies Theory (MTD)". I *Social Indicators Research* 16:347-413.
- Mjøset, L. 2001: "Theory: Conceptions in the Social Sciences". I N. J. Smelser og P. B. Bates: *The International Encyclopaedia of the Social and Behavioural Sciences* pp. 15641-15647.
- Mjøset, L. 2007: *Six Notions of the Theory in the Social Sciences*. Lecture notes feb. 2007.
- Moi, Toril 1995: *Simone de Beauvoir – en intellektuell kvinne blir til*. Oslo: Gyldendal.
- Moi, Toril 1998: *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Oslo: Gyldendal.
- Mosse, George L. 1996: *The Image of Man: The Creation of Modern Masculinity*. Oxford: Oxford University Press.
- Moxnes, Kari 1989: *Kjernesprengning i familien*. Oslo: Universitetsforlaget.

- Moxnes, Kari 2003: *Skånsomme skilsmisser: med barnet i fokus*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Moxnes, Kari og Asgeir Winge 2000: *Foreldresamarbeid etter skilsmisse*. Trondheim: Allforsk.
- Myers, D. G. 1999: "Close Relationships and Quality of Life". I D. Kahneman, E. Diener og N. Schwarz (red.): *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Nagel, Anne-Hilde 2001: "Kjønnsdiskriminering av fedre". I Nina Berven og Per Selle (red.): *Svekket kvinnemakt? De frivillige organisasjonene og velferdsstaten*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Nordberg, Marie 2007: "En 'riktig man' gjør karriär... Diskursbrott, ambivalenser och mäns lengtan". I Øystein Gullvåg Holter (red): *Män i rörelse*. Göteborg: Gidlunds forlag.
- NOU 1991:3. *Mannsrolleutvalgets sluttrapport*. Barne- og familiedepartementet.
- NOU 1999:13. *Kvinnens helse i Norge*. Sosial- og helsedepartementet.
- NOU 2008:9. *Med barnet i fokus – en gjennomgang av barnelovens regler om foreldres ansvar, bosted og samvær*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Næss, Siri 2001: *Livskvalitet som psykisk velvære*. NOVA-rapport 3/01.
- Oftung, Knut 1993: *Menn og endring. En analyse av argumenter om mannens rolle og omsorgspraksis i den offentlige debatt*. Rapport nr. 33. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Oftung, Knut 1994: *Menns bilder og bilder av menn. En debattbok om menn og likestilling*. Oslo: Likestillingsrådets publikasjoner 4/94.
- Oftung, Knut 1995: "Menns bevegelser". I *Kvinneforskning* 1/95.
- Oftung, Knut 2000: "Men and Gender Equality in the Nordic Countries". I Breines, Connell og Eide (red.): *Male Roles, Masculinities and Violence. A Culture of Peace Perspective*. Paris: Unesco Publ.
- Olsen, Bente Marianne 2000: *Nye fedre på orlov*. Ph.d-avhandling. Sosiologisk Institutt, Københavns Universitet.
- Olsen, Bente Marianne og Helene Aarseth 2006: "Mat og maskulinitet i senmoderne familieliv". I *NORMA – Nordisk tidsskrift for maskulinitetsstudier*. Volum 1, nr. 1. *Ot.prp. nr. 43 (2000-2001)*. Om lov om endringer i barnelova, forskotteringsloven og i enkelte andre lover (nye regler for beregning av barnebidrag m.m.).
- Ot.prp. nr. 69 (2007-2008)*. Om lov om endringer i barnelova mv. (barnebidrag og reisekostnader ved samvær)

- Pape, Hilde og Elisabet E. Storvoll 2006: "Tenåringers bruk av rusmidler som ikke finnes. En studie av falske positive". I *Nordisk alkohol- & narkotikatidsskrift* Vol. 23, 2-3/06.
- Pedersen, Kirsti 1999: "*Det har bare vært naturlig.*" *Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. Avhandling dr. scient. Norges idrettshøgskole.
- Pedersen, Willy 2005: *Nye seksualiteter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Peterson, Christopher 1999: "Personal Control and Well-Being". I D. Kahneman, E. Diener og N. Schwarz (red.): *Well-Being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Pettersen, Silje Vatne 2004: "Arbeidsdeling hjemme blant foreldrepar: Mer likedelt med ulik arbeidstidsordning?" I *Samfunnsspeilet* nr. 6/04.
- Plantin, Lars 2001: *Män, familjeliv & föräldraskap*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Prieur, Annick 1994: *Iscenesettelser av kjønn. Transvestitter og machomenn i Mexico by*. Oslo: Pax Forlag.
- Raundalen, Magne 1996: *Det viktigste i barneoppdragelsen*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Retting, K. D., R. Leichentritt og L. Stanton 1999: "Understanding Non-Custodial Fathers' Family and Life Satisfaction from a Resource Theory Perspective". I *Journal of Family Issues* No. 20:507-539.
- Ruddick, Sara 1989: *Maternal Thinking. Toward a Politics of Peace*. Boston: Beacon Press.
- Råkil, Marius (red.) 2002: *Menns vold mot kvinner*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sabo, Donald og David Fredrik Gordon 1995: *Men's Health and Illness. Gender, Power and the Body*. Sage Publications.
- Sartre, Jean-Paul 1966: *Væren og intet*. Oslo: Pax.
- Schwarz, Norbert og Fritz Strack 1999: "Reports of Subjective Well-Being: Judgmental Processes and Their Methodological Implications". I D. Kahneman, E. Diener og N. Schwarz (red.): *Well-being. The Foundations of Hedonic Psychology*. New York: Russell Sage Foundation.
- Seidler, Victor 1994: *Unreasonable Men. Masculinity and Social Theory*. London: Routledge.
- Seidler, Victor 1997: *Man Enough. Embodying Masculinities*. London: Sage Publications.
- Seidler, Victor 2004: "Des/orienterede maskuliniteter". I *Kvinnovetenskaplig tidskrift*, nr. 1-2/04. Göteborgs universitet.
- Seidler, Victor 2005: *Transforming Masculinities: Men, Cultures, Bodies, Power, Sex and Love*. Routledge.

- Shapiro A. og J. D. Lambert 1999: "Longitudinal Effects of Divorce on the Quality of the Father-Child Relationship and on Fathers' Psychological Well-Being". I *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 61, No. 2.
- Simonsen, Simon Sjørup 2004: *Ronkedorfenomenet – konstruksjoner af sundhed, sygdom og maskulinitet*. Det Sundhedsvitenskapelige Fakultet, Syddansk Universitet.
- Skevik, Anne og Christer Hyggen 2002: *Samværsfedres situasjon*. NOVA-rapport 15/02.
- Skilbrei, May-Len 2003: *Det er jo bare en husmorjobb: ufaglærte kvinner i arbeidslivet*. NOVA-rapport 17/03.
- Skjørten, Kristin, Rolf Barlindhaug og Hilde Lidén 2007: *Delt bosted for barn*. Gyldendal Akademisk.
- Slottemo, Hilde Gunn 2003: *Fabrikkarbeider, far og forsørger: menn og mannlighet ved Koksverket i Mo i Rana, 1950-1980*. Avhandling (dr. art.). Historisk institutt, NTNU.
- Smart, Carol og Bren Neal 1999: *Family fragments?* Polity Press.
- Solheim, Jorun 1998: *Den åpne kroppen*. Oslo: Pax.
- Solheim, Jorun 2007: *Kjønn og modernitet*. Oslo: Pax.
- Sommer, D. 2003: "Børnesyn i utviklingspsykologien. Er et børneperspektiv mulig?" I *Pedagogisk forskning i Sverige* 8 (1-2):85-100.
- Sorg uten blomster – En undersøkelse av omfanget av sykefravær og annet fravær ved samlivsbrudd*. Foreningen 2 foreldre/Synovate MMI, Sluttrapport 2006.
- Stone, G. og P. McKerry 1998: "Nonresidential Father Involvement: A Test of a Mid-Range Theory". I *The Journal of Genetic Psychology* 159:313-336.
- Stone, Glenn 2002: "Nonresidential Father Postdivorce Well-Being: The Role of Social Support". I *Journal of Divorce & Remarriage*, Vol. 36 (3/4). The Haworth Press.
- Stortingsmelding nr. 29 (2002-2003). Om familien – forpliktende samliv og foreldreskap*. Barne- og familiedepartementet.
- Stortingsmelding nr. 8 (2008-2009). Om menn, mansroller og likestilling*. Barne- og likestillingsdepartementet.
- Stefansen, Kari 2008: "Et uendelig ansvar. Om foreldreskap i middelklassen". I B. P. Bø og B. C. R. Olsen: *Utfordrende foreldreskap*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Stefansen, Kari og Gunhild R. Farstad 2008: "Småbarnsforeldres omsorgsprosjekter. Betydningen av klasse". I *Tidsskrift for samfunnsforskning* 3/08.
- Strauss A. og J. Corbin 1990: *Basics of Qualitative Research. Grounded Theory Procedures and Techniques*. London: Sage publications.

- Sviggum, Greta 1999: *Barn med foreldre i to hushold. En kvalitativ studie av barns opplevelser av foreldrenes skilsmisse*. Trondheim: Allforsk.
- Thagaard, Tove 1996: *Arbeid, makt og kjærlighet*. Oslo: Fagbokforlaget.
- Thuen, Frode 2004: *Livet som deltidsforeldre*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Thuen, Harald og Hilchen Sommerschild 1997: *Foreldre – til barns beste: om barneoppdragelse før og nå*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Tiller, Per Olav 1961: *Father-Separation and Adolescence: A Study of Attitudes and Personality of Adolescent Sailor and Whaler Children*. Oslo: Institute for Social Research.
- Tjeder, David 2003: *The Power of Character. Middle-Class Masculinities, 1800-1900*. Stockholm: Författarnas bokmaskin.
- Tjersland, Odd Arne: foredrag holdt okt. 2006 Bufdir.
- Umberson, D og C. L. Williams 1993: "Divorced Fathers: Parental Role Strain and Psychological Distress". I *Journal of Family Issues* No. 14:378-409.
- Vetlesen, Arne Johan 2004: *Smerte*. Oslo: Dinamo forlag.
- Vinjevoll, Marianne og Venke Tendenes 2004: *Avvist av sine barn: en undersøkelse blant et utvalg fedre og mødre*. Hovedoppgave i psykologi, Universitetet i Bergen.
- Vågslid, Kårleiv 2005: *Pater familias eller bleieskiftarbeider? En studie av menns familiepraksis sett i lys av diskursen om den "moderne pappaen"*. Hovedfagsoppgave i kulturhistorie. Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo.
- Vaage, Odd Frank 2002: *Til alle døgnets tider. Tidsbruk 1971-2000*. Statistisk sentralbyrå.
- Vaaranen, Heli 2004: *Speeding Boys and the Romantics of Destruction*. YTK Espoo.
- Weeks, Jeffery 2003: *Sexuality*. 2. ed. London: Routledge.
- Widerberg, Karin 1995: *Kunnskapens kjønn: minner, refleksjoner og teori*. Oslo: Pax.
- Widerberg, Karin 2001: *Historien om et kvalitativt forskningsprosjekt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Wilkinson, Richard 1996: *Unhealthy Societies: The Afflictions of Inequality*. London: Routledge.
- Wærness, Kari 1982: *Kvinneperspektiver på sosialpolitikken*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waaktaar, Trine og Helen Johnsen Christie 2000: *Styrk sterke sider. Håndbok i resiliencegrupper for barn med psykososiale belastninger*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Öberg, Bente og Gunnar Öberg 1992: *Pappa, se mig!: om förnekade barn och maktlösa fäder*. Stockholm: Gothia.

- Öberg, Bente og Gunnar Öberg 2004: *Skiljas – men inte från barnen*. Stockholm: Mareld.
- Østerberg, Dag 1975: *Essay i samfunnsteori*. Oslo: Pax.
- Østerberg, Dag 1982: *Forståelsesformer. Sosialfilosofi*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag.
- Østerberg, Dag 1986: *Fortolkende sosiologi*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Østerberg, Dag 1988: *Metasociology. An Inquiry into the Origins and Validity of Social Thought*. Part one. Oslo: Universitetsforlaget.
- Øvreliid, Bjarne 1996: ”Mannsforskningas ulike forgreiningar.” I Harriet Holter m.fl.: *Hun og han. Kjønn i forskning og politikk*. Oslo: Pax Forlag.
- Aarseth, Helene 2008a: *Hjemskapingens moderne magi*. Avhandling. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo.
- Aarseth, Helene 2008b: ”Samstemt selvskaping: Nye fedre i ny økonomi”. I *Tidsskrift for kjønnsforskning* 2/08.
- Ås, Berit 2001: ”De fem hersketeknikker”. I Jan-Erik Ebbestad Hansen (red.): *Norsk tro og tanke*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Åström, Lissie 1990: *Fäder och söner: bland svenska män i tre generationer*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.

Vedlegg

Intervjuguide

Bakgrunn

Hvor bor du?

Kan du fortelle litt om hva du jobber med?

Hvor mange barn har du (alder, kjønn, samme mor)?

Hvor bor barna (reisetid/vei)?

Hvor mye er du sammen med barna?

Hvordan forløper en dag når ungene er hos deg:

Står opp – frokost

Leverer i barnehage/skole

Henting i barnehage/skole

Middagstid

Rydder, vaske/støvsuge, vaske klær/legge sammen klær

Utendørs arbeid, bil, oppussing

Når legger du dem?

Når legger du deg? Har du søvnproblemer?

Føler du deg mer anspent og oppjaget etter du ble skilt?

Heng på spørsmål om **mestring** og følelse av **lykkethet** når ulike episoder beskrives; gripe fatt i en historie der han gjør noe med ungene og spørre etter mestring og lykkethet. Føler du at du får det til/ikke får det til?

Kan du gi noen eksempler på hvordan den praktiske hverdagen og dine oppgaver som far er endret etter skilsmissen?

Kroppskontakt

Sitter på fanget? Leker på gulvet/sofaen e.l.? Leier dere i hånda?

Lek, lekeslåssing, rasing?

Husker du at din far/mor koste slik med deg?

Trøst og samtale

Kan du fortelle om en helt vanlig hendelse når barnet ditt trenger trøst?

Er det annerledes nå, etter skilsmissen? Har du fått andre trøsteoppgaver?

Hva har barna betydd for deg i månedene og årene etter du ble skilt?

Følt nervøsitet eller indre uro?

Nettverk

Hvilke nettverk har du gjennom barna og deres aktiviteter/venner?

Møter du andre voksne gjennom barnas aktiviteter/skole/barnehage/neighborhood som du har fått kontakt med?

Har det skjedd endringer i forhold til venner og familie etter skilsmissen?

Føler du deg ensom som deltids pappa?

Hva betyr barna

Hva tar du med ungene på av aktiviteter? Hva gjør dere i helgene?

Har du mer alenetid med ungene nå enn før skilsmissen?

Har forholdet til ungene blitt bedre på noen områder nå enn de var før skilsmissen?

Hva er det herligeste du vet med ungene?

Hva er flott med å være skilt og deltids pappa?

Vanskelige ting

(Grip fatt i beskrivelser av vanskelige omsorgssituasjoner når "dagen gjennomgås" og spør mer om disse.)

Kan du gi et eksempel på en krise med barna/vanskelige omsorgssituasjoner?

Slike situasjoner kan være at barna er lei seg, har problemer på skolen, problemer med venner osv. Eller at barnet er umulig og vanskelig å ha med å gjøre. Hva skjer da? Hvordan takler du det? Er det annerledes nå etter du ble skilt?

Er du mye sint og/eller irritert? Og hvordan takler du det i forhold til barna?

Kan du fortelle om siste gang du var skikkelig sint på ungene?

Følt deg matt eller svimmel i perioder eller situasjoner?

Følt deg bekymret eller urolig?

Føler du deg mer bekymret og urolig etter du ble skilt?

Er det noe du synes har vært (og er) nedverdiggende som deltids pappa?

Har lett for å klandre meg selv? Skjer dette eventuelt mer etter skilsmissen?

Savner du ungene mye eller er det greit å ha en del tid for seg selv?

Rammer rundt samlivsbruddet

Hvordan opplever/opplevde du det å bli skilt, i forhold til din situasjon med bolig, ungene og økonomi?

Følt deg nedtrykt/tungsindig? Mer nå enn før du ble skilt?

Eventuelle spørsmål til slutt

Mener du at menn og kvinner er forskjellige som foreldre?

Regner du deg som en likestilt far?

Informasjon om prosjektet: Skilte fedre, omsorg og livskvalitet/psykisk helse

Hensikten med prosjektet er å undersøke hvordan omsorg for barn har betydning for skilte fedres livskvalitet og psykiske helse. Intervjuene vil fokusere på hverdagsrutiner med barna og hvordan du har det som skilt far. Kunne du tenke deg å bli intervjuet om dette?

Forskningsprosjektet er et doktorgradsprosjekt ved Universitetet i Oslo. Det består av såkalte kvalitative intervjuer med ca. 20 skilte fedre. Intervjuene vil vare fra 1 til 2 timer. I intervjuene vil det bli stilt spørsmål om hva du og barna gjør i hverdagen, om samværsordningene og hva barna betyr for deg. Vi vil også komme inn på spørsmål som er knyttet til livskvalitet og psykisk helse. Det er spørsmål om hvordan du har det. Intervjuene vil ha form av en åpen samtale og det er fullt mulig å ikke ville svare på spørsmål eller trekke seg under intervjuet. Trekker du deg under selve intervjuet vil hele intervjuet bli makulert. Deltakelsen i intervjuet er frivillig og du kan trekke ditt intervju fram til prosjektets slutt.

Intervjuet vil bli tatt opp på bånd og skrevet ut av meg etterpå. Deretter vil det utgjøre materiale for å drøfte de problemstillinger jeg har nevnt ovenfor. Det vil ikke bli mulig å kjenne igjen deg og din historie i det ferdig bearbejdet materialet. Ditt navn eller navn på andre personer som kommer frem i intervjuet vil ikke bli nedtegnet i intervjuutskriften. Navn vil bli kodet om når intervjuene skrives ut.

Som forsker er jeg underlagt taushetsplikt og alle data som samles inn behandles konfidensielt. Prosjektet er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Prosjektet er finansiert av Norges forskningsråd. Prosjektet er beregnet å være avsluttet senest desember 2009. Lydbånd og navnelister vil bli slettet etter prosjektets slutt.

Vennlig hilsen

Knut Oftung
Universitetet i Oslo

Telefon: 22 85 87 04 / 22 85 89 30 / 22 15 65 16
e-post: knut.oftung@skk.uio.no

Jeg har mottatt informasjon om prosjektet **Skilte fedre, omsorg og livskvalitet/psykisk helse** og ønsker å stille på intervju.

Signatur.....